
WIDENER LIBRARY
HX 3G3Y K

DEN ANDEN SLESVIGSKE KRIG.

II.

DEN ANDEN

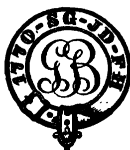
SLESVIGSKE KRIG.

AF

CARL TH. SØRENSEN.

ANDEN DEL.

MED TRE KORT.

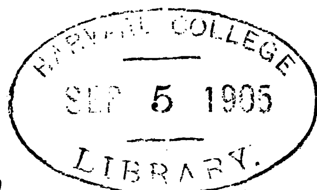

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1883.

HARVARD COLLEGE
SEP 5 1905
LIBRARY.

INDHOLD AF ANDEN DEL.

Fjerde Bog.

Femte Bog.

Sjette Bog.

FJERDE BOG.

I.

I Dagene, som gik forud for Danevirkes Rømning, havde Regeringen anspændt alle Kræfter for at forberede et energisk Forsvar og for at oprette, hvad der hidtil var blevet forsømt.

Det Vaaben, som vi i Længden ventede mest Udbytte af i Kampen mod Tyskland, Søværnet, var sat i Virksomhed. I Januar Maaned var Kommandoen bleven hejset paa følgende Skibe: Skruekanonbaaden „Buhl" (Lieutenant H. Braëm) og Skruefregatten „Jylland" (Orlogskapitajn P. C. Holm). Derhos var et stort Panserskib, den senere Panserfregat „Danmark", paa den sidste Dag i Aaret 1863 blevet kjøbt i Glasgow, for at det ikke skulde komme i Hænderne paa Preussen, som stod i Underhandlinger om dets Kjøb. Den 3. Februar hejsedes Kommandoen paa Skruekorvetten „Dagmar" (Kapitajnlieutenant G. F. W. Wrisberg), den 5. paa Skruelinieskibet „Skjold" (Orlogskapitajn P. Wulff) og endelig den 7. paa Panserbatteriet „Rolf Krake" (Orlogskapitajn H. P. Rothe). Den 3. Februar var Beslaglæggelsen af fjendtlige Handelsskibe i danske Havne begyndt, vel ikke i Følge nogen Regeringskundgjørelse, men efter en Befaling, given i et Cirkulære fra Generaltoldkammeret til alle Toldsteder i Landet om, indtil nærmere Ordre at beslaglægge alle ikke blot preussiske, men tyske Skibe. Samme Dag gaves

der Marinens Skibe Ordre til at opbringe tyske Skibe paa Havet. Fregatten „Niels Juel“ var i Begyndelsen af Februar i Skagerak for at passe paa de tre tyske Skibe „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“, som havde været i Middelhavet, men vare paa Tilbagevejen, og den Gang troedes i Norge. Da det bragtes i Erfaring, at de endnu ikke havde passeret Kanalen, erholdt „Niels Juel“ den 3. Februar Befaling til at gaa til Farvandet mellem Helgoland og Borkum (Grænsen mellem Tyskland og Holland), for at passe paa de nævnte Skibe og tillige opbringe Handelsskibe og sende dem til Kjøbenhavn. „Sjælland“ og „Hejmdal“ sendtes i de samme Dage til Rügen, og „Jylland“ lagde sig ved Helsingør, hvor det strax tog en Del Priser, ligesom 4 Handelsskibe, to preussiske, et hannoveransk og et lybsk, beslaglagdes i Helsingørs Havn.

Udenrigsministeren havde sendt Depecher til London, Paris, St. Petersborg og Stockholm for at anholde om Hjælp, og lige over for de tre første Magter paakaldt Garantitraktaterne for Slesvig.

Der var paa den Tid gode Forventninger om Bistand fra Englands Side, uden at det vil kunne afgjøres, hvorvidt de vare grundede eller ej. Blandt de Kort, som vore Modstandere havde paa Haanden, var den engelske Suveræns personlige Stemning. Dronningen kaldte sig paa Grund af sit Ægteskab med Prinsen af Koburg-Gotha „eine deutsche Frau“, og af Pietet mod sin afdøde Gemal var hun endnu i højere Grad imod at træde i Krigsforhold til Tyskland, end hun uden Tvivl vilde have været, hvis han havde levet. Hun skal endog have sagt sine Ministre, at hun hellere vilde nedlægge Kronen end erklære Preussen Krig, og det er en Kjendsgjerning, at denne Dronningens Stemning udøvede en stor Indflydelse paa det engelske Ministerium. Imidlertid var

der i Begyndelsen af Februar kommet Efterretninger, som syntes at bebude en virkelig og snarlig Hjælp fra Englands Side. Nationen saa derfor med Frejdighed Krigens Tilskikkelser i Møde, haabede paa en udholdende Kamp ved Danevirke, og Sejren ved Mysunde havde styrket dette Haab.

Da de første Rygter om Danevirkes Rømning spredte sig ud over Byen, fremkaldte de derfor en levende Bevægelse. Øjeblikkeligt bestormedes Krigsministeriet af Ængstede, som søgte et Dementi; men da Sandheden ikke kunde skjules, og de Efterretninger, man hentede fra Krigsministeriet, løde alt andet end beroligende, flokkedes paa alle Gader Klynger af Folk, som gave deres Smerte Afløb i lidenskabelige og forbitrede Udbrud mod Hærens Overkommando, eller forlangte den kommanderende General, som Dagen før havde været Folkets erklærede Yndling, og alle dem, som havde stemt for Tilbagetoget i Krigsraadet, stillede for en Krigsret.

Politidirektøren, som frygtede for alvorlige Uroligheder og vidste, at Krigsministeren vilde hjemkalde de Meza, forlangte skriftligt af denne et Aftryk af den derom handlende Befaling, hvilken han til Beroligelse for Publikum vilde opslaa paa Gadehjørnerne. Krigsministeren svarede, at han ikke havde noget Dokument, som kunde offentliggjøres paa den Maade. Samme Eftermiddag ankom der imidlertid pr. Telegraf til ham et Udkast til en Proklamation, som Conseilpræsidenten havde forfattet under Sejladsen til Flensborg, og som han havde forelagt de Meza til Erklæring under Sammenkomsten med denne General i Flensborg, samt paa hvilket han ønskede at erhverve Kongens Approbation, hvorfor han lod Indholdet telegrafere til Krigsministeren med Anmodning om at faa hans Betænkning over Udkastet sendt pr. Tele-

graf til Sønderborg. Lundbye misforstod dette, antog det modtagne Udkast for en færdig, approberet Proklamation, og paa Grund af ovennævnte Anmodning fra Politidirektøren lod han den trykke og samme Dag opslaa paa Gadehjørnerne med Kongens Underskrift og Conseilpræsidentens Kontrasignering.

Det var en Proklamation til Hæren, der saaledes blev opslaaet. Om Danevirkes Rømning indeholdt den følgende Passus: „Vi have kun denne ene Hær til Landets Forsvar, og Eders krigsdygtige Førere have forment, at vi ej længere vilde have haft nogen Armé, dersom I ikke trak Eder tilbage; derfor toge de Beslutningen at vige!" I øvrigt billigedes den ikke i den Form, i hvilken den var bekjendtgjort i Kjøbenhavn. Et Udtryk i Proklamationen, „at Landet ligger aabent for Fjenden," forlangte Kongen fjærnet, eftersom det kun var en mindre Del af Landet, som laa aaben, og fordi Flankestillingerne vilde forhindre Fjenden fra hensynsløst at udbrede sig i denne. Kongen bemærkede til Conseilpræsidenten, at vi fra Flankestillingerne kunde trække ham i Kjoleskjøderne og muligvis saa stærkt, at han faldt omkuld derved [1]).

Noget Middel til at stille Publikum til Freds var i hvert Fald ikke denne Proklamation. Bevægelsen voxede og antog om Eftermiddagen den 6. større Forhold. Urolige Hobe gjennemstrømmede Byen og søgte ud i Amaliegade, hvor Dronningen boede. Da Politiet ikke formaaede at holde Gaden ryddelig, stævnedes paa Dronningens Bud Garden til Fods der hen. Den havde været rede til at afgaa til Danevirke, men paa Efterretningen om Rømningen var der givet den Kontraordre.

[1]) Se Monrads Udtalelse i Folketinget den 9. Februar: Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Folketinget, 15. Samling, Side 1024.

Alle Samfundsklasser vare i lige Grad grebne af Begivenheden. Der var nu liden Udsigt til Hjælp. Det var forudseligt, at Storbritanien nu, da Slesvig frivilligt var rømmet indtil Dybbøl, ikke vilde stille sig fjendtligt til den tyske Panttagelse, da det derved med større Ret kunde holde sig til Løfterne om Opretholdelsen af Monarkiets Integritet, og at Opfordringen til Garantimagterne under de forandrede Forhold vilde blive besvaret derhen, at der ikke var Trang til nogen Garanti, før det viste sig, at de tyske Magter ikke vilde holde deres Løfter. Selv Udenrigsministeren mente i de Dage, at den diplomatiske Stilling var forværret ved Danevirkes Opgivelse.

Først Søndag Formiddag den 7. Februar kom Conseilpræsidenten med et Extratog, som Marineministeren havde bestilt for ham, fra Korsør til Kjøbenhavn. Strax tilsagde han Ministrene til Møde i Conseilpræsidiet, dernæst en Del militære Avtoriteter, med hvem han vilde forhandle om Midler til Rolighedens Opretholdelse, endelig Redaktørerne for Dagbladene og Bestyrelserne for større Foreninger, saaledes Studenterforeningens og Arbejderforeningens, hvem han vilde sætte i Stand til at dømme roligere om det skete.

Under Sammenkomsten med Ministrene var Krigsministeren meget forbitret over den Behandling, der var bleven ham til Del fra Overkommandoens Side, og lagde ikke Skjul paa, at han delte den almindelige Mening, at det var Kongen og Monrad, som vare de egentlige Ophavsmænd til Rømningen. Da Monrad forklarede de Grunde, hvorpaa Beslutningen om Rømningen formentlig hvilede, og udtalte, at han ansaa det for rigtigt, at Stillingen var bleven forladt, erklærede Lundbye, at han vilde indgive sin Demission, da han antog, at en Hjemkaldelse af de Meza og Stabschefen for at afgive For-

klaring vilde være kompromitterende for Kongen. Det vakte almindelig Forundring, da Monrad derefter svarede, at han fuldkomment billigede, at den kommanderende General og Stabschefen kaldtes til Kjøbenhavn for at afgive Forklaring, og at han følte sig overbevist om, at der ikke vilde fremkomme det mindste, som var kompromitterende for nogen. Der var nu ikke længer Tale om Demission, og Krigsministeren telegraferede strax til Overkommandoen for at kalde de Meza og Kauffmann til Kjøbenhavn.

I Forhandlingen om Midler til Rolighedens Opretholdelse deltog foruden Politidirektøren Kommandanten i Kjøbenhavn, Chefen for Borgervæbningen og Kommandørerne for de kongelige Livgarder. Der fremsattes det Spørgsmaal, om det var nødvendigt at erklære Kjøbenhavn i Belejringstilstand, men man blev enig om, at det var ufornødent, og at der heller ikke havdes Midler til at haandhæve den. I den Anledning skal følgende anføres om Styrken paa Sjælland. Under Generallieutenant C. O. E. Schlegel af Ingenieurkorpset, som under de Mezas Fraværelse med Kapitajn H. P. T. E. Jensen som Stabschef førte Overkommandoen i 1. Generalkommandodistrikt, var der en Artilleristyrke paa Søforterne, der stod under Oberstlieutenant C. E. Reichs Befaling, og en lignende paa Kronborg; dernæst var der, foruden begge Garderne, 14. Regiment, som var under Omorganisation, og Garnisonsbataillonen i Kjøbenhavn samt de mange Forstærkningsmænd, og end videre en Exercerskole i Kjøbenhavn og en paa Kronborg. Men af disse udgjorde kun Garnisonsbataillonen, i hvilken Holstenerne fra 15., 16., 17. og 22. Regiment vare indsatte, den egentlige faste Garnisonsstyrke i Byen, og dette var en meget sørgelig Afdeling, der viste den sletteste Holdning, og hvis holstenske Soldater egentlig vare Fanger i Kastellet under Form

af at være Kastellets Bevogtere. Man var enig om, at en Anvendelse af denne Afdeling til Rolighedens Haandhævelse kunde faa de betænkeligste Følger. Der toges derfor ingen extraordinære Sikkerhedsforanstaltninger; kun 100 Mand af Borgervæbningen opstilledes som Piket ved Christiansborg Slot.

Af Dagens øvrige Tildragelser skulle kun Rigsdagsmøderne omtales. I et extraordinært Møde af Folketinget Kl. 4 og et lignende af Landstinget Kl. $4^1/_2$ gav Conseilpræsidenten for overfyldte Tilhørerpladser en Meddelelse om sit og Kongens Forhold ved Hæren og erklærede, at General de Meza og Oberst Kauffmann vilde blive kaldte til Kjøbenhavn for at afgive Forklaring om Grundene til Tilbagetoget. Ved denne Meddelelse og ved en i Anledning af den af Tingene vedtagen enslydende motiveret Dagsorden stillede Stormen i Befolkningen noget af. Dog herskede der endnu om Aftenen megen offentlig Bevægelse. Urolige Hobe samledes uden for Conseilpræsidentens Bolig paa Christianshavn, og saadanne djærve Almueudtryk som „til Helvede med Din sorte Sjæl“ naaede op til hans Øre. Han vrededes dog ikke over disse Udraab, som viste, at der var Liv og Samfundsaand tilstede. Han udtalte senere i den Anledning i Rigsdagen, at det, som laa paa Bunden af det alt sammen, var Smerten over, at det Værn, som man havde holdt for saa stærkt, var faldet, og at slige Følelser under andre Forhold og Omstændigheder vilde vise sig i opofrende og virksom Fædrelandskjærlighed, hvad enten i Hæren eller hjemme.

Da Kongen kom tilbage til Kjøbenhavn, blev der afholdt Statsraad, og det besluttedes, at Krigen skulde fortsættes med al Kraft. Til Søs skulde Blokaden sættes i Scene, saa snart Forholdene tillod det, til Lands

Flankeforsvaret optages. Dette var dog kun maadeligt forberedt.

Ved Dybbøl var den anden Bro over Alssund nylig bleven fuldendt, men Brohovederne vare ikke monterede og Batterierne paa Als ikke anlagte. De 10 Værker paa Dybbølbjærg, der vare byggede i 1861 og nu, ligesom hele Omegnen, laa under Sne, dannede Hovedpunkterne for den Stilling, som dog først nu egentlig skulde bygges, og det under Frost, medens Jorden var død og ikke bandt.

Ved Fredericia vare Forholdene ikke bedre. Generalmajor N. C. Lunding, Fæstningens djærve Forsvarer fra 1849, havde den 21. December 1863 paa ny overtaget Kommandantskabet, men var hidtil ikke bleven understøttet i sine Ønsker om at faa Fæstningen sat i Forsvarsstand. Allerede den 24. og 28. December havde han indgivet skriftlige Forslag til den Hjælp, han ønskede, hvilken Krigsministeren allerede forud mundtlig havde lovet ham. Han ønskede da en Styrke af 1500 øvede Jordarbejdere i 2 Maaneder, dertil en kyndig, energisk og tjenstivrig Chef for Fæstningens Ingenieurtjeneste, en lige saa duelig Artillerichef, som strax kunde begynde paa Opstillingen af Kanonerne, end videre en egen Intendantur, en overordnet Læge, en Stab, bestaaende af en Souskommandant og en Pladskommandant eller Chef for Kommandantskabsstaben, en Søofficer, helst med et lille Dampskib til Raadighed, nogle Gendarmer til Polititjeneste o. s. v.

Heraf kom der dog intet, og da Troppestyrken i Fæstningen var alt for ringe til at kunne yde nogen Arbejdskraft af Betydning, var Lunding meget mismodig. Ved de personlige Undersøgelser, som han strax efter sin Ankomst foretog, fandt han, at der ikke burde spildes en Minut, hvis man virkelig vilde have Fæstningen

i Forsvarsstand. Oversvømmelsen, som i 1849 havde udgjort Fæstningens Styrke, var ikke engang forberedt, der var ingen Krudtmagasiner i Værkerne, og manglede overalt Traverser, Banketter, Palissader, Vagthytter, ikke at tale om bombefri Opholdssteder, særligt, som han ønskede, et bombefrit Hospital paa 100 Senge.

Hans Undersøgelser gjaldt i Førstningen alene den gamle Fæstning, thi han gik ud fra, at det, som var nyt, var godt og kun trængte til mindre Efterarbejder. Dette viste sig imidlertid snart ikke at være Tilfældet. Ikke blot fandt han Værkerne byggede paa utilforladeligt Jordsmon, saa at der ved Jordskred var fremstaaet formelige Brècher i Brystværnet; men der manglede Palissaderinger, Blokhuse, Forbindelseslinier mellem Skanserne og mellem dem og Fæstningen, ikke at tale om Brønde og slige mindre Ting. Til sidst fandt han ud for Skanserne 1 og 2 en Slugt i Terrainet saa dyb og bred, at flere fjendtlige Batailloner kunde staa opmarcherede i den uden at ses fra Skanserne. I 10 Minutter vilde Fjenden kunne naa fra denne Slugt til Kontrescarpen af Skanserne 1 og 2, hvis Besætning derfor uafbrudt vilde være truet med Overfald, da Forpostlinien umuligt kunde holdes saa langt fremskudt, at Slugtens Bund bestandig kunde iagttages.

Han spurgte da Ministeren den 30. December, om det ikke — alt vel overvejet — var bedre i Tide at opgive Fæstningen end at udsætte sig for, at et betydeligt Artilleri og en Fjerdepart af Hæren skulde blive Offer for et forgjæves Forsøg paa at forsvare en Fæstning, hvor de væsentligste Betingelser for at gjennemføre Forsvaret ikke vare tilstede. Naar Krigen først kom til Foraaret, og Vinteren benyttedes efter hans Indstilling, vilde ganske vist Fæstningen kunne blive forsvarlig, men

glippede dette Haab, var det maaske for sent at tage Spørgsmaalet under Overvejelse.

Paa intet af dette kom der Svar, og Lunding har uden Tvivl deraf draget den Slutning, at Krigen var mindre truende. Alligevel beskæftigede den Fæstning, han én Gang havde forsvaret, og som han fik mere og mere Mod paa at forsvare en Gang endnu, hans Tanker uophørligt. Imidlertid fik han dog nogen Hjælp. I Begyndelsen af Januar kaldtes Oberstlieutenant af Artilleriet R. O. Holm, som havde Bolig i Fredericia, tilbage fra Danevirke, hvor han var beordret hen, for at ansættes som Artillerichef i Fæstningen. Han var besjælet af gode Forsætter og havde alt fra Danevirke indsendt et Forslag til Fæstningens Montering og Forsyning med Artilleriforsvar. Han tænkte sig dette udført af 1000 ældre Artillerister og et lige saa stort Antal gamle Kavalerister, for hvilke der ikke havdes Brug ved Hæren, og som hurtigt vilde kunne lære at betjene en Voldkanon. Som Førere for denne Masse, af hvis artilleristiske Del Underofficerer og Laboratoriebetjente kunde udtages, foreslog han Højskolens og Elevskolens ældste Klasser. Heller ikke dette velmente Forslag toges der Hensyn til; derimod oprettedes der ved Artilleriets Udvidelse et Fæstningskompagni, 2., i Fredericia, og et Ingenieurkompagni forlagdes der hen. Fæstningskompagniet foretog de forberedende Skridt til Fæstningens Montering ved at kjøre Kanonerne ud til deres Pladser og anbringe dem paa Klodser, til Briskelægningen kunde finde Sted.

Saaledes var Tilstanden, da Lunding overraskedes ved Krigens Udbrud den 1. Februar. Garnisonen bestod da af 2. Fæstningskompagni, et Ingenieurkompagni og 13. Regiments Stab og ene Bataillon, som dog fik Befaling til at afgaa til Danevirke. Lunding udbad sig

telegrafisk Tilladelse til at erklære Fæstningen i Belejringstilstand for dog at blive Herre over alle de Ressourcer, den omsluttede. Efter Rømningen af Danevirke fik han Befaling til at optage den Del af Hæren, som søgte ad Jylland til. Traindepotet fra Aabenraa kom da til ham, og en Del forsprængt Train kjørte fast paa Vejene mellem Kolding og Fredericia. Hegermann-Lindencrones Rytterdivision med 7. Regiment hvilede udmattet ved Grænsen om Kolding. 2. Dragonregiment, som paa Marchen til Danevirke var kommet til Kolding, da Tilbagetoget fra Danevirke fandt Sted, lagdes tilbage til Vejle for ikke at være de Tropper i Vejen, som vilde rykke nord paa. Det var nemlig endnu ikke organiseret i sin nye Skikkelse. Det havde Befalingsmænd og Heste, men manglede Dragoner, fordi Rytteriets Forstærkningsmænd ikke vare blevne indkaldte. Ordre til Indkaldelse af to Aargange af Rytteriets Forstærkning var sendt til Overkommandoen, just som Krigen var udbrudt, men Omstændighederne havde ikke tilladt den at ordne denne Sag.

I det hele var Hæren ved Angrebet den 1. Februar bleven forstyrret i sine Organisationsarbejder. Det blev nu Opgaven under de forandrede Forhold at fuldføre Organisationen; men først maatte Troppernes Fordeling i de nye Stillinger være bestemt. Der skete en kort Standsning i Sendelserne til Hæren af Forstærkningsmændene. Hæren maatte nemlig lægge Beslag paa alle Transportmidler for at overføre 3. Division fra Als til Nørrejylland. Forstærkningsmændene, som vare komne til Korsør, indkvarteredes midlertidigt i Omegnen af Slagelse.

At Indretningen af de nye Stillinger, i det mindste af Dybbøl, maatte ske i Fjendens Paasyn og under stadige Kampe, var sandsynligt. Den 9. Februar havde fjendtlige Kyrasserer pludseligt vist sig ved Nybøl paa

Chausséen fra Flensborg til Als, den saakaldte Kongevej, og taget vor yderste Dragonpatrouille til Fange. Tropperne i Sundeved laa endnu udmattede i Hvile efter Retræten. Dragonerne havde staaet paa deres Post siden den 7., havde set Hæren udmattet drage dem forbi til Als; de vare sløve og forvirrede. Føreren, en Korporal, forklarede, da han af Fjenden udspurgtes om de Danskes Stilling, at de vare gaaede til Als. Dette var sandt, men han kjendte ikke Dybbøl og vidste ikke, at dette skulde forsvares fra Als ved fremskudte Tropper.

Medens dette Udsagn, der stemmede med et Rygte, som var udbredt i Flensborg om, at Dybbøls Forsvar var opgivet, bevægede Feltmarechal Wrangel til at bryde op fra Stillingen om Flensborg og foretage en Rekognoscering mod Dybbøl, vakte Patrouillens Tilfangetagelse os op af den dybe Ro, hvori Styrken paa Dybbøl efter de udstaaede Anstrængelser var nedsænket.

Da Generallieutenant de Meza og Oberst Kauffmann vare afgaaede til Kjøbenhavn den 8. Februar om Morgenen, havde Generallieutenant Lüttichau midlertidigt overtaget Overkommandoen med Major F. C. Stiernholm som Stabschef. Samtidigt havde Generalmajor Wilster overtaget Kommandoen over 3. Division i Steden for Generalmajor Steinmann, der var saaret. Som Stabschef ved denne Division ansattes derhos Kapitajn A. Hoffmann, medens Blom forsattes til 1. Division i Stiernholms Plads, og Oberst Hveberg afløste Wilster i Føringen af 4. Brigade. Den nye Overkommando havde strax optaget det afbrudte Arbejde. To Vognparker vare oprettede henholdsvis nord og syd for Sønderborg. Tropperne vare spredte mere over Øen, 7. Brigade om Bommerlund, Rytteriet paa Nordlandet, den Del af Als, der nord for Augustenborgfjord strækker sig hen imod Slesvigs Fastland, Reserveartilleriet øst for Augustenborg-

fjord, og 8. og 9. Brigade vare befalede til den 9. Februar at afgaa til Fredericia paa 8 Dampskibe med Transportbaade paa Slæb. Alle Ingenieurtropper vare underlagte Oberstlieutenant Dreyer, som erholdt den Opgave at begynde de udstrakte Arbejder i Stillingen. Foruden de egentlige Skansearbejder paalagdes det ham at sørge for Forbindelsesveje mellem Skanserne indbyrdes og mellem dem og Brohovederne, at sløjfe alle Træer, Bygninger og Hegn i en Afstand af 1000 Skridt foran Skanserækken, at rejse Barakkelejre og Bivuakstalde, navnlig en Lejr for et Regiment mellem Skanserne og Brohovederne og en for et Regiment ved Sønderborg, o. s. v.

Næppe var der taget fat paa disse Arbejders Iværksættelse, da ovennævnte fjendtlige Besøg blev Anledning til en forandret Ordning af Tjenesten paa Dybbøl. Det bestemtes, at 1. Division skulde afløses i Sundeved den 10. om Morgenen, og at tre Regimenter skiftevis skulde bestride Tjenesten der ovre, samt at Ritmester H. C. Castenskjold, som havde været Forpostkommandør i Danevirke, skulde indtage samme Stilling her med Station i Dybbøl By.

For at forstaa de Begivenheder, som forefaldt kort efter i den minderige Egn ved Als, vil det være passende alt her at forudskikke nogle Forklaringer til Terrainet. Som alt omtalt, laa de ti Værker, der dannede den egentlige Dybbølstilling, paa Dybbølbjærg, Skanse VI paa Toppen med VII bag sig, Skanserne I—V paa Affaldet mod Vemmingbund, Skanserne VIII—X paa Affaldet mod Nord til Alssund. Paa den anden Side af Alssund hæver der sig fra Baadsager og nord efter et Højdeparti, som i sin Form og for Øjet ligner Dybbølbjærg. Sundet bugter sig paa dette Sted i det Leje, som de to Jordmassers Fod yder det, og tager sig smallere ud, end det i Virkeligheden er. Disse to Højde-

drag danne egentlig én Stilling, der fortsætter sig mod Nord langs Alssund, hvis Østkyst er høj og beherskende indtil nord for Kjærvig, hvor den først efterhaanden bliver mindre fremragende og til sidst fortoner sig i den flade Strækning ved Arnkilsøre.

Dybbølstillingen er derfor egentlig kun den sydlige Del af den naturlige Stilling ved Alssund, der fra Arnkilsøre, hvor Kysten vel er lav, men Fjorden til Gjengjæld bredere, strækker sig mod Syd, indtil den omtrent ved Baadsager, hvor Sundet gjør en Bøjning mod Øst, gaar skraat over Sundet for at medtage Dybbølbjærg.

Hele Stillingen øst for Sundet, som ikke i Februar 1864, da Hæren kom til Als, var forsynet med Værker, vedkommer os dog paa dette Tidspunkt kun for saa vidt, som der fra Højdepartiet paa Als nordost for Dybbølbjærg paaregnedes en flankerende Ild, der vilde dække Dybbølstillingens højre Fløj. Stillingen var, selv om den betragtedes i sin Helhed, Als's Kyst indbefattet, foreløbig kun tilgængelig for Preusserne over Dybbølbjærg.

Omtrent midt imellem Sønderborg og Skanserækken fandtes der en Vejknude, i det Aabenraavejen her drejer af fra Kongevejen til Flensborg, og en anden Vej, den gamle Landevej, førte til det søndre Brohoved. Kongevejen strækker sig der fra forbi Dybbøl Mølle syd om Dybbølbjærgets Topparti, mod Vest, havende paa sin venstre Haand det stærkt gjennemskaarne Terrain, paa hvilket Avnbjærghøjderne ligge, for dernæst at dele sig i to Veje, hvoraf den ene gaar imod Sydvest til Smølhøjderne paa Broagerland, den anden mere lige ud mod Nybøl og Adsbøl. Aabenraavejen gaar fra det nævnte Knudepunkt bag Stillingen mod Nordvest om den nordligste Skanse X over det Terrain, som til Dels kan bestryges fra Als af, til Pythusene, et snevert Vejknude-

punkt, hvor fra man kan komme mod Nord enten til Batterup eller til Ragebøl, der tilsammen danne et Højdeparti.

Terrainet mellem den højt liggende Kongevej, de sidstnævnte Højder ved Ragebøl og Batterup samt Skanserækken danner et stort Bækken, i hvilket Dybbøl By breder sig, Kirke-Dybbøl vestligere og det lille Øster-Dybbøl nærmere Skanserækken. I dette Terrain er dog en Højning i Dalen kjendelig nord for den sydlige Del af Dybbøl By og øst og nordost for den Del af Byen, hvor i Kirken ligger.

De to beskrevne Veje, Flensborgvejen og Aabenraavejen, vare Hovedtilgangene til Stillingen for Fjenden, og Avnbjærg samt Partiet ved Ragebøl og Pythusene angave Punkter for en fra vor Side fremskudt Observation. Men foran en Linie, dragen over disse Punkter, laa der i ikke synderlig lang Afstand Skove, i hvilke Fjenden i farlig Nærhed af Stillingen skjult kunde samle og ordne sig. De burde have været omhuggede i Fredens Dage, men kunde ikke blive det nu af Mangel paa Tid og Midler. Det fandtes da rigtigst, saa længe som muligt at værge dem mod Fjenden og at trække den yderste Forpostlinie uden om dem. Af disse Skove laa to, Bøffelkobbel og Stenderup Skov, hver paa sin Side af Kongevejen, Ragebøl Skov eller Ravnskobbel nord for Ragebøl og Batterup.

Der var saaledes paa en Maade tre Stillinger foretegnede, den inderste dannet af Skanserækken, hvilke Stillinger med omtrent lige stor indbyrdes Afstand hver for sig dannede en Cirkelbue med begge Fløje støttede til Havet. Den yderste gik fra Stenbæk ved Vemmingbund over Smølvejen til Bøffelkobbels vestlige Skovrand, her fra over Kongevejen langs den vestlige Udkant af Stenderup Skov til det Terrain, hvor den enkeltliggende

Gaard, Tørvemosegaard, ligger nordost for Stenderup, der fra mod Øst til Alssund over Ravnskobbel. Den mellemste løb fra Avnbjærg forbi Dybbøl Kirke til det Punkt, som benævnes Ledet, der fra mod Nordost over Partiet ved Ragebøl, Batterup og Pythusene til Sundet.

Disse Linier støttede sig dog meget lidt til gunstige Betingelser i Terrainet. Hele Egnen var gjennemkrydset af Gærder, der vare bevoxede med levende Hegn. Disse i Forening med Jordbundens naturlige Ujævnheder gjorde saadanne Punkter sjældne, hvor fra man havde frit Syn ud over en større foreliggende Strækning, og tilbøde ogsaa en behændig Fjende Midler til at komme ubemærket ind paa vore Poster, som paa mange Punkter vare meget udsatte for Overrumpling, især om Natten. Imidlertid bestemtes det, at tre Regimenter skulde anbringes i de nævnte Linier saaledes, at ét besatte den yderste Linie med én Bataillon paa højre Fløj paa begge Sider af Aabenraavejen og én paa venstre Fløj paa begge Sider af Kongevejen, ét den mellemste samlet som Hovedpost i Dybbøl By og ét i Skanserækken.

De tre Regimenter, som den 10. Februar om Morgenen droge over til Sundeved for at afløse 1. Division, vare 5., 10. og 12. Regiment. Det første havde Befaling til at besætte den yderste Linie, 10. at opstille sig til Understøttelse i anden og 12. at besætte Skanserækken. End videre rykkede 2 Eskadroner over, hvoraf den ene skulde holde samlet hos Forpostkommandøren i Dybbøl By, den anden fordeles til Ordonnans- og Patrouilletjeneste over hele Stillingen. Endelig afgaves der til Tjeneste i Sundeved fire Kanoner, der daglig skulde afløses; to anbragtes i Dybbøl By, hvor Regimentet i anden Linie da var samlet som Hovedpost, de to andre fik Opholdssted anvist ved Stengaarden, beliggende bag den

nordligste Dybbølskanse med Anvisning til i Alarmeringstilfælde at rykke frem til Pythusene.

Afløsningen var endnu ikke foregaaet, da den omtalte fjendtlige Rekognoscering fandt Sted. Paa Aabenraavejen, hvor en fjendtlig Gardebataillon, et Par Eskadroner Husarer og nogle Kanoner over Satrup rykkede frem mod Tørvemosegaard, stod 2. Kompagni af 2. Regiment, som modtog Fjenden kjækt og under et levende Forsvar trak sig tilbage, indtil det optoges af de ankommende Tropper. Ved Kongevejen, hvor Angrebet var yderst svagt, gik vore yderste Poster fra Nybøl, hvor Skydningen begyndte, kun tilbage til Bøffelkobbel. Den lille Fægtning denne Dag var uden Betydning for os, men aabenbarede for første Gang Bagladevaabnenes Overvægt i Infanterikamp. Vort Tab var 38 Mand, hvoraf 5 usaarede Fanger, Fjendens kun 16, hvoraf 2 usaarede Fanger.

Efter Fægtningen besattes Terrainet i Sundeved, som forklaret. 1. Division gik til Als, hvor der anvistes den følgende Cantonnement: 1. Brigade om Majbøl, 2. om Augustenborg og 3. om Gammelgaard og Kettinge. Ogsaa 2. Division og Infanteri-Reserven fik faste Cantonnementer, hvor Tropperne skulde hvile, naar de ikke vare til Tjeneste i Sundeved. 4. Brigade anbragtes nord og syd for Kjær Vig, hvor 4. Regiment blev Besætning langs Alssunds nordligere Del, medens 6. Regiment kom til Ulkebøl. 5. Brigade fik Sundsmark til Cantonnement, 6. Kegenæs. Infanteri-Reserven anbragtes om Majbølgaard, Reserveartilleriet om Dynnevit og Rytteriet, som omtalt, paa Nordlandet. Det bestemtes, at de Afdelinger, som rykkede til Tjeneste i Sundeved, skulde blive der i 3 Dage, og at ét Regiment daglig skulde ombyttes. Sønderborg belagdes ikke efter 8. og 9. Brigades Afrejse

til Fredericia. Det var Meningen, at Byen skulde huse 2 Regimenter, som fra deres Cantonnement skiftevis droges ind til den for at være til hurtig umiddelbar Understøttelse for Dybbølstillingen under et pludseligt Angreb. Foreløbig toges hertil 3. Brigade, hvis Regimenter, 16. og 17., derfor efter Afløsningen forbleve i Sønderborg.

Den første lille Fægtning var saaledes forefalden foran Dybbøl, da Opmærksomheden i væsentlig Grad henledtes paa Jylland paa Grund af det, der skete i Slesvig.

Den fjendtlige Hær havde naaet sine Cantonnementer om Flensborg, Holdnæs og Oversø i en meget forkommen Tilstand. Dens Forplejningsvæsen var endnu ikke kommet i saadan Orden, at det kunde gjøre Fyldest under de uventede og store Bevægelser, som Danevirkes Rømning foranledigede; men vore i Slesvig og Flensborg efterladte Magasiner kom Fjenden til gode. De sidste vare vel af v. Schmidten solgte til flensborgske Borgere, men de vare samlede og kjøbtes af Preusserne, efter at de paa Als havde forhørt sig om Rigtigheden af Salget.

Der tilstodes Tropperne en 4 Dages Rast i deres Cantonnementer, en Tid, som Wrangel benyttede til at ordne Hertugdømmet Slesvigs Bestyrelse og til at sørge for sine Forbindelser med Tyskland, der vare truede paa Grund af det Forhold, hvori Hake og Exekutionstropperne havde stillet sig til de allierede Hære.

Med Hensyn til Hertugdømmet Slesvigs Bestyrelse var det forud aftalt imellem de Allierede, at en Civilregering skulde oprettes under en preussisk og en østerrigsk Kommissær; men da den sidste, en v. Revertera, endnu ikke var kommen, fik den preussiske Kommissær, v. Zedlitz, Lejlighed til egenraadig at sætte Organisa-

tionen i Gang. Der var ikke Tale om Hævdelse af bestaaende Forhold. Tysk blev strax gjort til det offentlige Forretningssprog, og de kongelige Vaaben og Indskrifter nedtoges. I den Henseende gav den preussiske Bestyrelse i Slesvig ikke Forbundskommissærerne i Holsten noget efter. Ogsaa proklameredes Prinsen af Augustenborg, i det mindste i Begyndelsen, lige saa godt i de slesvigske som i de holstenske Byer, om end med nogen mindre offentlig Bram. Som bekjendt, hindrede Preusserne heller ikke Nedrivelsen af Løvemonumentet over de danske Krigergrave i Flensborg. Det blev i Evropa opfattet som en Vandalisme, rettet mod Gravens Fred. Men det preussiske Diplomati afviste denne Beskyldning ved at gjøre gjældende, at det havde kjøbt Monumentet, netop for at skaane det. Hvorledes og af hvem, oplystes ikke; men Monumentet er ganske rigtigt i Behold. Det er nu opstillet ved Berlin.

Forholdet mellem Hake og Wrangel var et Spejlbillede af det mellem Beust og Bismarck. Det er betegnende, at Hake af Wrangel forlangte de 6 slesvigske Landsbyer udleverede, som af Tyskerne mentes i administrativ Henseende at høre til Holsten, og at han, da det nægtedes ham, klagede til Forbundet, medens han lige over for de Danske ikke havde víst sig saa ivrig. Forbundskommissærerne i Holsten fortrædigede og drillede Preusserne, hvor der tilbød sig Lejlighed dertil. Kvægforsendelserne gjennem Holsten til den preussiske Hær hemmedes i Henhold til et af den danske Regering under en Kvægepidemi udstedt Forbud mod fremmed Kvægs Indførsel i Landet. Man respekterede altsaa den danske Regerings Bud i saadanne Forhold, som kunde være Preusserne til Skade. Lige saa stridig var man med Hensyn til Befordring af Personer og Materiel, Telegrafering mellem Flensborg og Berlin o. s. v. Det

var ikke til at undres over, at Preussen tog sine Forholdsregler for at blive uafhængig af Hake. Det mobiliserede den 5. Division i Frankfurt a. d. Oder, bestaaende af 9. og 10. Brigade, og beordrede den 5. Februar den sidstnævnte af disse Brigader, der kommanderedes af Generalmajor v. Raven og bestod af Infanteriregimenterne Nr. 18 og 32 og brandenburgsk Jægerbataillon Nr. 3, til, forøget med to 12-Pds. og et riflet 6-Pds. samt et Haubitsbatteri, at rykke ind i Holsten og besætte Altona, Neumünster og Kiel. Da denne Beslutning meldtes Hake, afviste han den, og Forbundskommissærerne protesterede, men den 10. Februar rykkede ikke desto mindre den første af Brigadens Bataillоner ind i Holsten, hvornæst efterhaanden Neumünster, Barmstedt, Kiel og Rendsborg besattes af Preusserne. Fra sidste Sted begave derefter de to der efterladte Gardebatailloner sig til Hæren i Slesvig.

Med Hensyn til de videre Operationer var Wrangel aldeles ikke hildet i den Mythe, som paa den Tid beskæftigede det evropæiske Diplomati, at Hensigten med de allierede Troppers Indfald kun var en Besættelse af Slesvig. Fra det Øjeblik, de Danske havde gjort Modstand, betragtede han Tilstanden som Krig, og hans Instrux udtalte, at han i dette Tilfælde ikke behøvede at tage Hensyn til, hvad der var særligt slesvigsk eller særligt kongerigsk, men tvært imod burde have sin Opmærksomhed henvendt paa det strategiske Punkt, som Fredericia danner derved, at Jyllands og Fyns Forbindelse sker over samme. Han tænkte derfor paa at føre Krigen ind i Jylland, ligesom i 1848, for der at faa et Equivalent for Dybbøl og Als, som han antog vanskelig kunde erobres uden ved en regelmæssig Belejring, og for, ved at ernære Hæren paa det fjendtlige Land Danmarks Bekostning, muligen at tvinge dette til Fred.

I denne Plan kunde muligvis Forandringer være anbefalelige, hvis det omtalte Rygte om Dybbøls Opgivelse var sandt, og Feltmarechallen lod derfor Korps III den 10. Februar udsende de ligeledes omtalte Rekognosceringer. Efter at have faaet Vished for, at Rygtet talte usandt, beordrede han Korps I til at rykke mod Dybbøl for at iagttage det, men satte den øvrige Hær, med Efterladelse af nogle østerrigske Garnisoner i slesvigske Byer, i Bevægelse mod Nord. Et Par Foranstaltninger, som bleve trufne inden Opbruddet fra Flensborg, maa endnu her omtales. Saaledes befaledes Danevirkestillingen demoleret, og den 9. alle danske Skibe i slesvigske Havne beslaglagte. Det sidste var Svar paa den i Danmark den 3. begyndte Beslaglæggelse af tyske Skibe.

Friedrich Carl marcherede den 11. og 12. Februar gjennem Flensborg og tog meget spredte Cantonnementer i den Vinkel, som dannes af Flensborg Fjord og Aabenraa—Flensborg-Chaussée. Prinsens Hovedkvarter etableredes paa Graasten Slot, Forposterne udstilledes fra Adsbøl op over Ullerup paa Aabenraavejen, hvor Avantgarden var.

Gardedivisionen kom den 12. til Aabenraa, marcherede den 13. i to Kolonner til Hoptrup og Over-Jersdal og den 14. til Haderslev, Hammelev og Skrydstrup, medens Østerrigerne i to bag hinanden værende Linier fulgte efter, saaledes at Tomas og Dormus indtoge den, Preusserne forlode, og den øvrige østerrigske Styrke, hvor fra Garnisoner vare tagne til Slesvig By, Husum, Tønning og nogle flere Steder, atter var en Dagmarche tilbage. Den 15. og 16. Februar holdt begge disse Korpser Rast i de Kvarterer, de den Dag havde, og den 17. koncentrerede de sig fremad imod Grænsen, Preusserne i Christiansfeld, hvor fra de patrouillerede til

Vonsild, Østerrigerne bag ved, dels i Haderslev og dels i Jegerup og Magstrup.

Wrangels Hovedkvarter skulde denne Dag have været forlagt til Christiansfeld, men da ankom pludselig General Moltke fra Berlin for, som det synes, at gjøre Feltmarechallen opmærksom paa, at der var noget, som hed Politik, og som der ved Krigsføringen maatte tages Hensyn til. Wrangels Plan maa have vakt en Del Uro i visse Kredse i Berlin, thi Østerrig havde forsikret de evropæiske Magter om, at de Allierede ikke vilde gaa ud over Slesvigs Grænser. Fra den østerrigske Gesandt i Berlin kom der ogsaa direkte Bud til Gablenz om, at hans Tropper ikke maatte overskride den jyske Grænse. Wrangel befalede nu Stilstand den 18., med de preussiske Tropper i en Linie mellem Taps og Hejls, og for den 19. en Bevægelse af de østerrigske Tropper op paa venstre Fløj af Preussernes Stilling. Men, hvad der ellers skete den 19., skal først fortælles, efter at det er indhentet, som indtil da var foregaaet paa den nordlige Side af Grænsen.

Som fortalt, var der den 9. Februar stillet 8 Dampskibe, hvert med en Transportbaad paa Slæb, til Raadighed for 3. Division for at overføre 8. og 9. Brigade til Fredericia. Begge Brigader kom om Bord paa disse med Undtagelse af et enkelt Kompagni, som maatte efterlades tillige med Brigadernes Train. Befalingen over de to Brigader paa jysk Grund overdroges, indtil den øvrige Del af Divisionen var fulgt efter, Chefen for 9. Brigade, Oberst Neergaard, hvem derfor Divisionens Souschef, Kapitajn Tvermoes, medgaves som Stabschef. Transporten gik gjennem Alssund nord paa; men det blæste en halv Storm og sneede, saa at kun tre af Skibene naaede Fredericia den Dag. De andre maatte overnatte paa Søen, ved Assens og nordligere; ét kom først den 11. til Fredericia, hvor Landsætningen under

disse Dages Vejrforhold var vanskelig og mest maatte ske i Baade.

Saa snart Lunding i Fredericia fik Meddelelse om, at der var Tropper undervejs til Fæstningen, vaagnede hans Virkelyst, som hidtil havde savnet Midler, især da han paa samme Tid erfór, at Krigsministeriet endelig havde taget Hensyn til hans Indstillinger. Det havde bestemt en forøget Artilleri- og Ingenieurstyrke til Fæstningen og beordret Overkommandoen til at forsyne den med Stabskræfter, Intendantur og Train. Vel var Lunding ikke længere fuldt tilfreds med, hvad han havde forlangt, thi naar Fredericia ikke, som i 1849, havde Hovedhæren til Understøttelse paa Fyn, behøvedes der yderligere en Kystbevogtning paa Fyn med Batterier ved Strib og paa andre Steder af den fynske Kyst, men han slog sig dog foreløbig til Taals, især da han samtidig underrettedes om, at Orlogskapitajn A. Schultz vilde komme til Fredericia for at forestaa sammes Søtransportvæsen. Lunding følte sig som de ventede Troppers Herre og spurgte Hegermann-Lindencrone ved Kolding, om han ønskede Understøttelse fra Fæstningen, eller Fæstningen kunde vente sig en saadan fra ham. Han gjorde dog samtidigt opmærksom paa, at der ved begge Færgesteder i Fredericia kun var tilsammen 4 Baade, som kunde indtage Rytteri, hvilket uden Tvivl havde Hensyn til en Tanke, som Hegermann-Lindencrone paa denne Tid havde kastet ud, om det ikke var rigtigst, at Rytteriet, til dets Organisation var fuldbyrdet, førtes til Fyn.

I Lundings Forhaabninger om at kunne begynde at indrette sin Fæstning ved Hjælp af de Tropper, som kom, skete der imidlertid hurtigt et Skaar. Kort efter Ankomsten til Fredericia fik Neergaard fra Overkommandoen et Telegram om, at han, saa snart Tropperne vare komne til Kræfter, skulde rykke frem til Grænsen.

Det var ikke Overkommandoens Mening, at de overførte Tropper skulde indskrænke sig til at være en Fæstnings Garnison. Det var dens Hensigt, at 3. Division skulde underlægges General Hegermann-Lindencrone, som med 3. og 4. Division i Forening skulde besætte den jyske Grænse og, efter nærmere Bestemmelse, der fra gjøre Diversioner mod Fjendens Stilling i Slesvig. De to Divisioner skulde i deres Bevægelser være uafhængige af Fæstningen, som dog skulde være Retrætepunkt for en større Del af 3. Division, medens en mindre Del af denne skulde følge 4. Division mod Nord.

Saa snart Neergaard havde modtaget det omtalte Telegram, begav han sig til Hegermann-Lindencrone i Kolding for at modtage dennes Ordrer. Generalen fandt Anledning til at lade 8. Brigade forblive i Fæstningen til Kommandantens Raadighed, saa at foreløbigt kun 9. Brigade marcherede til Grænsen, hvor der til samme afgaves af 4. Division Halvregimentet Bauditz af 3. Dragonregiment, fire Kanoner af Batteriet Lønborg og fire Espingoler. Hegermann-Lindencrone overlod denne saaledes forstærkede Brigade den yderste Bevogtning af Grænsen og trak Rytteriet tilbage i anden Linie bag Almindedalen, med en Bataillon af 7. Regiment længere tilbage endnu ved Højen By paa Vejlechausséen som Optagelsestrop under et senere Tilbagetog.

Imidlertid fortsattes 3. Divisions Overførsel til Jylland, men Vanskeligheder stillede sig i Vejen for samme paa Grund af Vejret og Utilstrækkeligheden af Førselsmidler. Først skulde 8. og 9. Brigades Train følge Brigaderne, dernæst 7. Brigade overføres, derefter Artilleriet, hvilket kom til at bestaa af 12. og 7. Batteri, det sidste i Steden for 11., der havde lidt saa meget under Tilbagetoget, at det trængte til en Reorganisation, som det lettest kunde faa paa Als, endelig Intendanturen

og sammes Train, Divisionskommandoen o. s. v. Til samme Tid skulde det forsprængte Train i Fredericia føres til Als. Overkommandoen havde vel en Stund tænkt paa at bytte Train, saa at 3. Division og 7. Regiment tog det i sin Tjeneste, som var i Jylland, og Tropperne paa Als udrustedes med det, som var der; men det vilde rent forstyrre alle administrative Forhold og maatte opgives. Overførslernes Vanskeligheder forøgedes den 11. ved en forhastet Efterretning om, at Stenderup Hage var besat af Fjenden. Dette Punkt ligger paa den slesvigske Kyst lige over for Føns Skov, og et fjendtligt Batteri paa dette Sted vilde gjøre Sejladsen i lille Bælt umulig paa dets nordlige Strækning. Der telegraferedes til Hegermann-Lindencrone om Sagen; men da 4. Division var trukken tilbage til Kolding, og Punktet derfor, selv om det endnu ikke var besat, kunde blive det pludseligt, uden at det blev muligt i Tide at avertere Dampskibene derom, lod Overkommandoen de Transporter af Tropper eller Materiel til Fæstningen, som kom efter den første større, gaa over Fyn, saa at Dampskibene fra Als afladede deres Indhold i Faaborg eller Assens, og Tropperne eller Trainkolonnerne marcherede derpaa gjennem Fyn til Strib, hvor fra de overførtes til Fredericia.

3. Divisions Overføring tog derfor Tid, og først efter dens Tilendebringelse kunde Turen komme til, hvad der skulde danne Fredericias faste Styrke. Med Hensyn til den bestemte Overkommandoen, at 1. Fæstningskompagni og, hvad der paa Als fandtes af 5., hvis Hovedstyrke var marcheret fra Frederikstad langs Vestkysten til Jylland, skulde overføres til Fredericia, hvis Artilleristyrke da vilde dannes af 1., 2. og 5. Fæstningskompagni; dernæst, at et Ingenieurkompagni fra Als tillige med fem Ingenieurofficerer skulde føjes til det alt i

Fredericia værende Kompagni, og at 2. Bataillon af 13. Regiment skulde afgaa der hen, saa at 13. Regiment i sin Helhed kunde blive Fæstningens faste Fodfolkstyrke. Endelig beordredes 2. Dragonregiment i Vejle, som var under Organisation, til det nordlige Fyn for at danne Hovedstyrken for Fyns Kystbevogtning, hvortil senere 6. Batteri fra Als og to Kompagnier, skiftevis afgivne af 13. Regiment i Fredericia, føjedes. Til sidst bestemtes endnu 3. Batteri, Klein, til yderligere at forøge 3. Divisions Artilleristyrke; men fra Fredericia toges Traindepotet, som Lunding gjærne havde beholdt en Del af, og henlagdes til Assens og Kavslunde paa Fyn.

Saa godt alt dette kunde have været, hvis Fredericia havde været en færdig Fæstning, nedslog det Lunding, fordi han uden Tropper ikke saa nogen Udvej til at faa Fæstningen i Orden. Samme Dag, 9. Brigade var afmarcheret, kom der ogsaa fra Overkommandoen en Afgjørelse, som græmmede ham. Det blev ham kundgjort, at han foreløbigt, indtil en Artilleriofficer var udsét, kunde tage en Pladsmajor fra 13. Regiment, medens en Adjudant vilde blive afgiven til ham fra 3. Division, og at Fæstningen, saa snart 3. Divisions Intendantur var overskibet, med Hensyn til Forplejning skulde underlægges samme. Dette sidste berørte særligt Lunding pinligt. Han satte en fortrinsvis stor Pris paa at have en selvstændig Intendant; det, at Fæstningen skulde underlægges en fremmed Divisions Intendant, kunde han i sit lidenskabelige Sind ikke bære. Da nu dertil Orlogskapitajn Schultz, da han indfandt sig, i Steden for at melde sig til Tjeneste hos Kommandanten, i Følge sin Ordre kun meddelte denne til Efterretning, at han var ankommen, følte Lunding sig krænket og tilsidesat og sendte den 13. Februar Fæstningens højstkommanderende Ingenieurofficer, Oberst C. W. Meyer, følgende til ham udstedte Kommandantskabsbefaling:

„Overanstrængelse og Bekymring have i disse Dage undergravet min Helbred, saa at jeg, da den mig nødvendige Medhjælp dels fattes, dels ikke underordnes mig, for Øjeblikket er ude af Stand til med den fornødne Energi og Udholdenhed at overtage de Pligter, som det mig allernaadigst anbetroede Embede under Belejringstilstanden paalægger mig. Under mit Sygdoms Forfald overtager den ældste Stabsofficer i Garnisonen, Hr. Oberst Meyer af det Kongelige Ingenieurkorps, de Kommandanten i denne Fæstning paaliggende Pligter, indtil nærmere Bestemmelse i denne Anledning indtræffer fra Armeens Overkommando."

En Afskrift af denne Befaling sendte han derhos til Krigsministeren tillige med de fra Overkommandoen modtagne Telegrammer og tilføjede: „Naar Deres Excellence sammenligner Deres mundtlige Tilsagn med, hvorledes de ere bragte i Opfyldelse, og naar De lader Dem underrette om, med hvilken Forekommenhed og Hurtighed alt, hvad der angik Fredericia Fæstning, fremmedes i Sommeren 1849, vil De faa en klar Anskuelse om, hvilke de Bekymringer ere, der have foranlediget den Sygdom, som har nødt mig til at overdrage Kommandantskabet til Hr. Oberst Meyer."

Længe kunde Lunding dog ikke holde sig i den Uvirksomhedstilstand, hvori han havde sat sig selv. Fjenden nærmede sig nemlig den jyske Grænse, og Forholdene syntes der at ville blive alvorlige.

Ved 9. Brigades Ankomst til Grænsen og Rytteriets Tilbagelæggelse til Almindedalen var Opstillingen i det hele følgende:

Forrest i Kolding, hvor Oberst Neergaard tog sit Kvarter, stod 19. Regiment. Bag samme havde 21. Regiment én Bataillon i Nørre-Bjert og én ved Bramdrup.

De 4 Kanoner Lønborg kantonnerede ved Hvidsminde nordost for Kolding, nær den saakaldte Kalkovnsstilling. Espingolerne vare ved Kolding Nørremølle, Dragon-Halvregimentet bag Kolding mod Nordvest.

Hegermann-Lindencrone havde flyttet sit Kvarter til Viuf, $1^1/_2$ Mil nord for Kolding paa Vejlechausséen. Sammesteds var Resten af Batteriet Lønborg. 1. Kavaleribrigade havde — med Brigadekvarter paa Elisabethsminde ved Viuf — 3. Dragonregiment i Starup, Hesselballe, Eltang o. s. v., 5. i Jerslev, Mejsling og Ammidsbøl. 6. Dragonregiment kantonnerede i Tjufskjær, Smidstrup og Store Velling. 7. Regiment havde sin ene Bataillon i Mosevraa, Alminde, Dons og Vester-Nebel, medens den anden havde Højen til Opholdssted. Vest paa var fra den 15. Februar 5. Eskadron af 3. Dragonregiment under Ritmester E. E. Moe detacheret som selvstændigt opererende Flankedækning. Den stod ved Estrupgaard med Feltvagter ved Foldingbro og Skodborghus.

Den Grænsen nærmest værende defensive Forsvarsstilling ligger nord for Kolding By og dannes af et Højdedrag med temmelig bratte Skrænter ned til det Dalføre, i hvilket Kolding Aa med omliggende Enge og Kolding By findes. Dette Højdedrag, der benævnes Kolding-Afsnittet eller Kalkovnsstillingen paa Grund af, at dets østligste og stærkeste Parti fra Petersbjærggaard til Dyrehavegaard har en Kalkovn i sin Nærhed, begrænses i Vest af en lille Indsænkning i Terrainet, som bugter sig fra Stallerup Sø vest om Harthe Kirke og Harthe By til Kolding Aa. Det var Hensigten at lægge Forsvaret hen til denne Stilling, især til den østre Del, der dækker Vejen til Fredericia over Gudsø. Der er omtrent en Mil fra Kolding til Gudsø, som er det sydligste Overgangssted over Elbodalen, der begrænser det

saakaldte Fredericia-Afsnit. Midt imellem Gudsø og Kalkovnsstillingen nordost for Kolding ligger Nørre-Bjert, hvor 21. Regiments 1. Bataillon stod. Den vestlige Del af Stillingen behersker ved Kolding Nørremølle Chausséen til Vejle. Forsvaret paa dette sidste Sted maatte tilfalde 4. Division, thi Retræten gaar her naturligt ad Vejle til. Da 4. Division imidlertid stod $1^1/_2$ Mil borte, havde Neergaard sendt 21. Regiments 2. Bataillon til Bramdrup ved Vejle-Chausséen. Denne Bataillon fik Retræte til Havreballepasset, det mellemste af de 3 Overgangssteder over Elbodalen.

19. Regiment, som var indkvarteret i Kolding med Undtagelse af en Deling, der laa paa Petersbjærggaard som Dækning for de 4 Kanoner i Hvidsminde, og en anden Deling, som var paa Kolding Nørremølle til Beskyttelse for Espingolerne, der stode her, skulde i Alarmeringstilfælde derfor strax besætte Kalkovnsstillingen. Kun tre Kompagnier maatte ikke strax begive sig der hen, nemlig det, som besørgede Forposterne foran Byen mod Syd, et andet, som til Understøttelse for dem fik Alarmplads ved Broen over Kolding Aa, hvor Premierlieutenant af Ingenieurkorpset J. W. Tegner, til Tjeneste ved Jærnbanen, havde dannet en Barrikade af Jærnbanesveller, endelig et tredje, som paa Torvet stod til Understøttelse for de andres Retræte. Af Rytter-Halvregimentet var én Eskadron ad Gangen paa Forpost. Den bevogtede dels Terrainet syd for Kolding sammen med Forpostkompagniet — i Vonsild var der en staaende Patrouille af Rytteri og Fodfolk og Rytterpatrouiller gik langt frem ad alle Veje mod Syd — og dels Terrainet vest paa. Vest for den beskrevne Stilling dannede nemlig Terrainet om Paaby og Ejstrup indtil Vester-Nebel Aa et Afsnit, som maatte nøje bevogtes, fordi alle Adgangene til Stillingen vest fra forenede sig her, nemlig dem

ad Vadestedet ved Paaby, over Broen ved Ejstrup eller fra Overgangsstederne ved Hvilested Kro og Stenvad. Som Forpostkommandør fungerede Kapitajn J. Darre, der ved 9. Brigades Ankomst havde afløst Ritmester T. Freiesleben i denne Stilling.

Den 16. Februar forøgedes Neergaards Styrke ved Grænsen med 8. Brigade, som kaldtes fra Fredericia; 20. Regiment marcherede denne Dag til Nørre-Bjert, hvor fra 21. Regiments 2. Bataillon lagdes ind i Kolding, 9. til Gudsø. Grunden til denne Forstærkning var en Ordre fra General Wilster paa Als som 3. Divisions Chef til Neergaard; han skjønnede det overensstemmende med Overkommandoens Mening, at begge Brigader anvendtes til Grænsebevogtningen. General Hegermann-Lindencrone stødtes vel ved denne Indgriben i hans Anordninger, men Sagen jævnedes foreløbig ved en personlig Sammenkomst mellem Neergaard og Generalen.

Dispositionerne lempedes nu noget. Som tidligere, skulde tre Kompagnier i Tilfælde af Angreb begynde Modstanden i selve Byen paa den før omtalte Maade, men ét til skulde endnu nordligere paa en lille Høj vest for Chausséen til Fredericia tillige med nogle Espingoler oppebie de tilbagegaaende Kompagnier og Forposteskadronen og dernæst under samlet Fægtning føres til Dyrehavegaard Skov, som flankerer den egentlige Kalkovnsstilling paa Chausséen til Fredericia. Til denne Opgave afdeltes én Bataillon af 19. Regiment; den anden havde strax at opstille sig i Kalkovnsstillingen tillige med to Kanoner og to Espingoler, og 21. Regiments 2. Bataillon at tage Stilling ved Kolding Nørremølle à cheval paa Vejlechausséen med Retræte til Havreballepasset. Bag Kalkovnsstillingen vilde 20. Regiment være Reserve med én Bataillon bag højre Fløj og én ved Petersbjærggaard. Bag 21. Regiments 2. Bataillon ved Kolding Mølle

havdes samme Regiments 1. Bataillon ved Bramdrup med Retræte som 2. Bataillon. Af 1. Bataillon detacheredes ét Kompagni til Paaby og Ejstrup, og Generallieutenant Hegermann-Lindencrone anmodedes af Neergaard om at sende et Regiment ned i denne Egn, hvilket han opfyldte ved at give 6. Dragonregiment en dertil sigtende Ordre. Neergaards Rytteri med Undtagelse af Forposteskadronen fik Plads ved Hvidsminde.

Det var paa denne Tid, at Fjenden, som vi have set, rykkede frem mod Grænsen. Den 17. kom fjendtlige Patrouiller til Vonsild. Der var et lille Sammenstød mellem hans og vore Patrouiller, og to af vore Dragoner opsnappedes. Samme Dag indtoges til Prøve Kalkovnsstillingen. Der kom Liv i vore Tropper, da en Kamp forberedtes. Imidlertid var der dog store Mangler tilstede. Trainet var endnu ikke kommet fra Als. Krudtbeholdningen var som Følge deraf ringe, og først op ad Dagen ordnedes Ambulancevæsenet. Omsider var alt dog bragt i saa stor Orden, som det overhovedet var muligt, og det befaledes, at hver og èn næste Dags Morgen Kl. 7 skulde staa paa den Plads, han skulde indtage i Kamp.

Saaledes var Tilstanden, da General Hegermann-Lindencrone om Aftenen Kl. 10 kom til Kolding. Han var rede til, hvis der var Udsigt til et heldigt Udfald af den Kamp, som forberedtes, at komme ned næste Morgen med hele sit Rytteri og deltage i den, men havde ingen Tillid til et saadant Udfald og nærede ogsaa i andre Retninger Betænkeligheder ved at indlade sig paa en Kamp, hvis Udfald var usikkert, og hvis Følger under de tilstedeværende Forhold kunde være uberegnelige. Da Fodfolket paa Grund af, at Krudtkarrerne ikke vare komne, kun havde 60 Patroner pr. Mand, havde han forhørt sig i Fredericia, om Fæstningen

var i Stand til at erstatte den Ammunition, som forbrugtes, men havde erholdt det Svar, at der i Fæstningen kun fandtes en aldeles ufyldestgjørende ringe Beholdning af Geværammunition. Derhos var Divisionsartilleriet ikke kommet, og en Kamp med de faa Kanoner, som 4. Division havde kunnet afgive, syntes ham ikke lovende. Endelig var det hans Mening, at Fredericia Fæstning maatte kunne gjøre Krav paa i det mindste nogle af Tropperne, inden de svækkedes ved Kamp. En Del af disse Betænkeligheder deltes alt forud af Neergaard, og efter en fælles Overvejelse af Situationen opgaves derfor Kampen ved Kolding; 8. Brigade beordredes strax tilbage til Fredericia, 9. til en Stilling ved Gudsø og Havreballe med en fremskudt Fordækning ved Nørre-Bjert og en kun ganske løs Observation i Kolding og vest for samme.

Om Morgenen den 18. holdt altsaa kun et enkelt Kompagni under Forpostkommandøren, Kapitajn Darre, Kolding besat med faa Poster foran Byen, Forposteskadronen (3. Eskadron af 3. Dragonregiment) bevogtede Terrainet vest for Byen om Paaby og Ejstrup. I Nørre-Bjert stod 21. Regiments 2. Bataillon og de to andre Eskadroner. Ved Gudsø stod 19. Regiment med Undtagelse af det Kompagni, som var paa Forpost, ved Havreballe 1. Bataillon af 21. Regiment. Fra Hegermann-Lindencrone var 6. Dragonregiment skudt frem imod Syd til Bramdrup Dam, men baade paa Vejlechausséen og den til Fredericia førende vare Forholdene nu saadanne, at ved Koldingbesætningens Tilbagegang ogsaa den fremskudte Styrke, der blot skulde optage denne, maatte tiltræde Tilbagetoget.

Det var Meningen, at Stillingen skulde holdes saaledes med daglig Ombytning. Om Middagen den 18. sendtes et Kompagni af 19. Regiment frem fra Gudsø

til Afløsning af det i Kolding. Men Forholdene kom anderledes. Denne Dag var det, at Preusserne besatte Kolding.

Som vi vide, havde Wrangel befalet Rast den 18., men det besynderlige skete, at den preussiske Gardedivisions Avantgarde pludseligt, trods den befalede Rast, rykker en Mil frem og ikke alene naar den danske Grænse, men overskrider den, og det endnu besynderligere, at, uagtet denne mærkelige Handling strax karakteriseredes som en Egenraadighed, vandt den dog i den Grad Wrangels Bifald, at han ikke vilde opgive den ved dette Tilfælde erhvervede jyske By.

Fra vor Side forlodes Kolding dog, inden det fjendtlige Angreb foretoges, saa at Fjenden først under Forfølgningen paa jysk Grund traf sammen med vore Tropper.

Allerede da det til Afløsning bestemte Kompagni ankom til Kolding, var der stor Alarm i Byen, thi Fjenden var nær udenfor, og fra Eskadronen i Paaby forelaa der Meldinger om, at fjendtlige Ryttere, kommende fra Gjelballeskov, nærmede sig Overgangstedet ved Ejstrup. Eskadronen havde om Formiddagen blænkret med fjendtlige Ryttere, som fra den sydlige Side af Kolding Aa havde vexlet Skud med vore paa den nordlige Side og derefter trukket sig vest paa.

Kl. 12 erholdt baade de fra 4. Division og de fra Neergaards Kommando nedsendte Troppeafdelinger, hvilke ikke vare underlagte en fælles Overbefalingsmand paa Stedet, en fra Beboere og Efterretningsmænd stammende Melding, der lød paa, at Fjenden havde besat Lunderskov, der endog i nogle Meldinger blev til Lejrskov. Forposteskadronen i Paaby meldte til Kolding, at den paa Grund af denne Efterretning, som den troede rigtig, ikke vilde kunne holde sin Stilling, men

vilde blive nødsaget til at gaa tilbage. I Kolding opfattede man Meldingen, som om Eskadronen var gaaet tilbage, og Kapitajn Darre førte sine to Kompagnier ad Gudsø til. Derefter gik 6. Dragonregiment mod Nord og bevirkede, at hele 4. Division trak sig tilbage ad Vejle til. Til sidst gik Forposteskadronen bort, efter at den i Bramdrup Dam havde faaet Underretning om, at den øvrige Styrke var borte.

Ved Kolding Aa forblev kun Eskadronen Moe vestpaa tilbage. Den holdt denne Dag opmarcheret ved Vejen By paa Grund af den samme Efterretning, som var kommen til Kolding, at Fjenden var i Lunderskov. Senere indtog Moe paa ny sin tidligere Stilling med Poster ved Skodborghus og Foldingbro, men kaldtes næste Dag til Vejle, hvor 4. Division var standset.

Saa snart Neergaard hørte, at Kolding var forladt paa Grund af Fjendens Nærmelse, billigede han det og beordrede ogsaa Bataillonen i Nørre-Bjert tilbage, men lod de to Eskadroner sammesteds oppebie Kompagnierne fra Kolding, for forenede med dem at danne Arrièregarde. Denne Forening var udført og Arrièregardens Fodfolk sat i Bevægelse, da to preussiske Eskadroner kom susende hen ad Chausséen fra Kolding. Det var to Eskadroner af det preussiske Gardehusar-Regiment, hvilket lige var kommet fra Berlin, som foretoge dette Stød frem efter vor Bagtrop, medens Kolding ellers blev besat med mindst én Bataillon samt Artilleri. Vore to Eskadroner holdt paa Vejen, den ene bag den anden, og kunde ikke komme til Udfoldning. Modstanden var derfor ikke synderlig strunk, skjønt Sablerne brugtes. Først da de danske Dragoner vare gaaede bag de to Kompagnier, som havde taget Stilling i Skovene bag Eltang Bæk mødte de tyske Ryttere i Fodfolksilden en saadan Modstand, at de skyndsomt med Efterladelse af

nogle i den foregaaende Kamp erhvervede, dog kun faa Fanger og med et ikke ganske ringe Tab af saarede og døde Ryttere og Heste maatte søge tilbage.

Dette isolerede Angreb var, som naturligt, blevet opfattet som Indledning til et større. Da det ikke fornyedes, fortsatte Neergaard efter nogen Tids Ophold sin Retræte til Gudsø, hvor han tog et koncentreret Cantonnement bag Elbodalen med én Bataillon paa Post ved Gudsø, ét Kompagni ved Havreballe og ét ved det nordligste Overgangssted over Elbodalen, Bredstrup.

General Lunding meldte sig denne Dag frisk igjen. Han skrev til Krigsministeren, at hvorvel de Bekymringer, som havde foranlediget ham til at lægge Kommandoen i andre Hænder, ikke vare hævede, saa havde Stillingens Alvor dog gjort ham det til Pligt at overtage Kommandoen over Fæstningen med hele det Ansvar, men ogsaa med alle de Rettigheder, som Belejringstilstanden lagde i hans Haand. Med Hensyn til de tidligere Klagepunkter satte han nu med et Spring ud over alle Vanskeligheder. „Da den af mig under 28. December til Ministeriet indsendte Indberetning,“ skrev han, „hvis Indhold forud havde vundet Krigsministerens Bifald, ikke er bleven besvaret, end sige desavoueret, betragter jeg den som approberet og organiserer alt i Overensstemmelse dermed“. Den egentlige Grund til Generalens tilbagevendende Uforsagthed var den, at Tropperne nu kom tilbage til Fæstningen. Han sendte Neergaard en Opfordring til endelig at sørge for, at Tropperne kom muligst intakte til Fredericia. Brevet derom kom til Neergaard under Retræten den 18. 8. Brigade var da alt kommen til Fæstningen. Den 19. om Morgenen indtog Neergaard, efter at have sendt de 4 Kanoner og den ene Eskadron over Bredstrup til 4. Division i Vejle, følgende Stilling: ét Regiment i en For-

poststilling fra Rands Fjord over Bredstrup, Havreballe, Torp, Hejsekro til Erisø, hvor fra der skødes enkelte Poster længere frem, og ét dels i Stovstrup og dels i Fæstningen. I alt havde Lunding nu faaet Raadighed over 8 Batailloner foruden 13. Regiment, og 7. Brigade var under Anmarche, hvilken dog skulde afgives til 4. Division i Vejle. Men der var nu vakt større Opmærksomhed for hans Krav. Det var alt meldt ham, at Krigsministeriet havde designeret Chefen for de kjøbenhavnske Søforter, Oberstlieutenant Reich, til hans Stabschef. Dertil kom nu, at General Wilster, Chef for 3. Division, efter Ankomsten til Fæstningen underlagde sig Kommandanten. Under 3. Division stilledes atter Kystbevogtningen paa Fyn, der sattes under Chefen for 2. Dragonregiment, Major E. P. Bruhns Befaling. Regimentets ene Halvdel henlagdes i Skrillinge, Gamborg og Kavslunde, den anden i Føns, Udby og Roerslev. Foruden de to Kompagnier af 13. Regiment fra Fredericia afgaves der ogsaa et halvt Batteri ad Gangen til denne Kystbevogtning. Første Gang afgaves dette den 22. Februar af Batteriet v. d. Recke i Fredericia, men senere, som omtalt, af 6. Batteri, der den 24—25. Februar overførtes fra Als til Faaborg og derefter marcherede til et Cantonnement paa Fyn om Nørre-Aaby og Indslev.

Den eneste Ting, Lunding ikke havde Udsigt til at vinde, var den egne Intendantur, som han satte saa stor Pris paa. Men samme Dag, han meldte sig frisk, kaldte han Divisionsintendanten, Svendsen, til sig og forestillede ham paa sin ejendommelige, fyndige Maade, at han havde Hals og Haand over alt i Fæstningen, altsaa ogsaa over Intendanturen og dens Chef, en Tiltale, som Svendsen ikke strax forstod skulde betyde det, at han fortrinsvis skulde være Kommandantens Hjælper. Svendsen var den Mand, der godt kunde udføre

to sideordnede Funktioner, og Lunding begyndte nu at føle sig i sit Element. Kun pinte det ham, at han skulde staa under Overkommandoen. Han udviklede for Krigsministeren den Dag, han meldte sig til Tjeneste efter sin Sygdom, hvorledes han ansaa det for en nødvendig Betingelse for Løsningen af den ham stillede Opgave, at han kom til at staa direkte under Krigsministeriet og ikke under Generallieutenant Lütticbau. Da Bülow i 1849 laa ved lille Bælt, og Fæstningens Afløsning kom fra Fyn, fandt han det naturligt, at Fæstningen i alt væsentligt henvendte sig til denne udmærkede Officer, og at den, da den fik Afløsning fra ham, ogsaa sorterede under ham. Men naar Overkommandoen var paa Als, vilde den langsomme Post- og Forretningsgang i Forening med Overkommandoens ringe Kjendskab til Fæstningen bevirke, at alt blev trukket i Langdrag. „Altsaa direkte under Krigsministeriet," gjentog han. Det var hans Løsen nu, hvor liden Imødekommenhed han end mente hidtil at have fundet hos denne høje Avtoritet.

Hegermann-Lindencrones Division stod, som meldt, da ved Vejle. Efter at den den 17. i Stillingen bag Alminde var bleven forøget med et Husar-Halvregiment, som havde faaet Cantonnement i Skjærup og Store og Lille Velling og var blevet indlemmet i 2. Kavaleribrigade, var Divisionen delt i en østre og en vestre Kolonne, den første bestaaende af Hovedmassen af Divisionen, den sidste af 6. Dragonregiment. I Vejlestillingen var Divisionskvarteret opslaaet paa Store Grundet, 7. Regiment, Espingolerne og Batteriet indkvarteret i Vejle By, den østre Kolonne nord der for og vestre Kolonne i Omegnen af Vingsted Mølle. Da 7. Brigade, Oberst M. Müller, ankom til Vejle tillige med Batteriet Johansen — 1. Regiment marcherede fra Fredericia den 20., 11. den 22. —, hævedes Divisionens Inddeling i en

østre og en vestre Kolonne, og i Steden for blev Inddelingen nu:

7. Infanteri-Brigade: 1., 7. og 11. Infanteri-Regiment og Batteriet Johansen;

1. Kavaleri-Brigade: 3. og 5. Dragon-Regiment og ½ Batteri Lønborg;

2. Kavaleri-Brigade: Husar-Halvregimentet, 6. Dragon-Regiment og ½ Batteri Lønborg.

Divisionens Dislokation blev samtidigt følgende:

Divisionskvarter: Store Grundet.

7. Infanteri-Brigade, Brigadekvarter Vejle: 1. Regiment i Hornstrup, Grejs med Besættelse af Passerne ved Lerbæk, Grejs og Holm Mølle; 7. Regiment i Vejle med én Bataillon detacheret til 1. Kavaleri-Brigade, 11. Regiment i Vejle med én Bataillon i Bredballe, 7. Batteri i den nordlige Del af Vejle, i Skovfogedhuset og paa Lille Grundet samt med Parkplads nord for Vejle.

1. Kavaleri-Brigade, Brigadekvarter Juellinge, i Terrainet vest for Grejsdalen: Høgholt, hvor 2 Kompagnier tillige vare, Juellinge, Hygum, Brandbjærg, Kollerup, Hørup, Taarupgaard samt Skovdallund Mølle.

2. Kavaleri-Brigade, Brigadekvarter Bredal: Assendrup, Engom, Bredal, Soleskov, Løvballegaard, Gl. Sole og Bastrup.

Ritmester Moe, der, som vi vide, var kaldet til Vejle med sin Eskadron, sendtes den 26. ud mod Vest for paa ny som Strejfkorps, denne Gang i Egnen om Bække, Vorbasse og Grindsted, at dække Korpsets Flanke.

Medens den nordre Flankestilling ved lille Bælt saaledes var paa Veje til at komme i Forsvarsstand, forandrede den tidligere skildrede Tilstand ved den sydlige om Alssund sig noget paa Grund af Prins Friedrich Carls Fremrykning mod og Rekognoscering af Dybbøl.

Fra den 12. Februar var der næsten daglig forefaldet

smaa Angreb paa Forposterne foran Dybbøl, udførte af smaa fjendtlige Kommandoer, sædvanligt af et Kompagnis Størrelse og ledsagede af noget Rytteri. De prellede sædvanligt uden videre Følger af paa vor yderste udstrakte Linie. Fjendens Hensigt med dem var kun at lære vore Forposters Stilling at kjende. Samtidigt arresteredes og bortførtes alle de uden for den danske Linie boende Præster, Godsforvaltere og andre dannede Folk, som antoges at have Øje for, hvad der i krigersk Henseende foretoges. Preusserne vilde berøve de Danske Efterretninger om deres Færd; men skulde det være opnaaet, maatte alle Beboerne være førte bort, thi en mere dansk og mere opvakt Befolkning end i Sundeved fandtes der ingensteds i Monarkiet.

I Dagene efter den 12. flyttedes Pontonbroen, som hidtil var forbleven staaende over Slien ved Arnæs, til Egernsund, og den 16. sloges den her under Beskyttelse af to Batailloner af Cansteins Brigade, som i den Anledning roedes over til den østre Bred. Herved aabnedes der en lige Vej fra Graasten over Smøl til Dybbøl. Tre Veje førte altsaa nu fra Fjendens Stilling ind paa vor. Ved Egernsund laa Cansteins Brigade, ved Adsbøl Röders, og paa Aabenraa-Vejen ved Ullerup afløste Göbens Brigade Avantgarden. Bag Göben laa ved Aabenraavejen og op til Alsfjord den anden Brigade af 13. Division og efter Afløsningen Avantgarden. En Bataillon af Friedrich Carls Korps lagdes i Garnison i Aabenraa, en anden i Flensborg, men til Erstatning for den sidste erholdt Prinsen Jægerbataillonen fra v. Ravens Brigade i Holsten. Den fjendtlige Forpostlinie gik fra Adsbøl over Ullerup til Ballegaard, hvor der anlagdes et Søbatteri. Fra dette Sted blev Forpostlinien til en Kystbevogtning, der bøjede sig mod Nordvest op langs Alsfjord. Denne nævnte Forpostlinie forskansedes og af-

spærrede Sundeved Halvø mod Vest. Paa Grund af Dybbølbjærg og Baadsagerpartiet havdes der fra intet Punkt Indblik i den danske Stillings Indre, men der indrettedes en Observationspost paa Skærsbjærg i Angel, da man her fra kunde se Skibe komme og gaa paa Sønderborg Red og i Høruphav. Mellem denne Post og Hovedkvarteret paa Graasten Slot etableredes der en optisk Telegraf.

Saaledes indrettet, befalede Prins Friedrich Carl for den 18. den første større Rekognoscering for at prøve den danske Opstillings Styrke og for at komme inden for det Skovbælte, der bevogtedes af vor yderste Linie. Ad alle de 3 Veje skulde der samtidigt Kl. 8 Morgen sendes større Kommandoer frem.

Nær var der den Dag ogsaa fra vor Side blevet sendt en større Rekognoscering frem i Retning af Egernsund, hvor fra den stærkeste fjendtlige Rekognoscering vilde komme. „Rolf Krake“ var nemlig kommen til Als den 12. Februar, eskorteret af „Dagmar“, og havde taget Station ved Sønderborg. Da Overkommandoen den 17. blev underrettet om den fjendtlige Broslagning ved Egernsund, beordrede den „Rolf Krake“ til den 18. om Morgenen at rekognoscere Sundet og, hvis den fandt en Bro der, da at skyde den i Sænk. Samtidig vilde Overkommandoen udsende et større Antal Tropper, men da Eskadrechefen, Muxoll, hvem „Rolf Krake“ var underlagt, om Eftermiddagen den 17. indfandt sig i Hovedkvarteret for at meddele, at Panserbatteriets Dybgaaende vilde forhindre det fra at indtage den Plads, hvor fra Broen kunde ødelægges, opfattede Overkommandoen Meddelelsen, som om „Rolf Krake“ slet ikke vilde gjøre Forsøget, og opgav derfor den paatænkte Rekognoscering, hvorvel dette ikke var Tilfældet, og „Rolf Krake“ virkelig til befalet Tid stod ind i Flensborg Fjord, beskudt af

det fjendtlige Batteri ved Færgehuset paa Holdnæs Halvø.

Styrken i vor Stilling var derfor den 18. Morgen den sædvanlige. 3. Regiment stod i yderste Linie, 17. i mellemste og 16. i Skanserækken; Kl. 9 rykkede 17. fra mellemste Linie ud for at afløse 3., 16. fra Skanserækken frem for at indtage den mellemste Stilling; 3. skulde, afløst fra Forposterne, tage Plads ved Skanserne. Den fjendtlige Bevægelse var begyndt til bestemt Tid. Ved Aabenraavejen var det, som det syntes, væsentligst Terrainet hen imod Alssund, der var Gjenstand for Afsøgning; det kom ikke her til nogen Berøring af Betydning med vore Forposter. Derimod gik ad Kongevejen og paa Broagerland større Kommandoer frem mod vor venstre Fløj. Paa Broagerland var det fjendtlige Rekognosceringskommandos Spids dog kun naaet til Egnen mellem Skodsbøl og Smøl, dà „Rolf Krake“ Kl. $9^1/_4$ kastede Anker ved Indløbet til Egernsund og fremkaldte en saadan Bestyrtelse, at Prins Friedrich Carl selv kom tilstede her. General Röder fik da Ordre til at lægge Kraft i sit Angreb paa Kongevejen, for at Tropperne paa Broager, hvis Broen skulde lide Skade, kunde komme tilbage nord om Nybøl Nor.

„Rolf Krakes“ Fægtning varede en og en halv Time og hidførte, som Muxoll havde forudsagt, ingen Beskadigelse af den slagne Bro. Batteriet slog Rælingen ned, saa at kun de to Taarne og Masterne ragede frem over Vandet, og affyrede 36 Kuglekanonskud og 21 Granatskud. Fjenden, som havde et Batteri ved Alnor, optog Kampen, og fjendtlige Fodfolk, som ved Egernsund Vindmølle kunde komme Skibet paa 800 Alen nær, sendte en Hagl af Riffelkugler mod det. Til sidst stak Skibet Ankeret fra sig for igjen at staa ud af Fjorden og fjærnede sig med lidt Havari paa Fartøjer og Takkelads, medens dets Skrog

var skudfrit. Kampen havde givet det 1 Officer og 3 Mand let saarede.

Da Röders Tropper omtrent Kl. 10 nærmede sig vor Feltvagtlinie langs Stenderupskovs og Bøffelkobbels vestlige Udkast, og 2 fjendtlige Kanoner opstilledes ved Nybøl Kro for at begynde Angrebet, afbrødes den stedfindende Afløsning, og Feltvagterne trak sig tilbage til Piketterne i Højde med Dybbøllund. Det viste sig imidlertid, hvor vanskeligt det var at faa Posteringerne i Bøffelkobbel reddede i Tilfælde af Angreb. En af Fjendens Kolonner kom nord fra ind paa Kongevejen og opdeployerede paa Chausséen med Front mod Syd. Baade 5. Kompagni af 3. Regiment, som havde haft Feltvagterne fra Østerskovgaarde over Smølmark til Stenbæk, og det Kompagni af 17. Regiment, som afløste det, havde en haard Kamp for at komme tilbage og mistede 101 Mand paa Tilbagevejen. Heriblandt var der som Følge af Forholdene et stort Antal usaarede Fanger, men de Døde og Saarede udgjorde 53, et Antal, som paa ny vidnede om Bagladevaabnenes Overvægt. Fjendens Tab var nemlig kun 2 Døde og 3 Saarede.

Da Brigadekommandøren, Oberst Wørishøffer, kom tilstede, samledes 17. Regiments 2. Bataillon paa Avnbjærg, og 16. Regiment, som med Undtagelse af 2 Kompagnier var samlet ved Dybbøl By og Kirke, sendte desuden efter Befaling tre Kompagnier til Avnbjærg.

Paa dette Tidspunkt alarmeredes 1. Brigade i Sønderborg og Divisionsgeneralen, Gerlach, begav sig selv over til Sundeved med den. Da Overkommandoen ønskede den sidste Forpostlinie indtagen igjen, befalede den Gerlach at kaste Fjenden tilbage og forøgede i den Anledning hans Styrke med 6. Regiment, men ikke med noget Artilleri. Gerlach beredte sig til at angribe Stenderup Skov, men næppe var han ankommen til Dybbøl,

før han hørte, at Forpoststillingen var indtagen paa ny. Kl. 1½ havde nemlig Wørishøffer, eftersom Fjenden da trak sig tilbage, skudt venstre Fløj af Forposterne ud igjen paa deres Plads.

Under Fægtningen havde den fjendtlige Artillerichef besteget Højderne ved Smøl og Dynt. Fra de sidste havdes der et godt Indblik i hele Dybbøl-Bækkenet.

De følgende Dage fortsattes Rekognosceringerne. Den 19. havde 17. Regiment en lille Patrouillefægtning, hvorved 1 Underofficer og 1 Mand saaredes, og den 20., efter at Oberst Lasson havde overtaget Kommandoen i Sundeved med 2., 18. og 22. Regiment i selve Sundeved, medens 3. Brigade stod som Reserve i Sønderborg, kostede en anden lille Fægtning, under hvilken Göben angreb Tørvemosegaard og Ravnskobbel, 2. Regiment 9 Døde og Saarede og et Par Fanger. Göben havde paa vor højre Fløj begyndt en lille Krig for at øve sine Tropper i Behændighed. Preusserne listede sig med Benyttelse af det gunstige Terrain og Snevejret, som herskede i disse Dage, ind paa vore Folk og søgte at overrumple dem.

En lignende Fremgangsmaade i det større vilde Friedrich Carl anvende under en ny Rekognoscering, som han havde berammet til den 22. Februar. Vi havde, som fortalt, atter indtaget Forpoststillingen uden om Bøffelkobbel, fordi Overkommandoen nødig vilde overlade Fjenden denne Skov. Det blev overvejet, om den kunde hugges om, men der manglede Arbejdskraft dertil; man forsøgte ogsaa paa at brænde den af, men Ilden vilde ikke fænge. Hele Forpoststillingen uden om Skoven vilde let kunne oprives og tages til Fange, naar der udtrykkelig lagdes an derpaa, og dette gjorde Friedrich Carl ved det, han forberedte for den 22. Det var en Rekognoscering, han havde til Maal, men en Rekogno-

scering i stor Stil. De Danske skulde kastes helt ind bag Skanserne, for at Stillingen kunde vise sig for de rekognoscerende Officerer. Hele Hæren skulde anvendes til den. Cansteins Brigade, som nu helt var kommen over paa Broagerland, skulde rykke frem fra Smøl, Röders fra Nybøl, Göbens ved Aabenraavejen, og alle de andre Afdelinger af 6. og 13. Division, Artilleriet og Rytteriet skulde følge umiddelbart efter for det Tilfælde, at de Danske, ligesom den 18., skulde ville gjøre et Udfald imod Rekognosceringen. Men Dagens Arbejde skulde begynde med vor venstre Fløjs Oprivning. Derfor fik Cansteins Brigade paa Broagerland Befaling til Kl. 6¾, inden Mørket var begyndt at vige, at ligge skjult og lydløst ved Smøl i en saadan taktisk Ordning, at den paa Slaget 7, til hvilket Klokkeslæt Bevægelsen skulde begynde paa alle Punkter, kunde styrte sig overvældende ind over de danske Poster nærmest Smøl mod det Punkt, hvor Smølvejen forenes med Kongevejen, altsaa mod Avnbjærghøjderne.

Planens Udførelse indbødes Feltmarechal Wrangel til at overvære. Han indtraf, ledsaget af Kronprinsen, i Graasten, og Kl. lidt før 7 holdt Friedrich Carl med de nævnte Indbudne til Hest paa Højderne ved Smøl. Det sneede den Morgen saa tæt, at man ikke kunde se 100 Skridt frem for sig. Noget Udbytte af Rekognosceringen stod derfor ikke til at vente, men et desto større af Overfaldet. Cansteins Brigade, som laa paa Spring til at styrte frem, bestod af sex Batailloner med to Batterier og to Eskadroner umiddelbart bag sig.

Paa vor Side stod den Nat, dette forberedtes til Udførelse, 18. Regiments 1. Bataillon under Major E. A. Lundbye paa den yderste Linies venstre Fløj, medens Regimentets 2. Bataillon under Kapitajn P. C. R. Weyhe

havde højre Fløj. 2. Linie holdtes besat af 22. Regiment under Oberstlieutenant J. A. F. Falkenskjold, som i Følge en af Overkommandoen i de senere Dage udstedt Befaling havde 2 Kompagnier ved Pythusene, men Resten samlet med 2 Kompagnier ved Dybbøl Kirke og 4 Kompagnier i Dybbøl By. 2. Regiment holdt Skanserækken besat. Rytteriet i Stillingen bestod af 4. Regiments 5. Eskadron, der dog var spredt over hele Stillingen for at anvendes til Ordonnans- og Patrouilletjeneste; to Kanoner vare tilstede ved Dybbøl By og to ved Pythusene.

Opstillingen om Bøffelkobbel var den tidligere skildrede. Et Kompagni, 2., havde 6 Feltvagter fra nord for Kongevejen til Stenbæk, 7. Kompagni stod som Piket ved Dybbøllund, 1. og 5. ved Chausséen nord for samme. Der havde Dagen før været megen Uro, fordi Fjenden næsten uafbrudt havde vexlet Skud med vore Poster; to Mand vare saarede ved denne Patrouillekamp; om Aftenen deserterede to Sydslesvigere over til Fjenden. Paa Grund af Snevejret og den tykke Luft, det foraarsagede, var det vanskeligt at vedligeholde den indbyrdes Forbindelse, men alle fornødne Forsigtighedsregler toges, og to Delinger fra Pikettet ved Chausséen forøgede Feltvagtskjæden. Natten gik rolig; alle Befalingsmænd, også paa Piketterne, vare i det Frie; Kl. 6 Morgen meldtes der dyb Ro. Slige Meldinger ere næsten altid hele Felttoget igjennem gaaede umiddelbart forud for de preussiske Overfald.

Overraskelsen var derfor fuldstændig, da Posterne ved Smølvejen strax efter Kl. 7 om Morgenen pludselig befandt sig Ansigt til Ansigt med de i Masse fremvældende fjendtlige Sværme, som de i Snetykningen ikke fik set, førend de vare lige ved dem. De fik knap Tid til at lægge Bøssen til Kind, og de Skud, som faldt, hørtes paa Grund af Vinden ikke ved Piketterne. Fremløbet

fortsattes lige til Pikettet ved Dybbøllund, der overraskedes ligesom Vedetterne, men dog kom i Forsvarsstand og — i øvrigt med store Tab — gjorde stærk Modstand paa Avnbjærghøjderne, inden Fjenden besatte disse.

Udbyttet af Overraskelsen var dog mindre, end det vilde have været, hvis Angrebet var blevet udført med ikke slet saa stor Hidsighed; thi Röders Brigade paa Kongevejen kom ikke saa hurtigt frem som Cansteins, og derved blev det muligt for en stor Del af den afskaarne venstre Fløj at trække sig til Dybbøl, hvor ogsaa Pikettet ved Kongevejen, da Fjenden spærrede Tilbagevejen ad denne, trak sig hen. Omtrent Halvdelen af Feltvagtkjæden ved Bøffelkobbel faldt dog i Fjendens Hænder efter en haabløs Kamp. En af Feltvagterne gjorde et smukt Forsøg paa at slaa sig igjennem, under hvilket Kompagnikommandøren for 2. Kompagni, Premierlieutenant F. W. Bruun, fandt Heltedøden.

Fra Dybbøl af gik Major Lundbye under fortsat Kamp med 1. og 5. Kompagni ud til Chausséen mere østlig for at række Haanden til 7. Kompagni paa Avnbjærg. Dette kæmpede en halv Time haardnakket med Fjenden, men maatte da — til Dels sprængt — opgive Forsvaret. 22. Regiment, som havde indtaget en Fægtestilling ved Dybbøl Kirke og Dybbøl By maatte paa samme Tid trække sig tilbage for de store Masser, der trængte frem, nu ogsaa vest fra, og hele Styrken fra Stillingens venstre Fløj samledes derefter af Oberst Lasson, som da ankom til Valpladsen, i en Stilling tværs over Chausséen, 500 Alen øst for Dybbøl. Højre Fløj befaledes af Oberstlieutenant Falkenskjold, venstre af Chefen for 18. Regiment, Oberstlieutenant Hirsch.

Paa samme Tid havde Kapitajn Weyhe, som paa højre Fløj havde haft 4., 6. og 8. Kompagni af 18. Regiment i Feltvagtkjæde og 3. Kompagni som Piket i

Ragebøl, efter en udholdende Kamp med Göbens Brigade trukket sig tilbage til Pythusene, hvor 2. Kompagni af 22. Bataillon optog de tilbagegaaende Tropper i en Fægtestilling tværs over Vejen nord for Pythusene, medens 1. Kompagni af samme Bataillon var sendt ud til yderste højre Fløj ved Sundet. Paa Grund af Fjendens voldsomme Forfølgning fortsattes derefter Retræten til mellem Skanse X og Sundet, hvor de to Forpostkanoner for højre Fløj havde Plads, og hvor de optog Kampen med to fjendtlige Kanoner, som paa Aabenraavejen ledsagede Fjendens forreste Tropper.

De fjendtlige Tropper vare da komne Skanserne saa nær, at disses Kanoner kunde virke. Fra Skanserne IV til VI, der i artilleristisk Henseende stode under Kapitajn F. Bartholin, gjordes der i alt 20 Skud, og fra de nordligere Skanser, som stode under Kapitajn Hertel, 42 Skud mod de fjendtlige Kolonner, der viste sig i Dybbøl By og Terrainet nord for samme. Disse trak sig imidlertid nu tilbage, eftersom Rekognosceringens Øjemed var opnaaet, og Kl. 10½ rykkede Oberst Lasson atter frem til Avnbjærg og Dybbøl, hvor han foreløbigt gjorde Holdt.

Tabet var som Følge af de skildrede Forhold stort i denne Kamp. Vi mistede i alt 380 Mand, hvoraf 134 vare faldne og saarede, Resten savnede.

Den 22. skulde 1. Division Kl. 10 været afløst i Sundeved af 2. Division, og 3 Regimenter af denne, 6. 5. og 10, mødte derfor bag Skanserne, som Kampen var hedest. Ogsaa var Kl. 9 1. Divisions paa Als værende Tropper blevne alarmerede og satte i Bevægelse mod Sønderborg. Men de sendtes tilbage, da Kampen var forbi, medens 6. og 10. Regiment rykkede ud for at fuldføre Afløsningen.

Belært af den gjentagne Erfaring, besluttede nu

Overkommandoen at opgive den yderste Forpostlinie. Men fordi den nye Forpostlinie over Avnbjærg, Dybbøl, Ragebøl og Batterup kom Skanserækken nærmere, og denne maatte sikres mod Overrumpling, fastsatte den samtidigt en ny Tjenstordning, hvorved en større Styrke altid vilde være tilstede i Sundeved.

4. Brigade blev midlertidig hævet; 4. Regiment, som udgjorde en Bestanddel deraf, blev, umiddelbart under 2. Divisions Befaling, henlagt til Kjær Halvø som fast Styrke der. 6. Regiment underlagdes midlertidig 5. Brigade i Dybbøl, i Steden for 7. Regiment, som var i Jylland. Der var altsaa, naar Infanteri-Reserven regnedes med som Brigade, 6 Brigader à 2 Regimenter til Raadighed foruden det nævnte 4. Regiment. For nu ikke at behøve at afgive noget fra disse Regimenter til Nordlandet, oprettedes der den 25. Februar et eget fast Detachement til Bevogtningen af denne Del af Als. Det sattes under Befaling af Kapitajn F. S. Wildenrath og oprettedes paa tre Kompagnier, hvilke dannedes af Befalingsmænd og Menige, som afgaves fra de andre Afdelinger og fik Station: et i Holm og i Hellesø Færgegaard, de andre i Broballe, Mels med Melsgaard og Melsmark samt Hardeshøj Færgegaard. Detachementet, som kaldtes Melsdetachementet, fik end videre nogle faa Ryttere fra 1. Husar-Halvregiment og 4. Dragonregiment, og i dets Cantonnement henlagdes der saa desforuden til Understøttelse for det og Samvirken med det 1. Batteri, Bruus, hvoraf et Halvbatteri anbragtes i Holm og et i Mels. Chefen for Detachementet erholdt derhos Ordre til at sætte sig i Forbindelse med Krigsfartøjerne i Alsfjord, hvilke foreløbig dog kun bestode af en Kanonbaad i Stegsvig og Panserskonnerten „Esbern Snare“, som havde Station bag Arnkilsøre.

De 12 nævnte Regimenter kunde nu udelukkende anvendes til Tjenesten i Dybbøl. Infanteri-Reserven underlagdes for denne Tjenestes Vedkommende 2. Division, og hver af Divisionerne havde saaledes, naar de optraadte paa Dybbøl, 3 Brigader à 2 Regimenter. Af disse Divisioner bestemtes nu én ad Gangen skiftevis for 6 Dage i Træk til Tjeneste paa Dybbøl, medens den anden hvilede paa Als i Cantonnementer om Ulkebøl, Tandslet og Egen. Af de tre Brigader, som samtidig vare til Tjeneste i Sundeved, kom den første i Forpostlinien, den anden i Skanserækken og den tredje anbragtes i Sønderborg, men med det Forbehold, at den i Alarmtilfælde tog Opstilling i Brohovederne. Disse 3 Brigader skulde hver anden Dag bytte Plads, saa at hver Brigade blev to Dage paa samme Post, dog med Ombytning hver Dag inden for Regimenternes Omraade, thi af Forpostbrigaden, som havde ét Regiment paa hver Fløj, var atter én Bataillon af hvert Regiment Reserve, og det samme var Tilfældet med Brigaden i Skanserækken.

Der kom nu Hold i Stillingen, og da Fjenden af Grunde, som i det følgende skulle blive forklarede, fra den 22. Februar forholdt sig fuldkommen rolig, blev Tilstanden i begge Flankestillingerne og om Vejle tilfredsstillende. Der var lagt Haand paa Afhjælpning af mange Mangler. Den 10. Februar var Overkommandoen skreden til Udførelsen af en alt den 2. Februar modtagen Ordre om Rytteriets Komplettering ved Hjælp af Forstærkningsmænd. Den nævnte Dag befaledes 3., 4., 5. og 6. Dragonregiment at indkalde til Møde i Nyborg den 1. Marts de Folk, 2. Dragonregiment skulde have, dernæst tillige at indkalde de Folk, Regimenterne selv behøvede, hvilke for 3., 5. og 6. Regiments Vedkommende skulde samles paa de Tider og Steder, 4. Division maatte bestemme, men for 4. Regiments Vedkommende paa Als

den 1. Marts. Udførelsen mødte dog for de Regimenters Vedkommende, som vare i Jylland, ny Udsættelse paa Grund af Forhold, som ledede 4. Divisions Virksomhed i andre Retninger. Den 12. Februar gjenoptoges Transporterne af Forstærkningsmændene til Hæren. Den Dag marcherede den i Slagelse indkvarterede Styrke, som var afdelt til 5. og 8. Regiment paa Als og 9. i Fredericia, til Korsør for at føres videre til sin Bestemmelse. Derpaa afgik der nye Hold fra Kjøbenhavn til Korsør, og den 20. Februar afgik de sidste Forstærkningsmænd, som skulde til Hæren. Fem Dage senere afgik endelig 14. Regiment til Nyborg, efter at det var blevet reorganiseret. Transportflaaden var den Gang nogenlunde bleven forsynet med Bevægkraft, i det følgende Dampskibe vare fragtede eller erhvervede for den: „Ouse", „United Service", „L. N. Hvidt", „Arcturus", „Aurora", „Diana", „Dania", „Zampa", „Valdemar", „Zephyr", „Fylla", „Skandinavien", „Ophelia", „Hertha", „Fulton", „Freja", „Jylland", „Ejderen", „Frejr" og „Bergen". Overkommandoen ønskede denne Flaade saaledes fordelt, at der ved Als og ved Aarhus fandtes Transportmidler i saa stort et Tal, at en Brigade og et Batteri paa hvert Sted kunde indskibes paa én Gang, end videre ved Fredericia, Bogense, Korsør og Faaborg Skibe nok til at udføre den daglig fornødne Transport af Syge og Saarede. Dette blev Rettesnor for Flaadens Fordeling. Ved Aarhus stationeredes fem af ovennævnte Dampskibe med 6 Jærntransportbaade og 4 Transportpramme, ved Als 6 med 7 Transportbaade og 4 Pramme, ved Fredericia dernæst 3 af dem med 6 Transportpramme, i Bogense 2 af Dampskibene og i Korsør Resten.

Efter at saaledes Hærens Tilstand i Slutningen af Februar er skildret, maa Marineministeriets Rustninger omtales, og Opmærksomheden først henledes paa det sydvestlige Punkt af Nørrejylland, hvor der vest for Rit-

mester Moes Korps, ved Fanø, voxede en lille Stridsmagt frem, som snart skulde gjøre sig bemærket.

Den 6. Februar, samme Dag Danevirkestillingen forlodes, havde Marineministeriet udsét den før nævnte Kapitajnlieutenant, Krydstoldinspektør O. C. Hammer paa Før til Chef for den paa Fanø oplagte Division af 8 Kanonjoller og stillet det som hans Opgave, saa vidt muligt at hindre en fjendtlig Besættelse af Vesterhavsøerne og, for saa vidt Omstændighederne skulde føje sig derefter, at assistere Hæren eller Dele af den i Foretagender paa Vestkysten, ligesom det ogsaa foreløbig meddeltes ham, at han, naar en Blokade-Eskadre kom til Nordsøen, paa bedste Maade havde at hjælpe den ved at drage Omsorg for Eskadrens Forsyning med Kul og Proviant og muligvis dens Forbindelse med Regeringen. Lieutenant Holbøll, der, som vi vide, alt var sendt til Stationen paa Fanø, skulde underlægge sig ham, 140 Søværnepligtige vare beordrede til at møde paa Fanø, 8 Reservelieutenanter alt afrejste dertil, og 10 Ejderlodser vilde han rimeligvis faa fra Hæren gjennem General Wilster i Frederikstad; de kunde ansættes som bekjendte Mænd eller som Underofficerer. Af Dampskibe, nødvendige for Tjenesten, skulde han søge at erhverve de for Farvandene om Vesterhavsøerne byggede Dampskibe „Hammer“ og „Augusta“, der vare indefrosne i Husum, helst ved en frivillig Kontrakt med Rederierne, men, hvis intet andet Middel levnedes, ved Beslaglæggelse, for at de ikke skulde falde i Fjendens Hænder.

Alt dette var dels i et Telegram af 6. Februar, dels i en Skrivelse, dateret den 7., afgaaet til Lieutenant Holbøll paa Fanø, som skulde befordre det videre til Vyk paa Før. Men Vesterhavsøerne laa den Gang omgivne af Is, og Hammer var desuden borte. Saa snart han den 3. havde erfaret, at Krigen var udbrudt, søgte

han gjennem Isen at arbejde sig i Land for at staa General Wilster i Frederikstad bi med Raad og Daad, men som han den 6. satte Fod paa Land ved Dagebøl, erfór han, at Danevirke var rømmet, og mødte Artillerikapitajn Mønsters Skytskolonne fra Frederikstad.

Han ilede nu mod Nord for, da han ikke vidste noget om det, der var afgaaet til ham, i Kolding pr. Telegraf at sætte sig i Forbindelse med sine Foresatte, Marineministeriet og Generaltolddirektoratet, og gjøre dem opmærksomme paa, at der paa Før fandtes et meget kostbart Materiel, til hvis Sikring der behøvedes baade et Militærdetachement og et Dampskib. Han afsendte i Kolding Depecher herom og udbad sig Svar sendt til Fredericia, hvor hen han dernæst begav sig, da det var det nærmeste Sted, hvor han kunde henvende sig om en Militærstyrke. Kanonbaadene paa Fanø laa nemlig paa Land i Skure, et let Bytte for selv den ringeste fjendtlige Styrke, der paa denne Kant trængte ind i Jylland, og de kunde paa Grund af Is ikke sættes i Vandet. Da Lunding ikke kunde afgive noget som helst Mandskab, og Fanø desuden laa uden for hans Ressort, telegraferede Hammer til Overkommandoen paa Als om at faa et Kompagni sendt over Strandby til Beskyttelse for Fanø, men uden Resultat. Et Svartelegram fra Marineministeriet meldte ham derpaa, at der var afgaaet Ordre til ham til Fanø, at intet Dampskib kunde sendes, men at Komplettering til Kanonjollernes Besætning vilde komme fra Sessionerne i Jylland, endelig at Kanonjollerne hellere maatte ødelægges end falde i Fjendens Hænder. Hammer afrejste derpaa, efter at have henledet Marineministeriets Opmærksomhed paa et lille privat Dampskib „Limfjorden“, der vilde egne sig for Farvandene om Vesterhavsøerne, og som Ministeriet nu ogsaa virkelig søgte at fragte til ham. Efter at have sat

sig i Forbindelse med Udskrivningskredsene for at paaskynde Mandskabs Nedsendelse til Fanø og anvise dem en Vej over Oxby og Ho, ad hvilken det kunde komme, selv om Strandby besattes af Fjenden, begav han sig til Fanø, hvor han samlede Beboerne for at faa frivillig Hjælp til de Arbejder, som maatte foretages. Disse gik først ud paa at rejse nogle Batterier til Øens foreløbige Beskyttelse, dernæst paa at faa Baadene i Vandet. Da en Storm den 14. Februar klarede en Del af Farvandet for Is, lykkedes det den 16. at faa to af Jollerne i Vandet. Mandskab erholdt han ikke. De nærmeste Udskrivningsmyndigheder i Jylland meddelte ham, at de ingen Ordre havde til at afgive Folk til Fanø. Hammer henvendte sig derfor til slesvigske Søværnepligtige, som paa Grund af Fjendens Okkupation dog vare forhindrede fra at møde i Kjøbenhavn. Ad den Vej opnaaede han at faa det nødvendige Antal Søfolk.

Den Standsning, som indtraadte i de fjendtlige Hæres Marche mod Nord, gav Udrustningerne paa Fanø den Tid, de behøvede for at komme i Orden. Først den 1. Marts kunde Kommandoen hejses paa de første Joller, men allerede den 17. Februar arbejdede Hammer sig i et lille Fartøj ned til Før for ved sin personlige Avtoritet at holde Ordenen ved lige, indtil den væbnede Styrke, hvorover han fik Raadighed, kunde komme, og for at udise og paa bedste Maade udruste de Krydsfartøjer, som maatte indordnes med i Rækken af hans lille Forsvarsstyrke.

Inden Flaadens øvrige Virksomhed omtales, maa der siges nogle Ord om Beslaglæggelsen af tyske Skibe i danske Havne. Grunden til, at andre tyske Skibe end Preussens og Østerrigs beslaglagdes, var den, at Hannover og Sachsen havde okkuperet Holsten som Forbundets Mandatarer. Den Gang Exekutionen i Holsten

forestod, vilde Danmark have betragtet Indfaldet som Krig, dersom ikke Storbrittanien havde formaaet Danmark til at anerkjende Exekutionen. Det anvendte derfor ikke det Middel, som det i sin Overlegenhed paa Havet havde til at skade det tyske Forbund, men undlod det under den Forudsætning, at Exekutionen ikke vilde føre til nogen Krig. Da Krigen paaførtes os af Preussen og Østerrig, fandt Regeringen ikke Anledning til længere at iagttage den Tilbageholdenhed lige over for Forbundet, som den havde udvist, saa længe Okkupationen var indskrænket til Holsten og Lauenburg. Den den 3. Februar foretagne foreløbige Beslaglæggelse af fremmede Skibe i danske Havne foraarsagede imidlertid megen Uro. Navnlig alarmeredes Grev Rechberg derover, da han ønskede Okkupationen af Slesvig ledsaget af saa faa Forviklinger som muligt, og intet vilde komme Idyllen om den fredelige Panttagelse saa meget paa tværs, som en i Anledning af den begyndt Søkrig. Han bad derfor den danske Regering om at opsætte at tage Repressalier til Søs indtil 1. April; inden den Tid, haabede han, eftersom han ikke troede, at Danmark vilde have synderligt mod Slesvigs Forening med Holsten, naar blot Monarkiets Grænser i det hele opretholdtes, at Forviklingen kunde være endte.

Vor Regering imødekom til en vis Grad Rechbergs Ønske. Den 13. Februar udfærdigede den nemlig en kongelig Bekjendtgjørelse, hvorefter der gaves Skibe, som vare lagte under Beslag i danske Havne, Ret til frit og uhindret med Lejdebrev at sejle til en Havn, som ikke var blokeret, dog under Forudsætning af Gjensidighed. Dernæst satte den en Frist af 6 Uger for ny Beslaglæggelse, og konfidentielt lovede Regeringen maaske at udstrække Fristen til 1. April. Preussen indrømmede den betingede Gjensidighed, i det det, efter den 9. Fe-

bruar at have lagt Beslag paa alle danske Skibe i tyske Havne, ligesom Wrangel samme Dag havde beslaglagt de i de slesvigske Havne værende, nu løsgav dem.

Østerrig var dog ikke tilfreds med, hvad der var sket. Det ønskede ogsaa Opbringelse af Skibe i rum Sø og Blokade udsat til 1. April. Men det kunde vor Regering ikke gaa ind paa, skjønt der, som ses kan, er givet vore Krydsere Paabud om ikke at tage østerrigske Handelsskibe. Den besluttede at gjøre Brug af sine Sømidler, og den 16. Februar udstedtes der i Kjøbenhavn et Reglement for fjendtlige Skibes Opbringelse af danske Krydsere og for Blokade, hvilket Reglement var det første, der var udstedt efter den paa Pariserkongressen 1856 vedtagne nye Søret, hvis Principer det hævdede. Østerrig udrustede derefter 20 Krigsskibe, dels for at krydse i Middelhavet og optage danske Skibe, dels for at beskytte Havets Frihed indtil ud for de engelske Havne, i hvilke 70 til 100 østerrigske Handelsskibe befandt sig.

Faa vare imidlertid de Skibe, vi havde til Raadighed for at opbringe Priser i rum Sø. Uden for vore nærmeste Farvande og Østersøen havde vi kun ét Skib, „Niels Juel", hvilket skulde krydse mellem Helgoland og Borkum for at passe paa de preussiske Krigsskibe „Blitz", „Basilisk" og „Adler". Da man kort efter, at det var beordret der ned, fik positiv Vished om, at de 3 tyske Skibe endnu ikke vare komne til Kanalen, forandredes den Fregatten givne Befaling derhen, at den skulde gaa til Kanalen og hellige sig den dobbelte Opgave, dels at passe paa de tyske Krigsskibe, dels at opbringe Handelsskibe. Det blev den anvist at tage Station paa Højden af Falmouth, men hver 10. Dag at gaa til Plymouth for at fylde Kul og se, om der var kommet Ordrer til den.

Af de Fregatten stillede Opgaver syntes den første i

Følge sin Natur at maatte lægge Baand paa den anden. Mange Handelsskibe kan en enkelt Orlogsmand overhovedet ikke opbringe, da den skal afgive Besætninger til de tagne Priser og give Rum om Bord hos sig for deres oprindelige Besætninger; men især kan den ikke dette, naar den skal holde sig kampfærdig, som Tilfældet var her, fordi de tyske Krigsskibe hvert Øjeblik kunde ventes. Naar Danmark virkelig havde villet opbringe tyske Skibe i Kanalen, maatte det have udrustet en stor Mængde lette Dampbaade med faa Kanoner og overflødig Besætning for at kunne aflevere de tagne Priser efter Bestemmelsen i Kjøbenhavn eller Frederikshavn og landsætte de oprindelige Skibsbesætninger andensteds. Det tør altsaa antages, at den første af Opgaverne var den vigtigste og den anden den underordnede, som alle vore Krigsskibe havde ved Siden af deres Hovedopgave. Fregatten havde ikke saa meget som en enkelt Dampbaad med sig. Ene i et Farvand som Kanalen, hvor der daglig gik uoverskuelige Flaader af Handelsskibe efter Vindens Lune den ene Dag mod Øst, den anden mod Vest, var den i en højst vanskelig Stilling som Krydser. Den kunde vel jage et enkelt Skib ad Gangen og tvinge det til at tone Flag, men Handelsskibene holdt sammen med det Frimureri, som forener al Verdens Søfolk. En Gang, da det længe havde jaget et Skib, som omsider blev nødt til at tone Flag, viste det sig at være dansk.

I øvrigt kom Fregatten ikke længe til at virke hverken for den ene eller den anden af sine Opgaver i Kanalen. Den 11. Februar ankom den til Downs, hvor den fik Lods om Bord. Denne medbragte Aviser, og da en Artikel i „Times“ meldte om en afsluttet Vaabenstilstand — Rygtet fra Parlamentærsendelsen efter Sankelmark —, besluttede Chefen, Orlogskapitajn Gottlieb,

først at anløbe Plymouth for at se, om der var ankommet Ordrer til ham, en Beslutning, hvortil han yderligere tilskyndedes derved, at han i det tykke og stormende Vejr, hvorunder Rejsen fra Norge var foretagen, havde forbrugt mange Kul. Paa Grund af haardt Vejr kom Skibet først den 14. Kl. 3 Eftermiddag til Havnen, hvor Chefen erfór, at Efterretningen om Vaabenstilstanden var tilbagekaldt som urigtig. Af vor Gesandt, med hvem han satte sig i Forbindelse, fik han at vide, at de tyske Krigsskibe vare komne til Cherbourg, men under det herskende Vejrlig, stiv Kuling af Sydost med Taage, vilde det være et frugtesløst Arbejde at søge dem op, især da det maatte formodes, at de vilde liste sig fra Havn til Havn langs Kysten.

Først den 17. Februar Kl. 8. Formiddag afgik Fregatten, prajende en Del Skibe, hvoraf ingen viste sig at være tyske, til Højden af Falmouth, hvor den holdt sig krydsende i 4 Dage uden at se andre Skibe end nogle, den ikke kunde naa, eller som aabenbart kun vare Kystfartøjer.

Den 22. søgte den atter til Plymouth, hvor der laa Ordrer til den, udstedte her hjemme den 13. I Følge samme skulde den indtage den tidligere bestemte Station mellem Helgoland og Borkum, i det Marineministeriet frygtede for, at de tre fjendtlige Skibe langs Kysten vilde søge at naa Elben og i Kanalen derfor maaske kunde undgaa Fregattens Opmærksomhed. Fra Stationen mellem Helgoland og Borkum maatte Fregatten gaa til ikke-tyske Havne, naar den skulde fylde Kul. Der anvistes den til dette Brug Leith eller i Nødsfald Texel.

Efter denne nye Ordres Modtagelse afgik Fregatten den 26. om Morgenen Kl. $5^3/_4$ til Downs Red, hvor den maatte opholde sig i nogen Tid, især for at modtage pr.

Post nogle Befalinger, som den fik at vide, at der efter dens Afgang fra Plymouth vare komne til den. Først den 3. Marts Kl. 9 slap den med Besværlighed ud fra Downs gjennem Gull-Strømmen og kom den 5. Marts til Stationen om Helgoland, hvor vi senere ville træffe den.

I Kanalen havde dens korte Nærværelse vakt megen Alarm, hvorvel den ingen Priser havde gjort. De tyske Skibe havde holdt sig stille i Havn. Hamburgske Assurandører havde lejet et londonsk Dampskib til at krydse i Kanalen og advare alle tyske Skibe. Ogsaa var der af forskjellige Assuranceselskaber eller Assurandører i Forening lovet alle engelske Lodser en Belønning af 3 Pd. Sterl. for hvert tysk Skib, de advarede.

Med Hensyn til Blokade iværksattes i denne Maaned endnu kun Afspærringen af alle de Havne og Indløb paa Østkysten af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som vare Kongens Avtoritet unddragne, dog med Undtagelse af Neustadt. Det bragtes den 18. Februar til offentlig Kundskab, at denne Blokade vilde indtræde den 25., og den overdroges Eskadren i Østersøens vestre Del, der befaledes af Orlogskapitajn F. C. G. Muxoll. I denne Eskadre vare alle de ovenfor nævnte udrustede Skibe indlemmede med Undtagelse af Skruelinieskibet „Skjold", som laa under Organisation i Øresund. I Midten af Februar vare Kanonbaadene „Krieger" og „Marstrand" stationerede ved Femern, Panserskonnerten „Esbern Snare" ud for Kielerfjord ved Bülk, „Absalon" ved Gelting Bugt og Flensborg Fjord, ved hvis Indløb ogsaa Hjuldampskibet „Gejser" krydsede. Ved Alssund vare Hjuldampskibene „Hekla" og „Skirner", hvilket sidste paa denne Tid var Kommandofartøj, indtil „Hertha" kom, samt Batteriet „Rolf Krake". Skruekanonbaaden „Buhl" laa paa Augustenborgfjord og „Willemoes" ved Alsfjord i Stegsvig. Eskadren forøgedes efter Midten af

Februar med Skruekanonbaaden „Thura“ (Lieutenant J. U. A. Holm) og „Schrødersee“ (Lieutenant A. E. Christiansen), paa hvilke Kommandoen var hejset den 14. Februar. Efter Ankomsten til Eskadren tog „Schrødersee“ Station ud for Gjenner Fjord ved Barsø og „Thura“ ud for Haderslev og Stenderup Hage, medens „Willemoes“ fra Stegsvig gik — efter et kort Ophold ved en anden Station — til den nordlige Del af lille Bælt ved Fænø.

Den allierede Hærs Stilhed efter den 22. Februar havde sin Grund i Uoverensstemmelse mellem Preussen og Østerrig om den Udstrækning, der skulde gives Krigen; Østerrig havde alt den 9. Februar forsikret de evropæiske Kabinetter om, at det ikke vilde udstrække Operationerne ud over Slesvigs Grænse, og paa Grund af den store Alarm og Uro, som Koldings Besættelse vakte i første Øjeblik, den blev bekjendt, fastholdt det bestemtere sit Standpunkt. Preussen ønskede derimod at fortsætte Krigen ind i Jylland. Den 25. Februar erholdt Wrangel fra Berlin Befaling til at standse alle Operationer, indtil det var afgjort, om Indmarchen i Jylland kunde finde Sted, eller om Hæren maatte indskrænke sig til en Belejring af Dybbøl, hvortil først Belejringsskyts maatte skaffes hid fra Tyskland.

I det Wrangel udførte denne Befaling, forberedte han dog i den Periode, som fulgte efter den 25., alt paa at kunne rykke ind i Jylland, saa snart Ordre kom til Operationernes Gjenoptagelse. Brigaden Raven i Holsten, der, som vist, havde afgivet et Jægerkorps til Friedrich Carls Korps, udstrakte nu sit Cantonnement, saa at det kom til at omfatte Byen Slesvig. Derved fik Østerrigerne Lejlighed til at trække et af dem i Slesvig By efterladt Detachement til sig. Korps II og III ved Jyllands Grænse forøgedes med Rytteri, for i Es-

kadrontal at blive Hegermann-Lindencrones Division overlegne, og med Artilleri for Fredericias Skyld. Foruden det ankomne Gardehusarregiment, som havde debuteret ved Kolding og Eltang, sendtes det westphalske Husarregiment Nr. 8 op fra Korps I, hvilket Regiment forenedes med Kyrassérregimentet Nr. 6 til en Kavaleribrigade Flies. Raven i Holsten maatte afgive et 12-Pds. og et 6-Pds. Batteri til Gardedivisionen, til hvilken det 4-Pds. Gardebatteri var kommet fra Berlin. I alt bleve Gardens Batterier 5 i Tal, hvilke med Østerrigernes 6 udgjorde 11. Et af Gardens Batterier forlagdes midlertidigt til Stenderup Hage for at indrette det Søbatteri, som saa længe havde været ventet af os der, men nu blev til Virkelighed.

En overvældende Styrke stod saaledes ved Jyllands Grænse, beredt til at oversvømme dette Land, medens Friedrich Carls Korps i Sundeved forskansede sig mod Dybbøl, paa Broagerland i en Linie over Smøl til Nybøl Nor og nord for Nybøl Nor i en Linie fra Møllesnej over Nybøl Mølle til Vester-Satrup. I det sydlige Slesvig og Holsten stod, som omtalt, Ravens Brigade, og i Tyskland, langs Nordkysten, udfoldedes der ikke ubetydelige Troppemasser. Halvdelen af det 2. preussiske Armékorps i Pommern, nemlig 5. Brigade i Stettin og 7. i Bromberg, mobiliseredes for at forsvare Kysten ved Østersøen. Alt i December var der sendt Fodfolk og Artilleri til Wilhelmshafen. Hannover mobiliserede en Del af sin Hær for at opstille en Kystvæbning. Mecklenburg satte Wismar i Forsvarsstand. Ved Hamburg bemærkedes ogsaa Forsvarsforanstaltninger.

Naar Forbundstropperne i Holsten føjes til, var det anselige Troppemasser, som alt vare komne paa Benene i Anledning af Krigen med Danmark; men Preussen forøgede stedse sin mobiliserede Styrke, som for at

bevare Overvægten over Østerrigerne og Forbundstropperne. Hertil kunde de politiske Forhold, som vi nu skulle betragte, nok give Anledning.

De tyske Mellemstater, som lededes af Beust under Kongen af Bayerns Højhed, indtoge en stedse mere og mere opsætsig Holdning. I Anledning af Brigaden Ravens Indrykning i Holsten tvært imod Hakes Protest viste Sachsen en Adfærd, som foranledigede Preussen til at mobilisere det 6. Armékorps imod det og at sende General Manteuffel til Dresden med en advarende Skrivelse til Sachsens Konge. General Manteuffel rejste derefter rundt til forskjellige andre af Tysklands Smaahoffer for at formane dem til Resignation, dog ikke alle Steder med afgjort Held. I Dagene efter den 18. Februar samledes der i Würzburg Afsendinger fra Mellemstaterne med Undtagelse af Hannover og Kurhessen, som havde ladet sig bevæge til at træde tilbage. Man vedtog her den Fremgangsmaade, man vilde anvende ved Forbundet imod Østerrig og Preussen. Med den Fællesanskuelse for Øje, at Londontraktaten ingen forbindende Kraft havde for Forbundet, besluttede man, at Forbundet skulde haste med at afgjøre Sukcessionen i Hertugdømmerne til Fordel for Prinsen af Augustenborg, at Forbundstropperne i Holsten skulde forøges med sydtyske Tropper, saa at de kunde hævde deres Stilling lige over for Preusserne, at den holstenske Stænderforsamling burde indkaldes, m. m.

Det vanskeligste var næsten at haste i Frankfurt, thi Forretningsgangen ved Forbundsforsamlingen tillod ingen Skyndsomhed. Den bayerske Gesandt v. d. Pfordten, som skulde udarbejde Betænkningen i Sukcessionssagen, var kun færdig med dennes første Del, som skulde gaa ud paa, at Londontraktaten ingen forbindende Kraft havde for det tyske Forbund. Det vedtoges, at denne Del skulde

indbringes strax, og den foretoges den 25. Februar. Preussen og Østerrig satte imidlertid med en lille Majoritet igjennem, at der ikke alt nu blev truffet en foregribende Afgjørelse om Londontraktatens Gyldighed, og fremsatte, da denne Sejr var vunden, et Forslag, som, i Modsætning til Mellemstaternes Ønske om sydtyske Troppers Opsendelse til Holsten og Stormagternes deraf flydende Udelukkelse fra Deltagelse i Exekutionen, fastslog, at ikke blot Østerrig og Preussen vedblivende skulde deltage i denne, men at Kommandoen over Exekutionstropperne og altsaa Exekutionens Ledelse skulde lægges i Preussens og Østerrigs Haand. Motiveringen til dette Forslag vedkommer os og skal derfor berøres. De fire Regeringer, Sachsen, Hannover, Preussen og Østerrig, hed det, havde fra Begyndelsen af faaet sig Exekutionen overdragen. De to sidste havde hver vel kun stillet en Brigade, men det havde været Meningen, at disse, naar der mødtes Modstand, skulde voxe til Armékorpser, og at Overkommandoen i saa Fald skulde tilfalde Stormagterne. Exekutionen var løben fredelig af, og det var derved blevet muligt at forene de østerrigske og preussiske Exekutionsreserver med de Tropper, som rykkede ind i Slesvig. Nu havde Forholdene, navnlig ved danske Krydseres Opbringelse af tyske Skibe, udviklet sig saaledes, at Exekutionstropperne i Holsten syntes lige saa truede som de allierede Tropper i Slesvig. Saafremt der behøvedes en Forstærkning af Tropperne i Holsten, syntes Østerrig og Preussen nærmest kaldede til at yde den, men saa vilde en Samvirken mellem Tropperne i Slesvig og i Holsten være nødvendig, og derfor foreslog Stormagterne nu, at Overbefalingen over Exekutionstropperne i Holsten gik over til de allierede Hæres Øverstbefalende, og at Preussen og Østerrig ogsaa udnævnte Civilkommissærer for Holsten, hvilke kunde for-

enes med de alt der i Virksomhed værende, af Sachsen og Hannover udnævnte.

Dette Forlangende var vel skikket til at forøge den mod Østerrig og Preussen ophidsede Stemning, som herskede i Tyskland og paa denne Tid især gjorde sig bemærket. I Würtemberg ydedes der Regeringen en overordentlig Militærkredit, for at den i Forstaaelse med Tysklands mindre Stater kunde værge Forbundets Stilling. I Bayern forlangte en Folkeforsamling i Erlangen Opbud af den bayerske Hærkraft til Fordel for den augustenborgske Prætendent. I næsten alle sydtyske Stater vidnede Adresser fra Byer og Kommuner om den tilstedeværende Lidenskabelighed.

At Østerrigs og Preussens Holdning med Hensyn til det indre tyske Spørgsmaal vedblivende fandt Lord Russells og Fyrst Gortschakows Bifald, er en Selvfølge. Det tog sig ud, som om det var i Danmarks Interesse, for at forebygge Forbundets Indflydelse paa Elbhertugdømmernes Skæbne, at de tyske Stormagter havde besat Slesvig. En Taler i det engelske Parlament gjorde, rigtignok med et Anstrøg af Ironi, opmærksom paa, at de tyske Magter førte Krig for at opretholde Londontraktaten og Danmarks Integritet. Der var dog ingen, som var i Tvivl om, hvad der var Preussens hemmelige Ønske. Bismarck havde ofte nok udtalt, at han haabede, at de bestaaende Traktater vilde falde bort med Krigen, og havde ikke lagt Skjul paa, at det i væsentlig Grad var af Trang til at røre sig og til at prøve den nye Hær, at Preussen havde draget Sværdet. I Virkeligheden var Slesvigs Forfatning Preussen den ligegyldigste Ting af Verden, men det vilde ind paa Handlingernes Felt, det vilde hidføre Krigsbedrifter, som kunde bringe Preussernes patriotiske Følelser i Kog og forsone dem med den nye Hærorganisation, som havde givet Anledning til

den parlamentariske Konflikt, der endnu lammede den indre Udvikling. Bismarck vilde derhos prøve, om de tilstedeværende evropæiske Forhold ikke kunde nyttes til at skaffe Preussen en saadan Stilling, som det længe havde eftertragtet; selv den Tanke foresvævede ham efter hans eget Udsagn tidligt, at Preussen ved en klog og dristig Benyttelse af Omstændighederne maaske kunde vinde Grænser, der bedre end de hidtidige vare i Stand til at rumme et sluttet Folk. Alt dette vidste man godt, men man troede ikke, at den preussiske Premierminister havde Kraft og Evne til at arbejde sig ud af det Net af Forsikringer og Erklæringer i loyal Aand, som han havde maattet give, og stolede desuden paa Østerrig, der betragtede det som sin Opgave at lægge Baand paa sin utaalmodige handlelystne Allieredes hemmelige Attraaer.

Østerrigs Rolle blev imidlertid vanskeligere og vanskeligere. Det havde bevaret en vis Særstilling, endog til Danmark og til de mindre tyske Stater. Det havde heller ikke taget en saa bestemt Stilling mod den polske Opstand, som Rusland og Preussen ønskede. Navnlig havde det, af Hensyn til Frankrig eller paa Grund af dets Forestillinger og Ønsker, ikke villet lukke Grænsen mod Polen, hvorved Opstanden vilde være berøvet al Forbindelse med Omverdenen. Jo mere Striden udviklede sig, og jo mindre Understøttelse det fandt hos andre Magter, fordi Bismarck forstod at vinde snart den ene, snart den anden af disse, snart Rusland, snart Frankrig, for visse Synspunkter, som han vilde hævde, desto magtesløsere følte Østerrig sig. Det henvendte sig derfor idelig til Lord Russell for at faa en Conference sammenkaldt, i det det aabent tilstod, at det ene ikke var i Stand til at modstaa den preussiske Premierministers Argumentationer. Da Lord Russell den 8. Februar

havde foreslaaet en Vaabenstilstand paa den Betingelse, at de Danske forbleve paa Als, havde Østerrig ogsaa strax givet sit Minde til en saadan Stilstand, men da Bismarck havde erklæret, at det var Preussen umuligt at samtykke i en Vaabenstilstand, saa længe Slesvig ikke helt var i dets Besiddelse, gik Østerrig over til Preussens Standpunkt, og det uagtet alle evropæiske Magter da udøvede en Pression paa det berlinske Hof for at bevæge det til at modtage Vaabenstilstanden, og Rusland, som Fyrst Gortschakow udtrykte sig, gjorde det med hele Vægten af Kejserens Avtoritet. Østerrig vedblev vel at arbejde for en Conferences snarlige Sammentræden, men en Conference uden forudgaaende Vaabenstilstand, eftersom det kun var en saadan, Preussen vilde give sit Samtykke til.

Hvad der i det politiske Spil, som paa denne Tid opførtes paa det evropæiske Theater, gav Bismarck en afgjort Overlegenhed over hans Modstandere, var den Stilling, han indtog til sit Land. Parlamentarismen og den dermed forbundne aabne Drøftelse af alle Forhold havde i større eller mindre Grad vundet Indpas i alle evropæiske Lande. Se vi blot hen til vore egne Forhold, var det i krigersk Henseende lige til Enkelthederne givet forud, hvad der skulde gjøres i Front- og hvad i Flankestillingerne, ja selv hvorledes Overgangen skulde ske fra de første til de sidste. Paa samme Maade forholdt det sig i politisk Henseende. Vi møde hvert Øjeblik Udtalelser af vor Regering om, at dette eller hint ikke kunde gjøres for Folkets Skyld. Vilde Monrad have kunnet opfylde Lord Russells Ønske og overlade Tyskerne Als og Dybbøl i Februar 1864? Den Magt havde han ikke, og vilde i lignende Tilfælde ingen Minister have haft i noget konstitutionelt Land. Der havde overalt dannet sig Folkeviljer, og Magtens Udøvere følte sig i

større eller mindre Grad bundne ved dem. Ogsaa i Tyskland var der en Folkevilje; men Bismarck har uden Tvivl med et Smil set paa den Revolution, som blev diskuteret forud i Würzburg og Frankfurt, og som han derfor havde Lethed ved at knuse i Fødslen.

Hvad der ydede ham Fordel i den politiske Kamp, var den Omstændighed, at han var stillet uden for sit Folk, at han stod ene med Kongen uden at være bunden af noget som helst andet. Han kunde indslaa enhver tænkelig Vej, gaa saa langt frem paa denne, som han kunde komme, og atter vende om, naar den frembød for mange Vanskeligheder.

Som en Jæger, der forsigtig lister sig frem fra ét Stade til et andet for at se, hvad der frembyder sig for Øjet, inden han bestemmer sig for det næste Punkt, der skal søges naaet, satte Bismarck sig smaa Maal ad Gangen paa sin Vej fremad. For ethvert saadant lille Stykke valgte han sine Midler frit uden Hensyn til de tidligere eller senere Stadier. De overvundne Stadier hørte til Fortiden; Løsenet var fremad. I den store Koncentrering af alle Kræfter og Midler for at naa et saadant nærliggende lille Maal, hvis Betydning for ham andre ikke gættede, og i en praktisk Sans til, efter at have naaet det, at spore, hvorvidt der var Fare for en yderligere Fremtrængen i samme Retning, laa hans politiske Styrke. For at naa det bestemte Maal forsmaaede han ikke nogen som helst Hjælp, der laa paa hans Vej. Ethvert politisk Parti, hver Kulturgren, hvert Samfundslag ere efter Tur tagne i Tjeneste af ham i den indre Strid i Tyskland, som Magterne i den ydre. I Efteraaret 1863 efter Frederik VII's Død opgav Bismarck pludselig Striden med Østerrig og gjorde sig denne Magt til Allieret lige saa pludseligt, som han senere efter Krigen, da Alliancen var afbrugt, gik over til den tidligere Stilling igjen.

Vi ville ogsaa faa at se, hvorledes han efter den hidsigste Kamp med Forbundet aldeles pludseligt under Conferencen i London, men kun for den korte Tid, den varede, kunde falde sammen med det i den inderligste Enighed.

Som et lille Skridt fremad mod det Maal, han havde for Øje, som et Følehorn for at se, hvorledes Magterne vilde optage en Udvidelse af Krigen til Jylland, maa Koldings Besættelse den 18. Februar betragtes. Der rejste sig overalt uden for Tyskland, men især i England, et højrøstet Raab i den Anledning. „Nu se vi da, hvad Panttagelsen betyder, en jysk Stad erobret," sagde man i Parlamentet. Ogsaa Kabinetterne berørtes pinligt af Tildragelsen. Lord Russell forlangte i Berlin Oplysninger om dette Skridt, som havde overrasket ham, og som han saa i et højst alvorligt Lys, især da Deklarationen af 31. Januar kun omtalte en Okkupation af Slesvig.

Bismarck erklærede strax, at Besættelsen var sket ved en Fejltagelse, ikke blot uden Ordre, men imod en bestemt Ordre, og at Kong Wilhelm var meget utilfreds dermed og havde forlangt Erklæringer i den Anledning. Imidlertid vilde man nu, da Skridtet én Gang var gjort, ikke gjøre det om. Den danske Hær havde staaet i Kolding og der fra sendt Patrouiller ind i Slesvig, altsaa behersket en Del af Nordslesvig. Panttagelsens Fred sikredes derfor ved, at det strategisk vigtige Punkt lige ved Grænsen holdtes besat. Medens Koldings Besættelse forklaredes saaledes, fremsatte Bismarck dog ogsaa Grunde for den af en hel anden Natur, hvilke i Begyndelsen dog kun toges med, uden at der lagdes videre Vægt paa dem, men som senere pointeredes saa meget skarpere. Bismarck sørgede nemlig altid for, naar noget skulde forklares eller forsvares, at anbringe et sandt

Arsenal af til Dels modsigende Erklæringer for senere at kunne fremdrage og holde sig til dem, som bedst passede til en maaske ny Situation. Den Grund, der. da det viste sig, at Koldings Besættelse blev taalt, blev dragen frem som den væsentligste, var hentet fra Søkrigen, som de Danske havde begyndt ved at opbringe tyske Skibe. Tyskland vilde efter Bismarcks Mening være berettiget til at tage Repressalier for disse, og da Erstatning ikke kunde tages i Slesvig, eftersom de tyske Tropper vare i dette Hertugdømme for at beskytte Folket mod de Danskes Undertrykkelse, maatte den tages i Jylland, hvor de tyske Tropper maatte nødes til at udbrede sig i samme Forhold, som de Danske toge Skibe.

Overhovedet gjorde Søkrigen ham stor Tjeneste. Lord Russell havde en Gang i sin Tro til Preussens Redelighed advaret ham mod en Panttagelse, fordi den tvært imod det Ønske, han den Gang forudsatte hos Bismarck, vilde føre til Krig. „De Danske," havde han sagt, „ville ikke anerkjende Panttagelsen, men betragte den som Krig; de ville optage Skibe, og saa kommer Spørgsmaalet frem om Erstatning." „Det vilde," advarede han videre, „næsten være umuligt at faa Foretagendet begrænset til en simpel Okkupation af Slesvig." Nu kunde Bismarck give ham denne Tankeudvikling tilbage og lade Lorden vide, hvor rigtigt han havde forudsét de kjedelige Vanskeligheder, som vare indtrufne, netop som Lorden havde forudsagt. Naar Danmark fører Krig, kan Preussen ikke indskrænke sig til en fredelig Okkupation af en enkelt Provins. Det kom ogsaa Bismarck til Nytte, at Hannover paa Grund af, at et af dets Skibe var taget, vilde henvende sig til Forbundet, og at der i Frankfurt den 17. Februar var Tale om i Anledning af de danske Søforanstaltninger at er-

klære Danmark Krig. Han var ganske enig med Lorden i, at en Forbundskrig burde undgaas, og han tilfredsstillede Lorden med den Forsikring, at den preussiske Gesandt vilde blive kaldt bort fra Frankfurt, hvis en Forbundskrig besluttedes; men han maatte paa den anden Side ansé Preussen forpligtet til at værge de tyske Interesser og henkastede til sidst, om det ikke var fornuftigst, at de besindige tyske Stormagter dreve Aktionen mod Danmark til det yderste, da Forbundet saa ikke vilde have nogen rimelig Grund til Klage i nogen Retning.

Efterhaanden som der var større Sandsynlighed for, at Indrykningen i Jylland vilde blive taalt, gjaldt det for Preussen om at faa Østerrig med sig. I den Anledning sendtes den 22. Februar General Manteuffel til Wien. Han skulde formaa Hoffet i Wien til frejdigt at følge Preussen i dets Politik og førte med sig Udkast til en Konvention, som sikrede Kejserstaten Støtte af Preussen, hvis der enten i Venedig eller andensteds opstod krigerske Eventualiteter som Følge af Krigen mod Danmark.

Paa denne Tid havde Lord Russell af Østerrig ladet sig overtale til at indbyde til en saadan Conference uden foregaaende Vaabenstilstand, som Bismarck vilde gaa ind paa, og havde faaet de interesserede evropæiske Stormagter til at billige det. Et Forslag til en saadan Conference kom derfor til Kjøbenhavn, hvor det den 26. Februar af den engelske Gesandt overleveredes Udenrigsminister Quaade, netop som denne var paa Vejen til et Ministermøde.

Selvfølgelig kunde Regeringen ikke være meget tilbøjelig til at modtage dette Forslag uden videre. Østerrig forlangte et Offer, som Regeringen ikke kunde yde, det forlangte et Slesvigholsten inden for Monarkiets

Grænser, og Lord Russell, som var vendt tilbage til Gothadepechens Aand, fandt det ikke ubilligt, da han mente, at en saadan Ordning vilde være til Gavn især for den fremtidige Fred, da den vilde skjænke Monarkiets tyske Undersaatter Tilfredshed. Et Slesvigholsten i Personalunion med Kongeriget vilde efter de fleste Danskes Mening være en værre Løsning af Striden end en fuldstændig Afstaaelse af den tyske Del af Monarkiet. Ved en saadan Ordning, som Østerrig drømte om, vilde Kongen først og fremmest blive tysk Forbundsfyrste, og Kongeriget vilde kun blive et Appendix til de tyske Forbundslande, paa samme Maade, som Slesvig hidtil i Tyskland havde været betragtet som et Appendix til Holsten, fordi det formentes at skulle have Hersker til fælles med Holsten, og den holstenske Herskers Rettigheder til Slesvig antoges ogsaa at være Forbundets. Forbundet vilde med andre Ord gjennem Slesvigholstens Fyrste, fordi denne ogsaa var Kongerigets retmæssige Hersker, søge at anmasse sig den samme Myndighed over Kongeriget, som det tidligere havde tilstræbt over det Forbundet statsretligt uvedkommende Slesvig. Regeringen havde derfor alt tidligere erklæret, at den for at møde paa en Conference maatte være vis paa, at Forhandlingerne kom til at ledes paa det Grundlag, som var givet ved Aftalerne af 1851 og 1852, men som de tyske Magter nu vilde forlade for at etablere et Slesvigholsten.

Da der kun var liden Udsigt til for nærværende Tid at opnaa Indrømmelser i den Retning, var Regeringen, skjønt Udenrigsministeren var af en noget anden Mening end de andre Ministre, mest stemt for at afslaa Indbydelsen. Man ventede en evropæisk Krig til Foraaret; Opstanden levede endnu i Polen, i Galizien og Ungarn sporedes der Uro, Italien stod rustet til at træde op, saa snart evropæiske Forviklinger indtraadte, og denne

Omstændighed syntes at maatte kunne bevirke, at den østerrigske Flaade forblev i Middelhavet. Sympathierne for Danmark vare i Stigen i næsten alle ikke-tyske Lande, men særlig i England og Sverig-Norge; det var at forudsé, at de maatte voxe, naar Danmark heltemodigt forsvarede sin Ret. Særlig fæstedes dog Blikket paa Paris, ikke fordi man ventede nogen direkte Hjælp der fra; derom nærede man ingen Illusion. Kejser Napoleon var kun engageret i Polen, som England i Danmark. Da den engelske Regering havde svigtet ham paa det først nævnte Sted, var han ikke til Sinds at hjælpe England med Betalingen af den Vexel, Danmark havde paa det. Man indsaa imidlertid, at det var fra ham, at Signalet maatte udgaa til den store Krig, som almindeligt ventedes, og som vilde have forandret alle Forhold. Det viste sig, at Kejser Napoleon vel havde lovet at deltage i Conferencen, men at han forholdt sig meget tvivlende og lunkent til Forslaget. Hans Gesandt i Kjøbenhavn var ikke instrueret om at anbefale det. Sverig-Norges Holdning var ogsaa af Betydning. Regeringen i Stockholm havde fra Krigens Begyndelse ikke et Øjeblik undladt at virke for vor Sag i London, St. Petersborg og Paris og samtidigt udtalt, at det Tidspunkt snart maatte komme, da en fortsat Uvirksomhed blev umulig for de forenede nordiske Riger. Da Kolding var bleven besat af Preusserne, henvendte Grev Manderström sig til Fyrst Gortschakow med Spørgsmaalet: hvad nu? thi han erindrede sig Ruslands Optræden i 1848. Men fra St. Petersborg erholdt han det Svar, at Koldings Besættelse var en ren militær Begivenhed uden Indflydelse paa Preussens og Østerrigs Løfte om Opretholdelsen af Danmarks Integritet. Østerrig havde nemlig skyndt sig med at forsikre det russiske Kabinet om, at dets Erklæring af 31. Januar vedblev at staa ved Magt, hvorvel den

kun omtalte en Okkupation af Slesvig. En aktiv Indblanding fra Sverigs og Norges Side var under visse Forhold ikke ganske uventelig. Særlig rettedes Blikket mod Norge, hvor der til Midten af Marts Maaned var indkaldt et extraordinært Storting for at tage Beslutning om en eventuel Hjælp til os. Kong Carl agtede sig i den Anledning til Christiania med den norske Minister Sibbern samt Manderström, de Geer o. fl.

Vor Regering besluttede da at se Tiden an en Stund endnu. „Der er Betingelser," sagde Monrad til den engelske Minister, „som et Land kan modtage uden Skam, naar dets Modstandsevne er udtømt, men som ere umulige før det Tidspunkt." Desuden tilskyndedes Regeringen til sin Beslutning af følgende Betragtning. Nationen mistænkte Kongen og Conseilpræsidenten for at have bevirket Danevirkestillingens Rømning, og den lagde den Betydning i Rømningen, at Kampen for Slesvig derved opgaves. Hvad vilde Følgen blive, dersom man opgav Kampen for Slesvigs Forbindelse med Kongeriget nu, da Søen var aaben og vore Skibe kunde begynde at virke, og da Hæren stod i Stillinger, som kunde forsvares i Maaneder?

Regeringen erklærede derfor til Paget, at den ikke var i Stand til at modtage Conferencen, saaledes som den tilbødes uden Basis; men den vilde ogsaa nødig afslaa Forslaget. Den bad derfor den engelske Gesandt om at formaa sin Regering til ikke at insistere paa et direkte Svar. Lord Russell opfattede imidlertid sin Gesandts Meddelelser, som om vor Regering nok egentlig vilde modtage Forslaget, men af Hensyn til Folkestemningen ikke turde gjøre det strax, hvorfor han i denne urigtige Formening indrømmede os en 14 Dages Opsættelse med Svaret og erhvervede de øvrige Magters Samtykke til en saadan Frist.

Ikke mange Dage efter, at denne Sag saaledes havde faaet en foreløbig Afgjørelse, vandt Bismarck en stor Sejr i Tyskland. Den 3. Marts vedtoges, som bekjendt, Stormagternes ovennævnte Forslag i Frankfurt. Af de opsætsige Stater vovede, da det kom til Stykket, kun Bayern og Baden at erklære sig mod Stormagterne. De andre havde ladet sig imponere af Preussens Trusler. Selv Sachsen svigtede. Kong Maximilian af Bayern tog sin Død af Græmmelse derover. Østerrig faldt under disse Forhold til Føje for General Manteuffels Overtalelser. Det lukkede Grænsen mod Polen, hvorved Opstandens Livstraad overskares, og — den 5. Marts kunde Manteuffel triumferende telegrafere til Berlin, at Østerrig havde givet sit Samtykke til Indfaldet i Jylland. Allerede den 6. Marts telegraferedes der saa atter fra Berlin de fornødne Ordrer til Wrangel om nu at fortsætte de paa Grænsen af Jylland foreløbig standsede Operationer.

Blandt de Grunde, som Manteuffel anførte for sin Anmodning, var der en, som særlig synes at have virket. Han appellerede nemlig til Østerrigs Ridderlighed, til dets højmodige Understøttelse i et vanskeligt Krigsforetagende, som var blevet Preussens Opgave. Dybbøls Indtagelse vilde være et baade besværligt og kostbart Foretagende, dersom den danske Hær ikke samtidigt beskæftigedes ved begge Flankestillinger og derved forhindredes i at sende Tropper fra Fredericia til Dybbøls Undsætning. Denne Grund for Nødvendigheden af en Udvidelse af Krigen til Jylland optoges ogsaa i de identiske Noter, som de allierede Magter tilstillede de evropæiske Hoffer om den af dem fattede Beslutning, nærmest for at underrette dem om, at de i Declarationen af 31. Januar givne Løfter endnu anerkjendtes, hvorvel Krigen fik et større Omfang, end da forudsét.

Der udtaltes i dette Aktstykke:

1) at strategiske Grunde, som stode i Forbindelse med Belejringen af Dybbøl, og Nødvendigheden af at sikre den belejrende Hærs Flanke havde bevæget den østerrigske og den preussiske Regering til at befale deres Tropper at rykke ind i Jylland;
2) at, uden Hensyn hertil eller til Opbringelsen af tyske Skibe fra Danmarks Side, de tyske Magters Stilling vilde forblive den samme, som hidtil;
3) at Østerrig og Preussen vare rede til at samtykke i en Vaabenstilstand, enten paa Basis af Jyllands Evakuation af de tyske og Slesvigs af de danske Tropper, eller paa Basis af den militære status quo. I begge Tilfælde skulde dog Vaabenstilstanden udstrækkes til Søs, og de tagne Skibe fra begge Sider tilbagegives;
4) at Magterne fremdeles vare villige til at deltage i en Conference.

Nu var Preussen kommet til, hvad Bismarck tidligere havde kaldt en stor Krig mod Danmark. De Allieredes Front gik fra Rügen, hvor en dansk Eskadre var under Samling, og hvor de tyske Søkrigsmidler gjorde sig rede til at modtage den, langs Mecklenburgs og Holstens Kyster forbi Als til Fredericia.

Østerrig udrustede nu for Nordsøen en stor Flaade. Fregatten „Schwarzenberg“, som, ledsaget af Kanonbaaden „Seehund“, netop var paa et Krydstogt i Orienten under Linieskibskapitajn Tegetthoff, beordredes til Gibraltar, og af Kejserstatens øvrige Flaade gjordes Skruelinieskibet „Kaiser“, Panserfregatterne „Don Juan d'Austria“ og „Kaiser Max“, Fregatten „Radetzky“ og en Del mindre Skibe klare til Togt. Saa snart det første i Pola udrustede Skib, Fregatten „Radetzky“, var færdigt og var ankommet til Gibraltar, skulde Tegetthoff gaa til Nordsøen med „Schwarzenberg“, „Radetzky“ og

„Seehund“ som Têten eller Fortroppen af den Eskadre, der i sin Helhed, naar de andre Skibe vare fulgte efter, skulde kommanderes af Contreadmiral, Friherre von Wüllerstorf-Urbair.

Langs Østersøens Kyst indrettedes paa denne Tid alle brugelige Havne ved Mecklenburgs og Holstens Kyster til Smuthuller for de preussiske Smaaskibe, som skulde optræde aktivt langs Kysten. Kuldepoter anlagdes overalt paa Kysten, hvor der var Mulighed for, at de kunde komme til Gavn. Kiels Havn sattes i Forsvarsstand. Frederiksort monteredes og belagdes med Garnison. Paa den anden Side af Kielerfjord gjenoprejstes nogle fra Frederik VI's Tid stammende Kystbatterier ved Labø.

Den tidligere Kystbesætning i Holsten forøgedes derhos med en ny Brigade fra Preussen, i det den 10. Brigade, Generalmajor Schlegel, bestaaende af Livregimentet Nr. 7, Infanteri-Regimentet Nr. 48, et 12-Pds. Batteri og et Haubitsbatteri, lagdes der hen.

Det var anselige Troppemasser, som kom paa Benene i Anledning af Krigen med Danmark. Preussen alene havde mobiliseret det halve Gardekorps, det halve 2. Armékorps, det hele 3., det hele 6. og det halve 7., i alt $3^1/_2$ Armékorps, og med Undtagelse af 6., hvoraf dog en Del senere droges til Danmark, stod hele Resten enten ved Kysten af Østersøen eller i Holsten og Slesvig, hvor desuden det østerrigske Hærkorps og de sachsiske og hannoveranske Tropper vare.

Naar den østerrigske Flaade og de mange mindre Troppeudrustninger, som dels ere omtalte i det foregaaende, dels ville blive det i det følgende, medregnes, har man vel ikke let nogen Sinde tidligere i lignende Tilfælde set saa store Troppemasser opbudte som dem, der i 1864 sendtes mod Danmark.

Vor Regering optog med megen Fatning den Kamp, der nu bødes den. Den vilde se, om ikke et virksomt og alvorligt Forsvar, gjennemført i nogen Tid, kunde vække Evropa op af dets Dvale. Kejser Napoleon havde udtalt til en mindre tysk Magt, at Frankrig ikke i Længden kunde være ørkesløs Tilskuer ved en Kamp mellem en Stat paa 2 Millioner Mennesker paa den ene og en paa 40 Millioner paa den anden Side. Heller ikke troede hverken han eller vi, at England kunde være det.

II.

I den Tid, de tyske Operationer hvilede, anmodede Krigsministeren gjentagne Gange Overkommandoen om ikke at lade sig smitte af Fjendens Passivitet, men at optræde handlende. Var det politisk vore Modstandere magtpaaliggende, at Krigen hvilede, saa var det os af Vigtighed, at den førtes og blev bemærket.

Hærens Chef var imidlertid endnu i Kjøbenhavn, hvor hen han var kaldet den 8. Februar. General Lüttichau førte kun midlertidigt Kommandoen i hans Sted og følte sig desuden — med Henblik paa den store fjendtlige Styrke, som var kommen ind i Landet, — forpligtet til først og fremmest at tænke paa de Opgaver, som Forsvaret af de faste Stillinger og af Fyn og Jylland stillede. Ved den fjendtlige Koncentration truedes nemlig baade Fyn og Jylland, det første ved Muligheden af en Overgang fra Stenderup Hage.

Der forefaldt derfor ingen Tildragelser af Betydning paa Krigsskuepladsen i den nævnte Tid. Kun maa et Par Expeditioner omtales, som sattes i Scene af Krigsministeriet fra Kjøbenhavn af. Dels besattes her fra Femern, efter at General Lüttichau, ligesom den tidligere Overkommando før, havde fundet det betænkeligt at svække Hæren ved et Detachement til denne Ø; dels

afsendtes der fra Kjøbenhavn et Alarmeringskommando til Østkysten af Holsten.

Til Femerns Besættelse bestemtes der et Detachement af 100 Mand, sammensat af det i Kjøbenhavns Garnisonsbataillon endnu tjenende Mandskab af kongerigsk Udskrivning, hvilket kun udgjorde 26 Mand, og 74 fra 14. Regiment afgivne Menige, med dansktalende Underofficerer af førstnævnte Bataillon. Styrken var betydelig mindre, end først bestemt eller ønsket, men Øen tænktes hovedsageligen forsvaret ved Kanonbaadene i Femern Sund, og den mindre Styrke vilde i Nødstilfælde let kunne tages om Bord paa Krigsskibene eller paa nogle til Troppetransport indrettede Baade, som samtidigt henlagdes til Øen. Til Kommandør for den lille Styrke udsaas Premierlieutenant af Kjøbenhavns Garnisonsbataillon N. W. Tersløw, en Toldassistent fra Aarhus, som under Krigen var tagen til Tjeneste som Officer. Efter at have faaet sin Instrux i Krigsministeriet, afgik han den 24. Febrar til Korsør, hvor fra „Freja" førte ham til Femern. Han fik dog kun 40 Mand med sig strax. Resten lovedes ham sendt over Sønderborg, hvor fra en Kommission til Inddrivning af 26 Heste, som Femern skyldte efter Hesteudskrivningsloven, skulde afgaa til Øen. Amtmand Knudsen paa Femern var imod denne Inddrivning, som efter hans Mening vilde tjene til at hidse Stemningen, men Krigsministeriet ønskede den iværksat. Detachementets første Del kom til Burg den 25. Februar og modtoges vel af Beboerne. Senere kom Resten og Kommissionen.

Den anden af de nævnte Expeditioner, som udførtes af to Kompagnier af Livgarden til Fods under Befaling af Kapitajn J. E. Holck, afgik fra Kjøbenhavn den 4. Marts. Denne Dag, Kl. 3½ Eftm., stod Kommandoet,

om Bord paa „Freja“, syd efter. Det opsøgte først Korvetten „Dagmar“, som var paa Station mellem Laaland og Tyskland. En medbragt Befaling til denne bød Korvetten at hente en Kanonbaad og en Transportbaad fra Femern og dernæst at mødes med „Freja“ ud for Heiligenhafen. Expeditionens Maal var Hohwacht ved Lütjenburg, en 3 à 4 Mil vest for Femern Sund, men dette Punkt naaede Kommandoet dog ikke. Landstigningen skete betydeligt østligere mellem Skovene ved Schassau og Winberg, og kun af en halvhundrede Mand i det hele, som fra Transportbaaden, der havde ført dem fra „Freja“ til Kysten, maatte vade i Land, uagtet Vandet gik dem til Bæltestedet. Fra Landgangspunktet begav en Lieutenant med 20 Mand sig lidt ind i Landet til det adelige Gods Putlos, hvor det erfaredes, at der ingen tyske Tropper fandtes paa Halvøen lige over for Femern. Derefter indskibede hele Kommandoet sig paa ny. Expeditionen antoges i Omegnen udsendt fra Femern, og den preussiske Generalmajor Schlegel, der med sin Brigade paa denne Tid henlagdes til det østlige Holsten, fik af sine Foresatte Befaling til at tage Øen.

Indtil sidst i Februar førte Lüttichau midlertidigen Overbefalingen over Hæren. Fra 1. Marts fik Hæren en ny Chef som Følge af, hvad der var passeret mellem Krigsministeren og General de Meza efter dennes Hjemkaldelse.

Da Generalen var mødt i Kjøbenhavn, blev der ved en Skrivelse fra Krigsministeriet af 10. Februar tilkjendegivet ham, at han var kaldet til Kjøbenhavn for at give den fuldstændige Beretning om Tilbagetoget, som alt var stillet i Udsigt i Overkommandoens Melding af 5. Februar, og at Ministeriet imødesaa Indsendelsen den 15. Februar.

Til den bestemte Dag indsendtes ogsaa denne Be-

retning, der fremstillede Forholdene ved Danevirke, som de vare, og udviklede, hvorledes Grunden til Tilbagetoget var at søge i Instruxens Ord, i Frosten, i den utilstrækkelige Styrke, i den ufuldførte Organisation, ogsaa i Manglen paa Barakker og i de forstyrrede Forplejningsforhold. Generalen erklærede, at han for sin Beslutning ventede Armeens, Landets og Regeringens Tak, naar først de smertelige Følelser ved at se Landets gamle Grænseværn i Fjendens Vold havde givet Plads for en roligere Betragtning af Forholdene, og hævdede med Hensyn til, at han ikke havde indhentet Ministeriets eller Regeringens Bemyndigelse til Udførelsen, at det besluttede Skridt laa inden for den ham med Armeens Overkommando anbetroede Myndighed, og at han hverken kunde ønske, at der indtraadte Usikkerhed og Vaklen under Udførelsen, eller tragte efter selv at afkaste og saaledes overlade til Ministeriet et Ansvar, som hans Overbevisning gav ham Ret, Mod og Kraft til at bære. I en Skrivelse af 18. Februar udbad Krigsministeren sig dernæst, foruden Underretning om Aarsagerne til de forstyrrede Forplejningsforhold og til, at Barakkebygning ikke var fremmet i højere Grad eller erstattet af provisoriske Dækningsmidler, m. m., især Oplysning om Grunden til, at Ministeriet ikke i Tide var blevet underrettet om de i Beretningen anførte Omstændigheder og om den tagne Beslutning, da efter Ministeriets Formening Overkommandoen hurtigst muligt maatte give Rapport om alt, hvad der af Vigtighed forefaldt ved Armeen. I en ny tjenstlig Skrivelse af 20. Februar besvarede Generalen omstændelig de gjorte Spørgsmaal, men dermed var hans Taalmodighed til Ende. Samtidigt med dette Svar tilsendte han Ministeren følgende Brev: „Efter den 8. Februar at være pr. Telegram tilbagekaldt tillige med min Stabschef fra Armeen for her i Staden at give ad-

skillige af Deres Excellence under 10. og 18. d. M. forlangte Oplysninger med Hensyn til det af Armeen paa min Befaling udførte Tilbagetog fra Danevirkestillingen, og efter at have givet disse paa en efter min Mening mere end fyldestgjørende Maade, er efter min Opfattelse af min Stilling som Armeens Øverstkommanderende nu det Tidspunkt kommet, da jeg kan fordre, at hin Befalings fuldstændige Retfærdiggjørelse og Begrundelse ikke mindre i den mig givne Instrux end i selve de Forhold, under hvilke Tilbagetoget udførtes, maa staa klart for enhver. Jeg tør derfor antage, at Deres Excellence under Tilkjendegivelse af, at Regeringen anerkjender min Handlemaades fuldkomne Berettigelse og Betimelighed, som snarest sender mig og min Stabschef tilbage til Hæren, i hvilket modsat Tilfælde jeg som Ærespligt og i Sandhedens Interesse maa forbeholde mig Offentliggjørelsen af den mellem Deres Excellence og mig i den foreliggende Anledning passerede Brevvexling."

Dette Brev opbragte Ministeren, og han sendte det ved allerunderdanigst Forestilling af 22. Februar til Kongen med den Bemærkning, at den vigtigste Post i Hæren ikke kunde betros en Mand, der optraadte saaledes over for Ministeren, og at han derfor, uden at afvente den yderligere Undersøgelse af hans Forhold som kommanderende General, Dagen efter vilde lade den Bestemmelse udgaa fra Ministeriet, at han definitivt skulde fratræde Posten.

Det blev imidlertid Ministeriet paalagt at indgive en allerunderdanigst Indstilling om Sagen, grundet paa, at Generalen, der var udnævnt ved Kgl. Resolution, ogsaa maatte afsættes ved en saadan, og Krigsministeren gjorde da den 24. en Indstilling derom, som imidlertid var motiveret noget anderledes end Forestillingen af 22. Der var medoptaget Momenter, hentede fra Generalens

Forhold til Krigsministeriet før og under Retræten, og der udtaltes en Dom om Tilbagetogets Ordning og Udførelse, som dels syntes at staa i nogen Strid med en Udtalelse af Ministeren i Forestillingen af 22., at nemlig, hvad der hidtil fra Generalens Side var fremkommet, ikke havde været tilstrækkeligt for Ministeriet til at erhverve sig et klart Overblik over Sagen og de dermed i Forbindelse staaende Forhold, dels i væsentlig Grad støttede sig til en ikke rigtig Forudsætning om en oprindelig Disposition, hvorefter Dybbøl vilde have erholdt en uforsvarlig lille Forsvarsstyrke. I en Kgl. Skrivelse af 26. meddeltes det derfor Krigsministeren, at Approbationen ikke vilde følge før efter nye Oplysninger, medens derimod General de Meza erklæredes uberettiget til at offentliggjøre Indholdet af en tjenstlig Correspondance, og det derfor paalagdes Ministeren i Kongens Navn at tilkjendegive Generalen, at han havde fejlet ved at udtale sig paa den anførte Maade.

Imidlertid fandt Sagen sin Afgjørelse et Par Dage efter ved Conseilpræsidentens Mellemkomst. Da Krigsministeren den 27. i en ny allerunderdanigst Forestilling, paa Grund af Nødvendigheden for ham som konstitutionel Minister at maatte forlange de Meza fjærnet fra Kommandoen, havde indstillet Lüttichau ansat i Kjøbenhavn som Chef for Artilleriet og Generallieutenant Gerlach udnævnt til Overgeneral over den aktive Armé, resolverede Kongen den 28. Februar derpaa: „Efter hvad Du heri og i Din allerunderdanigste Indstilling af 24. dennes har anført om det Forhold, der i den seneste Tid har udviklet sig mellem Dig og Generallieutenant de Meza, og som — aldeles uafhængig af Spørgsmaalet om, hvorvidt der overhovedet maatte kunne paahvile Generalen noget som helst Ansvar for den af ham tagne Beslutning om Armeens Tilbagetog fra Danevirkestillingen

eller for Maaden, hvorpaa dette Tilbagetoget blev udført, — gjør det umuligt for Dig som konstitutionel ansvarlig Minister fremdeles at betro ham Posten som den aktive Armés kommanderende General, ville Vi — i Betragtning af, at Vor Conseilpræsident har gjort Din Forbliven i Ministeriet til et Kabinetsspørgsmaal for sit Vedkommende — herved meddele Vort Samtykke til, at Generallieutenant de Meza definitivt fratræder Overkommandoen over den aktive Hær, ligesom Vi ogsaa herved allernaadigst approbere Dine heri fremsatte tvende allerunderdanigste Indstillingspunkter.“

Ligesom denne Sags Udvikling var bleven fulgt med megen Lidenskabelighed og Partitagen af Folket i det hele, havde ogsaa Hærens højere Officerer paa Slutningen udtalt sig i Sagen. Den 25. Februar havde nemlig Generallieutenant Gerlach, som ikke havde deltaget i Krigsraadet, men skriftligt havde tiltraadt dets Beslutning, og Generalmajor du Plat paa egne samt paa Generalmajor Carocs og Oberstlieutenant Dreyers Vegne indgivet et til Kongen stilet Andragende om, at Hæren maatte faa sin Chef tilbage, og General Lüttichau havde understøttet Andragendet, om han end paa Grund af sin personlige Stilling til Danevirkes Opgivelse, hvilken Opgivelse i Andragendet var betegnet som rigtig, ikke vilde udtale sig om Motiveringen. Dette Andragende naaede imidlertid ikke op til Kongen. Det sendtes af Krigsministeren med en Bebrejdelse tilbage til Gerlach, som nu var bleven kommanderende General, men blev af denne atter fremsendt til Krigsministeriet med Fordring om dets videre Fremme, hvad Krigsministeren, efter indhentet Erklæring fra Generalavditøren, paa ny nægtede. Hele denne Sag bidrog ikke lidt til at forstyrre Forholdet mellem Krigsministeriet og den nye Overkommando.

Imidlertid overtog General Gerlach den 1. Marts Kommandoen med Major Stiernholm til Stabschef. General de Meza gik tilbage til sin Stilling som Chef for 1. Generalkommando paa Sjælland, den tidligere Stabschef, Oberst Kauffmann, ansattes som Kommandør for 2. Brigade, hvis hidtidige Chef, Generalmajor C. A. Vogt, overtog Kommandoen over 1. Division i Gerlachs Sted. Generallieutenant Lüttichau overtog Posten i Kjøbenhavn som Chef for Artilleriet i det hele, medens Oberst Vahl udnævntes til højstkommanderende Artilleriofficer ved Hæren og Oberstlieutenant C. U. E. Haxthausen til højstkommanderende Officer i Dybbølstillingen med Major H. A. A. de Jonquières til Stabschef.

Generallieutenant G. D. Gerlach var født i Ekernförde 1798, havde langsomt tjent sig op i Hæren, havde i den første slesvigske Krig ført Bataillon og en kort Tid Brigade, i anden hidtil Division. Han ansaas i Almindelighed for mere egnet til Underfører end til Overgeneral, hvad der stemmede med hans egen Ulyst til den Post, der var ham betroet. Han fremhævede stedse, at han mod sin Vilje var bleven kommanderende General. Imidlertid besad han megen personlig Selvstændighed, var stræng mod sig selv og andre og vilde i et udholdende passivt Forsvar af vore Flankestillinger næppe overgaas af nogen. Hans Navn er da ogsaa blevet knyttet til den største Bedrift i den anden slesvigske Krig, det sejge Forsvar af Dybbøl.

Strax efter, at han var bleven kommanderende General, opfordrede Krigsministeriet ham til Aktivitet, til at lade bevæbnede Kommandoer af indtil en Bataillons Størrelse gjøre Landgange hist og her paa Slesvigs Kyst. f. Ex. ved Ekernförde, for at forstyrre Fjendens Ro; men Gerlach afviste, efter at have konfereret med Eskadrechefen paa Als og andre, slige i Blinde udførte

Alarmeringsforetagender som uhensigtsmæssige og planløse. Han tænkte paa en mere methodisk Fremgangsmaade, haabede paa, at vor Styrke i Jylland kunde rykke ind i Slesvig, og bestemte, at for dette Tilfældes Skyld 3. Division eller største Delen deraf skulde underlægges General Hegermann-Lindencrone, hvem Kommandoen paa denne Kant skulde tilfalde.

Det var Fjendens Uvirksomhed, som havde født dette Haab hos ham, men det brast snart, thi det var ikke mange Dage efter hans Kommandotiltrædelse, at Østerrig gav sit Minde til Krigens Fortsættelse ind i Jylland, og at de Begivenheder forefaldt, som vi nu skulle fortælle.

General Lüttichau havde, som alt omtalt, henvendt megen Opmærksomhed paa Ordning af Forholdene i den nordlige Del af Krigsskuepladsen. Med Hensyn til Jyllands Forsvar havde der fra Ministeriets Side været Tale om at forberede Helgenæs til Retrætepunkt for Korpset ved Vejle, endskjønt dets Operationer derved vilde indskrænkes til den sydostlige Del af Jylland. Men efter at Ingenieurkorpset den 16. Februar havde erklæret sig imod Valget af dette Punkt ogsaa paa Grund af, at Helgenæs's Befæstning ikke var forberedt tidligere, udtalte Overkommandoen den 20., at hvis 4. Divisions Nytte i Jylland ikke skulde være illusorisk, maatte den operere med Limfjorden som Basis. Dette bestemtes, og der tildeltes General Hegermann-Lindencrones Division en Ingenieurofficer, Major C. T. Jørgensen, og en Søofficer, Kapitajnlieutenant W. H. Købke, hvilke sendtes til Limfjorden for at undersøge Tilstanden der og Transportmidlernes Antal ved de fire vigtigste Overgangssteder, Ottesund, Sallingsund, Aggersund og Aalborg.

Nær havde derefter 4. Division mistet den største Del af sit Mandskab. General Lunding erholdt sine

alt nævnte 10 Batailloner forøgede med 14. Regiment, hvorved han altsaa havde 12 Batailloner, men han forlangte nu 16 Batailloner, nemlig, foruden de 12 i Fæstningen, 4 paa Fyn, som skiftevis kunde afløse Batailloner i Fæstningen. Da General Lüttichau fandt dette Ønske berettiget, fordi Fyn ved den preussiske Koncentrering i Nordslesvig truedes over Stenderup, men han ingen Tropper kunde afsé fra Dybbøl, bestemte Krigsministeriet, at de 4 Batailloner skulde tages fra 4. Division, og General Hegermann-Lindencrone blev befalet til at afgive 7. Brigade, efter at først 7. Regiment var indgaaet fast i samme og 1. Regiment udtraadt. Allerede vare 2 Dampskibe og en Transportbaad afgaaede fra Fredericia til Vejle for at være behjælpelige med Transporten af 7. Brigade i dens nye Skikkelse til Fyn. Da fik imidlertid General Hegermann-Lindencrone det udvirket den 23. Februar, at Afgivelsen kontramanderedes, og at 4. Division beholdt alt sit Fodfolk, imod at to Fodfolksregimenter holdtes disponible til Afsendelse, naar Fyn truedes alvorligere. Fra Overkommandoen sendtes dernæst 1. Halvregiment af 4. Dragonregiment til Fyn til Forøgelse af den derværende Kystbevogtning.

Efter at Espingolerne under en Rekognoscering, som General Hegermann-Lindencrone lod foretage den 20. Februar, vare sendte fra Vejle til Fredericia, var Styrken i det nordvestlige Fyn og det sydlige Jylland i Slutningen af Februar Maaned følgende:

Paa Fyn stod under Major Bruhn, der var Chef for Kystbevogtningen, 2. Dragonregiment, 1. Halvregiment af 4. Dragonregiment med Undtagelse af én Eskadron, der var afgiven til Tjeneste i Fredericia, 2 Kompagnier af 13. Regiment og 6. Batteri, Jørgensen.

I Fredericia, hvor Oberstlieutenant Reich nu var Stabschef hos General Lunding, var Generalmajor Wilster

med 3. Divisions Stab under Stabschefen, Kapitajn Hoffmann, end videre 8. Brigade, Scharffenberg, bestaaende af 9. og 20. Regiment, 9. Brigade, Neergaard, bestaaende af 19. og 21. Regiment, 13. Regiment under Major P. E. Klingsey og 14. Regiment under Major J. B. A. X. de Plane, hvilke sidste Regimenter stode direkte henholdsvis under Kommandantskabet og under Divisionen, desuden 3. Batteri, Klein, 12., v. d. Recke, Espingolbatteriet under Major L. M. F. Meincke, 1., 2., 5. Fæstningskompagni og 2. og 4. Ingenieurkompagni.

I og om Vejle stod under General Hegermann-Lindencrone, der havde Major F. J. Heramb til Stabschef, de før nævnte Tropper, til hvilke nu et halvt Ingenieurkompagni under Kapitajn E. M. Dalgas var føjet.

Nordligere i Jylland var der Pladskommandanter og Lasaretter i de større Byer i det østlige Jylland, et militært Hestedepot i Aarhus og Sygehestedepoter baade i Aarhus og i Horsens. Lignende Etablissementer fandtes der ogsaa paa Fyn, hvor Oberstlieutenant S. C. Barth i Middelfart førte Overtilsynet med alle Hestedepoter.

Foran Fredericia gik Forpostlinien, som alt før berørt, fra lille Bælt, hvor Kanonbaaden „Willemoes“ under Lieutenant Bille patrouillerede, og hvor nogle Kanonjoller ventedes til Fænø, over Sønderskovgaarde til Havreballepasset, med en fremskudt Kavaleripost ved Gudsø og dernæst langs Elbodalen til Bredstrup og Rands Fjord.

Ved Vejle, hvor den egentlige Forsvarsstilling dog laa nord for Byen, bevogtede Oberst Max Müller med 1. og 11. Regiment, én Bataillon af 7. Regiment, Batteriet Johansen og Ingenieurdetachementet Dalgas Terrainafsnittet fra Vejle Fjord langs Vejle Aa et Stykke mod

Vest. Bag ham stod 2. Kavaleribrigade med 1/2 Batteri Lønborg. Vest for Styrken i Vejle stod General Honnens med 1. Kavaleribrigade, én Bataillon af 7. Regiment og 1/2 Batteri Lønborg, bevogtende Vejle Aa fra det Sted, hvor 7. Brigades Observation hørte op. Han holdt Overgangstederne ved Haraldskjær, Kobbermøllen og Vingsted Mølle besatte med Feltvagter og havde Patrouiller fremskudte ad alle Veje. Endelig strejfede Eskadronen Moe længere vest paa i Egnen om Vorbasse.

Fjenden gjorde sig paa denne Tid meget bemærket i Kolding. Ikke mindre end 3400 Mand stode paa jysk Grund, nemlig 2400 Mand Fodfolk, 500 Kavalerister, 8 Kanoner og 6 Haubitser, og for deres Forplejning udskreves der Kontributioner i Kolding og fouragerede der paa jysk Grund. Forskansninger opkastedes ved Ejstrup; Forpostlinien var en halv Fjerdingvej nord for Byen og strakte sig over Harthe vest paa, men Patrouiller og Rekognosceringer sendtes daglig langt frem ad alle Veje, saaledes til Gudsø, til Viuf, til Dons og de i Højde med denne vestligere liggende Landsbyer.

I Anledning af Fjendens Færd med Hensyn til Rekvisitioner paa jysk Grund sendte General Hegermann-Lindencrone den fjendtlige General en Protest. Den afleveredes af Divisionens Souschef, Kapitajn C. A. F. Thomsen, til de fjendtlige Forposter, eftersom han ikke fik Lov til at aflevere Brevet i Kolding. Grunden hertil var, at en fjendtlig Parlamentær, som samme Dag var afrejst til Fredericia med et Brev til den danske Overkommando om Krigsfangers Udvexling, ikke af Lunding havde faaet Lov til at komme længere end til Gudsø. At dette var Grunden, meddeltes General Hegermann-Lindencrone ved en Parlamentær, der modtoges af ham den 3. Marts paa Petersholm syd for Vejle.

At de fjendtlige Patrouiller daglig stødte sammen med vore, er en simpel Følge af, at vi havde staaende Patrouiller i Gudsø og Viuf. Af og til udspandt der sig Fægtninger af lidt større Omfang, end sædvanligt.

Den 28. Februar angreb saaledes 40 fjendtlige Ryttere vor Post i Viuf, der bestod af 1 Underofficer og 6 Mand, og jog den til Blaakjær Skov. Kort efter angrebes vore Ryttere atter her og maatte vige tilbage til Højen, hvor den Feltvagt stod, fra hvilken Posten var udsendt. Paa denne sidste Retræte mistede den 4 Mand, hvoraf én skudt.

Dagen efter, den 29. Februar, forefaldt der en for os heldigere lille Fægtning. Eskadronen Moe, der opererede som Strejfkorps, var den 28. fra Felding, hvor den havde opereret nogle Dage, rykket frem til Vorbasse og havde skudt en mindre Del frem til Bække. Da den preussiske General v. d. Mülbe hørte dette, frygtede han for, at det var det danske Rytteri i dets Helhed, som ad denne Vej, altsaa i Flanken paa Styrken foran Kolding, vilde gjøre en Bevægelse for at befri Staden, og at den Styrke, som viste sig ved Vorbasse og Bække, kun var Avantgarde for det. For at faa den rigtige Sammenhæng at vide, befalede han det westphalske Husarregiment Nr. 8, som om Aftenen samledes ved Lejrskov, hvor det forblev Natten over, den følgende Morgen at rekognoscere Egnen om Bække. Kl. 4½ om Morgenen satte to Eskadroner sig i Bevægelse ad forskjellige Veje, den største Del ad den lige Vej over Ravnsholt til Vorbasse, en anden Del over Store Andst og Gjesten til Bække. Regimentets to andre Eskadroner skulde følge som Reserve, men som de to første vare redne ud, kom der Kontraordre, hvilken bevirkede, at de to sidstnævnte Eskadroner i det mindste en Tid forbleve, hvor de vare, medens de første fuldførte deres Bevægelse.

Den danske Eskadron havde nys faaet Bud om, om der intet fjendtligt var opsporet i vid Kreds. Patrouillerne vare til Morgen komne tilbage med Meldingen „intet nyt“, og Eskadronen havde derfor givet sig i Færd med sit daglige Arbejde. Hele den Del af Eskadronen, som ikke stod paa Vagt, havde sadlet af, og der var holdt Hesteparade, da det pludseligt meldtes, at Fjenden var i Fremrykning. Den Gang vare Forposterne paa Grund af den preussiske Pludselighed i Angrebet, som vi aldrig rigtig lærte at værge os imod, alt overrumplede. Den fjendtlige Rytterskare paa den lige Vej fra Lejrskov var fra Ravnsholt reden i Galop, havde kastet sig ind paa en Feltvagt, som den traf paa sin Vej, og af den taget 2 à 3 Mand til Fange, og var dernæst ilet videre mod Nord op ad mod Skjødeberggaard efter under Vejs at have splittet en ved Skjødegaard staaende Del af Forposterne, af hvilken en Overvagtmester og 2 Dragoner omringedes. Da alarmeredes imidlertid den Del af Eskadronen, som ikke var paa Vagt. Dragonerne stege til Hest, mange paa usadlede Heste, og i det Costume, hvori de netop befandt sig, til Dels i hvide Staldkitler, ilede de hen til det Sted, hvor Kampen førtes. Sekondlieutenant W. Saurbrey, som netop var til Hest, da Angrebet skete, kastede sig med en Del fra Skjødeberggaard kommende Ryttere over Fjenden og huggede Overvagtmesteren og de sidst fangne Dragoner ud. Da derpaa Dragonerne fra Vorbasse i deres brogede Costume med blinkende Sabler kom galoperende ned ad den Bakke, over hvilken Vejen til Vorbasse gaar, maatte Fjenden trække det korteste Straa: 1 Lieutenant, 1 Lægeassistent og 26 Husarer bleve fangne med 24 Heste; Resten af den fjendtlige Styrke undkom og optoges af de fjendtlige Reserveeskadroner. Paa begge Sider var der en Del Saarede. Vi havde 1 haardt og 5 let saarede.

Større var dog de Saaredes Tal hos Fjenden, som i øvrigt beholdt de først gjorte Fanger.

Eskadronen Moe, som efter Kampen tilbragte Natten i Hejnsvig med Vorbasse og Bække observerede, trak sig den 30. til Grindsted. Den afløstes dernæst for en kort Tid som vestligt Streifkorps af 3. Eskadron af 5. Dragonregiment under Ritmester F. W. Printzen, men forenede sig derpaa atter med denne, hvorefter 2 Eskadroner under Moes Overbefaling dannede den yderste Flankedækning mod Vest.

Nogle Dage efter denne lille Fægtning, den 3. Marts, forøgedes Koldings Besætning betydeligt, i det den preussiske Gardedivision samledes i tæt Cantonnement i Byen og dens nærmeste Omegn mod Syd. Østerrigerne rykkede tæt op til Preusserne og indtoge et Cantonnement, hvis Front gik over Taps Kirke og Ødis. Det hed sig, at denne Koncentration foretoges, for at man kunde møde en Fremtrængen fra dansk Side. I Virkeligheden skete den for at forberede Indmarchen i Jylland, som Wrangel ventede Tilladelse til at iværksætte i de nærmeste Dage.

Da Telegrammet fra den preussiske Konge endelig ankom, bestemte Wrangel Indmarchen til den 8. Marts og lod den 7. om Eftermiddagen under en stærk Regn, som opblødte Jorden og gjorde alle Troppebevægelser meget vanskelige, en ny Koncentration foretage. Den preussiske Gardedivision rykkede nu helt ind i Kolding med Undtagelse af Kavaleribrigaden Flies, der marcherede til Vranderup ved Ejstrup for at overlades Korps II. Østerrigerne vare den Gang delte i to Kolonner. Den østre ved Chausséen, bestaaende af Brigaderne Nostitz og Gondrecourt, Skytsreserven og Kavaleribrigaden Dobrzenski, som dog kun udgjorde ét Regiment, rykkede under Gablenz's Befaling frem til Egnen

umiddelbart syd for Kolding. De andre østerrigske Brigader, Dormus og Tomas, samt den preussiske Kavaleribrigade Flies samledes i en vestre Kolonne syd for Ejstrup under Feltmarechallieutenant Neipperg, der var kommen fra Wien for at kunne anvendes af Gablenz i Tilfælde af Detacheringer som Mellemled mellem ham og Brigaderne.

Wrangels Disposition for Bevægelserne den 8. foreskrev, at Korps III, efter at have efterladt én Bataillon i Kolding, Kl. 4 Morgen skulde rykke til Gudsø og kaste de Danske saa langt ind mod Fredericia, som dets Kræfter tillode, at Korps II Kl. 6 Morgen skulde overskride Kolding Aa henholdsvis ved Kolding og Ejstrup og marchere mod Vejle, og at den østerrigske Avantgarde maatte søge at naa Vejle endnu den 8. og etablere Forbindelse med den preussiske Styrke over Bredstrup, hvorhen Korps III havde at sende et stærkt Detachement.

Før der fortælles, hvad der som Følge af dette dobbelte Angreb tildrog sig først foran Fredericia og dernæst ved Vejle, maa det bemærkes, at der fra den 2. Marts var sket den Forandring i Troppeopstillingen foran Fredericia, at Forposterne paa venstre Fløj vare skudte frem til Elbodalen. Grunden hertil var de Forulempelser, som Rytterposten ved Gudsø uden Støtte af Fodfolk var udsat for ved Fjendens daglige Rekognosceringer til Gudsø. Den forandrede Besættelse standsede de fjendtlige Patrouillers Besøg, men den venstre Fløj af vor Forpoststilling foran Fæstningen var derved noget udsat, hvad der bevægede den preussiske Gardedivisions Fører, Generallieutenant v. d. Mülbe, til at lægge an paa dens Afskæring. I Steden for bogstavelig at følge Wrangels Disposition, besluttede han ad Vejen til Gudsø kun at sende en mindre Styrke under Major v. Beeren, bestaaende af én Bataillon, én Eskadron og to Kanoner,

med den Ordre at engagere og fastholde den ved Gudsø formodede større danske Styrke, men derimod med Hovedstyrken at marchere ad Vejle-Chausséen til Alminde og der fra at dreje af til Havreballepasset, hvorved han vilde kunne komme Gudsø-Besætningen i Ryggen. Denne Disposition, som han udførte den 8., traf han egenmægtigen, saa at Wrangel, der, ledsaget af Kronprinsen af Preussen, allerede før Kl. 3 var tilstede paa Gudsøvejen for at se Gardedivisionen rykke frem, ingen traf. Kl. 3$^{1}/_{4}$ brød v. d. Mülbe op, men gik mod Nord ad samme Vej, Østerrigerne senere skulde passere; først 2 Timer senere skulde v. Beeren sætte sig i Bevægelse. Uagtet den omgaaende Marche var lang, naaede ingen Efterretninger om den til os, hvad der havde sin Grund i Vejret. Det var nemlig saa taaget, at man ikke kunde se mange Alen frem for sig. Beboerne i Landsbyerne fandt sig inden for de preussiske Blænkeres Kreds, før de havde opdaget deres Nærmelse. Derefter ringede de vel af alle Kræfter med Kirkeklokkerne for at gjøre os opmærksomme, men selv om dette til Dels lykkedes dem, kunde vi ikke vide, at den fjendtlige Styrke, som omtrent Kl. 7 indtog en Raststilling ved Landerupgaard, var den preussiske Hovedstyrke, som her vilde oppebie det Tidspunkt, da v. Beeren havde engageret vore Tropper ved Gudsø.

Foran Fredericia var den Dag 20. Regiment under Oberstlieutenant J. G. Scholten paa Forpost med 2 Kanoner af Batteriet Klein, medens 2 Kompagnier af 21. Regiment og de 6 andre Kanoner af Batteriet stode som Reserve for Forposterne i Fæstningen, hvis øvrige Garnison var beskæftiget med Arbejde.

Af 20. Regiment var 1. Bataillon, Major S. P. L. Schack, med tre Kompagnier opstillet sydligst, ingenlunde, som Preusserne formodede, ved Gudsø, men i en Stil-

ling, hvor fra Elbodalen kunde observeres. 1. Kompagni stod ved Sandagergaard med Feltvagter ved Studsdal og Krybily, 5. Kompagni ved Tavlov Kirke og Tavlov Nebel, 6. Kompagni som Reserve ved Børup. Det fjerde Kompagni af Bataillonen, 2., var detacheret, i det det halve af det stod bag Rands Fjord, og den anden Halvdel af det dannede en Lokalbevogtning af Erisø, motiveret ved, at Fæstningens Rytteristyrke, en Eskadron af 4. Dragonregiment, var indkvarteret i denne Landsby. Fra Eskadronen holdtes der i øvrigt en Ryttervagt etableret ved Sønderskovgaarde paa Snoghøjvejen. Regimentets 2. Bataillon, Kapitajn Sperling, stod nord for 1., med 8. Kompagni ved Havreballepasset og ved Kongsted, 7. ved Bredstrup og 3. og 4. i Reserve ved Stovstrup, hvor ogsaa de to Forpostkanoner af Batteriet Klein befandt sig.

Lidt efter Kl. 8 angreb v. Beeren, efter at have passeret det ubesatte Gudsøpas, vore Tropper ved Elbodalen, og en lille Fægtning opstod, under hvilken Feltvagterne ved Studsdal og Krybily ad Vejen til Børup, undervejs optagne og afløste af Pikettet fra Sandagergaard, trak sig tilbage til Reservekompagniet ved Børup, samtidigt med, at ogsaa Kompagniet ved Tavlov Kirke og Tavlov Nebel fulgte den tilbagegaaende Bevægelse.

Ved Børup blev Fægtningen staaende, eftersom v. Beeren ikke trængte paa. Den halve Del af 1. Kompagni var her opløst i en Skyttekjæde vest for Landsbyen, medens den anden Halvdel stod opstillet paa det Sted, hvor Børupvejen forener sig med Chausséen til Hejse Kro. 6. Kompagni havde efter Bataillonschefens Ordre taget en Stilling langs den Vej, som fra Børup By fører til Chausséen i sydlig Retning, men saaledes, at kun én Deling var opløst som Skytter langs denne, de tre Delinger derimod stode samlede paa Chausséen bagved som

Reserve. 5. Kompagni var standset nordligere paa Chausséen paa det Sted, hvor Taarupvejen udmunder i denne. Major Schack, som antog det fjendtlige Angreb for en Rekognoscering, hvad han efter den angribende Styrkes Sammensætning var berettiget til, og som formodede, at Standsningen betød, at Rekognosceringen var fuldført, befalede Fægtningen holdt ved lige paa dette Sted og forandrede ikke sin Beslutning, da Havreballepasset kort efter angrebes, i det han uden Tvivl har antaget Angrebet der af samme Art, som det ved Gudsø. Dette blev den væsentlige Grund til, at et af Kompagnierne under Dagens senere Tildragelser blev afskaaret fra Fæstningen og taget til Fange.

Angrebet paa Havreballepasset skete omtrent Kl. 9. En større Rekognosceringspatrouille, bestaaende af 1 Officer, 2 Underofficerer og 18 Menige, var her udsendt Kl. $7^3/_4$ i Henhold til en Ordre fra Forpostkommandøren, Kapitajn J. E. Beissenherz, om Udsendelse af saadanne baade over Havreballe- og over Gudsøpasset Morgen og Aften. Da Angrebet var begyndt ved Gudsø, sendte Chefen for 8. Kompagni en Dragonordonnans efter Patrouillen for at kalde den tilbage, men Preusserne havde da, kommende pludseligt og overrumplende som sædvanligt, allerede afskaaret Patrouillens Tilbagegang, og fjendtlige Ryttere viste sig foran den Barrikade, som spærrede Overgangen over Elbodalen. Disse afvistes vel ved vore Troppers Ild, men snart efter skred det preussiske Garde-Grenaderregiments Fusilierbataillon til Angreb paa Passet. Feltvagten, som stod der, modtog nu Befaling til at gaa tilbage, og Chefen for 8. Kompagni samlede sin hele Styrke i en Fægtestilling langs Vejen mellem Taarup og Kongsted. Her holdt han sig saa længe som muligt, for at give den udsendte Patrouille, der hørtes kæmpe ved Højrup, Lejlighed til at søge til-

bage over Aaløbet tæt nord for Nebel Sø, en Nødvej, som var Patrouilleføreren anvist. Men til sidst blev Kompagniets Stilling saa mislig lige over for den store fjendtlige Styrke, som udfoldede sig øst for Passet, at dets Fører maatte bekvemme sig til at opgive Patrouillen og tiltræde Tilbagetoget, hvilket udførtes særdeles smukt under en fortsat Ild, bevirket ved, at det ene Halvkompagni skiftevis optog og afløste det andet. Af Patrouillen kom kun Føreren og én Mand efter adskillige Æventyr nogen Tid efter i Forklædning tilbage til Fæstningen.

Da Kompagniet naaede Hejse Kro, stadigt forfulgt af Fjenden, som til sidst havde bragt et Par Kanoner i Ilden mod det, fandt det Reservekompagnierne opstillede for at optage det. Det halve af 3. Kompagni havde besat Hejse Kro, det andet halve stod ved Korsvejen vest for Sønderbygaard, 4. Kompagni som Reserve øst for Sønderbygaard. 8. Kompagni fik ved sin Ankomst til Hejse Kro af Regimentschefen, som befandt sig her, Befaling til at gaa til Stovstrup Skov, besætte den og derefter holde Forbindelse med Tropperne paa Chausséen. Halvkompagniet ved Hejse Kro optog nu under Kompagnikommandørens Føring Modstanden mod Fjenden og trak sig under Granatild tilbage til Korsvejen foran Sønderbygaard, hvor fra det efter ikke faa Tab, da blandt flere baade Kompagnikommandøren og den anden ved Halvkompagniet værende Officer saaredes, gik igjennem det andet halve Kompagni hen til 4., i Forening med hvilket det indtog en Stilling øst for Sønderbygaard, igjennem hvilken derpaa atter Halvkompagniet fra Korsvejen trak sig. De to danske Forpostkanoner grebe, saa snart de kunde, ind i Fægtningen. Paa Grund af Markernes opblødte Tilstand var det ikke muligt at komme uden for Chausséen; men nogle Hun-

drede Alen øst for Sønderbygaard, hvor Vejen gjør en lille Bøjning, prodsede de af og beskøde ikke uden Held de fjendtlige Kanoner ved Hejse Kro.

Den preussiske Styrke, som var kommen over Havreballe, bestod af 3. og 4. Garderegiment, hvert paa tre Batailloner, end videre af 3. Garde-Grenaderregiment, ligeledes paa tre Batailloner, og én Bataillon af 4. Garde-Grenaderregiment. Af de andre Batailloner af dette sidste Regiment var én, Fusilierbataillonen, efterladt i Kolding og én afgiven til v. Beeren. Der kom altsaa 10 Batailloner frem over Havreballe med 3 Batterier og Gardehusarerne, fra hvilke sidste Troppedele dog de v. Beeren overladte to Kanoner og ene Eskadron maa drages. Af denne Styrke dannede 3. Garde-Grenaderregiment Avantgarden med et Batteri og et Husardetachement. Af Avantgarden havde Regimentets Fusilierbataillon angrebet Havreballepasset og fortsat Forfølgelsen til Hejse Kro. 1. Bataillon var undervejs paa en Melding fra v. Beeren om, at den danske Fløj var fastholdt, sendt ned mod Henneberg Ladegaard ad en Bivej ved Torp, som det synes, over Havlykke. 2. Bataillon forstærkede Fusilierbataillonen ved Hejse Kro, der senere yderligere fik Fusilierbataillonen af 4. Garde-Grenaderregiment til Hjælp.

Tilbage i Reserve holdtes én Bataillon af 4. Grenaderregiment, 3. Garderegiment og to Batailloner af 4. Garderegiment; men disse sidste sendtes ned ad Chausséen fra Vejle til Snoghøj, da det blev tydeligt, at en dansk Styrke maatte være afskaaren, mens det stod til at frygte, at den først afsendte Bataillon paa Grund af den Vej, den havde valgt, ikke vilde komme bag paa den, hvad de to sidst afsendte Batailloner derimod utvivlsomt vilde, naar de fulgte Chausséen til Snoghøj. Disse Batailloner medgaves der nogle Kanoner.

Imidlertid var følgende sket i Fæstningen. Da Meldingen om Angrebet var kommen til Kommandanten, var der blæst Alarm; alle Afdelinger havde indtaget de for dette Tilfælde bestemte Pladser, og de før nævnte to Kompagnier af 21. Bataillon og 6 Kanoner Klein stode beredte at rykke ud til Forposternes Understøttelse. General Wilster indfandt sig, som han i Alarmeringstilfælde skulde, hos Kommandanten, og denne bad ham om at undersøge Forholdene uden for Fæstningen. Ledsaget af Souschefen, Kapitajn Tvermoes, Ordonnansofficeren og et Par Ordonnanser, red Generalen dernæst til Stovstrup, hvor han ankom, som den i det foregaaende beskrevne Retræte fra Hejse Kro var i Færd med at udføres.

Generalen bestræbte sig for her at lægge den størst mulige Sejhed i Forsvaret for at give venstre Fløj, som han antog i rolig Tilbagegang, Lejlighed til at udføre den. Han opholdt sig derfor, i øvrigt tilfreds med Fægtningens Gang, i Stovstrup, lige til Fægtningslinien var kommen til denne By, hvornæst han, efter at have sendt Bud til Fredericia efter de to Kompagnier af 21. Regiment og de 6 Kanoner, som vare stillede til hans Raadighed, red langsomt tilbage for at møde dem, ledsaget af sin Stab, til hvilken Stabschefen, Kapitajn Hoffmann, som var kommen fra Fredericia, havde sluttet sig.

Næppe var han kommen 800 Skridt bort fra Stovstrup, før et beklageligt Uheld indtraf. Den fjendtlige Avantgardes Artilleri viste pludseligt et Par Kanoner bag et Hegn nord for Byen, og en af de først udskudte Granater sprang midt i Staben, saarede Generalen og Stabschefen og dræbte deres Heste samt saarede end videre en Ordonnanshest. I et Nu vare de tilstedeværende Ordonnanser fløjne ud til Siden, og Souschefen og Ordonnansofficeren maatte med største Besvær vælte

Generalens døde Hest, som laa oven paa ham, bort. Da Generalen kom op, kunde han gaa, eftersom hans Saar var i Armen. Værre var det at faa den haardt kvæstede Stabschef reddet fra at falde i Fangenskab; thi Besætningen i Stovstrup trak sig nu tilbage; men det lykkedes dog, da Underlæge Møller af 20. Regiment kom med Vogn og Hjælp.

Oberst Neergaard, som nu indfandt sig og overtog Befalingen over 3. Division med Kapitajn Tvermoes som Stabschef, lod de to Kompagnier af 21. Regiment, saa snart de ankom, tage en Opstilling til Optagelse af de Kompagnier af 20. Regiment, som havde været i Fægtning og nu gik tilbage. To Kanoner af Batteriet Klein deltog i Opstillingen tillige med de to, som havde været i Kamp. De andre fire besatte Koldingskansen ved Oversvømmelsen. Kompagniet i Bredstrup og Posteringen ved Rands Fjord vare den Gang, uden at være forulempede af Fjenden, ankomne til Fæstningen.

Tilbage staar der kun at skildre venstre Fløjs Skæbne.

Vildledet ved v. Beerens Passivitet og opfattende Angrebet paa Havreballepasset urigtigt, holdt Major Schack, der ikke fra sine Foresatte fik nogen Meddelelse eller Ordre, i over en Time Stillingen ved Børup, uagtet Chefen for 1. Kompagni, Kapitajn H. H. N. J. Daue, gjorde Forestilling derimod, og uagtet 5. Kompagni trak sig tilbage til Erisø, følgende de nordligere kæmpende Troppers Bevægelser. Selv da v. Beeren begyndte at røre sig for at omslutte de to Kompagnier fra Syd, og Kapitajn Daue derfor lod Skyttekjæden foran Børup foretage en Frontforandring tilbage, for at den kunde komme til at staa à cheval paa Chausséen til Hejse Kro, gav Major Schack, som var stegen af Hesten og gik op og ned paa Chausséen, i Kikkert iagttagende Kampen nord

for sig, kun modstræbende sit Minde til denne Bevægelse, i det han mente, at vi snart kunde besætte den tidligere Forpoststilling igjen. Men kort efter opkjørte v. Beeren sine to Kanoner saaledes, at de kunde bestryge Chausséen i dens Længde fra Syd. Retræten begyndte nu, først i Retning af Hejse Kro, men kun et kort Stykke, da derefter den for venstre Fløj foreskrevne Retræte over Henneberg Ladegaardskov indsloges. 1. Kompagnis Styrke paa Chausséen førtes, da den var kommen ud for en øst for Vejen ensomt liggende Gaard, paa Grund af Granatilden over til denne. 6. Kompagni fulgte Bevægelsen nordligere, og dernæst fortsatte begge Kompagnier Tilbagegangen til Henneberg Ladegaardskov, 6. nordligst, 1. sydligst, men i øvrigt i Højde med hinanden. Da Jordbunden paa Markerne var opblødt og Bevægelsen skete hurtigt, behøvede begge Kompagnier den første Tid efter Ankomsten til Skoven til at samle og ordne Folkene; men 6. Kompagni havde kun haft én Deling opløst i Skyttekjæde, og den fulgte umiddelbart efter, medens 1. Kompagnis højre Fløj, da Chausséen forlodes, endnu var i Børup. 6. Kompagni kom derhos til at staa nordligst, lige i Hjørnet af Skoven, og kunde ti Minuter efter Ankomsten bevæge det samlede Kompagni langs Nordranden af Skoven mod Erisø, hvad Føreren gjorde, medens 1. Kompagni behøvede en halv Times Tid til at samle Folkene og havde en mindre let Bortgang.

Bataillonskommandøren steg, da Granatilden begyndte, til Hest og søgte, da Kompagnierne dirigeredes mod Henneberg Ladegaardskov, med Adjudant og Ordonnanser at følge dem; men da man ikke kunde ride paa de opblødte Marker, vendte han mod Nord og red et Stykke ud ad Chausséen for at finde en for Heste passabel Vej. Paa Chausséen hørte han af en Bonde, at Fjenden alt stod ved Hejse Kro. Da han ad en

Markvej naaede ned mod Henneberg Ladegaardskov, saa han 6. Kompagni marchere langs dennes nordlige Udkant. Han gav det en Ordre om Retræten og begav sig dernæst — vel i den Tro, at 1. Kompagni fulgte, — til Erisø Mølle, hvor han traf 5. Kompagni opstillet og hvor kort efter 6. ankom, men ikke 1. Det kunde synes en Fejl, at Majoren ikke lod 5. og 6. Kompagni, som vare intakte, rykke frem til Vejle—Snoghøj-Chausséen for at give 1. Kompagni en Haandsrækning. Men Bataillonen var i det hele saa forsinket, at dens Retræte over Sanddal stod i Fare, og desuden antog man, at 1. Kompagni var nær efter. Majoren sendte sin Adjudant med en Hornblæser over til Chausséen for ved Signal at paabyde 1. Kompagni en hurtig Retræte og tiltraadte derpaa med de Kompagnier, han havde hos sig, Retræten over Sanddal, hvilken lykkedes.

Kapitajn Daue var altsaa afskaaren med sit Kompagni. I Henneberg Ladegaardskov havde han endnu ikke Følelsen deraf, eftersom Kampen den Gang syntes at hvile paa alle Punkter, og han ved Erisø saa Tropper af vore staa i rolig Holdning. Men da han, efter at have samlet sit Kompagni, uden Skyndsomhed tiltraadte Retræten hen imod Fuglsang Skovs sydlige Udkant — der var nemlig givet venstre Fløj den almindelige Anvisning at dirigere Retræten til Fuglsang Skovs sydlige Udkant og kun, hvis dette ikke var gjørligt, at gaa mod Erisø eller, hvis heller ikke dette var gjørligt, til Sanddal —, forstod han af Kanonskud, han hørte, at Kampen maatte have flyttet sig nær hen til Fæstningen. Han paaskyndede derfor sin Marche, men, efter at være kommen ud af Skoven, saa han den først omtalte preussiske Bataillon komme sig i Møde fra Skoven ved Havlykke. Han bøjede nu af i østlig Retning mod Erisø, men fandt her de to sidst afsendte preussiske Batail-

loner med Kanoner paa Snoghøj-Chausséen mellem sig og Erisø. Ude af Stand til at kunne bane sig en Vej gjennem disse Masser, kastede han sig gjennem en Lavning tilbage til Henneberg Ladegaardskov, hvor fra han vilde søge at naa Kysten mod Syd for at komme om Bord i et eller andet af de Fartøjer, som patrouillerede i lille Bælt, eller i Baade, som fra Kysten kunde skaffes til Veje. To Punkter syntes ham især gunstige, Snoghøj og Skjærbæk. Begge Steder fandtes der Baade, som vel vare førte over til Fyns Kyst, men som maatte kunne signaliseres tilbage, og begge Steder gave de lokale Forhold, med hvilke Kapitajnen var nøje bekjendt, en mindre Styrke Midler til at forsvare sig nogen Tid mod Overmagt. Foreløbig bestemte Kapitajnen sig for Snoghøj, førte sit Kompagni skjult gjennem Skoven mod Syd og dernæst ad Chausséen til Snoghøj, men som han nærmede sig det Sted, hvor Vejle—Snoghøj- og Kolding—Snoghøj-Chausséerne forenes, spærrede Fjenden, der havde indtaget en Stilling mod ham, Vejen og modtog ham med Tirailleurild og Kanonskud. Kompagniet førtes derpaa over i Skovene mellem Chausséen og Stranden, medens den fjendtlige Ild besvaredes. Kapitajnen besluttede nu, da Vejen til Snoghøj var ham spærret, at gaa til Skjærbæk. og virkelig lykkedes det ham gjennem Skovene syd for Chausséen at løsrive sig fra den Fjende, han var stødt sammen med, men paa Vejen mod Vest traf han Damgaard besat af v. Beerens Tropper fra Gudsø. I sin Nød besluttede han sig atter til at gaa mod Snoghøj, men langs Stranden, undervejs signaliserende Skibe, hvis muligt. I en uforstyrret Marche førte Kapitajnen sit overanstrængte Kompagni langs Strandbredden neden for de Bakker, Skove og Skrænter, som danne det højere liggende Lands Grænse mod Søen. Men den fjendtlige Kreds sluttede sig tættere og tættere

om ham. Et Par Tusend Alen vest for Snoghøj udvider Strandbredden sig til en større Eng, der er kranset af høje, stejle Skrænter til alle Sider undtagen den, der vender mod Havet. Her stod Fjenden i en Styrke af flere Tusend Mand med Kanoner paa Toppen af Bakkerne rundt om, og da Kompagniet kom ud paa Engen efter have fordrevet ved Skud en mindre Styrke, som spærrede det Vej ved Indgangen til den, modtoges det af en saa voldsom Krydsild, at det, efter at den ældste Lieutenant og flere Menige vare saarede, gav Tegn til Overgivelse.

Snart efter viste der sig Fartøjer i lille Bælt, men for sent. En Kanonade mellem de fjendtlige Kanoner ved Snoghøj og et Batteri paa Fyn, samt nogle Kanonskud fra en Kanonbaad ud for Skjærbæk mod de fjendtlige Tropper ved Kysten afsluttede den Kamp, som havde været ført her nede. I Fæstningen havde en urigtig Melding fra en Portvagt for en kort Tid fremkaldt den Tro, at Kompagniet var kommet tilbage. Senere sendtes der et Rekognosceringskommando af 19. Regiment ud for at søge Oplysninger om Kompagniet, men det traf Erisø besat af Fjenden og maatte med Tab vende tilbage.

Fjenden blev Natten over staaende i Fuglsang og Erisø, men vendte den følgende Morgen tilbage til Elbodalen i Følge Befaling fra Wrangel, der frygtede et Udfald fra Fæstningen lig det i 1849. Fjendens Indeslutningslinie gik nu fra Damgaard ved lille Bælt til Havreballe og dernæst langs Elbodalen til Bredstrup og Rands Fjord.

Vort Tab var den Dag 1 Død, 17 Saarede og 17 Savnede, og vi mistede i alt 173 Fanger. Fjenden noterede sit Tab til 2 Døde og 15 Saarede.

Efter denne Skildring af Tildragelserne ved Fredericia skulle dernæst de ved Vejle fremstilles.

Som fortalt, skulde den østre østerrigske Kolonne rykke gjennem Kolding den 8. Marts Kl. 6 Morgen, og den vestre til samme Tid overskride Kolding Aa ved Ejstrup. For den østre Kolonnes Bevægelse var der intet i Vejen. Paa bestemt Tid rykkede Dobrzenski mod Nord med sit Rytterregiment, efterfulgt af Nostitz's og Gondrecourts Brigader samt af Artilleri-Reserven. Derimod vare Forholdene meget ugunstige ved Ejstrup, hvor der ikke existerede nogen Bro, som kunde bære Artilleri og Rytteri, og hvor den af Regnen opsvulmede Aa, de gjennemblødte Bredder og de bundløse Veje umuliggjorde Slagningen af en Bro. Pontonmateriellet var for største Delen kjørt fast paa Vejene til Ejstrup, og det af det, som havde naaet Bestemmelsesstedet, kunde ikke anvendes paa Grund af Aaens og Breddernes Tilstand. Hele Natten havde man arbejdet paa Tilvejebringelse af en Bro, men henad Morgenstunden maatte Arbejdet opgives. Neipperg lod da Artilleriet marchere til Kolding for at overskride Aaen der. Kavaleribrigaden Flies lod han passere Aaen ad et Vadested, og for Fodfolket indrettede han en Løbebro; men da denne Overgangsmaade vilde tage Tid, lod han ogsaa Brigaden Tomas marchere til Kolding for derefter i Forening med Artilleriet at rykke frem til Aagaard, hvor Foreningen med Kolonnens andre Tropper tænktes iværksat. For disse lykkedes vel nu Overgangen ved Ejstrup, dog ikke uden Tab af adskillige Heste, som druknede, men den var først udført Kl. 11 Formiddag, og derefter mødte der nye Vanskeligheder i de bundløse Veje nord for Ejstrup, som Afdelingerne maatte benytte for at komme videre.

Det var Gablenz's Hensigt med østre Kolonne at holde Korpset i Vejle fast i Fronten, medens Stillingen

skulde omfattes i Vest af Neippergs Kolonne. Forsinkelsen ved Ejstrup var ham derfor meget uvelkommen. Han standsede en Tid ved Bramdrup, hvor det havde været hans Hensigt at vente, til Neippergs Kolonne var kommen op i Højde med ham, og benyttede Tiden til at lade en Generalstabskapitajn, understøttet af Avantgardens Eskadron, rekognoscere vor Stillings Tilgange. Da han imidlertid erfór, at der ikke kunde være Tale om Neippergs snarlige Komme, brød han op med østre Kolonne alene for, fyldestgjørende Wrangels Disposition. at nærme sig Vejle.

Det vil være hensigtsmæssigt her nøjere at betragte den Stilling, vore Tropper indtog.

Vejledalen, i hvilken den temmelig brede Vejle Aa flyder, og i hvilken Vejle By ligger, begrænses paa det Sted, hvor den støder sammen med Vejle Fjord, af hvilken den synes en Fortsættelse, af høje skovbevoxede Banker paa begge Sider. Især hæve sig de saakaldte Skovbanker nord for Byen, over hvilke Chausséen til Horsens slynger sig, til en imponerende Højde, og de falde mod Vest stejlt af mod Grejsdalen, i hvilken Grejs Mølleaa bugter sig fra Nord til Syd, indtil den gjennem Vejle By falder ud i Vejle Aa, der ved sit Udløb benævnes Sønderaa.

Disse Skovbanker udgjorde vor egentlige Stilling. Fodfolket var i Stand til at forsvare dem længe, og de dækkede Vejen til Horsens, der gaar mod Nordost. Men i øvrigt var Vejledalen, som alt anført, bevogtet i sin hele Udstrækning, og Tropper holdt alle Overgangsstederne besatte. Vest paa stode de ved Vingsted Mølle, Kobberværket og Haraldskjær, øst paa holdt de Møllebakken, den skovbevoxede Højdestrækning, som begrænser Vejledalen syd for Vejle, og paa hvis Top der findes en Vejrmølle, besat.

Den tidligere beskrevne Troppestyrke ved Vejle var bleven svækket derved, at 7. Regiment i Følge Ordre fra Overkommandoen netop den 8. Marts om Morgenen var afmarcheret til Aarhus for at indskibe sig til Als. Ordren var nødvendiggjort ved den slette Holdning, som to slesvigske Regimenter viste ved Dybbøl, og som var af den Beskaffenhed, at Overkommandoen ikke turde sende dem paa Forpost. Den maatte for Tjenstomgangens Skyld derfor have endnu ét paalideligt Regiment til Dybbøl, hvilket den tog fra Hegermann-Lindencrone. Besættelsen af Vejle-Stillingen var derfor fra om Morgenen den 8. Marts bleven forandret. To Kompagnier af 1. Regiment, 3. og 4., vare forlagte til Haraldskjær, Høgholt og Passet ved Lerbæk Mølle, dog uden at underlægges 1. Kavaleri-Brigade, da Forsvaret af det Terrain, hvor paa disse Kompagnier anbragtes, nu lagdes ind under 7. Brigade og under 1. Regiment, hvis Stabskvarter var Lerbækgaard. Et Kompagni af samme Regiment, 6., var afgivet til 1. Kavaleri-Brigade til Besættelse af Passerne ved Vingsted Mølle og Kobberværket.

Tilbage var der af 1. Regiment fem Kompagnier, hvoraf de tre langs Skovbankernes vestlige Rand holdt Grejsdalen besat saaledes, at 1. Kompagni stod i Grejs og Holms Mølle, 2. i Kirkeby, havende Bevogtningen af Dalen fra Holms Mølle til Vejen ud for Store Grundet under sig, og 7. med et halvt Kompagni fremskudt over Grejs Mølleaa til Højderne ved Sofielund og et halvt ved Lille Grundet til Forsvar af Aaen mellem Store og Lille Grundet. De to resterende Kompagnier, 5. og 8., vare Reserve i Hornstrup og Grejs By.

I Vejle var 11. Regiment. Af dets Kompagnier vare tre paa Forpost syd for Vejle. 1. Kompagni stod paa Møllebakken opløst i tre Feltvagter, den mellemste og stærkeste paa Chausséen til Kolding, omtrent ved

Vejrmøllen, Fløjfeltvagterne paa de Veje, som fra Vejle føre henholdsvis til Ribe og til Fredericia. 3. Kompagni var Piket og havde forskanset en Stilling bag 1. Kompagni paa Møllebakkens Skraaning mod Vejle der, hvor de tre Veje støde sammen. 5. Kompagni endelig var som Hovedpost opstillet ved Sønderbro, den Bro, som ved Vejle Bys Sydende fører over Vejle Aa. Dette Kompagni havde kun tre Delinger, da én var detacheret til Sofiesminde, nordvest for Vejle paa Vejen til Varde.

I Tilfælde af Kamp skulde Regimentets fem andre Kompagnier og Batteriet Johansen indtage deres Pladser paa Skovbankerne, hvor Ingenieurerne havde dannet Skyttegrave i Skovbrynene paa Bakkernes Top. Regimentets 2. Bataillon havde sin Plads paa den saakaldte Pilkebanke vest for Horsens-Chausséen, højre Fløj støttet til Grejsdalen, 1. Bataillon paa Højderne øst for Chausséen.

Betragte vi 1. og 11. Regiments Forsvarslinier i Forhold til hinanden, vil det findes, at de stode lodret paa hinanden, dannende en ret Vinkel med Toppunktet sydvest for Lille Grundet. Angreb Fjenden over Vejle, var 11. Regiment i Fronten og 1. Regiment dannede Flankedækning bagud til højre. Omvendt, skete Hovedangrebet vest fra, stod 1. Regiment i Frontstillingen. I begge Tilfælde havde det Regiment, som ikke var umiddelbart engageret, nogle Kompagnier at sende det andet til Hjælp.

Af 2. Kavaleri-Brigade var der afgivet to Eskadroner af 6. Dragonregiment til Oberst M. Müller, under hvem Forposttjenesten foran Vejle sorterede. En af Eskadronerne holdt som Piket i den nordlige Del af Vejle, den anden, 4. Eskadron, var opløst foran Fodfolksfeltvagterne syd for Vejle i Rytterfeltvagter, der

dannede en Bue fra Vinding over Højen til Vingsted Mølle.

Omtrent Kl. 9 Morgen kom det fjendtlige Fortrav, der talte omtrent 40 Heste, og ved hvilket den ovennævnte østerrigske Generalstabskapitajn befandt sig, til Syne ud for Blaakjær Skov, i det den jog vore Patrouiller tilbage. Sekondlieutenant Saint-Aubain, som kommanderede Feltvagten ved Højen, rykkede rask frem med sine Dragoner, angreb Østerrigerne og jog dem paa Flugt med et Tab af én Officer og tre Ryttere, som efterlodes i vore Hænder. Generalstabskapitajnen undkom saaret, og af de andre, som undkom, vare 6 saarede, saa vel havde vore Dragoner brugt deres Klinger. Vi havde kun én saaret. Saint-Aubain forfulgte Fjenden en Stund, og indtog dernæst paa ny sin Stilling ved Højen Kro med Patrouiller foran sig.

Umiddelbart efter, at Meldingen om denne Tildragelse var modtagen, udsendte Oberst M. Müller et Rekognosceringskommando til Højen, bestaaende af Piket-Eskadronen og det halve af 11. Regiments 5. Kompagni, det sidste ført af Kompagnikommandøren. Rekognosceringens Fortrav naaede Feltvagten ved Højen Kro Kl. 10½, men i samme Øjeblik saas det fjendtlige Rytterregiment under Udvikling, og to Kanoner, som vare kjørte op under dets Beskyttelse, begyndte at skyde.

Vore Dragoner maatte nu tiltræde Tilbagetoget, understøttede af det halve Kompagni, som flyttede sig langsomt og ikke længere tilbage, end Fjendens Bevægelser nødvendiggjorde.

7. Brigade alarmeredes nu, og paa Melding om den sig nærmende Fjende beordrede General Hegermann-Lindencrone ogsaa 1. og 2. Kavaleribrigade til at rykke paa deres Alarmpladser, ligesom han sendte en Ordon-

nans afsted med Ordre til 7. Regiment om at standse dets Marche til Aarhus.

Skovbankerne besattes nu. I Fronten mod Syd stod paa Pilkebakken 11. Regiments 2. Bataillon, Kapitajn Chabert, saaledes at 2. Kompagni besatte det sydvestre Hjørne og dernæst mod Øst 4., 6. og 8. Kompagni, de to sidste beherskende Horsens-Chaussée. Øst for Chausséen mellem den og Fjorden stod 7. Kompagni, det eneste af 1. Bataillons Kompagnier, som ikke var paa Forpost. Af Batteriet Johansen holdt fire Kanoner paa Pilkebanken nær Lille Grundet paa et Sted, hvor det havde frit Skud over Vejle By til Møllebakken syd for Byen. To Kanoner placeredes paa den saakaldte Vejle Bakke østligere, hvor Chausséen til Horsens gaar over Højderne. To endelig opstilledes i en Reservestilling ved Sammenstødet af Horsens- og Viborg-Chausséerne.

Vest for de Kompagnier af 1. Regiment, som stod ved Haraldskjær og Høgholt og havde Retræte til Lerbækgaard, indtog 1. Kavaleribrigade under General Honnens nu følgende Stilling. To af dens Eskadroner, 5. af 3. Dragonregiment og 3. af 5. Dragonregiment, under Ritmester Moe vare detacherede vest paa som Strejfkorps. 3. Dragonregiment havde to Eskadroner ved Vingsted Mølle og Kobberværket, hvor ogsaa 6. Kompagni af 1. Regiment var, to ved Bresten Kirke og én ved Faarupgaard. 5. Dragonregiment var samlet ved Jellinge, hvor Brigadekvarteret var, og hvor Halvbatteriet Lønborg holdt ved Hygum Mølle.

2. Kavaleribrigade under Oberst Scharffenberg samlede sine Afdelinger, 6. Dragonregiment, hvoraf dog to Eskadroner vare afgivne til Oberst M. Müller, Husardivisionen og fire Kanoner Lønborg, i Højde med Bredal paa begge Sider af Horsens-Chausséen.

I over en Time stode Tropperne i disse Stillinger, uden at Fjenden rykkede frem. Gablenz's Hovedstyrke var kommen til Blaakjær Skov; men dækkede af Rytterregimentet, hvilede hans Tropper her til Kl. $12^3/_4$, medens han oppebiede Bud fra Neippergs Kolonne, om den dog maaske ikke kunde komme. De Meldinger, han modtog, gjorde det imidlertid utvivlsomt, at dens Medvirkning ikke kunde paaregnes for den Dag, og han tog da den Beslutning med østre Kolonne alene at udføre Stødet mod Vejle.

Kl. 1 satte han sine Tropper i Bevægelse. Den 1. Bataillon af det østerrigske Regiment „Hessen“ fik Têten, understøttet af de to Kanoner, som alt havde skudt paa Rekognosceringskommandoet. Fægtningen indledes ved et Angreb paa Møllebakken syd for Vejle.

Det udsendte halve 5. Kompagni af 11. Regiment havde trukket sig tilbage til dette Punkt og gav i Forening med 1. Kompagni, som havde Feltvagtstillingen besat, og 3. Kompagni, som fra sin Stilling bagved var beordret op paa Højden ved Møllen, den fjendtlige Bataillon en varm Modtagelse; men da det var af Vigtighed af Hensyn til Retræten over den i Ryggen værende Bro ikke at drive Modstanden for vidt, overlod Kommandøren for 1. Bataillon, Kapitajn E. C. F. Grev Ahlefeldt-Laurvig, efter nogen Tids Kamp Østerrigerne Stillingen og trak sine Tropper over Sønderbro, som spærredes ved Forhug paa Broen og en Barrikade ved dens nordlige Ende. Alle Bygninger besattes her. I Dampbrænderiet øst for Gaden, der fører til Sønderbro, vare alle de Vinduer, som vendte ud til Aaen i to Etager, besatte med en Deling Fodfolk. I en Ejendom vest for Gaden vare to Gavlvinduer, hvor fra Broen kunde bestryges, besatte med en halv Deling.

Saa snart Fjenden viste sig paa Bakkens Skraaning

ned mod Broen, aabnede de 4 Kanoner Johansen ved Lille Grundet deres Ild paa ham. De to fjendtlige Kanoner, som toge Opstilling ved Vejrmøllen, navnlig for at understøtte Fjendens Angreb paa Sønderbro, besvarede denne Skydning med Spidsgranater, afvexlende med Kardætskskud mod Broen. Kun en ganske kort Tid vare de alene. Snart var hele det østerrigske Brigadebatteri paa 8 Kanoner samlet ved Møllen, og en livlig Kanonade fortsattes derpaa i mere end en Time over Vejle. Hen imod Fægtningens Slutning kom endnu de to Batterier af den fjendtlige Skytsreserve i Stilling ved Møllen.

Efter kort Tids Forløb fortsatte Grev Ahlefeldt sin Retræte gjennem Vejle, dækket af 5. Kompagni, som blev ved Sønderbro, til en fjendtlig Stormkolonne med Pionerer i Spidsen, hvilke ryddede Forhugget paa Broen, med megen Kjækhed trængte over Broen og der fra videre frem til Torvet. Besætningen i Gaarden vest for Gaden fangedes derved. Derimod undslap største Delen af den øvrige Styrke ved Broen ad Gaderne øst paa under en stadig Kamp med Østerrigerne. Hele Nostitz's Brigade rykkede nu ind i Byen og besatte de nordlige Dele af denne, hvor fra en levende Ild aabnedes mod Skovbakkerne.

Paa Grund af Angrebets Natur besluttede Hegermann-Lindencrone nu at paabegynde sin Retræte mod Nord i Jylland, men vilde dog først gjøre den Modstand mod Fjenden, som den gode, forberedte Stilling opfordrede til. Han befalede Oberst Müller at holde Stillingen til Aften, lod 7. Regiment, der var standset paa Halvvejen til Horsens, rykke frem igjen og beordrede 2. Kavaleribrigade til at optage 7. Brigade, medens 1. Kavaleribrigade averteredes om Forholdene for at forberede sin Retræte mod Nord til Lindved.

2. Kavaleribrigade rykkede nu frem til i Højde med Julsbjærg, og to Kanoner af Batteriet Lønborg kjørte

under Batterichefens egen Befaling hen til et Plateau i Skovkanten, hvor fra Fjenden kunde beskydes, naar han viste sig uden for Husene. De to Kompagnier af 1. Regiment, som stode i Reserve ved Grejsdalen, beordredes af dette under Kommandøren for 2. Bataillon, Kapitajn Thalbitzer, frem til Stillingens Hjørne mod Sydvest; men efter Brigadechefens Befaling gik Kapitajnen med det ene Kompagni, 5., i Steden for til det Sted ved Viborg- og Horsens-Chausséens Sammenstød, hvor allerede to Kanoner Johansen vare, og hvor Brigadechefen ordnede en intermediær Stilling. Kun 8. Kompagni af 1. Regiment, der marcherede til Lille Grundet, havdes derfor til Understøttelse for 11. Regiments højre Fløj.

I flere Timer førtes der nu en meget livlig Kamp. De to Kanoner paa Vejlebakken kastede Kardætsker ned ad Chausséen og den nordligste Gade i Vejle, naar enten fjendtligt Fodfolk eller Artilleri viste sig i Gaden. Fjenden kunde ikke komme ud af Byen mod Nordost; derimod trængte han frem i Byens nordvestlige Del og angreb det fremspringende Hjørne af Pilkebanken, hvor 11. Regiments 2. Kompagni stod. Alle Husene ved Enden af Vestergade og i Nærheden af Stokbro besattes med Skytter fra nederst til øverst, endog paa Tagene, for der fra bedre at kunne faa vort i Højden staaende Fodfolk paa Skud. Efter en Times Forløb førtes to Kanoner gjennem Hendriksens Gade til det yderste Hus paa Vardevejen, hvor fra de kastede Granater og Kardætsker op paa Banken, dog uden Virkning.

Vanskeligheden ved at storme Højden ad den stejle Skrænt bragte Gablenz til at forsøge paa, om Stillingen ikke kunde omgaas mod Vest. 9. Jægerbataillon beordredes i den Anledning ud over Stokbro og Gjedebro ad Vardevejen, og Bataillonen udførte den vanskelige Operation Kl. 5 under den virksomste Ild fra vore paa

Højden staaende Skytter. Da Gondrecourt kom tilstede, befalede Gablenz denne at sende ogsaa 18. Jægerbataillon ud ad samme Vej. Gondrecourt fulgte selv med og indtog dernæst vest for Grejsdalen en Stilling mod Skovbakkernes vestre Rand samt angreb Posteringen ved Sofielund, hvilken efter et let Engagement trak sig over Grejs Mølleaa og brød Broen af efter sig.

For at dække sig mod Beskydningen fra Partiet vest for Grejsdalen, kastede Chefen for 11. Regiments 2. Kompagni to Delinger ud i sin højre Flanke, men kort efter tiltraadtes Tilbagetoget. 2. Kompagni trak sig til Lille Grundet, hvor 8. Kompagni af 1. Regiment stod, og dernæst, jævnsides med de øvrige Kompagnier af 11. Regiments 2. Bataillon, gjennem den intermediære Stilling til Julsbjærg, hvor Batteriet Johansens Reservedeling i Forening med 2 Kanoner af Batteriet Lønborg, indtil Mørket faldt paa og Fægtningen standsede, vexlede Skud med 4 fjendtlige Kanoner, som strax efter vore Troppers Bortgang vare bragte i Position ved Lille Grundet.

Vest for Vejle, hvor General Honnens fra Gorms Høj ved Jællinge havde kunnet iagttage Fægtningens Gang, var Retræten begyndt tidligere. Oberst Müller havde Kl. $3^1/_2$, da Fjenden trængte frem i Vejle, sendt sin Forpostkommandør, Premierlieutenant C. Buchwaldt af Rytteriet, til Haraldskjær og Høgholt for at drage de der staaende Kompagnier tilbage. I Steden for at indslaa Vejen til Lerbæk Mølle begave de sig til Jellinge samtidigt med, at Rytteriet vest paa, efter at alle Broer over Vejle Aas vestligere Del vare afkastede, samlede sig ved Bredsten og Jellinge. Kl. $5^1/_2$ modtog Kavaleribrigaden Ordre at afmarchere til Lindved.

De tre Kompagnier af 1. Regiment, som holdt Grejsdalen besat, bleve staaende længst i Stillingen. Da 11. Regiment havde trukket sig tilbage med 8. Kom-

pagni af 1. Regiment, blev det sydligste, 7., kastet frem mod Lille Grundet, hvornæst det Kl. 6¼ ad Vejen over Store og Lille Lysholt afmarcherede til Julsbjærg, medens de nordligere Posteringer henholdsvis over Soleskov og Gl. Sole dirigeredes mod Remmerslund.

Ved Julsbjærg var 7. Regiment ankommet. Det blev beordret til som Arrièregarde med én Eskadron af 2. Kavaleribrigade og to Kanoner af 5. Batteri at dække de øvrige Troppers Marche ad Chausséen til Horsens. Denne gik under en let Frost om Natten godt for sig paa den haarde Chaussée. Foran Horsens efterlod 2. Kavaleribrigade, som afmarcherede først, nogle Eskadroner paa Forpost. 7. og 11. Regiment anbragtes bag Store Hansted Aa tillige med 7. Batteri. 1. Regiment befordredes efter Ankomsten til Horsens paa Vogne ud til Lund, Tamdrup og Hvirring, hvor Kompagnierne fra Haraldskjær og Høgholt efter en lang og besværlig Nattemarche indtraf. 7. Kompagni detacheredes til Honum for tilligemed 6. at underlægges 1. Kavaleribrigade, som fra Lindved havde fortsat sin Retræte over Uldum til en Stilling om Hvirring og Nim med Forposter fra Gudenaa over Rask Mølle til Klags Mølle.

Efter Træfningen sov Østerrigerne i Vejle med Forposter lige uden for Vejle mod Nord og Dobrzenskys Ryttere ved Haraldskjær. Dagen havde været anstrængende for dem. De havde, som sædvanlig, haft flere Døde og Saarede end vi. Deres Tab var: 11 Døde og 81 Saarede, hvoriblandt 8 Officerer, medens vi kun havde 2 Døde, 33 Saarede, hvoriblandt 3 Officerer, og 5 Savnede. Derimod tabte vi, ligesom tidligere, en Del usaarede Fanger, 132, hvilket Tab dels foranlediges ved, at en Del af 11. Regiment blev stikkende i Husene ved Sønderaa, dels ved, at en Del Sydslesvigere af 1. Regiments 8. Kompagni deserterede under Kampen. 1. Re-

giment havde nemlig i Dagene før Træfningen til Erstatning for Tabene ved Sankelmark faaet en stor Del tysktalende Sydslesvigere indsatte i dets Rækker.

Neippergs Kolonne naaede ikke den 8. frem til Vejle, men overnattede i Landsbyer en Mil sydligere. Først næste Dag Kl. 9 koncentreredes hele det østerrigske Korps om Vejle, og Kavaleribrigaden Flies sendtes frem til Hedensted.

Feltmarechal Wrangel, som efter Tildragelserne ved Fredericia og Vejle befalede en almindelig Rast den 10., bød Gablenz den 11. at forfølge de Danske, men kun med en Del af hans Styrke, thi to østerrigske Brigader forlangte han henlagte til Viuf og Alminde til Understøttelse for den preussiske Gardedivision ved Elbodalen. Dette huede ikke Gablenz, som mente, at den ham tilstaaede Styrke var for lille. Han sendte sin Stabschef til Wrangel med Bøn om at maatte beholde mindst tre Brigader, i det han troede, naar denne Bøn tilstodes, at kunne indhente de Danske og bibringe dem et tilintetgjørende Slag.. Wrangel turde ikke afslaa denne saaledes motiverede Bøn, lod Gablenz beholde sin hele Styrke undtagen Nostitz's Brigade, men stillede den Betingelse, at Slaget udførtes hurtigt, og at den manglende Brigade maatte være tilbage den 14.

Den 11. brød derefter Gablenz op med sit Korps til Horsens og tog Kvarter i og om denne By.

Hegermann-Lindencrone havde nemlig Natten før forladt den udstrakte Stilling bag Bygholm og Hansted Aa for at begive sig til den fra Ryes Tilbagetog i 1849 noksom bekjendte Stilling mellem Mos-Sø og Skanderborg Sø, med Vandløbet mellem de to Søer og Broerne Fuldbro og Nybro i Fronten.

Hvis den videre Retræte fra denne Stilling skulde gaa til Aarhus, vilde denne kunne trues eller forstyrres ved

en Fremskydning af fjendtlige Tropper paa den gamle Landevej mellem Horsens og Aarhus, der danner en lige Linie over Herschendsgave mellem de nævnte Stæder. Det var dette, som laa til Grund for Gablenz's Haab om at kunne tilintetgjøre Korpset. Naar Retræten fra Stillingen derimod indslaas ad Silkeborg og Viborg til, som Hegermann-Lindencrone havde bestemt, er Stillingen ikke uden Værd for et lille tilbagevigende Korps; der maa kun sørges for en virksom Observation over Frue-ring mod den gamle Landevej for at forebygge en fjendtlig omgaaende Bevægelse over Edelsborg, der ligger nord for Skanderborg Sø. Naar Stillingen ikke længer er holdbar, finde Tropperne 1¼ Mil nordligere, en ny Stilling ved Tulstrup mellem Knud Sø og Ravn Sø og vestligere det skov- og højderige Himmelbjærgparti, som byder gunstige Betingelser for et udholdende Forsvar.

Stillingen ved Skanderborg indtoges af Hegermann-Lindencrones Tropper, dog med Undtagelse af 7. Regiment, som den 10. Marts om Morgenen dirigeredes til Aarhus, for at fuldføre den tidligere opsatte Indskibning. Om Natten Kl. 1 vare alle Tropperne brudte op fra Stillingen ved Bygholm og Hansted Aa, kun med Efterladelse af to Eskadroner og ét Kompagni, hvilke bleve i Horsens som Arrièregarde paa Chausséen til Kl. 4. Hovedmassen af Fodfolket og Batteriet Johansen fulgte Chausséen til Skanderborg, 2. Kavaleribrigade for største Delen den gamle Landevej, hvor den marcherede sammen med 7. Regiment til Herschendsgave, hvor fra den bøjede ind til Fruering. 1. Kavaleribrigade begav sig fra Honum og Hvirring over Fuldbro til Partiet nord for Illerup, hvor det den tildelte Fodfolk afgik til det Regiment, hvor fra det var taget. Vest paa gik Moe med sine Eskadroner efter en lang Marche over Sønder Omme og Brande til Silkeborg Egnen.

Selve Stillingen besattes af 7. Brigade saaledes, at 1. Regiment og Batteriet Johansen anbragtes i Vrold, Justenborg og omliggende Gaarde, 11. Regiment med én Bataillon i Skanderborg og én i Edelsborg. Til Forpost afgaves der ét Kompagni ved Fuldbro, ét ved Nybro og en Forposteskadron i Vrold. 1. Kavaleribrigade laa bag Illerup Aa i Alken, Svejstrup o. s. v. med Ry og Salten Broer besatte. 2. Kavaleribrigade, som erholdt to Kompagnier til Raadighed fra Bataillonen i Edelsborg, bevogtede fra Gram og Fruering Terrainet mellem Skanderborg og Solbjærg Søer og havde et Halvregiment i Landsbyen Stilling ved Nordvestenden af Solbjærg (Stilling) Sø. Dette sidste Halvregiment, som førtes af Ritmester G. Castenskiold, fik imidlertid kort efter, at den nævnte Opstilling var tagen, Ordre til at gaa til Maarslet øst for Solbjærg Sø og udstille en Observationskjæde mellem denne Sø og Havet over den gamle Landevej og Oddervejen. Denne Opstilling paabødes af Hensyn til 7. Regiments Sikkerhed i Aarhus. Paa Divisionens Rekvisition var der nemlig tilsagt 300 Vogne at møde ned ad den gamle Landevej for at optage Regimentet, men da Divisionen fik at vide, at i det mindste den ene af Regimentets Batailloner var gaaet en anden Vej, frygtede den for, at Vognene skulde kjøre ned til Fjenden og benyttes af ham.

Divisionskvarteret var først Skanderborg, men forlagdes den 11. til Svejstrup Præstegaard nord for Illerup. Divisionsintendanturen etableredes i Linaa; alle Depoter sendtes til Viborg, undtagen de i Aarhus, som enten indskibedes eller førtes til Randers.

Den 11. kom Kronprinsen, som havde erholdt Kongens Tilladelse til at deltage i Krigen og var ansat ved Hegermann-Lindencrones Stab, til Korpset. Tillige ankom der en Officer, Major C. F. Bauditz, sendt fra

Overkommandoen med Instruktioner for General Hegermann-Lindencrone, som nu maatte handle selvstændigt. Majoren medbragte til Aarhus saa mange Damp- og andre Skibe, som Overkommandoen kunde undvære andensteds, og tillige en Intendanturembedsmand, Kapitajn C. M. Gorm, der skulde sørge for Depoternes Evakuering.

Fra Overkommandoen tilraadedes det General Hegermann-Lindencrone at sprede Divisionen i 4 Hovedkolonner og dirigere disse mod de 4 Overgangssteder over Limfjorden, Aalborg, Aggersund, Sallingsund og Oddesund; men Generalen havde taget den Bestemmelse at trække Korpset samlet tilbage over den nævnte Stilling ved Tulstrup til Silkeborg og der fra fortsætte Retræten ad Mors til. De fornødne Forberedelser vare i den Henseende trufne den 10. Alle Færger i den østlige Del af Limfjorden, med Undtagelse af to ved Aalborg og én ved Aggersund, førtes tillige med alle andre hensigtsmæssige Transportmidler, som fandtes paa Limfjorden, Dampskibe og to fra Overkommandoen til Limfjorden opsendte Transportfartøjer til Sallingsund, hvor Kapitajnlieutenant Købke organiserede Transportmidlerne med det Maal for Øje, i fornødent Fald at muliggjøre en Overførsel af Tropperne til Mors.

Gablenz lagde imidlertid sin Plan til Angrebet paa Skanderborg-Stillingen. Det befaledes til Udførelse den 12., saaledes at Neipperg skulde angribe Stillingen i Fronten med Brigaden Dormus samt Flies's Rytteri og Skytsreserven, medens Gablenz selv fra den gamle Landevej vilde omfatte Stillingen med Tomas's, Gondrecourts og Dobrzenskys Brigader. Den 11. om Morgenen sendtes en Parlamentær til General Hegermann for at se, om det tegnede til, at vi vilde holde Stand. Han var Overbringer af et Brev, der angik den ved Vejle fangne østerrigske Officer, paa hvilket Svaret bragtes Gablenz

af en dansk Officer, Ritmester Freiesleben, samme Dag i Horsens. De fjendtlige Tropper satte sig ogsaa i Bevægelse om Morgenen den 11., og Neippergs Afdelinger nærmede sig ved Middagstid vor Frontstilling, medens den højre Kolonne paa den gamle Landevej til Dels paa Grund af et øsende Regnvejr, der gjorde alle Bevægelser vanskelige, kun kom langsomt frem og gjorde Holdt i Højde med Neipperg, efter dog at have skjærmydslet med vore Fortropper øst paa.

Ved Fjendens Nærmelse indtoge vore Tropper Kampstilling, og 1. Kavaleribrigade samlede sig til Understøttelse for Fodfolket i Nærheden af Svejstrup; det kom imidlertid ikke til nogen Kamp. Fjenden holdt sig tilbage; det var tydeligt, han først vilde angribe næste Dag.

Situationen var den, at et fjendtligt Korps paa 15 Bataillоner, 13 Eskadroner og 44 Kanoner stod beredt til næste Morgen at angribe vor Division, der, naar Castenskiolds Eskadroner øst paa og Moes vest paa droges fra, kun bestod af 4 Batailloner, 16 Eskadroner og 16 Kanoner. Generalen saa ingen Grund til at optage denne saa ulige Kamp; men ved simpelt hen at trække sig tilbage, kunde han blive forfulgt og, hvis Fjenden fulgte Divisionen i Hælene, maaske blive forhindret fra en Overskibning ved Limfjorden. Han valgte derfor at forsvinde for Fjenden ved dertil sigtende Manøvrer. Ved en hemmelig Bortmarche i Ly af de yderste Forposter, som, naar der skaffedes Vogne for deres Fodfolk, let i Nødsfald kunde undkomme til Skovene nordvest for Stillingen, ved efter en kort Marche at sprede Tropperne til forskjellige Sider, saa at intet bestemt Spor af deres Retrætes Retning efterlodes, og endelig ved at samle dem igjen paa et langt borte liggende, forud bestemt Sted nær Limfjorden, her Skive, kunde der, naar de spredte Afdelinger udskrev Vogne eller be-

nyttede Jærnbanen fra Langaa til Skive, som paa den sidste Strækning vel ikke var helt færdig, men dog af Jærnbanebestyrelsen var sat i Stand til at befordre Tropper, vindes en 3 Dages Forspring, som Divisionen ansaa nødvendigt for med de for Haanden værende smaa Midler at kunne føre Tropperne over Limfjorden til Mors.

En saadan Plan vedtoges den 11. om Aftenen mellem Kl. 7 og 9 og sattes strax i Udførelse, for saa vidt som 1. Kavaleribrigade afmarcherede til Resenbro ved Gudenaa østlig for Silkeborg. 7. Brigade fik Befaling til, efter at have sendt sit Train til Langaa for der fra med Jærnbane at befordres til Skive, med Efterladelse af en Skinbesætning ved Fuldbro og Nybro, om Natten Kl. 1 at afmarchere til Stillingen ved Tulstrup mellem Knud Sø og Ravn Sø, hvor Rollerne til Forsvindingsscenen for dens Vedkommende vilde blive uddelte. Lidt senere, Kl. 4 Morgen, skulde 2. Kavaleribrigade over Jexen afmarchere til Chausséen mellem Aarhus og Silkeborg. Den fik Ordre til, ligesom 7. Brigade, at efterlade Skinopstillinger paa alle Punkter og at lade Ritmester Castenskiold forblive ved Maarslet som selvstændigt Korps, dog kun med to Eskadroner.

Aftenen den 11. var meget urolig for Tropperne i Skanderborgstillingen. Det havde regnet stærkt under Alarmeringen om Eftermiddagen, alle Veje vare forvandlede til en Ælte, og Markerne vare overskyllede af Regnvandet. Tropperne, som for en stor Del vare gjennemblødte, vare meget medtagne af de foregaaende Dages Anstrængelser, Marche om Natten, Vagttjeneste, Alarmeringer og Dislokationer om Dagen. Hvile i fri Luft, som under Tilbagetoget i 1849, da det var Sommer, forbød Aarstiden. Hos ikke faa fandtes der Spor af Overanstrængelse. Hen paa Aftenen opstod der en blind Alarm, som kom Føreren af 11. Regiments 7. Kompagni,

en afskediget duelig Kapitajn, der var tagen til Tjeneste under Krigen, men denne Dag var syg af Overanstrængelse og Mangel paa Søvn, dyrt til at staa. Kompagniet havde Vagt ved Nybro, hvor det for største Delen stod syd for Broen. Omtrent Kl. 9³/₄ hørtes der Skud i Havreballe Skov syd for Feltvagten og saas Lysblink, hvorfor Kompagnikommandøren skred til at udføre, hvad han havde Ordre til at gjøre under Angreb, nemlig at afkaste Broen og opstille sig bag ved samme. Imidlertid tog han paa Grund af Terrainet sin Stilling saa langt tilbage, at hans Poster stode 1200 Alen nord for Broen. Da Melding om Broens Afbrydning kom til Forpostkommandøren fra Ingenieurerne, inden Kompagniets Melding var indtruffen, sendtes Forpostadjudanten ned til Broen, og da han i Mørke ikke kunde opdage Kompagniet og indmeldte, at det var forsvundet, beordredes Ryttere fra Forposteskadronen ned til Stedet for foreløbigt at besætte det. Da disse ankom, gave imidlertid nogle af 11. Regiments Poster Ild paa dem i den Tro, at det var fjendtlige Ryttere. Forpostadjudanten red nu med en Del Ordonnanser og en Trompeter, som han lod blæse den danske Kavalerimarche, op mod Vedetterne, men da disse ikke kjendte Marchen, derimod vidste, at Østerrigerne altid komme med Musik i Spidsen, bleve de kun end mere vildledede. Det endte med, at Kompagniet trak sig til Skanderborg, at Bataillonen, som laa der tillige med et Kompagni af 1. Regiment, der var sendt til Byen for at faa Hvile om Natten, alarmeredes, og at Regimentskommandøren for at faa Hold i Situationen lod Styrken opstille sig nord for Skanderborg.

Kort efter, at den nævnte Forstyrrelse var hævet, afmarcherede Brigaden til bestemt Tid, efterladende et Troppe-Rideau, bestaaende af 20 Infanterister og ¹/₂ Eskadron Ryttere, ved hver af Broerne. Ved Tulstrup bivuakerede Brigaden i Slagorden til Kl. 10 Formiddag,

hvorefter den spredte sig, efter paa ny ved Knuds Bro at have efterladt et Rideau paa 40 Mand Fodfolk og 10 Ryttere. Et Kompagni af 1. Regiment, 7., sendtes mod Øst til Aarhusegnen for at forene sig med Eskadronerne under Ritmester Castenskiold og udgjøre en Del af et selvstændigt østjysk Korps, hvis Opgave det blev at manøvrere syd for Limfjorden med Retræte i fornødent Fald over Randers til Aalborg. Tre Kompagnier af 1. Regiment marcherede til Linaa for at følge Rytteriet paa dets Hurtigmarche over Viborg til Skive. En Bataillon af 1. Regiment, 11. Regiment og Batteriet Johansen dirigeredes i forskjellige Kolonner til Langaa, hvor fra Jærnbanetog skulde befordre dem til Skive.

Østerrigernes Angreb den 12. blev nu virkelig et Slag i Luften. Da Neipperg fandt Broerne ved Nybro og Fuldbro afkastede, og Soldater i Stilling paa den nordre Side, begyndte han deres Beskydning; men da det var lykkedes ham at fordrive dem og faa Broerne retablerede, fandt han ingen dansk Hærdel. De smaa Kavaleritroppe, som den østre Kolonne forefandt øst for Skanderborg Sø, forsvandt paa lignende Maade for den. Et af vore Husardetachementer sprængtes ved den Lejlighed over mod Castenskiold, med hvem det gik tilbage til Viby og Aarhus og Natten derpaa til Spørring, hvor Kompagniet af 1. Regiment indtraf.

Neipperg rykkede over Nybro ind i Skanderborg med Brigaderne Flies og Dormus, men strax der fra videre for at forfølge de Danske — ad Aarhus til; Flies gik til Hørning, Dormus til Stilling. Det var ikke muligt for ham at faa noget om de Danskes Bortgang at vide. Skanderborgs Indvaanere vilde intet aabenbare, hed det, og den Ros tilkommer dem med rette, at de altid vare meget tilbageholdne, naar Fjendtlige spurgte om noget; men det maa dog bemærkes, at de i dette Tilfælde intet vidste; thi Oberst Müller havde ikke be-

troet sine Ordrer til en eneste og først bekjendtgjort dem i Bivuaken, hvor hen han var marcheret om Natten, medens Indvaanerne sov.

Gablenz, hvis Ryttere under Dobrzensky vare komne til Nordsiden af Solbjærg Sø, medens Tomas's Brigade naaede Astrup, sendte Gondrecourt til Skanderborg, men lod ellers alle forblive Natten over, hvor de vare. Han maatte nu bekvemme sig til at lade den Brigade, han havde faaet overladt nogle Dage, gaa tilbage til Vejle med uforrettet Sag. Tomas's Brigade marcherede derfor den 13. til Horsens. Heller ikke for Resten af Tropperne var der nu noget at gjøre, men for dog fuldstændigt at forvisse sig herom, beordredes for den 13. to Expeditioner frem i forskjellig Retning, den ene til Aarhus, den anden i Retning mod Silkeborg.

Den første udførtes under Neippergs Befaling af Brigaderne Flies og Dobrzensky med en Jægerbataillon, medens Dormus til Understøttelse rykkede frem til Hørning. Om Middagen rykkede Tropperne ind i Aarhus, hvor der udskreves Drikkevarer, Tobak og Læder, med hvilket Bytte de om Aftenen vendte tilbage til deres Cantonnementer. Den anden ledede af Gondrecourt, men naaede ikke længere end til Knuds Bro ved Tulstrup, da den vendte om. Ved Knuds Bro traf den endnu det efterladte Rideau, som ikke var gaaet tilbage, da Rideauerne fra Skanderborg vare gaaede igjennem det. Det kastede sig, da Broerne ved Silkeborg vare afbrudte, ind i Skovene mod Vest og naaede ad en Omvej Skive.

Den 14. og 15. Marts marcherede Østerrigerne tilbage. Gablenz tog sit Kvarter i Vejle, og i denne By og Egnen syd for samme anbragtes Brigaderne Nostitz og Tomas samt Skytsreserven, medens Dobrzensky indtog Cantonnement ved Haraldskjær. I og om Horsens forblev Neipperg med Brigaden Dormus i og nord for Byen, Gondrecourt i Hedensted og Flies vest paa indtil

Bredvads Aa. Østerrigerne beholdt Forposter staaende langt fremme paa den gamle Landevej og paa Chausséen til Skanderborg samt besatte Overgangene over Bredvads Aa mod Vest. Daglig udsendtes derhos Rekognosceringer til alle Sider. I Fronten besøgtes Skanderborg daglig af et Kompagni og af Rytteri. I Vest strejfede Flies's Ryttere over Bresten Bro og Aasted Bro og Dobrzènskys fra Haraldskjær langt ud, de sidste endog til Varde.

Imidlertid samledes 4. Division den 13. i det nordlige Jylland ved Skive. Moes Eskadroner vare i Viborgegnen tillige med en Eskadron af 3. Dragonregiment under Ritmester F. W. F. Frederiksen, der var bleven efterladt som Arrièregarde ved Rindsholm. Overførselen til Mors kunde ikke begynde, dels fordi et tilstrækkeligt Antal Overskibningsmidler endnu ikke var samlet, eftersom Divisionen var kommen tidligere end ventet, dels fordi der rejste sig en Storm, der gjorde baade Overskibning af Heste og Kanoner og Samlingen af Transportmidler umulig. Derimod naaede et Rygte om, at Fjenden forfulgte, hvilket Rygte bekræftedes af Chefen for Hærens Efterretningsvæsen, der fulgte Hegermann-Lindencrone, Divisionen, som derfor forberedte sig til en Kamp til det yderste. Alle Broer over Skive Aa afbrødes og Jærnbanedæmningen undermineredes; 11. Regiment tog Stilling om Skive By, 1. Regiment om Estvad og Kisum og Rytteriet syd for mellem Flynder Sø og Skive (her Vridsted) Aa. I 3 Dage ventede Divisionen paa, at Overfarten skulde blive mulig. Da den endelig blev paabegyndt og halvvejs var fuldført, kom der sikker Efterretning om, at Fjenden var gaaet tilbage til det sydlige Jylland; men Generalen lod ikke desto mindre Overførselen til den lille Limfjordsø fortsætte, hvad der uden Tvivl maa betegnes som en Fejl, da den Ro, Tropperne behøvede, maatte kunne erholdes lige saa godt, om ikke bedre, i Viborgegnen. Imidlertid befalede Ge-

neralen Strejfkorpserne, som vare syd for Limfjorden, at følge efter Fjenden og søge en saa stor Del af Jylland, som muligt, beskyttet mod Brandskatning af smaa fjendtlige Afdelinger.

Fra den 18. Marts var Limfjorden vor Forsvarslinie i Jylland, hvor fra kun mindre Korpser vare fremskudte. Paa Mors belagde 1. Regiment Terrainet lige over for Sallingsund og Kysten langs Øens Sydkant i Forening med Batteriet Johansen. 11. Regiment belagde dels Nykjøbing, hvor ogsaa Divisionskvarteret var, dels bevogtede det Færgestederne mod Vest og Nord ved Nees, Vilsund og Fegge. 7. Brigades Kvarter var Dueholm lige syd for Nykjøbing. Rytteriet laa i Midten af Øen: 1. Kavaleribrigade sydligst med Vilsgaard til Brigadekvarter, 2. Kavaleribrigade nordligst med Ullerup til Brigadekvarter. Batteriet Lønborg laa nordvestligt for Nykjøbing om Tødse. Fra Mors sendtes et Infanteridetachement med to Kanoner til Thyholm for at forsvare Oddesund og mindre Besætninger til Aggersund samt til Nørresundby og Aalborg.

Castenskiolds Korps var den 13. Marts gaaet til Hobro for at yde sine Tropper en 2 Dages nødvendig Hvile. Dernæst var det, efter at Delingsførerne ved Fodfolket vare gjorte beredne, og Korpset i det hele var blevet organiseret paa at kunne optræde i den lille Krig med Rytteri og Fodfolk forenet, det sidste til Dels kjørende, gaaet frem til Aarhus, hvor fra en lille Del af Korpset Natten mellem den 17. og 18. var i Skanderborg. Den 19. kaldtes det dog tilbage til Hobro paa Grund af en Depeche fra Viborg, der var en Følge af en blind Alarm, som spredte sig over det nordlige Jylland, som foranledigede ogsaa Moe vestligere til at gaa tilbage over Limfjorden, og som frembragte en panisk Skræk ved flere af Overgangsstederne over Limfjorden. Men et Par Dage efter vare de to smaa Korpser igjen

i Virksomhed. Den 20. var Castenskiolds Korps atter i Egnen om Aarhus, hvor fra det opererede ned i Hads Herred over Solbjærg og over Jexen til Skanderborg og senere stedse holdt sig foran Fjenden i daglig Berøring med ham. Ritmester Moe bevægede sig i Holstebroegnen, med Retræte til Oddesund, og der fra strejfede han ned til Skjern, med Patrouiller endog til Varde.

For at fuldstændiggjøre Skildringen af den militære Stilling i Jylland maa endnu Forholdene ved Fanø nævnes. Som alt fortalt, var Kommandoen den 1. Marts hejset paa to af de derværende Joller, den 5. hejsedes den i to andre, og disse fire vare dernæst afgaaede til de slesvigske Vesterhavsøer, hvor Hammer havde gjenoprettet Kongens Avtoritet paa de nordligere Øer. Ved det fjendtlige Indfald i Jylland den 8. vare fire Joller endnu ikke udrustede, heller ikke var et Kommando paa 100 Mand, som Hegermann-Lindencrone var beordret at afgive til Fanø, kommet. Men Fjenden trængte mod Nord uden at tænke paa Fanø, hvor Udrustningen derfor fortsattes i Ro, indtil Dobrzenskys Ryttere viste sig i Varde den 14. Den Dag hejsede Lieutenant Holbøll Kommandoen paa de fire sidste Joller og lagde ud. Da „Limfjorden“, som var fragtet for Kapitajnlieutenant Hammer, dampede forbi Mors, prajedes Skibet, og dets Fører anmodedes om at tage Kommandoet til Fanø med sig; men han turde ikke betro det til det skrøbelige Skib paa Vesterhavet. Til sidst afhentedes Kommandoet, der afgaves af 11. Regiment og kommanderedes af Lieutenant J. F. C. Uldall, af en Søofficer, som havde Ordre til i fornødent Fald at føre det langs Klitterne ved Vesterhavet.

I Maanedens Slutning havde Hammer ført hele sin Styrke ned til List og Før, hvor „Limfjorden“ ankom den 24. og Tropperne lidt senere.

FEMTE BOG.

I.

Medens Wrangel paa den skildrede Maade førte Krigen ind i Jylland for at kunne angribe Fredericia samtidigt med Dybbøl og derved væsentligt lette Alssundstillingens Belejring og Erobring, og Fjenden i det sydlige beredte sig til at overrumple Femern, nærmede Kampen sig ogsaa Vandene ved Stralsund. Den 5. Marts udstraktes Blokaden til Neustadt i Holsten, og i Følge offentlig Bekjendtgjørelse af 8. Marts, samt efter behørig Notifikation derom til de nevtrale Magters Repræsentanter ved det danske Hof, agtedes Blokaden den 15. Marts udstrakt til Cammin, Swinemünde, Wolgast, Greifswalde, Stralsund og Barth, det er: det Komplex af Havne, som dannede det tidligere beskrevne Tilflugtssted for den preussiske Flaade bag Rügen, Usedom og Wollin. Udførelsen af denne Blokade var lagt i Hænderne paa en Eskadre, som var dannet under Navn af Eskadren i Østersøens østlige Del og befaledes af Contreadmiral C. E. van Dockum. Eskadren havde alt fra Slutningen af Februar Maaned været i Virksomhed, om end bestaaende af færre Skibe end senere. Chefen var den 29. Februar gaaet om Bord i „Sjælland“ og med dette Skib sejlet til Rügen, hvor i de nærmeste Dage før „Hejmdal“, „Jylland“ og „Dagmar“ vare ankomne.

„Dagmar“ havde dernæst den 4. Marts forladt Eskadren for at gaa først til Femern, senere til Nordsøen. „Hejmdal“ gjorde den 8. en Tur til Kjøbenhavn, men vendte den 11. tilbage til Eskadren, i hvilken „Thor“ nu yderligere var optagen. Af de 4 Skibe, som van Dockum derefter havde under sig, led „Jylland“ uheldigvis den 10. Marts Havari paa Spillet og forliste Anker og 90 Favne Kjætting. Det maatte gaa til Kjøbenhavn for at repareres, og van Dockum havde derfor, da Tiden for Blokaden nærmede sig, kun 3 Skibe, „Sjælland“, „Hejmdal“ og „Thor“.

I Preussen havde man i særlig Grad sin Opmærksomhed fæstet paa, hvad der foregik paa denne Del af Krigsskuepladsen; thi den unge preussiske Flaade skulde for første Gang vise sig i krigersk Færd, og man nærede Forhaabninger om, at den virksomt vilde deltage i Operationerne. Det, som det gjaldt om, var intet mindre end at faa den til at virke i Forening med Hæren ved Dybbøl, at faa den flyttet til Farvandene ved Als. Til visse var den nu indestængt i Havne, og dens Koncentration end ikke fuldbyrdet. Foruden at „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“ vare i Cherbourg, var „Vineta“ forbleven i Danzig, fordi den ikke havde været udrustet, som den nu var, den Gang de øvrige Skibe forlode denne Havn. Men dersom de Danske vilde blokere de nævnte Havne enkeltvis, saaledes at de ikke havde Samkvem indbyrdes, altsaa sprede sig, var der, naar Hensyn toges til de Krav, den østerrigske Flaades Nærmelse og Forsvaret af Als og Fyn maatte stille til vor Flaade, Udsigt til gunstigere Vilkaar. Korvetterne „Arkona“ og „Nymphe“ laa tillige med 3 Sejlskibe, „Niobe“, „Mosquito“ og „Rover“, hvilke gjorde Tjeneste som Depot- og Skoleskibe, i Farvandet mellem Usedom og Wollin under Kapitajn Jachmann. Ved Stralsund laa „Loreley“

og de 19 Dampkanonbaade under Kapitajn Kuhns Befaling. Dernæst var der ved Rügen som lokalt Kystforsvar 28 af de i 1848 og senere byggede Rokanonbaade, bemandede hver med 40 Soldater, som vare udvalgte i Hæren iblandt de i samme tjenende Sømænd og Fiskere, og inddelte i Divisioner. Endelig var der lejet 6 private Dampskibe til Avisotjeneste, og Skruekanonbaaden „Grille" laa ved Stralsund, dog endnu uden Kanoner om Bord. Saafremt de danske Skibe vilde sprede sig, var det ikke umuligt, at enkelte af dem kunde overmandes. Naar Blokaden var brudt i 24 Timer, kunde „Vineta", som laa klar ved Danzig til at løbe ud, forene sig med de andre preussiske Skibe. Ogsaa kunde den preussiske Flaade ved Stettin og Rügen, naar den ved et pludseligt Udfald var brudt ud gjennem et af de før beskrevne Løb, vende sig mod Vest og søge at naa enten Aabenraa eller Flensborg Havn, hvor man begge Steder traf Foranstaltninger til dens Modtagelse. Der syntes ikke at være noget til Hinder for en saadan Operation, thi paa Vejen til Vandene om Als vilde den tyske Eskadre, som udgjorde en Snes Dampere, kun møde enkelte af vore Skibe, og den overgik de allerfleste af disse i Hurtighed og med Hensyn til langt rækkende Skyts.

Disse Operationsudkast stemmede godt overens med Ideer, som Prins Friedrich Carl plejede. Ved en Erobring af Dybbøl saa han ikke noget direkte Middel til at komme til Als, som dog var Maalet for Operationerne. Desuden var en methodisk Belejring af en befæstet Plads en Operation af væsentlig teknisk Natur, som mathematisk lader sig beregne. Skulde hans Korps, efter at Østerrigerne havde plukket saa mange Lavrbær i Slesvig og Jylland, indskrænke sig til at være Belejringshær foran en af de bag Østerrigerne liggende Fæstninger, der tilmed havde den uheldige Egenskab slet ikke at være nogen Fæstning,

men kun en slet og ret Feltstilling? Dette var ikke overensstemmende med hans preussiske Mission og endnu mindre med hans Lyst til dristige og æventyrlige Krigsgjerninger. Han tørstede efter et Slag i aaben Mark, et Slag med Initiativ og med et Udbytte, som kunde fordunkle alle tidligere i denne Krig vundne Fordele. Naar de Danske ikke vilde komme til ham, hvad var der saa i Vejen for at opsøge dem paa deres Ø? Dybbøl spærrede kun Adgangen til Als over Sønderborg. Man maatte kunne komme over Vandet paa andre Steder, og hvilken Hæder vilde ikke omstraale de preussiske Vaaben, naar han, omgaaende Dybbøl, pludselig steg i Land paa Als, overvandt de Danske i et stort Slag, og den preussiske Flaade i samme Øjeblik ankom fra Rügen for at fuldstændiggjøre vort Nederlag? Krigen vilde saa være endt paa en lige saa pikant som overraskende Maade, og ingen skulde let fremtidigen, naar der blev Tale om Krigen 1864, falde paa at dvæle ved Østerrigernes smaa Sejre.

Medens Belejringen af Dybbøl forberedtes og sattes i Værk, — thi det er en Selvfølge, at denne maatte gaa sin regelrette Gang, og at Overgangen til Als paa et andet Sted maatte være en Overraskelse, — undersøgtes derfor i Hemmelighed Kysterne, og overvejedes Midlerne til at realisere Prins Friedrich Carls Plan.

Spørgsmaalet om, hvor Overgangen burde finde Sted, hvis den overhovedet skjønnedes udførlig, blev snart afgjort. Der var to Steder at vælge imellem. Den kunde foretages ved Alssund fra Storskoven eller ved Alsfjord. Paa det første af disse Steder, hvor senere Overgangen den 29. Juni foregik, vare de stedlige Forhold i høj Grad begunstigende, men Punktet fandtes at være Dybbøl for nært. Uagtet Sundet her er smalt, og det ene Hold kunde sættes over hurtigt efter det andet, turde

man dog ikke haabe paa at kunne bevare den numeriske Overlegenhed her, da hele Dybbølstillingens Reserve paa Als kunde drages hurtigere her til, end de preussiske Tropper fra Sundeved. Desuden rejste der sig her Batterier paa vor Side af Sundet, og om end Preusserne kunde stille 40 svære Belejringskanoner lige over for disse paa deres Side af Sundet, var det ikke forudseeligt, at vore hurtigt vilde blive demonterede, eller at deres Opmærksomhed vilde bortdrages fra Baadene, eftersom de maatte betragte det som deres Opgave ikke at bryde sig om Batterierne paa den modsatte Kyst, men kun om Baadene.

Anderledes stillede Forholdene sig ved Alsfjord, naar Ballegaard, der ligger lige over for Hardeshøj Færge, benyttedes til Udgangspunkt. Her var Vandet bredere, næsten en Fjerdingvej bredt, men til Gjengjæld ventede man ikke at træffe paa Batterier af nogen Betydning. Paa Grund af, at Augustenborg Fjord skærer sig dybt ind i Landet paa Als, regnede man paa, at der vilde gaa lang Tid, inden Tropperne i det sydlige af Øen kunde komme tilstede paa Nordlandet. Den Bataillon, som laa nærmest for Haanden, nemlig i Augustenborg, vilde ikke kunne komme før en 2 à 3 Timer, de fra Sønderborg og Omegn først en 4 à 5 Timer efter Alarmeringen. Dertil kom, at de overførte Tropper, naar de blot vare tilstrækkelig stærke til strax at besejre Melsdetachementet, vilde forefinde en god Stilling, der kunde benyttes som et Brohoved paa Als. Melsafsnittet, begrænset mod Nord og Øst og Syd af Stegsvig, Melsvig, Mels Sø, Bundsø og Sandvig, vilde af en ringe Styrke kunne forsvares, til hele Hæren var overført, naar de Passer, som Mellemrummene mellem Søerne og Vigene danne, besattes med Bagladerifler.

Den værste Omstændighed ved en Overgang her

vilde være den, at danske Skibe kunde møde i Farvandet, hvad der var mindre Fare for i Alssund. Men 40 riflede Kanoner, opplantede paa Fastlandskysten, vilde feje alle Træskibe bort. Der var kun Grund til at frygte for Panserskibe, men af saadanne havde Danmark endnu kun vist „Rolf Krake“ og de meget let pansrede Skonnerter „Absalon“ og „Esbern Snare“. „Rolf Krake“ var i Vemmingbund og kunde kun komme tilstede ved at gaa helt uden om Als. Broerne ved Sønderborg og en Spærring ved Bomme, som var iværksat nord for Broerne, forhindrede det fra at gaa den korteste Vej gjennem Sundet; thi naar der samtidigt foretoges et Skinangreb paa Dybbøl for at vildlede os og fastholde vore Forsvarsmidler i det sydlige, vilde man ikke bryde Broerne og Bomlinien af. Tilbage blev kun de smaa Panserskonnerter, men af disse havde hidtil kun én ad Gangen været i Farvandet ved Nordlandet; det vilde være et sært Uheld, om begge netop paa Overgangsdagen skulde være tilstede; dog selv i saa Fald kunde Overgangen nok opholdes og besværliggjøres, men næppe forhindres paa Grund af den Artilleristyrke, Preusserne vare i Stand til at opbyde.

Det blev altsaa bestemt, at Foretagendet, hvis det overhovedet var udførligt, burde ske fra Ballegaard. Det Spørgsmaal, som dernæst overvejedes, var Overskibningsmidlerne. Man kunde faa Baade nok fra Aabenraa og Flensborg, men dels vilde ved en Indsamling af disse de Danskes Opmærksomhed blive vakt, dels kunde de ikke overføre Rytteri og Artilleri, dels egnede de sig overhovedet mindre godt, fordi de havde Kjøl. Paa begge Sider af Alsfjord skraaner Landet jævnt ud i Søen, saa at man med fladbundede Baade kunde komme saa langt ind, at Soldaterne kunde springe ud af Baadene, uden at Vandet gik dem højere end til Underlivet. Der

maatte altsaa anvendes Pontoner, hvoraf den allierede Hær da ogsaa havde nok, og flere, om fornødent, kunde hentes fra Tyskland. Disse ere hovedsagelig indrettede til at slaa Bro, men i Pontonérreglementerne er ogsaa deres Anvendelse som Færger over Søer eller bredere Vandløb godkjendt. I saa Fald forenes to eller flere Pontoner til Færge derved, at der lægges et Brodække, hvorpaa Heste og Mennesker eller Vogne kunne staa, over de Pontoner, der skulle danne en Færge, og disse ros af Folk, der ere anbragte for og bag Brodækket i Pontonerne. Selvfølgelig ere disse Færger beregnede paa stille Vand, ikke paa egentlige Havarme som Alsfjord; men Færgerne kunde sammensættes paa forskjellig Vis, og det gjaldt om at finde en Maade, der gjorde dem skikkede til at anvendes paa Alsfjord. I det Øjemed havde Prins Friedrich Carl henlagt Pontonerne med alt det Materiel, som ikke var anvendt ved Egernsund, til Møllesnej ved Nybøl Nor nær Kongevejen til Sønderborg, altsaa til et Sted, som ingen let vilde falde paa at sætte i Forbindelse med Projecter om en Overgang ved Ballegaard. Her gjordes der paa Nybøl Nor Forsøg med passende Sammenføjningsmethoder, og da disse strax gave godt Haab om, at alle Vanskeligheder kunde overvindes, og man af Beboerne paa Egnen hørte, at der i hver Marts Maaned regelmæssigt i et Tidsrum af 10—14 Dage indtraadte et roligt og konstant Vejrlig om Alsfjord, sendte Prins Friedrich Carl sin Stabschef, Blumenthal, til Wrangel for at indvie denne i sine Planer, hvortil han behøvede megen Understøttelse. Wrangel indberettede Sagen fortroligt til Berlin, hvor man i de allerhøjeste Kredse paa Forhaand glædede sig over den romantiske Sejr, og det lovedes, at Flaaden ved Rügen skulde faa Ordre til at søge at optræde

ved Aabenraa Fjord den Dag, Friedrich Carl ønskede den der.

Alt dette var endnu kun en Idé, som ikke bevirkede nogen Forandring i Dybbøls nærmere Omsluttelse, der nu skulde sættes i Værk; men den fik Indflydelse paa de følgende Begivenheder. Først og fremmest behøvede Prins Friedrich Carl mange Tropper; thi Ballegaardsprojectet var et Foretagende for sig, der ikke kunde udføres af Dybbøls Belejringskorps alene. Hvis dette svækkedes for Overgangens Skyld, kunde de Danske benytte sig deraf til at sprænge det i det afgjørende Øjeblik og derved umuliggjøre Overgangen. Prins Friedrich Carl ønskede Korps II i Jylland ned til Dybbøl samt ogsaa Tropper fra Holsten, end videre ønskede han at faa de østerrigske Pontoner tillige med alle de preussiske.

Da Gablenz kom tilbage fra sin mislykkede Skanderborgtur, kaldtes han den 14. til Wrangel i Kolding. Her fik han Befaling til i Forening med det preussiske Gardekorps at foretage en Beskydning af Fredericia for at fastholde de Danske i Fæstningen og forhindre dem fra at ile til Als. Dette Angreb blev Indledningen til Østerrigernes Overtagelse af Operationerne mod Fredericia, hvorved Korps II frigjordes. Foreløbig erholdt Prins Friedrich Carl Brigaden Raven fra Holsten, der sendtes til Sundeved, og de østerrigske Pontoner, som begave sig til Aabenraa for at staa til Friedrich Carls Raadighed. Paa samme Tid indtraf Belejringsskyts i stor Mængde samt Betjeningsmandskab fra preussiske Fæstninger.

Paa vor Side var Als- og Dybbølstillingen nu ved overordentlige Anstrængelser kommen i saa god en Stand, som det overhovedet under de for Haanden værende Omstændigheder og med de indskrænkede Midler, der havdes til Raadighed, var muligt at sætte den i. Et Blik

paa Stillingen, som den var i første Halvdel af Marts, vil her være paa sin Plads.

Oprindeligt havde Værkerne paa Dybbøl kun været isolerede Forværker for Brohovederne lige over for Sønderborg. Med Undtagelse af Skanserne paa Dybbølbjærgets Topparti, som havde en noget forskjellig Karakter, — her laa Nr. VII noget tilbage for at beherske en Kløft, der strakte sig op mellem VI og VIII og ikke kunde beskydes fra disse, — havde Mellemrummene mellem Skanserne været helt aabne. Skanserne vare anlagte for at beskytte vore Troppers Udfald, for at kunne optage dem, naar de forfulgte trængtes tilbage. Det var forudsét, at ogsaa Fjenden kunde bevæge sig mellem Skanserne, men deres Anlæg og Montering havde væsentlig haft til Hensigt at gjøre ham Forfølgningen vanskelig. Skansernes 84, mest glatløbede, Kanoner vare rettede lige saa vel bagud, som forud og til Siderne, og deres Anbringelse var hovedsagelig beregnet paa at kunne fremskaffe en virksom og krydsende Kardætskild paa alle Punkter saa vel foran som bag ved Skanserne.

Under Udviklingen af de fortalte Tildragelser forandredes helt Befæstningens oprindelige Karakter, og Skanserne betragtedes mere som Støttepunkter for en sammenhængende passiv Befæstningslinie. Der anlagdes Kanonplacements mellem Skanserne, og mellem dem og Skanserne anlagdes der Løbegrave, hvilke forsynedes med Palissader og Stormpæle ligesom Skanserne selv.

Men efter at man var kommen ind paa dette Arbejde, stillede større Arbejder sig med Nødvendighed i Udsigt. Kysten ved Gammelmark paa Broager var kun en 3500 Alen fjærnet fra vore sydligere Skanser, og paa hin Kyst fandtes der flere høje, fra Havet temmelig stejlt opstigende Banker, der havde et jævnt Jordsmon foroven og syntes af Naturen selv anlagte til Batteriplace-

ments. Fra disse Banker havde man Indsigt i Stillingen bag venstre Fløj, og Skanse Nr. II, som laa paa Skraaningen op til Dybbølbjærg, viste sig næsten i Fugleperspektiv fra Gammelmarkbankernes Top, medens derimod Nr. I laa for dybt til at kunne ses der fra. Disse uheldige Forhold vare til Dels en Følge af, at venstre Fløj af Stillingen var skudt vel langt frem, hvad der igjen havde været en Følge af, at intet længere tilbagetrukket Punkt opfyldte de Betingelser, som Befæstningens oprindelige Idé krævede. Hvis en Belejring havde været forudsat, vilde det have været rigtigst paa venstre Fløj at have to Linier bag hinanden, hvoraf den bageste lod sig betragte som Hovedvold eller Enceinte og den forreste som fremskudte Værker. En tilbagetrukken Linie paa venstre Fløj kunde skjule for Broager, hvad der foregik umiddelbart bag den, og den vilde afrunde Dybbølforsvaret i det hele, thi der vilde fra den ikke være længere Afstand til Brohovederne, end der var fra højre Fløjs Skanserække.

En saadan tilbagetrukken Linies Anlæg befaledes den 8. Marts, og den toges strax i Arbejde. Den anlagdes som en sammenhængende Vold med to Lynetter som Støttepunkter for dens Forsvar, og droges fra Skanse IV i sydostlig Retning til Vemmingbund. Fra Egnen om Skanse IV fortsattes den nord paa foran Dybbøl Mølle til Skanse VII som en tilbagetrukken Linie ogsaa bag Centrum.

Saaledes var Tilstanden, da Friedrich Carl skred til Dybbøls nærmere Omsluttelse for at belejre den efter Kunstens Regler. Foran Skanserne vare alle Hegn og Bygninger, saaledes Øster Dybbøl, jævnede i en Afstand af 1000 Alen fra dem. Selve Skanserne vare i Orden, maaske med Undtagelse af Nr. II, der manglede en ordentlig Grav. Paa den tilbagetrukne Linie, hvis

Anlæg lige var begyndt, arbejdedes der Nat og Dag; Løbegravene vare under Bygning, men ikke færdige. For at spærre de endnu aabne Tilgange, anbragte man Harver paa Jorden med Tænderne opadvendte. Endelig trak man et Staaltraadshegn uden om Skanserækken, et simpelt Forsvarsmiddel, som næppe før havde været anvendt ved nogen befæstet Plads, men som altid kunde standse de fremstormende Fjender et Øjeblik, især om Natten.

Bag Brohovederne, hvoraf det nordlige var monteret med 4 Kanoner, det sydlige kun bestemt for Fodfolk, førte 2 Broer til Sønderborg, og nord for dem var der spændt den før omtalte Linie af sammenføjede Bomme for at beskytte Broerne mod Ødelæggelse ved Tømmerflaader eller Brandere, satte i Drift af Fjenden.

Langs Als's Kyst var der rejst Batterier i Række nord paa, nemlig Møllebatteri og Kirkebatteri paa begge Sider af Broerne paa Alssiden, Flankebatteri, Surlykke Batteri og Kjærvig Batteri paa Strækningen til Kjærvig, og nord for denne Rønhavebatteri og Skovbatteri. De vare ikke færdige, især ikke de sidste, men dog i Stand til at bruges.

Dybbølskansernes Kanoner betjentes af 3., 4. og 6. Fæstningskompagni. Det første under Kapitajn T. B. Sick besatte Skanserne I—III, det andet under Kapitajn F. Bartholin Skanserne IV—VI, det sidste under Kapitajn Hertel de nordlige Skanser VII—X. Under Kompagnichefernes Tilsyn befaledes de enkelte Skansers Artilleri af Sekondlieutenanter eller Sergenter. Af de tre Kapitajner havde afvexlende én „du jour“ ved Artilleritjenesten i Skanserne. I Kanonplacementerne mellem Skanserne var Batteriet Saltos Kanoner anbragte paa fire Steder, én Deling hvert Sted. Disse Pièccer bleve betragtede som faste, Batteriets Forstillinger og

Heste vare afgivne til andet Brug. Til Understøttelse for det faste Artilleriforsvar var derhos det riflede 12-Pds. Batteri Kauffmann afgivet, hvilket kantonnerede nær Sønderborg.

Dybbølstillingens mobile Forsvarsstyrke bestod, som tidligere berettet, af én Division, hvoraf to Regimenter vare paa Forpost uden for Skanserne, to i Skanserækken og to i Reserve, hvilke sidste vare anbragte i Sønderborg til den 15. Marts, paa hvilken Dag det ene af dem indlagdes i en Baraklejr, der var bygget bag Skanserne ved Aabenraa- og Kongevejens Sammenstødspunkt.

Paa Als var der, som ligeledes omtalt, i Reserve én Division samt 4. Regiment som fast Besætning paa Kjær Halvø og Melsdetachementet paa Nordlandet. Af de mobile Batterier kantonnerede fire paa Als, fra hvilke Forpostkanonerne afgaves; Batteriet Schreiber laa lige over for Storskoven og byggede 3 Kanonplacements, det saakaldte nordre Rønhavebatteri, Batteriet ved Skovfogedhuset og Arnkilsørebatteriet, hvilke vare Indskæringer med den Bestemmelse at afgive Standplads for Batteriets Kanoner under Kamp. Batteriet Bruus var, som meldt, paa Nordlandet ved Melsdetachementet.

En Del Espingoler, betjente af Fodfolk, var endelig afgiven til alle Punkter af Stillingen, baade ved Dybbøl, hvor de fandtes i Dybbøl Mølle og i Bygningerne bag Skanserækken, og langs Alssund.

Fra den 8. Marts af, den Dag, da Preusserne gjenoptoge deres for en Tid afbrudte Operationer, bemærkedes der forøget Virksomhed hos dem i Sundeved. Nogen absolut Stilhed havde der nemlig ikke hersket her. Der havde næsten daglig været Patrouillefægtninger, men uden Betydning. Fra den 9. til den 12. udstrakte Preusserne derimod deres Operationer til Alssund, besatte Øster Satrup og alarmerede vor højre Fløj. Bri-

gaden Göben, som for en Tid var bleven afløst af Brigaden Schmid, indtog sin tidligere Plads igjen, og med Göbens Gjenkomst begyndte paa ny den daglige Harcelering af vore Forposter. Før den 13. Morgen kom det dog ikke til noget Sammenstød; men der rejste sig den 12. en stærk Snestorm fra Vest, den samme, som hindrede Hegermann-Lindencrone fra at overføre sit Korps til Mors. Man kunde hverken se eller høre, ikke engang Geværskud. Dette Vejr vilde Göben benytte til et af de Overfald, som han holdt af at iværksætte, nærmest kun med det Maal for Øje at øve og opmuntre sine Tropper. Natten mellem den 12. og 13. sendte han derfor i det mest forrygende Vejr to Batailloner fra Øster Satrup mod vor højre Fløj, den ene mod Partiet nærmest Sundet, den anden mod Ragebøl.

Paa vor Side havde 1. Division den Gang Tjenesten i Sundeved. 3. Brigade havde den 12. overtaget Stillingen foran Skanserne med 16. Regiment, Major C. Wolle, paa højre, og 17. Regiment, Oberstlieutenant A. Bernstorff, paa venstre Fløj.

Den yderste Forpostlinie bestod af 9 Feltvagter, hver paa et halvt Kompagni, med Undtagelse af den midterste ved Ledet, der kun var 1½ Deling stærk. Deres Pladser vare følgende: Paa højre Fløj Feltvagt Nr. 1 ved Randsgaard, Nr. 2 ved Stavgaarde, Nr. 3 ved Ragebøl Kro, Nr. 4 i Ragebøl Bys vestlige Udkant, Nr. 5 ved Ledet; paa venstre Fløj Feltvagt Nr. 1 ved Dybbøl Kirke, Nr. 2 i den sydvestlige Udkant af Dybbøl, Nr. 3 paa Avnbjærg og Nr. 4 ved Vemmingbund. Bag disse Feltvagter stode som Piketter ét Kompagni ved Batterup, 2½ Deling paa Vejen mellem Ragebøl Kro og Pythusene, ét Kompagni dernæst i Dybbøl By og ét syd for Kongevejen. Endelig stode fire Hovedposter, hver paa to Kompagnier, bag Piketterne.

Kl. $4^1/_2$ om Morgenen den 13. kom Fjenden dels langs Strandbredden, hvor Vandstanden var meget lav, dels foran Stavgaarde pludseligt ind paa vore Vedetter, som først opdagede de ankommende i 10 Skridts Afstand og derpaa raabte an. I Steden for Svar hørtes der en Piben, og under Hurraraab og Trommehvirvler styrtede Preusserne dernæst ind mod Feltvagterne Nr. 1 og 2. Selvfølgelig afskares en Del Vedetter, men forholdsvis ikke mange; Feltvagterne replierede sig under Skydning paa Piketterne, og noget bag ved Batterup indtoge disse en Fægtestilling, som Fjenden ikke kunde bryde. Ved Feltvagten Nr. 3 var man bleven opmærksom paa Skydningen, og en Fægtestilling indtoges her, som afslog den anden fjendtlige Bataillons Angreb uden Piketternes Hjælp.

I Dagene mellem 9. og 13. Marts vare Preusserne ogsaa beskæftigede med at bygge Batterier paa Broagerland. Allerede den 9. opdagede man fra Skanserne Bevægelse paa Gammelmarkshøjderne, hvor Batteribygningen dog først begyndte Natten mellem den 10. og 11. Dagen efter opdagedes Batteriernes Plads, skjønt de ikke vare lette at finde, eftersom de vare indskaarne og uden meget synlige Skydeskaar, da disses Bunde paa Grund af den høje Elevation, som maatte bruges, vare indadvendende. Den 12. anbragte man to af Batteriet Kauffmanns riflede Metalkanoner i Skanse II paa den Flanke, som vendte mod Broager, i Steden for to Kuglekanoner, der flyttedes til Sønderborg, og med disse gjorde man den 13. om Eftermiddagen nogle Skud mod Broager, hvorefter Skydningen fortsattes Natten igjennem, skjønt den stærke Storm, som blæste, forsatte Projectilerne og gjorde Træfningen usikker.

Den 14. Marts kom det til en større Forpostfægtning langs hele vor Linie, eftersom Friedrich Carl havde

befalet den fjendtlige Forpoststilling fremskudt til en Linie fra Vemmingbund over Hvilhøj og Stenderup Skovs østlige Udkant nord for.

Paa vor Side var 3. Brigade den 13. efter Fægtningen med Göben bleven afløst af 2. Brigade, Kauffmann. 3. Regiment, Mathiesen, besatte højre og 18. Regiment, Hirsch, venstre Fløj.

Strax efter Afløsningen havde 3. Regiment afbrændt Tørvemosegaard og 4 Huse mellem Ragebøl og Ravnskobbel, fordi de havde tjent Fjenden som Middel til skjult at nærme sig vore Poster under den foregaaende Nats Bedrift. Resten af Eftermiddagen var forløben rolig, skjønt man havde iagttaget, at Stenderup By var bleven stærkt besat.

Den 14. om Morgenen Kl. 6 angreb Fjenden imidlertid vor Linie. Brigaden Canstein iværksatte de sydligere fjendtlige Forposters Fremskydning med Forsigtighed og uden videre Kamp. Röder udsendte derimod fra Stenderup to Bataillоner mod vor Stilling, af hvilke sex Kompagnier gik mod Dybbøl Kirke og to Kompagnier mod Ragebøl.

Paa venstre Fløj, hvor 18. Regiments 1. Bataillon, Lundbye, holdt den yderste Forpostlinie besat, bødes der Fjendens Angrebskolonne en haardnakket Modstand ved Dybbøl Kirke, som besattes og ikke forlodes. Paa højre Fløj, hvor 3. Regiments 2. Bataillon, Krabbe, havde Forposterne og 1. Bataillon, Arntz, Hovedposterne, angrebes Feltvagterne Nr. 3, Nr. 4 og Nr. 5 omtrent samtidigt og trak sig tilbage til Piketterne, hvor Kampen blev staaende til Kl. 8, hvorefter Stillingen gjenindtoges Kl. $9^1/_4$ for Nr. 3 og Nr. 4's Vedkommende, medens Feltvagt Nr. 5 lidt senere blev hjulpen frem til sin tidligere Plads af en fra Hovedposten afgiven Styrke.

Denne Formiddag var der kæmpet godt paa vor Linie, og Preussernes Tab var ogsaa undtagelsesvis større end vort. Deres Tab var 3 Døde, hvoriblandt 1 Officer, og 18 Saarede, hvoriblandt ligeledes 1 Officer, vort var kun 2 Døde og 11 Saarede, blandt hvilke sidste en Kompagnikommandør. Vi havde ogsaa faaet 3 preussiske Fanger.

Fægtningen kunde imidlertid ikke høre helt op, fordi den fjendtlige Forpostkjæde stod tæt op ad vor. Den fortsattes, efter at 2. Brigade Kl. 10½ Formiddag var afløst af 1. med 22. Regiment, Falkenskjold, paa højre og 2. Regiment, Dreyer, paa venstre Fløj. Dog havde Kampen for Resten af Dagen kun Karakter af Patrouillefægtninger. Nede om Hvilhøj vare vore Patrouiller i Overvægt. Der mistedes paa venstre Fløj under Eftermiddagens Kamp 1 Død og 3 Saarede, blandt hvilke sidste 1 Officer.

Fægtningen, som hørte op om Natten, gjenoptoges atter ved Daggry den 15. Der faldt hele Dagen igjennem Skud paa næsten alle Punkter af Fjendens og vor Linie.

Fjenden opsatte aabenbart sin videre Fremrykning, til Broagerbatterierne vare færdige; men dette naaedes den 15. Allerede den 14. om Eftermiddagen var Ilden fra Skanse II besvaret med to Skud. Den Gang var dog kun 10 Pièçer bragte paa Plads i Batterierne paa Gammelmarksbankerne, hvoraf igjen kun 4 riflede 24-pundige vare egentligt Positionsskyts, Resten et 6-Pds. Feltbatteri; men Natten derpaa fortsattes Monteringsarbejderne, og den 15. var et nyt Batteri paa fire 24-Pds. riflede Pièçer færdigt, og to nye 6-Pds. Feltbatterier toge Stilling paa Siderne af de andre, saa at Ilden den 15. om Formiddagen Kl. 11¼ i Overværelse af den

preussiske Generalfelttøjmester, Prins Carl, som var kommen fra Berlin, kunde aabnes fra 26 Pièer.

Indtil Kl. 2 Eftermiddag blev der gjort ikke mindre end 500 Skud, hovedsagelig mod Skanse II, men til Dels vel ogsaa mod Skanse IV og Dybbøl Mølle; 15 Skud rettedes mod Sønderborg. Fra Skanse II besvaredes i Førstningen Ilden, men da man paa Grund af Stormen og Taagen slet ikke kunde se Broager, befalede Kapitajn Hertel, som den Dag var du jour i Stillingen, at Skansen skulde ophøre med Ilden og dække Mandskab og Kanoner saa godt, som muligt.

Ved denne Ild fra Broager blev Skanseliniens venstre Fløj den mest udsatte Post i Dybbølstillingen. Imidlertid var Virkningen af Ilden ikke synderlig stor den første Dag. Større blev den den næste Dag, den 16., da Vejret var bedre, og man gjensidig kunde se hinanden. Broagerbatterierne begyndte denne Dag Ilden Kl. 10 Formiddag og gjorde i Løbet af to Timer 500 Skud, hvorefter der senere i Løbet af Dagen og Natten derpaa faldt enkelte Skud. Under denne Dags Hovedskydning var Ilden hovedsagelig rettet mod Skanserne I, II og IV; den koncentreredes to Gange mod Nr. II, som besvarede den i to Repriser med i alt 36 Skud, hvilke bragte et af de fjendtlige Batterier til Tavshed i længere Tid.

Denne Dag led Skanserne en Del, skjønt intet Skyts blev demonteret. Træbarakkerne bag Skanserne, som skulde rumme Kanonernes Betjeningsmandskab, bleve skudte sønder og sammen, til Dels i Brand. Blokhusene viste sig ude af Stand til at skaffe Dækning. Alt den 15. var en Granat trængt ind i Blokhuset i Skanse Nr. II og havde dræbt 1 Officer og 2 Mand; den 16. sprang en Granat i Blokhuset Nr. I, efter at være trængt ind gjennem Sidevæggen, og dræbte eller saarede 3 Officerer

og 26 Mand. I det hele led 17. Regiment, som den 16. stod paa venstre Fløj i Skanserækken, et Tab af 2 Officerer og 10 Underofficerer og Menige døde og 1 Officer og 37 Underofficerer og Menige saarede.

Det befaledes, at Skansernes Besætninger saa meget, som muligt, skulde opholde sig uden for dem. For Artilleristernes Vedkommende befaledes der Indrettelse af Jordgrotter til Ophold, naar deres Nærværelse ved Kanonerne ikke var nødvendig, men de bleve aldrig færdige, eftersom de skulde graves af Artilleristerne selv, men al disses Arbejdskraft behøvedes til Skansernes Reparation og Vedligeholdelse. I Steden for toges til Dels Krudtmagasinerne i Brug som Lysteder, eller der indrettedes saadanne i Løbegravene. En Selvfølge var det, at alle Samlinger af Folk maatte undgaas. Kongevejen maatte ikke længere anvendes til Ind- og Udrykninger. Selv Kogning maatte ophøre paa Dybbøls venstre Fløj, da den foranledigede Samling af Folk og strax tiltrak Skud fra Broagerland.

Den 16. Marts var der om Formiddagen forholdsvis roligt i Forpostkjæden uden for Skanserne, skjønt Skydningen mellem Fjendens og vore Patrouiller fortsattes, og nogle saaredes. Afløsningen foregik som sædvanligt, og 2. Brigade overtog atter Bevogtningen med 3. Regiment paa højre og 18. paa venstre Fløj. Da begyndte Göben imidlertid igjen sine Overrumplingsforsøg mod vor højre Fløj. Om Eftermiddagen Kl. 5½ angrebes aldeles pludseligt Feltvagten Nr. 3, hvis Fører og en Menig strax saaredes. Den trak sig imidlertid i Orden tilbage, medens Fjenden beskød Ragebøl By med 4 Kanoner og stormede den, uden at gjøre noget Bytte. Efter at vor Forpoststilling var retableret her, angrebes Feltvagterne Nr. 1 og 2, men uden videre Resultat. Om Aftenen Kl. 6½ var vor Forpoststilling atter i Orden.

Men ved Midnatstid, Kl. 11 1/2, styrtede paa ny aldeles pludselig store Sværme af Fjendtlige med vilde Raab, formeligt løbende vore Vedetter over Ende, ind mod Feltvagterne Nr. 1 og 2, som knap fik Tid til at gribe til Vaaben. Vore Folk optoge imidlertid strax Methoden, styrtede sig mod de Fjendtlige, med hvilke de kom i Haandgemæng, uden at der endnu var faldet mere end faa Skud. Imidlertid rykkede vort Piket frem, Preusserne grebe til deres Skydevaaben, og en meget regulær Skydefægtning opstod, under hvilken vore Feltvagter og Piketter hævdede deres Stilling omtrent i Højde med Batterup til Kl. 4 Morgen den 17., da Fjenden gik tilbage, og vor Forpoststilling atter var i Orden. Fjenden havde ved sit Overfald kun faaet 3 af vore Vedetter i sin Vold.

Paa Grund af den usædvanlige Tid havde denne Fægtning vakt nogen Alarm. Den kommanderende General var kommen tilstede fra Sønderborg, og Reservebrigaden i Sønderborg og Barakkerne var alarmeret. Da den kommanderende General vendte tilbage til Sønderborg, tog han den Beslutning med sig, naar det blev Dag at foretage et Udfald for at rense Terrainet foran højre Fløj og lade alle de Bygninger afbrænde, som tjente Göben til Udgangspunkt for hans Forsøg paa Overraskelser.

Den næste Dag skulde 1. Division efter de sidste sex bevægede Dage afløses i Sundeved af 2. Til Als var imidlertid 7. Regiment ankommet fra Jylland, og den 16. Marts havde Overkommandoen befalet en ny Inddeling af 2. Divisions Tropper, hvorved den, naar Infanteri-Reserven regnedes med, kunde faa 3 fuldt paalidelige Brigader til Tjeneste paa Dybbøl. 4. Brigade var gjenoprettet, bestaaende af 4. og 6. Regiment, 5. Brigade sammensat af 10. og 12. Regiment, og 6. af 5.

og 7. Regiment. 10. og 12. Regiment, af hvilke en Del som upaalideligt ansét sydslesvigsk Mandskab var udskilt til en Arbejdsafdeling, der lagdes i Barakker nord for Sønderborg, afløste dernæst 4. Regiment i Tjenesten paa Kjær Halvø. 2. Division kunde nu afløse 1. paa Dybbøl med 4. og 6. Brigade samt Infanteri-Reserven, og for den 17. Marts bestemtes disses Plads saaledes, at 6. Brigade fik Forpostlinien, 5. Regiment, Major A. C. J. Myhre, paa højre og 7. Regiment, Oberstlieutenant L. H. L. Muus, paa venstre Fløj, 4. Brigade i Skanselinien saaledes, at 4. Regiment, midlertidigt kommanderet af Kapitajn P. J. F. Bauditz, fik højre Fløj og 6., Major G. W. Caroc, venstre; Infanteri-Reserven stod som Reservebrigade med 8. Regiment, Oberst M. O. B. Hveberg, i Barakkerne i Sundeved og 15. Regiment, Oberstlieutenant A. F. Zepelin, i Sønderborg.

Da Afløsningen skulde foregaa, befalede den kommanderende General den opsat, indtil den af ham besluttede Bevægelse fremad foran højre Fløj var udført. Oberst Bülow, Chef for 6. Brigade, fik gjennem 2. Division Befaling til at udføre denne med de to Regimenter, som skulde danne højre Fløj henholdsvis i Forpost- og i Skanselinien, og der gaves ham tillige Raadighed over to Kanoner af 8. Batteri. Han erholdt det Hverv at kaste Fjenden ud af Ragebøl Skov (Ravnskobbel) eller, hvis denne ikke længere var besat af Fjenden, at foretage en rekognoscerende Bevægelse noget frem paa den anden Side af Skoven. Paa Sammenstødspunktet af Aabenraa- og Kongevejen, hvor Bülow modtog sin Ordre, befalede han Major Myhre at lade 5. Regiments 1. Bataillon under Kapitajn J. Hammer fra Pythusene marchere over Batterup øst om Ragebøl Skov til Flyvhøj og Rævhøj og dets 2. Bataillon under Kapitajn A. B. Rothe over Ragebøl Kro vest om Skoven i Retning af Øster Satrup, undervejs detacherende et

Kompagni som Flankedækning mod Vest, navnlig for at iagttage Egnen om den afbrændte Tørvemosegaard. De to Batailloner havde hver fra sin Side at gjennemsøge Skoven og, hvis den var besat, samtidigt angribe den fra Øst, Syd og Vest. 4. Regiment under Kapitajn Bauditz beordredes til at danne Reserve for 5. og i det Øjemed rykke frem til Ragebøl, hvor det med én Bataillon særligt skulde sikre de fremsendte Tropper mod Angreb fra Stenderup. Kanonerne under Sekondlieutenant T. Bræstrup skulde følge til Pythusene, men ikke længere, eftersom Vejene i Forpostterrainet ved Forhug og Barrikaderinger vare gjorte ufremkommelige for Artilleri.

Bevægelsen udførtes, som foreskrevet. Ragebøl Skov fandtes kun svagt besat af Fjenden og blev forladt ved vore Troppers Nærmelse. De to Batailloner rykkede, hver paa sin Side af Skoven, frem til en Stilling omtrent 600 Alen nord for denne, hvor Fjenden endnu holdt sig i nogle Gaarde, der bleve rask tagne af 1. Kompagni. Disse Gaarde bleve efter Befaling stukne i Brand tillige med nogle vestligere beliggende Bygninger, og 4. Regiment udsendte fra Batterup et Halvkompagni, som antændte et mellem Kroen og Tørvemosegaard liggende Hus, hvor fra Fjendens Patrouiller stedse havde foruroliget vor Forpostlinie paa denne Kant.

Da dette var udført, gav Oberst Bülow Kl. $11^1/_2$ Befaling til Tilbagegang. Denne udførtes i Ro og Orden, men under Fægtning; thi Fjenden forfulgte. Til alle Sider saa man fjendtlige Kolonner under Fremrykning. En fjendtlig Bavn ved Satrup var antændt. 4. Regiment fik — ligeledes Kl. $11^1/_2$ — Ordre til at indtage en Fægtestilling og 5. Regiment Befaling til at trække sig gjennem denne og 3. Regiments Forpoststilling til Pythusene. Under Forfølgningen gik den langsomme og

regelbundne Retræte efterhaanden over til en meget hidsig Fægtning. Paa Fjendens Side var nemlig følgende sket.

Saa snart Göbens Brigade var alarmeret, kastede Generalen alle de Tropper, han kunde samle i en Fart, mod det danske Regiment og lod Resten følge. Men det, som foregik foran vor højre Fløj, bemærkedes ogsaa af General Röder, som den Gang netop befandt sig til Hest paa venstre Fløj af sin Opstilling, efter at have inspiceret Forpoststillingen langs Stenderup Skov. Da den ene af vore Divisioner denne Dag skulde afløse den anden, og der altsaa var en betydelig Troppebevægelse at bemærke i den danske Stilling, fik Generalen den Tro, at det var et almindeligt Udfald, som var begyndt. Et saadant havde man nemlig fra preussisk Side ventet fra den Dag, deres Forpoststilling var rykket lige ind paa vor. En Melding om et formodet Udfald afgik strax pr. Telegraf fra Röder til Hovedkvarteret i Graasten, hvor den traf sammen med en lignende fra General Göben, og Prins Friedrich Carl, som netop havde expederet en Befaling til Röder om i Dagens Løb at tage Dybbøl Bys vestlige Parti om Kirken, alarmerede nu hele den preussiske Hær. Igjennem vedkommende Divisioner fik Canstein Befaling til at understøtte Röder og Brigaden Schmid til at rykke til Satrup. Selv begav Prinsen sig uopholdelig til Göbens højre Fløj for at overskue det forventede store Slags Begyndelse.

4. Regiments Fægtestilling toges i Forpostlinien vest for Aabenraavejen, saaledes at 1. Bataillon, Kapitajn S. E. Mathiesen, stod ved Feltvagt Nr. 3 med 1. og 2. Kompagni i spredt Orden foran og 5. og 7. bagved, og at 2. Bataillon, Kapitajn S. J. Wedege, stod i Ragebøl By med 3. og 4. Kompagni henholdsvis i Byens nord-

vestlige og nordøstlige Hjørne paa begge Sider af Feltvagt Nr. 4 og 6. og 8. Kompagni som Reserve.

Da 5. Regiment gik tilbage forbi 4. Regiments højre Flanke, blev dette haardt trængt af Fjenden, som beskød Ragebøl med velrettede Granater og truede det fra Flanken. Det fulgte derfor, efter at Regimentskommandøren var falden, haardt saaret i Skulderen, snart Bevægelsen tilbage til syd for Pythusene.

5. Regiment havde gjort Holdt i den foreskrevne Stilling, dog med højre Fløj noget fremskudt. Hammer standsede sin Bataillons Retræte syd for Batterup, hvor 7. Kompagni af 3. Regiment, som havde haft Feltvagterne Nr. 1 og 2, ligeledes havde samlet sig og deltog i den Skydefægtning, som vedblivende førtes paa dette Sted. Den anden Bataillon indtog en Stilling fra Pythusene over imod Dybbøl. 4. Regiment opstilledes til Understøttelse 800 Alen fra Skanserne med én Bataillon paa hver Side af Aabenraavejen. Forposterne af 3. Regiment, som havde været blandede med 4. Regiment og vare gaaede tilbage med dette, sendtes paa ny frem, men da Ragebøl imidlertid var besat af Fjenden og ikke kunde tages tilbage af dem, bleve de trukne tilbage bag Skanserne med Undtagelse af 3. Regiments 7. Kompagni, som endnu en Tid blev ved Batterup, og Feltvagt Nr. 5, der bestod af en Del af 3. Regiments 4. Kompagni, hvilken ikke forlod sin Plads, men gjorde Front mod Ragebøl.

Preusserne satte Ild paa Stavgaarde og Randsgaard, ved hvilke Feltvagterne Nr. 1 og 2 havde staaet, men standsede i øvrigt ved Hegnene syd for disse Gaarde. Göben kjendte nemlig ikke Befalingen til Röder og troede, at Preusserne atter skulde tilbage til deres tidligere Stillinger, og havde alt givet Ordre til at begynde Tilbagemarchen. Da underrettede Röder ham om den Befaling,

han havde faaet, og bad ham støtte Udførelsen ved en fortsat Hævdelse af Ragebøl. Göben lod da sine Tropper indtil videre forblive, nemlig 2 Batailloner om Ragebøl, 2 mellem denne By og Vandet, et 12-Pds. Batteri paa Aabenraavejen og 1 Bataillon efterladt i den oprindelige Stilling.

Just som 5. Regiment var kommet til Pythusene, udviklede der sig paa venstre Fløj en heftig Kamp, foranlediget ved den fjendtlige Generals oven omtalte Ordrer.

Som fortalt, skulde Forposternes Afløsning i det hele have været udsat, til Rekognosceringen mod Nord var tilendebragt. Men da alt ved dennes Begyndelse saa roligt ud, tillod den kommanderende General, at Afløsningen paa venstre Fløj fuldførtes uden Hensyn til Foretagendet mod Nord. Allerede Kl. $10^1/_2$, en halv Time efter at 5. og 4. Regiment vare afmarcherede mod Nord, rykkede 7. Regiment mod Dybbøl, hvilket bragte Röder til at tro, at der tilsigtedes et lignende Udfald mod Vest som det, der var begyndt mod Nord.

Regimentskommandøren, Oberstlieutenant Muus, lod 2. Bataillon, Major G. W. Behmann, besætte 1. Linie saaledes: 8. Kompagni Feltvagten Nr. 1 ved Dybbøl Kirke og Nr. 2 syd for samme med 3. Kompagni som Piket, 4. Kompagni Feltvagten Nr. 3 paa Avnbjærg og Nr. 4 sydligere med 6. Kompagni som Piket. 1. Bataillon, Kapitajn G. Maes, bestemtes til Hovedposterne, 2. og 5. Kompagni til Hovedpost Nr. 1 bag 8. Kompagni, 1. og 7. til Hovedpost Nr. 2. bag 4. Kompagni. Af sidstnævnte Hovedposts Kompagnier var 1. dirigeret frem til Tvingegaarde; 7. stod endnu i den østlige Del af Dybbøl, da Fægtningen begyndte.

Afløsningen var endnu ikke fuldstændig udført, da General Röder Kl. $12^1/_2$ lod de fire Batailloner, som han

strax havde ved Haanden, dels ved Stenderup, dels ved Kongevejen, gaa frem: to med et Haubitsbatteri fra Stenderup mod Dybbøl Kirke, to fra Hvilhøj henholdsvis mod Avnbjærg og mod Tvingegaarde. Af 18. Regiment var den afløste Feltvagt Nr. 1 og det afløste Piket Nr. 1 endnu ikke afmarcherede, da Angrebet kom. De understøttede derfor Forsvaret ved Dybbøl Kirke som Reserve. Den afløste Feltvagt Nr. 3 ved Avnbjærg var vel afmarcheret, men uden at have faaet en fremskudt Post i den afbrændte Gaard foran Avnbjærg paa 1 Underofficer og 10 Mand samt en længere borte værende dobbelt Post med sig. Den nye Feltvagtkommandør havde lovet at sende disse til Sønderborg, naar de vare afløste, men glemte Afløsningen paa Grund af, hvad der tildrog sig.

Paa 7. Regiments Linie var Partiet om Dybbøl Kirke et af dem, der bød de bedste Forsvarsmidler. Terrainet øst for Kirken er et dominerende Plateau, der løb ud i en mod Fjenden vendende Spids, som Dybbøl Kirkegaard saa at sige dannede. Selve Kirkegaarden er bevoxet med gamle Træer som en lille Skov og omgiven af et højt Stengærde. Retræten fra Kirkegaarden til Plateauet er derhos ikke vanskelig. Mod dette Punkt, som forsvaredes af Kompagnikommandøren for 8. Kompagni, Premierlieutenant S. B. Munck, med Feltvagt Nr. 1, førte Vejen fra Stenderup, ad hvilken det første af de ovennævnte fjendtlige Kommandoer kom. Som Fjenden nærmede sig Kirken, bekastede han først Kirkegaarden med Granater, dernæst dirigerede han et Kompagni mod Kirkegaarden og et til venstre op imod Ledet, men udviklede sin øvrige Styrke nedad langs Dybbøl Bys Vestkant, hvor den stødte sammen med den, som kom fra Kongevejen af.

Strax ved Angrebets Begyndelse viste der sig nogen

Usikkerhed paa Linien syd for Dybbøl Kirke, hvor 7. Regiment, nylig kommet fra Jylland og for første Gang i Tjeneste paa Dybbøl, næppe havde faaet overtaget Posterne. Feltvagt Nr. 2 trak sig ind i Dybbøl Bys Midte, men sendtes der fra til Tvingegaarde paa samme Tid, som 7. Kompagni sendtes over Kongevejen til Understøttelse for 4. og 6. Kompagni paa Avnbjærg, der også viste Tegn til Uro.

Premierlieutenant Munck, som strax var noget isoleret med sit halve Kompagni, forsvarede haardnakket Dybbøl Kirkegaard og forlod den først, da han truedes med at omringes. Dernæst trak han sig op paa Plateauet til et 400 Alen øst for Dybbøl Kirke værende Hegn, som ydede udmærket Skudvirkning, og hvor fra han, dà Fjenden udviklede flere og flere Stridskræfter, langsomt trak sig tilbage fra Hegn til Hegn, stedse bydende den hidsigt fremstormende Fjende Spidsen. Til højre for Munck deltog Feltvagt Nr. 5 af 3. Regiment i Tilbagegangen. En 1000 Alen øst for Dybbøl understøttedes Modstanden mod Syd af Piketkompagniet, 3., som underordnede sig Munck, og af en fra Hovedposten fremsendt Deling. Da Forfølgningen standsede henimod Kl. 3, stod Munck ved nogle Brystværnsindskæringer 1000 Alen fra Skanserne, med Hovedpostens to Kompagnier, 2. og 5., hvilke havde fulgt Bevægelsen, som Reserve. Noget sydligere og længere tilbage stode de fra Tvingegaarde og den sydligere Del af Dybbøl By tilbagekastede Dele af 7. Regiment, hvilke Regimentskommandøren samlede og ordnede til en ny Fremrykning. De to Kompagnier paa Avnbjærg, hvilke 7. Kompagni var sendt over for at understøtte, vege tilbage til Skanserækken gjennem 7. Kompagni, som derpaa fulgte med.

Da 7. Regiment var kommet ud af Dybbøl By, og Fjenden, som stormede efter vore, var naaet til Byens

østlige Udkant, begyndte Skansernes Kanoner at aabne deres Ild. En voldsom Kanonade havde ledsaget hele den beskrevne Kamp, thi Broagerbatterierne havde gjort flere Hundrede Skud mod Skanserne I, II og IV. Skanse II havde besvaret dem med 68 Skud fra sine Flankekanoner, men uagtet Skansen den Dag led meget, og der gjentagne Gange gik Ild i dens Blokhus, beskød den dog med sine andre Kanoner i Forening med Skanse I de fjendtlige Kolonner, som viste sig først foran og senere paa Avnbjærg og i Terrainet langs Vemmingbunds nordlige Bred. Saa snart Fjendens tætte Skarer kom til Syne i Dybbøls østlige Udkant, oversaaedes denne med Granater navnlig fra Skanserne VI og VIII, men ogsaa for en Del fra Nr. IX. Fra Skanse VIII sendtes der henimod Slutningen ogsaa et Par Brandgranater ind i Byen, som antændte nogle Bygninger der.

Ved den Karakter, Kampen nu havde faaet, syntes Forholdene alvorlige. General du Plat antog, at Fjenden vilde storme Skanserne, og beordrede Infanteri-Reserven til at lade 8. Regiment fra Barakkerne rykke frem til Skanserne og 15. Regiment fra Sønderborg til Alarmpladsen bag Skanserne. Ogsaa General Gerlach, som kom tilstede paa Kamppladsen, tog sine Forholdsregler. Han lod blæse Alarm i Sønderborg, og 1. Division fik Befaling til at standse de afløste Troppers Hjemmarche og holde Divisionen beredt til at kæmpe. 2. Regiment var da kommet i Kvarter i Sønderborg, 22. havde passeret Byen og var paa Vejen til et Cantonnement om Majbølgaard. 3. og 17. Regiment vare i Færd med at samle sig til Afmarche, 18. var allerede for en Del rykket over Broen til Sønderborg. 16. Regiment var endnu ikke afløst i Skanserækken paa Grund af, at 4. Regiment endnu var i Virksomhed udenfor. Fire Kanoner af 2. Batteri, som havde været paa Forpost, holdt

bag Skanserne og tilkaldte nu de andre fire Kanoner fra Als.

Noget nær samtidigt hermed, omtrent Kl. 2, medens Munck endnu kæmpede med de ham forfølgende Fjender, skred imidlertid 5. Regiment igjen til Offensiven, da det ikke tillagde Angrebet paa Dybbøl nogen stor Betydning, og vilde indtage Forpoststillingen paa ny. Kapitajn Hammer lod 1. og 6. Kompagni af 5. Regiment angribe Stavgaarde og Batterup, understøttede af 2. Kompagni, og 5. Kompagni rykke mod Randsgaard, understøttet af 3. Kompagni af 4. Regiment, hvilket Kompagni langs Stranden var sendt op til Bataillonens Hjælp. Angrebet skete med udmærket Sammenhold og Kraft. Trods en levende Modstand og en knitrende Ild af Bagladevaaben kastedes Fjenden paa alle Punkter, og de vigende Skarer forfulgtes til forbi vor tidligere yderste Forpostlinie, hvor Fægtningen blev staaende. Her flankeredes vor Stilling af en virksom Ild fra Egnen om Ragebøl Kro, men til Gjengjæld flankeredes de Tropper, som stode lige over for Hammer, af Artilleriild fra Surlykke Batteriet paa Als, som nu fik Lejlighed til at komme til Skud.

1. Bataillon af 5. Regiment naaede ikke slet saa langt frem, men dog til den Plads, hvor Piket Nr. 2 havde staaet. Denne Plads erobrede 4. Kompagni, understøttet af 7. 3. Kompagni holdt Forbindelse til højre med Hammers Bataillon. 8. Kompagni, i Forvejen detacheret noget til venstre for at faa Forbindelse med Dybbøl, kæmpede i Terrainet noget sydligere.

Til Støtte for venstre Fløj drog Oberst Bülow 2. Bataillon af 4. Regiment under Kapitajn Wedege frem til Pythusene, hvor den efter Omstændighederne ogsaa kunde yde 7. Regiments højre Fløj Hjælp. Af Bataillonen var 3. Kompagni, som alt berørt, sendt langs

Stranden mod Nord. Den bestod derfor kun af tre Kompagnier, 4., 6. og 8.

For Fjenden kom hele dette Angreb højst uventet. Göben, der, som fortalt, havde villet trække sig tilbage, men kun var forbleven saa langt fremme for at understøtte Röders Fremrykning, havde sendt to Kompagnier af hver Bataillon tilbage for at spise og hente deres Tornistre, som ved Alarmen om Morgenen vare efterladte i Cantonnementerne. Naar de igjen vare komne tilstede, skulde uden Tvivl paa lignende Maade andre Kompagnier sendes tilbage for at restavreres. Nu sendtes der Bud efter de hjemsendte Kompagnier, og da Brigaden Schmid var ankommen tillige med Kommandøren for 13. Division, blev paa sidstnævntes Ordre en Bataillon af den nye Brigade yderligere skudt frem til Understøttelse for Styrken i Ragebøl, hvilken omsider forlod Byen, dels paa Grund af vor Fremadbevægelse i det hele, dels paa Grund af Skud fra Skanse X og Kanondelingen Bræstrup, som efter Ordre havde taget Plads paa Aabenraavejen nær Skansen.

Röder havde imidlertid, da hans Tropper i den østre Del af Dybbøl overdængedes af vore Granater fra Skanserne, befalet Tilbagegang; thi han havde jo kun Ordre til at tage Partiet om Dybbøl Kirke. Men næppe var dette Tilbagetog sat i Udførelse, før der fra Friedrich Carl kom Ordre til, at den østlige Del af Dybbøl By skulde fastholdes. Göben fik samtidig Befaling til at fastholde Ragebøl, og Spidsen af Cansteins Brigade, som alt tidligt paa Dagen var beordret frem til Röders Understøttelse, viste sig nu paa Vejen fra Smøl.

Röder befalede nu en af sine Batailloner, som stod paa Avnbjærg, et Terrain, Röder vilde overlade Canstein til Operationsfelt, at tage den østre Del af Dybbøl i Besiddelse igjen. Men imidlertid var 7. Regiment atter

rykket frem, havde faaet Tag i den tilbagevigende Del af Röders Tropper, og Kampen blussede derfor paa ny heftigt op i Dybbøl By.

Kl. $3^1/_4$ havde General du Plat befalet 7. Regiment at gjøre Angreb paa Dybbøl og tillige befalet Chefen for 8. Regiment, Oberst Hveberg, at sende en af sine Bataillone til 7. Regiments Understøttelse.

Saa snart Oberstlieutenant Muus havde givet Signal til Fremmarche, satte Premierlieutenant Munck sig fra sin Stilling i Bevægelse fremad. I to jævnsides Grupper med Skytter paa Fløjene rykkede han med sin Feltvagt samt 3. Kompagni og en Deling af 2. Kompagni fra Hegn til Hegn frem mod Dybbøl Kirke, men mødte en stedse mere morderisk Ild, saa at han maatte standse en 800 Alen øst for Kirken. Resten af Regimentet, dog med Undtagelse af de tre Kompagnier, som havde staaet ved Avnbjærg og endnu opholdt sig ved Skanserne, førtes mod Dybbøl By, hvor Fjenden veg, og vore Soldater forfulgte ham mellem de brændende Bygninger indtil den vestligere Del af Byen, hvor den Gang den i Følge Friedrich Carls nyeste Ordre fra Avnbjærg hidkaldte Forstærkning ankom til Tvingegaarde.

Imidlertid kom Oberst Hveberg med 2. Bataillon af 8. Regiment, ført af Kapitajn G. F. Møller. En Del af denne, 7. og Halvparten af 6. Kompagni sendtes ud syd for Kongevejen for at operere mod Avnbjærg, Resten gik i Fægtestilling, 3. og 4. Kompagni foran, den anden Halvdel af 6. i Reserve, ind i Byen til 7. Regiments Understøttelse. Kort efter ankom ogsaa de tre manglende Kompagnier af 7. Regiment; 6. sendtes med 4. som Reserve ud for at støtte højre Fløj, 7. rykkede frem gjennem Landsbyens Hovedvej.

Ved 8. Regiments Ankomst blev Kampen i Byen stærkere. Fjenden tabte Terrain, vi forfulgte, og snart

efter havde han kun Tvingegaarde og de vestligste af Byens Gaarde i sin Magt. Oberst Hveberg gjorde i sluttet Kolonne et energisk Angreb mod det førstnævnte Punkt. Han selv faldt under det, dødeligt saaret, men Tvingegaarde erobredes, i det mindste for en Del, og vore Tropper naaede Byens vestlige Udkant, uden at Fjenden dog ganske mistede fast Fod i denne, men i en hidsig og blodig Nærkamp sloges med vore om Herredømmet i denne Del af Dybbøl.

Syd for Kongevejen holdt 7. Kompagni af 8. Regiment den Gang Højdepartiet øst for Frydendal Kro besat, og 6. Kompagni af samme Regiment dannede paa selve Kongevejen Forbindelse mellem 7. Kompagni og Angrebet i Byen.

Klokken var den Gang omtrent 4. For Overkommandoen tog det hele sig regelmæssigt ud. Højre Fløj var omtrent naaet ud til sin Forpoststilling igjen. Venstre Fløj, til hvis Understøttelse nu yderligere 1. Bataillon af 8. Regiment kommanderedes ud, var i Begreb med at naa sin. General Gerlach gav derfor 1. Division Ordre til at lade sine for to Timer siden standsede Afdelinger gaa til deres Cantonnementer paa Als med Undtagelse af 16. Regiment, som blev staaende i Skanserækken til Kl. 8 Aften, og 2. Regiment, som holdtes i Reserve vest for Brohovedet indtil videre.

Nu kom imidlertid paa Grund af Friedrich Carls omtalte sidste Ordre fra alle Sider fjendtlige Afdelinger mylrende frem. Fra Slugten Vidjemose syd for Kongevejen sendte Canstein over Frydendal Kro Tropper frem for at angribe Dybbøl By syd fra. Fra Dybbøl Kirke sendte Röder Tropper ned for at tage Byen nord fra. Imellem Ragebøl og Dybbøl Kirke stormede tre af Röders Batailloner frem mod 5. Regiments venstre Fløj og

Munchs lille Trop, som da laa 1000 Alen øst for Dybbøl Kirke.

Paa dette sidste Sted kom nu 1. Bataillon af 8. Regiment tilstede. Bataillonskommandøren, Kapitajn J. A. Grønlund, havde faaet Ordre til ved et Flankeangreb at forsøge paa at fordrive Fjenden fra Dybbøl Kirke og var fra Slugten mellem Skanse VI og VIII rykket hen imod samme med den Hensigt at angribe Kirken fra Nordost. Bataillonen kom i Fægteformation med 1. og 2. Kompagni foran og 5. og 8. i Reserve tilstede i det Øjeblik, da vor Styrke i Dybbøl By paa Grund af de fra alle Sider fremvældende fjendtlige Masser under en fortvivlet Kamp maatte vige tilbage. Den banede sig under Kamp Vej fremad i Terrainet nord for Dybbøl By og lod, da vore Tropper forlode Byen, 8. Kompagni gjøre et sluttet Angreb frem imod den Styrke, som fra Dybbøl Kirke stormede ned mod Dybbøl By. Men det mislykkedes næsten i Fødslen paa Grund af Situationen, og med et temmelig føleligt Tab maatte Bataillonen, der fandt sig kilet ind i Fjendens Masser og blev beskudt fra alle Sider, indtage en tilbagetrukken Stilling nærmere Skanserne, hvor den vedligeholdt Tirailleringen.

Endnu et Stød, men i Følge Forholdene et lige saa afmægtigt, førtes frem mod Dybbøl Kirke af de tre Kompagnier, som stode ved Pythusene under Kapitajn Wedege for at være til Understøttelse efter Omstændighederne enten for 5. Regiments venstre Fløj eller for 7. Regiments højre. I Henhold til en Ordre fra den kommanderende General, overbragt af en Adjudant, rykkede Wedege frem i sydvestlig Retning mod Kirken med 6. og 8. Kompagni i Fægteformation, det første til højre, det andet til venstre, og 4. i Reserve. Det viste sig imidlertid alt under Fremrykningen, at det Angreb, Bataillonen skulde understøtte, var brudt. Bataillonen kom

ind i Midten af den større Halvpart af det preussiske Regiment, som rykkede frem mellem Ragebøl og Dybbøl Kirke, og efter en heltemodig Kamp, i hvilken Kapitajn Wedege og hans Adjudant samt alle Officerer af det forreste Kompagni til venstre vare faldne eller saarede, maatte Bataillonen indtage en mere tilbagetrukken Standplads.

Først nu blev Situationen klar. Først nu fik man Syn for, at vor tidligere Forpostlinie var tabt. Ogsaa 5. Regiments 1. Bataillon havde omsider, da man intet andet Sted naaede frem til den tidligere Stilling, trukket sig noget tilbage. Da Mørket faldt paa, tiraillerede langs hele Linien vore Tropper endnu med Fjenden, men Fjenden stod paa Avnbjærg og i Dybbøl By, og der kunde ikke være Tale om denne Dag at tilbageerobre Terrainet, selv om Overkommandoen havde haft den Hensigt at gjøre det. Tropperne droges derfor efter Mørkets fuldstændige Indtrædelse bag Skanserne, og en Forpoststilling indtoges 1200 Alen foran samme.

Vort Tab i denne Fægtning, hvis skiftende Omvexlinger paa begge Sider ere fremstillede i det foregaaende, var i alt 669, deriblandt 12 Officerer, hvoraf 5 døde. I dette Tal var der 58 Døde, 316 Saarede og 31 Savnede. Resten var usaarede Fanger, der mistedes som en uudeblivelig Følge af Nærkampen i Dybbøl. Af de Saarede var der ogsaa et Antal af 55, som ikke kunde føres med tilbage.

Fjenden betragtede Fægtningen den 17. Marts, i hvilken en større Del af hans Tropper deltog, som en Sejr af Betydning, men det var den ikke; thi Gerlach vilde ikke forhindre Preusserne fra at rykke ind paa Dybbøl, naar det var deres alvorlige Hensigt. Derimod vilde han have Sikhed i Forsvaret saa vel uden for som inden for Skanserne, og derfor tillod han ikke de to For-

postregimenter, som, understøttede af to af Reserveregimenterne, førte Kampen, at opgive deres Stilling, før de havde kæmpet alvorligt for den.

I den første Uge efter den 17. Marts skete der intet af Betydenhed, hvorimod Skydningen fra Gammelmarksbatterierne paa Broagerland fortsattes jævnt, om Dagen sædvanligt mellem Kl. 10 og 4 med en 100—200 Skud daglig, om Natten med enkelte Skud.

Vor Overkommando forberedte sig paa at modtage en Storm, thi den antog ikke, at Fjenden vilde skride til en regelmæssig Belejring af en Feltstilling som Dybbøl. For at være i Stand til at modtage Stormen, anbragtes to Brigader i Skanserækken, én paa hver Fløj, hvilke om Dagen skøde et Halvkompagni, om Natten et Kompagni frem foran Skanserne som Forposter. Som umiddelbar eller første Reserve anbragtes én Brigade i Barakkerne og én i Sønderborg. De resterende Brigader paa Als dannede en anden Reserve. End videre kommanderedes af de fire Batterier, som hørte til den mobile Hær, 2., 8., 10. og 11., daglig ét til Tjeneste paa Dybbøl, hvilket opstilledes i Delinger mellem Skanserne.

Størst Besvær voldte Broagerilden, som generede den nu forøgede Styrke paa venstre Fløj. For at aflede den fra Terrainet i det hele og saa meget som muligt koncentrere den paa ét Sted, erholdt Skanse II Befaling til at skyde paa Broagerbatterierne, saa ofte de rettede Ilden paa andre Steder end Skanse II, og for at forøge dens Midler til at løse denne Opgave, forsynedes den med endnu én riflet Metalkanon og en 4-Pds. riflet Jærnkanon. Men paa samme Tid forbødes det de andre Skanser paa venstre Fløj at skyde ud mod Fronten, undtagen naar der var sær Anledning dertil, eftersom man alt havde erfaret, at enhver saadan Skydning tildrog vedkommende

Skanse Ild fra Broager. Endelig foretog man af Hensyn til Broager nogle Forandringer i Kanonernes Affutering og forhøjede en Del Traverser.

Endnu var Skansernes Montering hovedsagelig beregnet paa en Storm, men da det af vor Modstanders langsomme og forsigtige Fremgangsmaade kunde sluttes, at han vilde indlede Stormen med en længere Beskydning ogsaa fra Fronten, særlig fra Avnbjærg, fandt man det hensigtsmæssigt, at Skanserne besad noget Skyts, som kunde anvendes mod denne, og der udbragtes derfor noget riflet Skyts i Skanserne VI og VIII, uagtet Forsvaret mod et Stormangreb vilde lide noget i Kraft derved. Særlig Skanse VIII's Bestykning blev meget forandret.

Med Hensyn til Broagerilden maa det endnu bemærkes, at de Granater, som den 15. Marts vare faldne i Sønderborg, havde været en Spore for Overkommandoen til at lægge Depoter og Lasaretter bort fra Byen; de førtes til Hørup Hav, hvor ogsaa de Skibe, som hidtil havde haft Station ved Sønderborg, henlagdes.

Efter saaledes at have skildret Tilstanden ved Dybbøl paa den Tid, da Fjenden rykkede tæt ind paa det, skal endnu nogle Personalforandringer, som paa den Tid skete i Hæren i det hele i Forening med en forandret Inddeling af Brigaderne, omtales. Generalmajor Caroc udnævntes i Wilsters Sted til Kommandør for 3. Division i Jylland og tog sin Stabschef, Kapitajn Fog, med sig til sin nye Post. Infanteri-Reserven ophævedes som saadan, men dens Afdelinger gik ind i 5. Brigade, Harbou, der afgav 10. og 12. Regiment som tredje Regiment henholdsvis til 6. og 4. Brigade, ligesom 13. og 14. Regiment i Fredericia indsattes som tredje Regiment henholdsvis i 8. og 9. Brigade. Paa Grund af Oberst Haxthausens Sygemelding udnævntes derhos Major de

Jonquières til Artillerichef paa Dybbøl, og som Næstkommanderende ansattes Artillerimajor Kauffmann med det Hverv, særligt at have Omsorg for Batterierne paa Als.

Opmærksomheden maa derefter henledes paa nogle Tildragelser, som paa denne Tid forefaldt paa andre Dele af Krigsskuepladsen, og som ikke bleve uden Indflydelse paa Friedrich Carls Planer efter den 17. Marts. Først var nemlig Femern tagen, dernæst havde den preussiske Flaade den 17. Marts faaet sin Ilddaab.

Den første af disse Begivenheder var lidet glædelig for os, men belærende.

Lieutenant Tersløw maa rimeligvis have antaget det en Fjerdingvej brede Femern Sund for uoverskrideligt for Tyskerne, thi paa nogen Kystbevogtning, hvortil han da ogsaa havde højst utilstrækkelige Kræfter, synes han ikke at have tænkt. Der fandtes kun en Vagt paa en Underofficer og 6 Mand ved selve Færgestedet ved Femern Sund, en lignende østligere paa Øens Sydkyst ved Landtungen „Am Tiefe“. Resten af Detachementet opholdt sig i Burg, tre Fjerdingvej fra Færgestedet, og forrettede Garnisonstjeneste der. Der var vel Kanonbaade ved Femern, men foruden at disse ere afhængige af Vejrliget og i Storm ingen Nytte kunne gjøre i et saa smalt Farvand som Femern Sund, vilde de overhovedet, især om Natten, slet ikke kunne hindre en Baadoverfart, og Styrken paa Øen var derfor et let Bytte for et alvorligt Forsøg paa at overrumple den.

General Schlegel havde berammet Natten mellem den 13. og 14. Marts til sit Foretagende. Otte store Baade, som hver kunde rumme 20 Mand, vare udvalgte i Heiligenhafen og skulde om Natten, efter at det var blevet mørkt, føres til den holstenske Side af Sundet. Nogle Vogne holdtes beredte til at kjøres ud i Vandet

for at danne Indskibningsbroer. Sex Kompagnier havde Ordre til at møde ved Stranden for at udføre Expeditionen, og 1½ Batteri for at kunne beskæftige Kanonbaadene, hvis nogen af dem skulde vise sig. Dette var alle de fornødne Foranstaltninger.

Den før nævnte Kommission til Inddrivning af Heste opholdt sig paa Øen. Den bestod af Ritmester W. S. H. F. Benzon af det slesvigske Gendarmeri, Sekondlieutenant H. A. J. Baggesen samt Dyrlæge Eggers, og var ledsaget af en Vagtmester og 12 Dragoner. Kanonbaaden „Buhl“ havde ført Kommissionen til Øen og bugseret en Transportbaad der ned, som skulde anvendes til at overføre Hestene. Senere var Lieutenant Baggesen tagen til Sønderborg med „Buhl“ for at indhente Forholdsregler i Anledning af Tvivl med Hensyn til Fremgangsmaaden ved Tvangsudskrivningen. Efter Tilbagekomsten vare Hestene saa blevne inddrevne ved Kommissionen og samlede i Gjæstgivergaarden i Burg, hvor ogsaa Kommissionen logerede, men da rejste den Storm sig, som vi alt kjende baade fra Jylland og fra Sundeved, og som forhindrede Afrejsen, da „Buhl“ ikke turde tage en Transportbaad paa Slæb i et saadant Vejr.

Stormen bevirkede, at Kanonbaaden „Krieger“, som blokerede Heiligenhafen og den holstenske Kyst, var gaaet til Ankers nordvest for Struekamp Huk ud for Orth. Transportbaaden laa ved Lemkenhafen og Kanonbaadene „Marstrand“ og „Buhl“ ved „Am Tiefe“, hvor ogsaa nogle mindre for Kommandoets Skyld til Femern henlagte Transportfartøjer befandt sig.

At Preusserne i den haarde Storm kunde udføre deres Forehavende, fortjener al Anerkjendelse. Det lykkedes dem først om Morgenen Kl. 5 at faa det første Hold, der udgjorde et Kompagni, afsted. Farten til

Femern gik paa Grund af den vestlige Storm strygende, men nogle af Baadene synes at være blevne kastede op paa Femerns Kyst. Tilbageturen for at hente et nyt Hold var vanskeligere. Der maatte krydses tilbage, og nogle af Baadene dreve ud af Kursen. Imidlertid overførtes der to Hold til, men derpaa maatte den videre Transport standse paa Grund af Søfolkenes Udmattelse.

Det først overførte Hold var fuldkommen tilstrækkeligt til at overrumple vor Besætning. Vagten ved Færgestedet maa være bleven opmærksom og have grebet til Vaaben, thi Underofficeren og Halvdelen af Mandskabet saaredes. Imidlertid toges Vagten i sin Helhed, og det preussiske Kompagni satte sig derpaa i Marche mod Burg, undervejs udskrivende Vogne, og ankom til Byen, før Rygtet om Overgangen var naaet der hen. Kommissionen havde tænkt paa at tage bort denne Morgen, og Dragonerne havde derfor været tilsagte til at stille Kl. $5^1/_4$ Morgen. Men om Natten Kl. $3^1/_2$ var Lieutenant Baggesen kommen ind til Ritmesteren for at melde, at Afrejsen paa Grund af Stormen var umulig. Ritmesteren var selv gaaet ned paa Torvet for at tage Kjende paa Vejret, men havde dernæst afbestilt Mødet Kl. $5^1/_4$ og lagt sig til Ro. Noget efter styrter Vagtmesteren ind i hans Værelse med den Melding, at der var Opløb paa Gaden og hørtes Skydning. Ritmesteren sprang ud af Sengen og hen til Vinduet. En Salve affyredes i dette Øjeblik mod Huset paa Grund af, at en Soldat fra et Vindue havde fyret ned paa Preusserne. Vagtmesteren, som ilede ned paa Gaden, straktes død hen ad Stenbroen. Alle grebe nu til Vaaben. Lieutenant Baggesen blev tagen i bart Linned med Vaaben i Haand, men Overrumplingen var fuldstændig. Vagten i Byen, Detachementskommandøren, Kommissionen, alle toges til Fange.

Ansvaret for denne Begivenhed vil ikke kunne paabyrdes nogen enkelt, da man forgjæves søger efter en Øverstbefalende over de forenede Stridskræfter. Marineministeriet havde i Februar, da Spørgsmaalet om Femerns Besættelse var rejst, tilbudt en ældre Søofficer til denne Post, men Sagen var ikke bleven ordnet. Paa „Krieger" iagttog man Kl. 7, da det var blevet lyst, tre Baade krydsende i Sundet, og Kanonbaaden skød derfor en halv Snes løse Skud for at vække Opmærksomhed i Land og paa de andre Skibe. Baaden hilsedes derpaa med tre skarpe Skud fra den holstenske Kyst, hvilke dog ikke naaede den paa den fjærne Liggeplads. „Buhl" hørte denne Skydning og signaliserede derom til „Marstrand", som intet havde hørt. Paa „Marstrand" saa man dernæst Vagten ved „Am Tiefe", hvis Mandskab var i Færd med at gjøre et Transportfartøj klart, som det i Stormvejret dog ikke kunde magte ene, gjøre Tegn ud til Baaden, men man tillagde ikke Tegnene nogen Betydning og bekymrede sig derfor ikke videre derom, især da Soldaterne i deres Utaalmodighed strax efter ilede ad Burg til. Først over Middag begyndte man paa denne Kanonbaad at ane Uraad. Chefen gik da Kl. $4^1/_2$ i Land. Her erfór han, at Byen var erobret fra den tidlige Morgen af, og han saa nu ogsaa et preussisk Kommando komme sig i Møde, saa at han skyndsomt lod sig sætte om Bord igjen. „Marstrand" gik nu øst om Øen til Orth, hvor „Krieger" endnu laa den 16. om Morgenen, da „Marstrand" naaede den. Paa „Krieger" vidste man endnu ikke, hvad der var foregaaet paa Øen Dagen før. Paa Grund af Tykning og Storm havde man ingen Efterretninger kunnet have. De to Kanonbaade bjærgede nu i Forening Transportbaaden ud fra Lemkenhafen og gik til Nakskov, medens „Buhl", som lidt senere end de andre Skibe ad samme

Vej som „Marstrand“ kom til Orth, efter at have konfereret med de andre Baades Chefer, gik til Hørup Hav med Melding til den Kommanderende.

Nogle Dage efter gik „Krieger“ og „Marstrand“ atter til Femern Sund, hvor de den 19. skøde hver en Snes Skud mod de fjendtlige Baadsamlinger paa Land. Om Aftenen kjørte Fjenden Artilleri op mod „Krieger“ paa Kysten ved Orth paa Femern.

I nogen Tid derefter togtede Skibene frem og tilbage mellem Nakskov og Femern Sund.

Femerns Erobring vakte en større Begejstring i Tyskland end nogen tidligere udført Bedrift. I Virkeligheden var den en dristig og rask Krigsgjerning, men, hvad der især forskaffede den saa meget Bifald, var den Omstændighed, at den strejfede vor Søoverlegenhed og viste, hvorledes man kunde komme til vore Øer. Af samme Grund hilsedes ogsaa den Efterretning med Jubel, som faa Dage efter spredtes over Tyskland om den preussiske Flaades første Søtræfning ved Rügen den 17.

Som fortalt, var Blokaden notificeret til den 15. Marts; men den danske Eskadre, som efter „Jyllands“ Bortgang kun bestod af „Sjælland“, „Hejmdal“ og „Thor“, lod sig endnu den Dag ikke se fra Land. Den holdt det den 15. under den Storm, vi oftere have haft Anledning til at omtale, gaaende nordost for Rügen og viste sig først den 16. for de tyske Spejderbaade to Mile sydsydost for Jasmund, hvor den forblev. Det var nemlig ikke van Dockums Hensigt at indlade sig paa en saadan Blokade, som Tyskerne ventede. Fra en Standplads øst for Rügen kunde han forhindre Ind- og Udsejling til og fra de Havne, han skulde blokere, ad Farvandet mellem Rügen og Oderbanken. Naar han erholdt Smaaskibe, hvilke han til visse endnu manglede, kunde han udstrække Blokaden over Oderbanken til det østre Løb.

Der fattedes saa kun Bevogtning ud for Dornbusch nordvest for Rügen, Stralsunds nordre Udløb. Det eneste, som kunde indvendes mod denne Methode, var, at den stred noget mod Udtrykkene i Notifikationen, som ikke udtalte, at Stettinbugten, men at sex ved Navn anførte Havne vilde blive blokerede. De nævnte Havne kunde i stræng Forstand ikke siges at være blokerede, naar der var fri Samfærdsel mellem dem indbyrdes. Planen, som van Dockum havde udkastet, sikrede ham imidlertid med faa Skibe Overvægt over Modstanderne.

Som Forholdene vare, kunde de tyske Skibe imidlertid løbe ud af deres Havne, forene sig og havde et temmelig stort Farvand inden for den danske Blokadelinie at operere i, en Fordel, som de benyttede med en anerkjendelsesværdig Utrættelighed og Foretagelseslyst. Saaledes søgte Kapitajn Jachmann den 17. Marts ud til den danske Eskadre for, i Tillid til de tyske Skibes formentlig større Hurtighed og længere rækkende Skyts, at aabne Ilden paa Blokadeeskadren.

Klokken var 9, da „Arkona“ og „Nymphe“ stode ud af Indløbet til Swinemünde. De dampede først mod Øst til Dievenow for at overbevise sig om, at der ikke øst for Oderbanken var Skibe, som kunde spærre dem Tilbagegangen til Swinemünde under en Kamp, satte dernæst Kurs ret over mod Greifswaldø ud for Thissow, hvor Dampskibet „Loreley“ stødte til med Chefen for Kanonbaadene om Bord, som meldte, at 1. Kanonbaadsdivision, som var beordret til at deltage og opholdt sig i Farvandet inden for Rügen, alt havde foretaget en Rekognoscering om Morgenen og havde gjensét de danske Skibe paa deres Plads fra den foregaaende Dag.

Den danske Eskadre forøgedes denne Morgen med Linieskibet „Skjold“, som ankom Kl. 10. Der var for-

inden til den kommet endnu et Skib, men dette var ingen Krigsdamper, som Fjenden antog det for, kun et fragtet Dampskib, „Newsky“, som bragte Kul til Eskadren. Da man fra Admiralskibets Top opdagede Fjenden, 9 Dampere i Tal, ved Greifswaldø, besad Eskadren mere end tilstrækkelig Styrke til at vise Fjenden tilbage, men man savnede „Jylland“, som endnu ikke var kommet tilbage fra Kjøbenhavn, fordi det var det eneste af Eskadrens Skibe, der var Fjenden overlegen i Hurtighed. Da der kort efter opdagedes en Damper i Nord, satte van Dockum sin Lid til, at det var den, og forholdt sig derfor, ogsaa fordi det overhovedet var fornuftigt at lokke de fjendtlige Skibe saa langt ud som muligt, fuldkommen rolig, selv da disse Kl. 1 saas at sætte Kursen mod Nord op imod de danske Skibe, „Arkona“ og „Nymphe“ ved Siden af hinanden, men i stor Afstand, „Nymphe“ nærmest Land, „Loreley“ midt imellem dem lidt tilbage, og Kanonbaadene langs Rügens Kyst.

Kl. 2½ fik man om Bord paa den danske Eskadre, hvor alle Kikkerter afvexlende havde været rettede mod Nord og mod Syd, med Sorg Vished for, at det ikke var „Jylland“, som kom, men „Tordenskjold“, et af Flaadens langsomste Skibe. Der var nu kun lidet Haab om at kunne afskære noget af Fjendens Skibe. Imidlertid maatte det forsøges. Lidt efter Kl. 2½ hejsedes der Signal for klart Skib, og 10 Minuter senere satte Admiralskibet sig i Bevægelse efter ved Signal at have befalet de andre Skibe at følge den Kommanderende. Forrest styrede „Sjælland“ lige mod „Arkona“, og i Kjølvandslinie fulgte først „Skjold“ og saa de andre Skibe.

De to Eskadrer styrede nu med fuld Kraft mod hinanden. Da de havde nærmet sig hinanden paa lidt mindre end en halv Mils Afstand, affyrede „Arkona“ fra

en af sine Bovkanoner det første Skud mod „Sjælland“. Da Afstanden var formindsket til 3000 Alen, løsnede det det andet Skud, hvornæst „Sjælland“ girede Styrbord hen og sendte „Arkona“ sit glatte Lag fra Bagbordssiden, medens det fortsatte sit Løb for at komme ind mellem de fjendtlige Skibe og afskære „Arkona“. Dette havde imidlertid drejet Styrbord over paa samme Tid som „Sjælland“, havde affyret sit Bagbordslag og var dernæst med fuld Kraft dampet mod Syd, rettende sine Styrbords Kanoner mod „Sjælland“, som nu begyndte Forfølgelsen, fulgt af Linieskibet „Skjold“ og Eskadrens øvrige Skibe. De andre preussiske Skibe vendte ogsaa, da de saa „Arkona“ gjøre det, og Situationen var nu: „Sjælland“ med Anspændelse af alle Kræfter søgende at naa ind mellem de vigende tyske Skibe for at afskære „Arkona“, dette sidste skraat foran det mod Øst, ligeledes dampende afsted med fuld Kraft, „Nymphe“ skraat foran „Sjælland“ til højre nærmest Land og „Loreley“ lige foran „Sjælland“. Under dette Løb skød „Sjælland“ med sine Bovkanoner og dem af de andre, som kunde bringes til at bære paa Fjenden. De preussiske Skibe besvarede Ilden fra deres Agterkanoner og ligeledes fra dem af de andre, som kunde komme til at virke.

Det viste sig imidlertid snart, at „Sjælland“ ikke vilde kunne løbe de fjendtlige Skibe op. Det var altsaa uklogt at give Afkald paa Bredsideilden for at arbejde mod et Maal, som dóg ikke kunde naas. Det var bedre saa eftertrykkeligt som muligt at beskyde Fjenden, medens han endnu var nogenlunde nær. „Sjælland“ girede derfor nu skiftevis til Styrbord og Bagbord, gav vexelvis Bagbordslaget til „Arkona“ og Styrbordslaget til „Nymphe“, medens Bovkanonerne vedblivende bar paa „Loreley“. Denne Manøvre var virksom, men

havde den Ulempe, at det ene fjendtlige Skib kunde beskyde „Sjælland“ langskibs, hver Gang det girede for at give det andet det glatte Lag. „Sjælland“ led en Del paa denne Tid og formindskede endog sin Fart noget for at faa „Skjold“ tættere op til sig, men Fjenden blev heller ikke uskadt. „Loreley“ nødtes, paa Grund af et vel rettet Skud agter ind, til skyndsomt at søge ind under Peerd tillige med Kanonbaadene. „Nymphe“ søgte et Øjeblik noget ind imod Land paa Grund af en den tilføjet Beskadigelse, men det lykkedes den at udbedre Skaden hurtigt, uden at Farten blev standset, og den fortsatte derpaa med anerkjendelsesværdig Udholdenhed Kampen.

Fra det Øjeblik „Skjold“ kom tæt op under „Sjælland“, holdt de to Skibe sammen under Forfølgelsen, men Afstanden blev nu stedse større mellem dem og de fjendtlige Korvetter. Klokken henved 5 døde Ilden hen, efter at den paa Slutningen havde indskrænket sig til enkelte Afskedshilsener, vexlede mellem de danske Bov- og de tyske Agterkanoner. Forfølgelsen vedblev dog, indtil de fjendtlige Skibe Kl. 8, da de danske vare en Mils Vej agter ude, slap ind i Swinemünde, hvor Fyret tændtes for at lede Korvetterne ind, men slukkedes, saa snart de havde naaet Havn.

Efter et kort Ophold stod „Sjælland“ atter nord paa, hilset med Hurraer fra „Hejmdal“ og „Thor“, som imidlertid vare komne op. Ved Greifswaldø rungede i den mørke Nat en lignende Hilsen Fregatten i Møde fra „Tordenskjold“ og Dampskibet „Newsky“, som vare forblevne længst tilbage. Kort efter øjnedes et Skib i Nord, der styrede mod „Sjælland“ med Kjendingssignal som dansk Orlogsmand, — det var „Jylland“.

Ingen af de danske Skibe havde lidt nogen Skade, som ikke kunde udbedres paa Søen. „Sjællands“s Tab

af Mandskab var 3 Døde og 19 Saarede. Med disse afgik „Hejmdal" samme Aften til Kjøbenhavn.

Paa Fyrtaarnet i Swinemünde havde man med Spænding fulgt Fægtningens Gang og flere Gange troet de tyske Skibe fortabte. Stemningen betragtede det derfor som en overordentlig Sejr, da Skibene om Aftenen i god Behold kom tilbage. Rygtet om den ejendommelige Sejr fløj i et Nu Tyskland over. Jachmann blev samme Dag udnævnt til Contreadmiral. Det tyske Folk følte sig henrykt. Ingen gjorde sig Rede for Kampens Sammenhæng eller Enkeltheder. Overdrivelsen fulgte Glæden i Hælene. Man troede for Alvor, at den preussiske Flaade nu kunde tage Kampen op med den danske.

Under denne Beruselse voxede i Berlin Tanken om Flaadens Operation langs Kysten til Als, og Prins Adalbert begav sig til Swinemünde for personlig at lede denne Bedrift. Imidlertid saa man paa Stedet selv ikke Sagen i det Lys, hvori den var betragtet i Berlin, og der forbeholdtes Preussen Skuffelser.

For Prins Friedrich Carl var alt det, som var sket, en Spore til at sætte Overgangen til Als i Scene, thi nu havde alle andre Hærafdelinger, de i Holsten med, og Flaaden vundet Lavrbær, kun ikke hans. Dertil kom nu de politiske Forholds Udvikling, thi Danmark var nær ved at give efter i Conferencespørgsmaalet, og en Vaabenstilstand kunde forudsés.

Lord Russell havde trængt stærkt ind paa den danske Regering og i en Note til Sir A. Paget af 9. Marts, som dog først den 16. blev læst op for Monrad og Quaade, lagt den paa Sinde, at hverken England eller Frankrig eller Rusland eller Sverig under de nærværende politiske Forhold var beredt til at komme Danmark til Hjælp. Da han havde erfaret, at det danske Kabinets Nølen med at modtage Conferencen for en Del var for-

anlediget ved Frankrigs Holdning lige over for Forslaget, lod han den engelske Gesandt i Paris, Lord Cowley, gaa til Drouin de L'Huis i den Anledning. Den franske Udenrigsminister erklærede, at han vel hidtil havde undladt at presse paa den danske Regering, fordi Frankrig ikke vilde paatage sig Ansvaret for at raade til en Forholdsregel, som maaske ikke vilde blive ledsaget af Held, men da han paa den anden Side heller ikke ønskede, at de Danske skulde tvivle om hans Vilje til at gjøre, hvad han kunde, for at gjenoprette Freden, tillod han nu, at Dotezac understøttede Paget i Kjøbenhavn, hvorom der strax afsendtes Telegrafdepecher. Med Hensyn til Conferencens Forhandlinger udtalte Lord Russell i nys nævnte Note af 9. Marts, at det var forudseeligt, at Østerrig og Preussen vilde foreslaa Holstens og Slesvigs Forening og gjøre gjældende, at Aftalerne af 1851 og 52 vare sønderrevne, men at det vilde være de nevtrale Magters Sag at støtte hine Aftaler med passende Modifikationer og at foreslaa en Organisation af Monarkiet, som kunde føre til en varig Fred og opretholde Danmark som en uafhængig Stat samt tilfredsstille Kongen af Danmarks tyske Undersaatter.

Det, som England ønskede, var Modtagelse fra Danmarks Side af Conferencen i Forbindelse med Vaabenstilstand paa et af de af Østerrig og Preussen i deres sidste identiske Noter gjorte Tilbud. Men i vor Regering viste der sig megen Modstand, især mod en Vaabenstilstand. Man gik ud fra, at vor Krig med Tyskland vilde faa et lignende Forløb, som Krigen 1848—50, at den vilde henholdes i flere Aar med indskudte Vaabenstilstandsperioder, og hvis man nu gik ind paa en Vaabenstilstand, vilde Følgen let kunne blive den, at vi denne Gang fik tre Vinterfelttog, i Steden for i 1848—50 tre Sommerfelttog. Uagtet Krigsministeren ikke havde noget

imod en kort Vaabenstilstand, for at kunne vinde bedre Magt over Forsvarsmidlerne, og Marineministeren i alt Fald kastede betænkelige Blikke paa den østerrigske Flaade, som nærmede sig, blev Vaabenstilstanden forkastet. To af Ministrene forlangte deres Afsked, hvis den antoges nu midt om Sommeren, medens Marinen kunde virke. Derimod vedtoges det i Dagene om den 16. Marts at gaa ind paa Conferencen, da hele Evropa nu ventede paa den danske Regerings Tilslutning, og alle Magter pressede paa vor Regering. Betænkelighederne angik kun den temmelig udbredte Stemning i Kabinetterne for et Slesvigholsten inden for Monarkiets Grænse. Men Lord Russell havde telegraferet til Sir H. Paget, at naar den danske Regering blot i Principet modtog Conferencen, vilde den engelske Regering selv anbefale, at Forpligtelserne fra 1851 og 1852 toges til Grundlag for Forhandlingerne. I Overensstemmelse hermed modtog den danske Regering i Principet Conferencen. Den officielle Meddelelse derom afgik den 18. Marts til vor Gesandt, T. Bille, i London. I denne udtaltes det, at den danske Regering gik ud fra den Forudsætning, at Aftalerne 1851 og 1852 vilde danne Grundlag for Forhandlingerne, og at dette dens Standpunkt ikke vilde møde nogen Indvending, eftersom det var i de nævnte Aftaler af 1851 og 52, at først Forbundsforsamlingen i Frankfurt og dernæst de tyske Stormagter havde søgt Hjemmel for deres Fællesangreb paa Danmark. Lord Russell betragtede derefter Danmarks Samtykke som erhvervet; der var ikke længere Tale om en Forudforpligtelse fra de tyske Hoffers Side til at antage en bestemt Basis. Den 21. Marts tilstillede han Londontraktatens Magter og det tyske Forbund Indbydelser til en Conference i London, hvis Aabning bestemtes til

den 12. April, og hvis Maal simpelthen betegnedes som Gjenoprettelse af Freden.

Prins Friedrich Carl havde nu Tid til 12. April og derefter en Uge eller to til; thi selv om Conferencens første Udbytte blev en Vaabenstilstand, maatte dens Hidførelse dog tage saa lang Tid. Men hvis Als's Erobring skulde gaa den langsomme Vej over Dybbøl, var der ikke megen Udsigt til, at han kunde erhverve Øen, før Vaabenstilstanden indtraadte, og han besluttede derfor nu for Alvor at skride til Ballegaardsplanens Udførelse.

En overordentlig Virksomhed udfoldedes nu for i største Hemmelighed at forberede alt til Overgangen.

Det var ansét nødvendigt paa én Gang som første Hold at kunne overføre 2 à 3 Batailloner, for at de kunde overvælde den danske Besætning paa Nordlandet dog hertil vare Midlerne fundne. De preussiske Pontoner, som vare tilstede i et Antal af 68, kunde, sammensatte som Færger, transportere 1000 Mand, de østerrigske Pontoner, der kunde sammensættes 6 og 6 til større Overskibningsfærger, gave Plads for 300, 8 danske Pontoner, som vare gjorte til Bytte i Danevirkestillingen, egnede sig ikke til at danne Færger, men de kunde anvendes som Pramme og toge tilsammen 160 Mand. Dette var i alt Befordringsmidler for 1460 Mand. Der behøvedes nu kun at skaffe Baade for c. 340 Mand, saa kunde c. 1800 Mand overføres ad Gangen, d. e. 3 Batailloner, thi paa Grund af Afgivelse af Mandskab til mangfoldig anden Anvendelse ved Foretagendets Fremme kunde Bataillonernes kombattante Styrke kun regnes til en 600 Mand for hver.

Rofolkene regnedes ikke med i ovennævnte Styrke, som kunde tages om Bord paa én Gang. Rofolkene skulde jo nemlig vende tilbage for at hente næste Hold.

Der vilde være 458 Aarer at betjene, og der regnedes som nødvendig en tredobbelt Besætning til dem, altsaa 1374 Mand, thi der maatte afløses undervejs og desuden være Erstatning tilstede for de Rofolk, som saaredes. Pontonererne kunde kun afgive 400 Mand til denne Tjeneste; man undersøgte da, hvor mange Rokyndige der fandtes i Bataillonerne, og fra dem opdrev man det manglende Antal 974.

For ikke at røbe noget, skulde Broerne ved Egernsund — der var nemlig slaaet en ny ved Siden af den tidligere omtalte — forblive staaende til det sidste Øjeblik, uagtet en stor Del af de preussiske Pontoner vare anbragte i dem. Heller ikke skulde Baadene samles for tidligt, og man undgik helt at tage dem i Aabenraa eller i den Egn, hvor de skulde bruges. Man fandt i Omegnen af Nybøl Nor et tilstrækkeligt Antal, som man hemmeligt designerede til at tages, naar Øjeblikket kom, og til hvilke man skjult i Skoven Møllesnej fabrikerede det nødvendige Tilbehør. Til Transporten af disse Baade i det afgjørende Øjeblik til Ballegaard behøvedes der 39 Vogne, hvilke man vilde tage i Omegnen og ligeledes i Skoven indrette til deres nye Bestemmelse ved at skille For- og Bagvogn fra hinanden og forbinde dem ved lange Bjælker.

Det var en stor Fabrikvirksomhed, som, skjult for Omverdenen, udfoldedes i den lille Skov ved Nybøl Nor. Alt, hvad der behøvedes af nyt til Færgernes Sammensætning, forfærdigedes her. Der lavedes Rækværker til Færgerne, for at Hestene ikke skulde falde over Bord. Der forarbejdedes Aarer og Aaretolle, hvilke forbandtes indbyrdes ved en Kjæde, for at en Aare ikke skulde gaa tabt, fordi den, der førte den, saaredes. Der tilvejebragtes Træproppe i Mængde til i Forening med Blaar at stoppe Lækkadser og Huller, bevirkede ved Kardæt-

sker, og Redningsapparater for Ulykkestilfældes Skyld. Størst Vanskelighed frembød Fabrikationen af Aarer, da Materialet til dem ikke var let at opdrive. Men man skaffede sig én Del Aarer ved List. Kommandanten i Aabenraa indskærpede nemlig offentligt Forbudet mod at sætte Baade i Vandet og befalede som en Foranstaltning, der havde til Hensigt at forhindre en Forsyndelse mod dette Forbud, alle Aarers Aflevering til Kommandantskabet. Der fra bleve de senere under Kavalerieskorte førte til Ballegaard den Nat, Overfarten skulde foretages.

Efter forudgaaede nøjagtige Undersøgelser blev det bestemt, at Baadene og Pontonerne skulde sættes i Vandet og Indskibningen begynde paa tre i en Afstand af 4 à 500 Skridt fra hinanden beliggende Punkter, hvoraf det sydligste var Ballegaard Færgebro, og de andre laa nord der for ved Udløbet af to smaa Biveje. Til at dække Overfarten bestemtes 50 Piècer, nemlig: 30 riflede 6-Pds., 12 riflede 12-Pds. og 8 riflede 24-Pds. Kanoner. De skulde stilles i Batteri, dels umiddelbart ved Indskibningspunkterne, dels længere borte paa begge Sider. Et Batteri skulde saaledes oprettes nordligst ved Laxfangst for at kunne modtage de danske Skibe, der fra Stegsvig vilde løbe ind i Alsfjord, strax som de viste sig. Et bestemtes anlagt sydligst mellem Knarhøj Bugt og Snogbæk Hage for paa lignende Maade at kunne tage imod de danske Skibe, som kom fra Augustenborg Fjord. Men ingen af disse Batterier maatte paabegyndes før i sidste Øjeblik; Kanonerne skulde parkeres langt der fra, og ved Ballegaard maatte der ikke ske et Spadestik, ikke vise sig Soldater i Samling, eller foretages noget som helst, der kunde lede Tanken hen paa Muligheden af, at man havde noget i Sinde der.

Man antog det for rigtigst at gaa over i Dagbræk-

ningen saaledes, at Mørket tilslørede Baadenes Udsættelse i Vandet og Affarten, men at det blev lyst, naar første Hold steg i Land paa Alssiden, thi da kunde de preussiske Batterier se den anden Kyst og understøtte Landstigningen. Det fastsloges da, at Batteriernes Bygning skulde paabegyndes, saa snart det var blevet mørkt den Nat, man vilde udføre Overgangen, at de svære Kanoner til Kysten skulde i Begyndelsen af Natten føres til deres Pladser, at dernæst Ponton- og Baadkolonnerne skulde sætte sig i Bevægelse mod Ballegaard og endelig Tropperne, som saa, naar de, i Forvejen ordnede i Hold, hen imod Morgenstunden til de bestemte Klokkeslæt kom til de bestemte Indskibningspunkter, vilde finde Færger og Baade beredte til at tage dem om Bord og Batterierne paa Land færdige til at understøtte dem.

Det hele var et det preussiske Kombinationstalent værdigt Foretagende. Det blev Opgaven at sørge for, at der ikke kom til at mangle det mindste, naar det kom til Stykket. Der tænktes paa alt, endog paa tørre Støvler til det første Hold, som førtes over, og paa Landgangsbroer, som kunde opslaas paa Als's Kyst til Brug for andet og de senere Hold. Vejene, der førte til Indskibningspunkterne ved Ballegaard, udvidedes og forbedredes, for at de svære Kanoner og Pontonkolonnerne kunde komme frem ad dem. For at ikke noget af, hvad der hørte til Forplejnings- og Sundhedstjenesten, skulde mangle, men Magasiner, Ambulancer og Lasaretter pludselig, efter at Overgangen havde fundet Sted, kunde vise sig i Funktion paa Als, traf Intendantur og Lægevæsen Forberedelser, som hver for sig vare Udbytte af en udviklet praktisk Beregningskunst.

Med mindre end sine to Divisioner vilde Friedrich Carl ikke optræde paa Als. Tjenesten mod Dybbøl maatte derfor forinden overtages af Ravens Brigade fra

Holsten og Gardedivisionen i Jylland. Først skete imidlertid nu af den preussiske Garde og Østerrigerne i Forening Angrebet paa Fredericia, som havde til Hensigt at binde den danske Styrke, der fandtes i Fæstningen, fast til den. Dernæst skulde Dybbøl angribes to Dage før Planens Udførelse, og den første Parallel anlægges for paa lignende Maade at fastholde Styrken paa Als i det sydlige. Endelig bestemtes det, for end mere at fængsle de Danskes Opmærksomhed til den sydlige Del af Øen, at Sønderborg skulde bombarderes Dagen før. Naar da imidlertid Garden var kommen fra Jylland, vilde Timen være slaaet for Udførelsen af Friedrich Carls dristige og storartede Plan.

II.

Trods al fra Fjendens Side udvist Forsigtighed bleve de store Forberedelser ikke skjulte for den danske Overkommando. Der kom paalidelige Beretninger om Ind- og Udskibningsøvelser i stor Maalestok paa Nybøl Nor, om Fabrikation af Aarer og andet sligt i Tusendvis, som ikke lode nogen Tvivl tilbage om, at den tyske Hær tænkte alvorligt paa et Overgangsforsøg i det store. Opmærksomheden henledtes derfor i stedse stigende Maal paa at dække de to Punkter, som man ogsaa paa dansk Side ansaa for de eneste mulige Objekter for slige Forsøg: Arnkilsørepartiet lige over for Sandbjærg Skov og Melspartiet lige over for Ballegaard. Paa sidst nævnte Sted havde Chefen for Melsdetachementet, Kapitajn Wildenrath, lagt Mærke til, at i længere Tid preussiske undersøgende Officerer havde kredset om Ballegaard.

De to Brigader, som udgjorde den i det tidligere nævnte „anden Reserve“, henlagdes saaledes, at de kunde være til Understøttelse, om fornødent, hver af dem for et af de truede Punkter. Den ene fik Cantonnement nær Sønderborg saaledes, at den kunde støtte Arnkilsørepartiet, hvis Lokalbevogtning bestod af 12. Regiment og Batteriet Schreiber. Den anden henlagdes til et Cantonnement om Egnen nord for Augustenborg, omtrent

midtvejs mellem Sønderborg og Mels, saa at den lige hurtigt kunde dirigeres til hvilket som helst af disse Punkter. Til Dækning af det nordlige Als, hvis Lokalbevogtning udgjordes af Melsdetachementet og Batteriet Bruus, regnede Overkommandoen dog især paa Marinen. General Gerlach havde forlangt et Panserskib stationeret ved Alsfjord, og „Absalon“ laa i Stegsvig tillige med „Hertha“ og en Del Rokanonbaade.

General Gerlach laa paa denne Tid i Strid med Krigsministeriet, som bebrejdede ham hans Passivitet. Hæren var nemlig nu naaet op til den Styrke, den burde have haft i Februar. Den talte, naar alt medregnedes, Kombattanter og Nonkombattanter, øvede og uøvede, mellem 70 og 80000 Mand, og Kombattanterne androge 63000 Mand, hvoraf dog en 9000 endnu vare uøvede under Uddannelse. Paa Krigsskuepladsen var der imidlertid over 50000 Kombattanter, og med den Styrke, mente Krigsministeren, at det ikke kunde forsvares at staa ørkesløs i befæstede Stillinger. Han fremsendte derfor forskjellige Forslag til større Foretagender, navnlig i Nørrejylland. Gerlach, som regnede sin mobile Styrke noget mindre, fordi han fradrog Syge og, hvad der nødvendigt var bundet til de faste Stillinger, Fæstningsartilleriet og til Dels Ingenieurerne, modsatte sig bestemt Krigsministerens Planer og hævdede, at det eneste Parti, som Danmark efter hans Formening for Tiden kunde tage, var det, saa vidt muligt at søge at forsvare Dybbølstillingen og Fredericia og at bevare Armeen. Fra denne Overbevisning vilde han ikke vige, og den 17. Marts henstillede han derfor til Ministeren, om det ikke maatte være rigtigst, at en anden Overkommando udnævntes, da han til fulde erkjendte det mislige i, at der fandt Meningsforskjel i saa Henseende Sted mellem den øverste Krigsbestyrelse og Overgeneralen,

der efter hans Mening maatte have frie Hænder til at handle efter Omstændighederne og sin bedste Overbevisning, hvad de militære Operationer angik.

Denne Strid endte pludseligt ved det preussisk-østerrigske Angreb paa Fredericia, som brød Stilheden paa den nordre Del af Krigsskuepladsen og lagde Beslag baade paa Krigsministerens og Overkommandoens Opmærksomhed.

Efter Fægtningen den 8. Marts havde Fæstningen i Ro fortsat sine Arbejder for at komme i Forsvarsstand. Monteringen var vel nogenledes færdig. Dog vare de riflede Kanoner, som vare ankomne, endnu ikke førte paa deres Pladser. Oversvømmelsen vest for Fæstningen havde gjenvundet sit Omfang fra 1849. Tre Dæmninger, Chausséen, Fuglesangsvejen og Strandvejen førte ud over den, men det Blokhus, som den Gang dækkede den sydligste, Strandvejen eller Snoghøjsdæmningen, var ikke gjenopbygget. Derimod laa Koldingværket ved den nordligste Dæmning.

Forsvaret var delt i to Fronter: det nordre og det vestre Forsvar. Det første kommanderedes af Chefen for 8. Brigade, Oberst Scharffenberg, det sidste af Oberstlieutenant G. J. V. Nielsen, der midlertidigt kommanderede 9. Brigade, da dennes Chef efter General Wilsters Afgang endnu fungerede som Kommandør for 3. Division. Under det nordre Forsvar henhørte den befæstede Lejr, der var besat af 14. Regiment. For den Voldstrækning, som dannede den egentlige nordre Front fra Stranden til Prinsens Port, udgjorde 8. og 20. Regiment Besætningen. Den vestre Front forsvaredes af 19. og 21. Regiment, medens 13. Regiment, hvoraf der var udskilt en Arbejdsbataillon, der kommanderedes af en Kapitajn med Lieutenanter som Kompagnikommandører, udgjorde Garnisonsbataillonen, hvorfra to Kompagnier

vare afgivne til Kystbevogtningen paa Fyn, medens de to andre dannede en Reserve, dels i Fæstningen selv og dels i den befæstede Lejr. Paa begge Fæstningens Fronter fulgtes følgende Tjenstomgang: Af de til Frontens Forsvar afdelte to Regimenter besatte det ene med én Bataillon Volden og med den anden Forterrainet; det andet var indkvarteret i Byen. Regimentet i den befæstede Lejr havde paa en lignende Maade én Bataillon i og bag Skanserne og én hvilende i Barakker i Slugten ved Teglværket.

De to Bataillоner, som stode i Forterrainet, havde Plads paa den vestre Front foran Slesvigs Bastion og paa den nordlige Front foran Prins Christians Bastion. Disse Bataillоner havde Forpostkompagnier fremskudte paa de vigtigste Veje, som førte ind til Fæstningen, og fra disse udstilledes atter Feltvagter, hvis Vedetter paa den vestre Front stode uden for Overgangstederne over Oversvømmelsen og paa den nordre dannede en sammenhængende Linie fra Oversvømmelsens Nordende langs Slugten, som er en Fortsættelse af den, over Egum-, Vejlby- og Trelde-Vejene til den befæstede Lejr, hvis Poster stode umiddelbart uden for Skanserne mod Vest, men som mod Nord havde to fremskudte Feltvagter, en ved Kirstineberg, hvilken om Natten gik tilbage til i Højde med Ryes Høj, en østligere ved Stranden.

Den 14. Marts havde Fjenden fra den tilbagetrukne Stilling ved Elbodalen, som han havde indtaget Dagen efter den 8. Marts, foretaget en Rekognoscering mod Fæstningen. Et mindre Kommando var gaaet frem fra Bredstrup, sikret af et større, som samtidig havde overskredet Havreballepasset. Nordvest for Fæstningen, ved Stenhøj, kom Rekognosceringen i Berøring med vore yderste Forposter, men trak sig derefter strax bort igjen,

da det taagede Vejr denne Dag ikke tillod nogen Udspejden af Fæstningens Forhold.

Den 17. Marts gjentog Fjenden Rekognosceringen og angreb den nordre Fronts Forposter med en Styrke, som bestod af én Bataillon, nogle Kanoner og en Deling Rytteri. Paa venstre Fløj af vor nordlige Front stod den Dag 20. Regiments 8. Kompagni paa Egumvejen. Da dets Feltvagt ved Slugten lige over for Stenhøj angrebes, trak den sig under Fægtning tilbage til Kompagniet, som tog Post ved en Tværvej mellem Stenhøj og Fæstningen og vedligeholdt en Skydefægtning med Fjenden, ikke uden Tab paa begge Sider. Fra Fæstningen var der denne Dag afsendt et Fourageringskommando til Igeskov og Trelde, som dog naaede tilbage uden synderlig Forulempelse af Fjenden, der kastede Feltvagten ved Kirstineberg tilbage, hvorefter denne Gaard skødes i Brand fra den befæstede Lejr.

Den fjendtlige Rekognoscering havde denne Gang undersøgt de mest passende Steder for Batterianlæg, og den 19. Marts foregik dernæst en almindelig Fremrykning mod Fæstningen af de forbundne Hære.

Den preussiske Gardebrigade, bestaaende af sex Bataillοner, to 6-Pds. Batterier og en Husardivision, samt den preussiske Gardegrenaderbrigade i lignende Styrke, men med et Par Eskadroner mere, aabnede Fremrykningen, den første over Havreballe, den anden over Bredstrup. Den østerrigske Brigade Tomas med den østerrigske Skytsreserve fulgte over Havreballe, og Nostiz's Brigade stillede sig op ved Bredstrup som Reserve. Fra Stovstrup trak Gardebrigaden sig op til Omegnen af Stenhøj og dannede i Forening med Gardegrenaderbrigaden, som marcherede til Kirstineberg, venstre Fløj af Cerneringen. Højre Fløj dannedes af Brigaden Tomas med Grosset i Fuglsang Skov, Fortropper mod Over-

svømmelsen og i Erisø samt Flankedækning ud mod Sønderskovgaard, hvor fra Snoghøj og Kyststrækningen syd for Fredericia, observeredes.

Foran Fæstningen havde 20. Regiments 1. Bataillon, Major Schack, Forposterne paa den nordre Front, og 21. Regiments 1. Bataillon, Kapitajn Hackhe, paa den vestre. Lidt efter Middag angrebes Forposterne paa to Steder, ved Stenhøj, hvor venstre Fløj af den nordre Forpostlinie trængtes bort fra den Slugt, den holdt besat, og ved det nedbrudte Teglværk uden for Strandvejsdæmningen ved Møllebugten, hvor den sydligste Del af det vestre Forsvars Forposter angrebes. Paa begge disse Steder udviklede der sig en livlig Forpostfægtning, som ikke savnede offensive Momenter fra vor Side, dog uden Hidkaldelse af andre Tropper end dem, der vare uden for Fæstningen, men understøttet af Fæstningens Skyts. De nævnte Punkter hævdedes af Fjenden som henhørende til en Forpostlinie, han udstillede mod Fæstningen, og som strakte sig fra Kirstineberg til Slugten ved Stenhøj, dernæst vest for Oversvømmelsen i en Linie over det afbrudte Teglværk til Sanddal. Tirailleringen mellem vor paa de angrebne Punkter noget tilbagetrukne Linie og Fjendens fortsattes hele Dagen og hørte ikke ganske op den paafølgende Nat, da der i alt Fald vexledes enkelte Skud mellem de tæt imod hinanden staaende Tropper.

Dækket af denne Forpoststilling opkastede Fjenden i Løbet af Natten fire Batterier, nemlig: ét i Erisø for det ene af den østerrigske Skytsreserves Batterier, ét 800 Alen øst for Fuglsang Skov for det andet, ét ved Stenhøj for to preussiske 6-Pds. Batterier, som fulgte Gardebrigaden, og ét i Omegnen af Kirstineberg for to andre preussiske Batterier, et 4-Pds. riflet à 8 Kanoner og et 12-Pds.

Fra disse 42 Kanoner begyndte der om Morgenen den 20. Marts Kl. $5^1/_2$ et Bombardement af Fredericia, som vedblev uafbrudt hele Dagen, i det 1000 Projectiler udslyngedes mod Byen. Fæstningen svarede kun lidt, thi dens Skyts var forældet og kunde ikke optage en Kamp paa saadan Afstand. Fæstningen var, ligesom Dybbøl, mest monteret for at kunne virke mod fjendtligt Fodfolk, som vilde forsøge en Storm. Af det ankomne riflede Skyts vare kun enkelte Pièсèr opstillede; de forsøgte at svare, ligesom der ogsaa gjordes nogle Mortérkast fra 84-Pds. Morterer, men de fjendtlige Batterier havde Byen til Objekt, kun faa af deres Skud vilde forfejle deres store Maal, hvorimod vore, selv om de havde kunnet række, vilde have haft større Vanskelighed ved at anrette synderlig Skade paa de fjendtlige Batterier.

Ilden fængede snart i de let antændelige smaa Kjøbstadhuse, som i Byens nordvestlige Del vare meget sammenbyggede, og frembragte megen Forvirring blandt Byens Indvaanere. I 1849 havde de faaet Varsel, inden Bombardementet begyndte. Fjenden havde omringet Byen, dernæst opkastet Batterier og hidført Belejringsskyts. At Artilleriet nu var saa udviklet, at der kunde bombarderes med Feltskyts, og at Bombardementet kunde udføres den 20., efter at hele Terrainet endnu den 19. om Morgenen havde været frit for Fjender, ventede Indvaanerne, i hvis Erindring Begivenhederne i 1849 levede, ikke.

Af Kommandanten var tidligt Brandvæsenet blevet ordnet paa en tilfredsstillende Maade. Der var i alt 16 Sprøjter tilstede, 8 vare komne fra Kjøbenhavn, 4 ejede Fredericias Kommune og Fæstningen besad 4. End videre vare 15 Pumper anbragte paa forskjellige

Steder i Staden med Vandlæggere, Sejldugsslanger og andet Materiel, ankommet fra Kjøbenhavn. Brandredskaberne i Byen vare tagne i Besiddelse af Ingenieurkorpset, ligesom til Dels ogsaa de Heste, som skulde bruges til Vandbefordring. Det var nemlig af Lunding befalet, at al Halm, Hø og Fourage skulde fjærnes fra Bygningerne, og efter den Tid stode alle de private Heste, som senere samledes i enkelte større Stalde, under Krigsmagtens Forplejning. Fredericias Brandkorps, som var organiseret til at slukke de smaa Ildebrande, der under ordinære Forhold opkomme i en Kjøbstad af Fredericias Størrelse, kunde ikke yde synderlig Hjælp, især da Tjenesten i Brandkorpset for de Underordnedes Vedkommende var en personlig Pligt, som var betinget af Ophold i Kommunen, men ikke bandt dem til under kritiske Forhold at forblive i denne. Der var derfor fra Kjøbenhavn kommet 10 Brandfolk, som kunde anvendes som sagkyndige Førere i Slukningskorpset, der ellers hovedsageligen bestod af militære Kræfter. Disse Brandfolk vare dels ansatte ved Sprøjterne, dels ved de faste Pumper, dels ved Vandbefordringen til Brandstederne, dels ved et Nedbrydningskorps, som havde til Opgave ved Nedbrydning at forhindre opkomne Ildebrandes Udbredelse.

Dette Apparat sattes i Virksomhed den 20. om Morgenen. Ved Slukningsværket vare fra Begyndelsen af 350 Mand i Funktion. Arbejdsbataillonen havde dertil afgivet tre Kompagnier, men da den ledende Ingenieurofficer, Premierlieutenant V. Hoskjær, behøvede flere Folk, afgaves der fra hvert af de tilstedeværende Kompagnier af 13. Regiment yderligere en 60 à 70 Mand til Arbejdsbataillonen for at anvendes ved Slukningen. Det lykkedes denne Dag nogenlunde at beholde Magt

over Ildebrandene, som stadig opkom, ofte faa Minuter efter, at en Granat var sprungen i en Bygning. Tillige evakueredes midt under Ildregnen Garnisonshospitalet, som laa tæt ved Volden i Prinsessegade. Man fik ved fortsatte Anstrængelser de 200 Syge transporterede til Havnen, hvor fra de afgik til Fyn, og naaede endog at faa det meste af Lasaretinventariet reddet, inden Bygningen antændtes og nedbrændte. Gendarmeriet var virksomt for at faa al Halm og Hø, som endnu fandtes i Bygningerne, flyttet ud.

At der under Forsøgene paa at redde Gods fra udsatte Bygninger eller at tømme Butikker i brændende Huse ikke altid toges det ønskeligste Hensyn til de borgerlige Ejendomsforhold, behøver næppe at anføres. Den mere velstaaende Del af Befolkningen havde til Dels alt i Forvejen forladt Fæstningen. Bombardementets Begyndelse jog en stor Mængde af Indbyggerne til Fyn. Derimod bleve af den lavere Befolkning mange tilbage, der deltoge i Redningen af Gods, som de syntes var for godt til at brænde.

De Uregelmæssigheder, som i saa Henseende fandt Sted, og for hvilke Skylden senere udelukkende kastedes paa Soldaterne, vare dog uden al Betydning. Der holdtes i det hele en saa stræng Kontrol med de Bortrejstes Sager, som Forholdene gjorde mulig, og den i Virksomhed værende Del af Garnisonen, af hvilken Granaterne den første Bombardementsdag fordrede et Offer af 9 Døde og 16 Saarede, viste en fortrinlig Holdning.

Der havde under Bombardementet fundet en næsten fortsat Tiraillering Sted mellem vore Forposter uden for Fæstningens vestre Front og Østerrigerne, og det synes, som om der mellem Østerrigerne herskede nogen Frygt for et pludseligt Udfald, lig det 1849. Kort efter at Bombardementet var standset om Aftenen, hørtes der

en hidsig Geværskydning i Østerrigernes Midte, hvilken var foranlediget ved en falsk Alarmering og en panisk Skræk paa et enkelt Punkt af den østerrigske Opstilling. En Brigade af Østerrigerne kom under Vaaben og foretog Rekognosceringer mod vor Linie, og der udsattes Sikkerhedsvagter ved de østerrigske Batterier, som i Løbet af Natten af og til affyrede et enkelt Skud.

Om Morgenen den 21. Marts begyndte Bombardementet igjen, men med en noget ringere Kraft og for et enkelt af de fjendtlige Batteriers Vedkommende fra en forandret Standplads. Batteriet ved Stenhøj var nemlig forladt, hvorimod de preussiske Kanoner, som havde staaet i det, vare anbragte længere tilbage. Det havde oprindelig været Wrangels Mening kun at beskyde Fæstningen én Dag, men Gablenz havde formaaet ham til at gjøre det i to, da man efter hans Mening ellers ikke vilde opnaa nogen Virkning.

Om Middagen Kl. 1 standsede pludseligt Ilden, og en Parlamentær indfandt sig fra Feltmarechal Wrangel for, paa samme Tid han overleverede nogle Brevskaber til Overkommandoen, at opfordre Lunding til at indlede Forhandlinger om Fæstningens Overgivelse. Da denne Opfordring selvfølgelig blev afslaaet i et kort og fyndigt Svar, optoges Beskydningen paa ny, som det synes, med forøget Kraft, indtil om Aftenen Kl. 7, da den ophørte for ikke at fortsættes.

Den sidste Bombardementsdag havde givet de i Virksomhed i det indre af Byen værende Tropper 14 Saarede, hvilke indlagdes i et bombefrit Lasaret, som var indrettet i et oprindeligt Krudtmagasin. I Fredericia var der i alt 24 Ejendomme helt nedbrændte og 160 beskadigede. Af den borgerlige Befolkning var en Haandværkssvend og et Barn blevne dræbte og fire Personer let saarede. Derhos var en Hest og 6 Kreaturer trufne.

Strax efter Bombardementets Slutning trak Preusserne sig noget tilbage fra Fæstningen, og om Morgenen den 22. afmarcherede de over Bredstrup til Vejle, optagne af den østerrigske Brigade Nostitz, som skød Forposter frem til en Linie fra Egum til Sønderbygaard, til hvilken Tomas sluttede sig med en Linie for hans Brigades Vedkommende fra Sønderbygaard til Erisø.

At Fjenden, strax efter at have opfordret Fæstningen til Overgivelse, trak sig tilbage, forekom Lunding saa paafaldende, at han telegrafisk lod forespørge hos Krigsministeren, om der laa noget politisk til Grund derfor, noget, der bød ogsaa ham at lade Kampen hvile. Men han erholdt strax et benægtende Svar.

Meningen med Preussernes Bortdragelse blev heller ikke strax tydelig, eftersom Wrangel, før han sendte dem til Dybbøl, lod dem afløse Østerrigerne ved Vejle og Horsens. Selv forlagde han sit Hovedkvarter fra foran Fredericia til Flensborg, og det østerrigske Korpskvarter beordrede han henlagt til Kolding; men den preussiske Gardedivision lod han tage Stilling mod Hegermann-Lindencrones Tropper, saa at Dislokationen den 23. om Aftenen, efter at alle de forskjellige Troppemarcher vare fuldbyrdede, blev følgende: I Vejle og Horsens stod nu den preussiske Gardedivision med Brigaden Flies, som atter forenedes med den. Foran Fredericia stode Brigaderne Nostitz og Tomas med Dormus bag sig ved Rands Fjord. Disse tre Brigader stode tillige med Skytsreserven under Neipperg. Gablenz havde i Kolding Brigaden Gondrecourt hos sig.

Lige som denne Dislokation var udført, endnu den 23., erholdt Gardedivisionen imidlertid hemmelig Meddelelse om sin Bestemmelse, med Efterladelse af tre Bataillоner og Flies's Brigade i Ilmarche at begive sig til Dybbøl. Den 24. demonstrerede Divisionen frem mod

Nord og jog Castenskiolds Korps, som ved Østerrigernes Bortmarche havde besat Skanderborg og over Astrup skudt Rekognosceringer ned i Hads Herred, tilbage. Nogle Batailloner gik frem til i Højde med Gangsted. Rytteriet strejfede længere frem, og det meddeltes Indvaanerne, at der i de følgende Dage vilde blive udskrevet Heste i Landsbyerne helt op imod Aarhus, hvilket vel blot sagdes for at nære Forestillingen om en preussisk Fremrykning, da ingen saadan Udskrivning fandt Sted. Derimod koncentreredes den 25. Gardedivisionen, med Undtagelse af de nævnte tre Batailloner, i Vejle, den 26. om Morgenen afmarcherede den mod Syd og gjorde i to Døgn Marchen til Dybbøl, den sidste Dag med Mandskabets Tornistre kjørte.

Saa snart Beskydningen af Fredericia var begyndt, havde Overkommandoen uopholdelig bestemt 7. Regiment til Hjælp for Fæstningen. Det afsendtes øjeblikkeligt fra Als til Faaborg og transporteredes der fra paa Vogne til Baaring Vig. Det vil erindres, at 7. Regiment var et af dem, som var lovet Lunding, hvis Fredericia angrebes. Det andet var hos Hegermann-Lindencrone paa Mors, men 4. Division var af Overkommandoen alt den 18. Marts beordret til at rykke syd paa, da dens Ophold paa Mors forekom General Gerlach unyttigt. Krigsministeriet havde paa første Melding om Angrebet paa Fredericia sendt et disponibelt Dampskib til Fæstningen med 2 kjøbenhavnske Brandofficerer, 13 Sprøjteførere og en Del Brandfolk samt en stor Sprøjte og et Sugeværk. Derhos havde det befalet 4. Division til uopholdelig at sende 1. og 11. Regiment, ene med Undtagelse af et Par Kompagnier af det første, til det nordvestlige Fyn; det vidste nemlig ikke, at Overkommandoen havde afgivet 7. Regiment fra Als.

Hegermann-Lindencrone var ikke strax i Stand til

at iværksætte nogen af de ham tilgaaede Ordrer. Nogle fra Krigsministeriet til Limfjorden sendte Skibe, „Arcturus“ og „United Service“, havde han benyttet til en Demonstration, i det han havde ladet Skibene, hver med en Jagt paa Slæb og et Kompagni af 11. Regiment spredt paa Skibenes Dæk, under Lieutenant i Marinen A. W. Schiwe, dampe langs Jyllands Østkyst til Rosenvold Bugten ved Vejle Fjord for at vække Forestilling om en Landgang i Ryggen af den fjendtlige Styrke ved Horsens. Han manglede saaledes Transportmidler for at kunne iværksætte Krigsministeriets Ordre, og mente paa Grund af denne ikke at kunne udføre Overkommandoens Befaling, som gjentoges. Nogle Dage derefter fik Hegermann-Lindencrone Lov til at beholde hele 1. Regiment, for at kunne træde ind i Operationerne igjen. Kun Brigadechefen, Max Müller, og 11. Regiment afgik til det nordvestlige Fyn, hvor fra 7. Regiment da var ført til Fredericia for at afløse 14. Regiment i den befæstede Lejr. 3. Divisions nye Chef, Generalmajor Caroc, ankom paa samme Tid til den nordlige Del af Krigsskuepladsen og opslog sit Divisionskvarter i Middelfart paa Fyn.

Da den preussiske Garde marcherede til Dybbøl, ledsagedes dette Skaktræk af et lignende paa vor Side, i det Overkommandoen den 26. beordrede Oberst M. Müller og 11. Regiment til Als, saa snart de vare komne fra Jylland til Baaring Vig. Krigsministeriet vilde vel paa Tilskyndelse fra Lundings Side have denne Befaling forandret; men Gerlach fordrede sine Dispositioner respekterede og havde her det rette Syn paa Forholdene. Han vilde overgive Max Müller Forsvaret af Partierne lige over for Ballegaard og Sandbjærg for med størst mulig Garanti at sikre Als mod en fjendtlig Overgang nord for Dybbøl.

En Omstændighed, som bidrog til, at Overkomman-

doen tog denne Bestemmelse, var følgende: Marineministeriet havde, for at kunne samle en større Søstyrke i Nordsøen, maattet foretage en Omfordeling af Skibe i de forskjellige Eskadrer, hvorved „Absalon“ borttoges fra Stationen i Alsfjord. Herom havde Marineministeriet i Tide underrettet Krigsministeriet og gjentagne Gange ogsaa Muxoll, men Overkommandoen havde ikke faaet nogen Meddelelse derom, saa at den først erfarede Skibets Bortgang af en Melding fra Melsdetachementet den 21.

Overkommandoen havde netop paa den Tid andraget om at faa Befalingsret over de Krigsskibe, som samvirkede med Hæren, men havde ikke opnaaet det. Skibene sorterede under Muxoll som Chef for Eskadren i Østersøens vestlige Del, der stod direkte under Marineministeriet. I sin Instrux var Eskadrechefen instrueret om at lade Skibene virke, som Overkommandoen ønskede det; men den endelige Afgjørelse om Skibenes Anvendelse var af navtiske Hensyn lagt i hans Hænder. Forholdet var i det hele af Marineministeriet præciseret saaledes: „Marineministeriet afgiver den Styrke, det med tilbørligt Hensyn til andre Forhold ser sig i Stand til. Den kommanderende Søofficer konfererer med Overkommandoen om de Punkter, denne fortrinsvis ønsker dækkede og observerede. Den kommanderende Søofficer udfører det saa paa den Maade, han ansér det for rigtigt og agter at forsvare.“

Overkommandoen, som ikke fandt Forholdets Ordning fyldestgjørende, blev alarmeret ved „Absalons“ pludselige Bortgang, og da Muxoll paa Forespørgsel erklærede, at Eskadren ikke for Øjeblikket havde noget Skib til at remplacere „Absalon“, og han tilmed bad Overkommandoen om ikke at stole trygt paa den maritime Bevogtning, da den i stormende Vejr og Tykning

var tvivlsom, fandt Gerlach Anledning til at indrette Forsvaret paa Land selvstændigt. Han oprettede nu en telegrafisk Forbindelse med Mels og rejste en Bavnekjæde langs Kysten fra det nordlige syd paa. Da Max Müller ankom med 11. Regiment, gjenoprettedes 7. Brigade paa Als af 11. og 12. Regiment, og den underlagdes direkte Overkommandoen. Oberst Müller, hvem ogsaa Melsdetachementet og 1. og 9. Batteri underlagdes, tog sit Kvarter paa Rumohrsgaard nær Egen. 11. Regiment afløste 12. paa Kjær Halvø, og 12. lagdes op til Nordborg til direkte Understøttelse for Melsdetachementet, til Hjælp for hvilket ogsaa det nordligste Regiment af Brigaden ved Egen paa Rekvisition fra Oberst Müller kunde anvendes.

Medens Als's Kyst saaledes blev stærkere besat, end nogensinde før, var Svækkelsen af den maritime Bevogtning kun af en foreløbig Natur. I Slutningen af Maaneden ankom „Hekla“ og „Willemoes“ til Eskadren, og Bevogtningen til Søs blev da saaledes ordnet: I Stegsvig lagdes „Hekla“ og „Hertha“ med 4 Kanonchalouper. „Esbern Snare“, som havde Plads i Augustenborg Fjord, nærmest til Støtte for Alssund, sattes ogsaa til Raadighed i fornødent Fald for Forsvaret af Alsfjord ligesom „Willemoes“, der skulde blokere Aabenraa Fjord, men tillige daglig paatrouillere ned i Alsfjord.

Ved Dybbøl var Tilstanden endnu, som forklaret. Strax efter den 17. Marts opkastede Fjenden et Feltværk syd for Ragebøl, lidt nordvest for Ledet, hvilket beskødes fra Surlykke Batteriet paa Als og fra Skanserne IX og X, men det svarede ikke; det var kun bygget i defensivt Øjemed for at forsvare Ballegaards-Overgangen mod et samtidigt Udfald fra Skanserne. Den 20. Marts viste der sig et Batteri paa Avnbjærg, som aabnede Ilden

mod Skanse I fra to Kanoner, men de bragtes snart til Tavshed. Kun Broagerilden vedblev.

Med Hensyn til Styrken paa Als maa det endnu bemærkes, at Livgarden til Fods var ankommen den 19. Marts og indkvarteret i Sønderborg for at kunne anvendes til Forsvarets Understøttelse efter Omstændighederne, og at et lille Strejfkorps var blevet oprettet den 21. i det nordlige Als under Premierlieutenant B. C. M. Aarøe for at kunne anvendes til mulig hensigtsmæssige mindre Landgangsexpeditioner.

Overkommandoen, som nøje fulgte Fjendens Foretagender, ansaa det for rimeligst, at han forberedte en Storm, og antog det for sandsynligt, at den vilde blive indledet med et af de alt bekjendte preussiske natlige Overfald. Den havde indrettet alt paa det omhyggeligste til at modtage den. De 4 Regimenter, som havde Post i Skanserækken, stode beredte til at optage Kampen, saaledes at det nordligste besatte Strækningen fra Alssund til Skanse IX, det næste der fra til Slugten, det følgende fra Slugten til Skanse III medregnet, det sidste Strækningen syd der for til Vemmingbund. Første Reserves Brigader vilde strax møde til Understøttelse og anden Reserve indtage en passende Opstilling paa Als med ét Regiment eller én Bataillon efterladt ved Egen til Bistand for Melsdetachementet, om fornødent. Den højstkommanderende Ingenieurofficer, Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer, udnævntes til Kommandant i Brohovederne for at sørge for, at Broerne altid stode til Forsvarets Raadighed og i Ulykkestilfælde ikke afbrødes før i sidste Øjeblik.

Indtil den 28. Marts forholdt Preusserne foran Dybbøl sig fuldstændig stille, hvad der end mere bestyrkede Troen paa, at de pønsede paa en Overraskelse. Om Dagen, medens Broagerbatterierne skøde, sædvanlig mellem Kl. 10 og 4, og Skanse II ufortøvet svarede

med indtil 150 Skud daglig, forholdt ogsaa Besætningen paa Dybbøl sig helt stille. Den havde efterhaanden lært at dække sig mod Broagerilden og holdt sig saa skjult, som muligt. Men saa snart Mørket indfandt sig, kom der Liv paa Dybbøl. Da foregik Afløsningen af Tropperne, da spredte Arbejdskommandoer sig ud over Stillingen for at fuldende den tilbagetrukne Linie, der monteredes Natten mellem den 24. og 25., og for at udbedre den Skade, som Beskydningen om Dagen havde frembragt. Da fyldtes der Jord paa Blokhuse og Traverser, da stoppedes alle Brècher i Brystværn og andre Jordanlæg med Sandsække og Faskiner, som holdtes til Rede i Mængde, da ombyttedes Skyts og byggedes nye Traverser, hvor saadanne skjønnedes ønskelige.

Natten mellem den 22. og 23. Marts oplivedes Dybbøl uventet ved et Besøg af Kongen. Han var, ledsaget af Krigsministeren, paa sit Dampskib „Slesvig" kommen til Høruphav og var der fra strax kjørt til Sundeved, efter at den kommanderende General med sin Stab havde sluttet sig til ham i Sønderborg. Af selvfølgelige Grunde ønskede General Gerlach at indskrænke Turen paa Dybbøl til de mindre udsatte Steder, men Kongen foreskrev en anden Route. Han gjennemvandrede hele Stillingen fra Ende til anden og opholdt sig en halv Time i Skanse II for at afvente et Skud fra Broager. Den Nat var der Fest paa Dybbøl, og Preusserne gave Salutten. De havde om Eftermiddagen eller Aftenen sendt en Del Skud til Omegnen af Skanse VII, om Natten sendte de 10 Skud til forskjellige Punkter af Stillingen. Til Skanse II kom der dog den Nat ingen Granat, i det mindste ikke paa dên Tid, Kongen var der. Derimod slog en Granat ned paa Kongevejen, hvor Vognene til Kongens Følge holdt, dog uden at anrette nogen Skade. Den følgende Dag besøgte Kongen Lasarettet paa Au-

gustenborg og begav sig dernæst til Fredericia, hvor fra han til Søs tog til Aarhus, hvor en Del af Castenskiolds Korps opholdt sig; fra Aarhus begav han sig over Randers og Aalborg til 4. Division paa Mors.

Natten mellem den 24. og 25. Marts opstod der nogen Skydning i Vedetkjæden. Øjeblikkelig var Dybbøl i Forsvarsstand og alle Arbejder ophørte; men det var blind Alarm, der kun havde til Følge, at Afdelingerne Natten over, da det var taaget, bleve staaende kampberedte, Artilleristerne ved deres Kanoner.

Endnu nogle Dage derefter forholdt Fjenden sig rolig foran Fronten; men den 27. om Morgenen opdagede man nogle Skyttegrave, som af Fjenden vare opkastede paa begge Sider af Kongevejen foran vor venstre Fløj. Beskydningen fra Broager var denne Dag meget livlig. Der kom 370 Skud mod Skanse II, som den Dag led meget, men ikke desto mindre besvarede Ilden med 154 Skud. Om Aftenen afløstes Afdelingerne som sædvanligt, 6. og 1. Brigade besatte Skanserækken tillige med Batteriet Messerschmidt, 5. belagde Barakkerne i Sundeved, 4. Sønderborg. I Skanserækken stod nordligst 5. Regiment, Myhre, syd for samme 10. Regiment, Major C. F. M. Rohweder, dernæst fulgte 2. Regiment, Dreyer, og sydligst 22. Regiment, Falkenskjold. Fra hvert af Regimenterne, som havde delt deres Distrikter i to Dele, hver besat med én af deres Batailloner, udstilledes 2 Feltvagter, hver af et halvt Kompagnis Størrelse, noget foran Skyttegravene.

Man hørte ikke en Lyd fra Fjenden før Kl. 3 om Morgenen den 28. Marts, da pludseligt en Mængde rask efter hinanden faldende Skud fra vore aarvaagne Vedetter kundgjorde, at der var noget paa Færde vest paa, og umiddelbart derefter flere Tusend Preussere under vilde Skrig, som nok skulde betyde det brandenburgske

Livregiments nedarvede Kampraab, uden at løsne et Skud styrtede ind paa vore Vedetter paa begge Sider af Kongevejen. Denne Gang syntes det at være Alvor; vore Forposter, som søgte ind til Løbegravene, aabnede i Forening med disses Besætninger en heftig Ild paa den fremstormende Fjende og understøttedes af Skansernes Kanoner, naar disse af Fjendens Støj i Mørket kunde slutte sig til, hvor der var større Grupper samlede. Snart var Fægtningen i regelmæssig Gang lige fra Vemmingbund til Kanonplacementet nord for Skanse VIII. Souschefen, som den Nat var i Stillingen, meldte Angrebet til Hovedkvarteret, der lod Telegrafen spille til Cantonnementerne paa Als og averterede „Rolf Krake". Strax efter var hele Hæren i Virksomhed, vis paa, at det var det længe forudsete Angreb, som endelig kom. 5. Brigade i Barakkerne dirigerede strax én Bataillon af 8. Regiment til yderste venstre Fløj og den anden til Dybbøl Mølle og endelig én Bataillon af 15. Regiment til Slugten mellem Nr. VI og VIII for at være ved Haanden her, indtil 4. Brigade, som skulde understøtte højre Fløj, kom tilstede. Dette skete strax derpaa. Efter at have efterladt en Bataillon af 4. Regiment i Brohovederne for at oppebie 3. Brigade, som skulde besætte dem, dirigerede 4. Brigade én Bataillon af 6. Regiment til ovennævnte Slugt og én til højre Fløj ved Aabenraavejen, hvor fra to Kompagnier sendtes til Understøttelse for 10. Regiment. 4. Regiment opstilledes, foreløbig dog uden den i Brohovederne efterladte Bataillon, i Vinklen mellem Konge- og Aabenraavejen, hvor ogsaa den i Slugten afløste Bataillon af 15. Regiment tog Plads, medens den anden stilledes bag Skanse IV og VI, og Bataillonen af 8. Regiment ved Dybbøl Mølle sendtes ned til yderligere Forstærkning af venstre Fløj.

Garden til Fods, hvoraf to Kompagnier havde været paa Arbejde, opstilledes nu ogsaa i Sundeved, og endelig mødte de tre Reservebatterier fra Als og 3. Brigade, som besatte Brohovederne med 17. Regiment og opstillede 16. udenfor. Men da standsede den kommanderende General, som imidlertid var kommen tilstede i Sundeved og personlig havde taget Befalingen i Haand med General du Plat som Underfører paa højre og General Vogt paa venstre Fløj, den raske Opmarche, thi det var kjendeligt, at nogen Storm ikke tilsigtedes. Fjenden var alt kastet tilbage fra Skansernes Nærhed og var grupperet om nogle faa Punkter, dels om Øster Dybbøls Ruiner, dels i vore fremskudte Skyttegrave ud for Skanse VI og VIII, dels i de mange Terrainfolder ud for Stillingens venstre Fløj, og paa de første Steder tilsyneladende ikke med større Styrke end omtrent et Kompagni paa hvert Sted. Paa disse Steder holdt Fjenden sig derimod med megen Bravour.

Den Fjende, som paa en saa overraskende Maade havde vist sig for os, var Ravens Brigade fra Holsten, der gjorde sin Debut. Det var den overdraget, nu da Garden var kommen fra Jylland, at kaste vore Forposter ind bag Skanserne og derpaa ved Hjælp af medtagne Spader at indrette dækkede Opholdssteder for en fremskudt tysk Forpoststilling, i Ly af hvilken næste Nat første Parallel kunde anlægges. Den havde udført sit Angreb nord for Kongevejen med to Bataillоner af det brandenburgske Livgrenaderregiment i første Linie og én i Reserve, syd for Kongevejen med én Bataillon af 1. posenske Regiment Nr. 18 i første Linie og to i Reserve, men var ved sit hidsige Anløb kommen Skanserne for nær og indviklede sig derved i vanskelige Fægtningsforhold.

Medens den fjendtlige Styrke nord for Kongevejen

i Fronten beskødes af 2. Regiments højre og 10. Regiments venstre Fløj, de Dele af vor Linie, som Angrebet her var tørnet imod, udsendte 10. Regiments højre Fløj mindre Afdelinger for at tage Preusserne i Flanken, og disse Afdelinger, til hvilke en Del af 6. Regiments 3. Kompagni sluttede sig, fægtede længe og vedholdende med Fjenden, ledede af Premierlieutenant P. H. W. Hammeleff, som var sendt ud for at bringe Enhed i den vanskelige Nattefægtning til Veje. Fjenden holdt sig imidlertid i sine Smuthuller, til det lysnede. Da sendtes et Kompagni af 15. Regiment under Premierlieutenant E. Neergaard ud mod Øster Dybbøls Ruiner, hvor det i Forening med de nævnte Dele af 10. Regiment bragte Fjenden til at vige under en Fægtning, i hvilken ogsaa 2. Regiments Forposter under Premierlieutenant C. F. W. Secher, som nu forstærkede indtoge deres Stilling igjen, deltoge. Endnu Kl. 8½, da Geværilden hendøde paa højre Fløj, saas fjendtlige Tirailleurer imidlertid knap 200 Alen fra vor Forpostlinie, forputtede bag enkelte Hævninger i Terrainet, og Skansernes Kanoner havde hele Formiddagen af og til noget at skyde paa i det hidtil døde og forladte Terrain mellem Skanserne og Dybbøl.

Syd for Kongevejen holdt Fjenden sig længe i de forskjellige Slugter, som løb parallel med vor Stilling, men „Rolf Krake“ havde fra Vemmingbund frit Skud ind i disse Slugter. Ved Dagbrækningen dampede den ind i Bugten, beskudt af Broagerbatterierne, som havde begyndt at beskyde Dybbølterrainet, men nu koncentrerede deres Ild paa det svømmende Batteri. Dettes Skud op i Slugterne gjorde god Virkning. Fjenden veg og forfulgtes stedse af Panserbatteriets Ild. En Del af de Fjendtlige blev stikkende i Slugterne; 1 Officer og 26 Mand af

1. posenske Regiment toges her til Fange af 22. Regiment.

Kl. 7½ havde General Gerlach, af Hensyn til Broagerilden, ladet alle indtage de sædvanlige Opstillinger igjen. Dog maatte 4. og 5. Brigade holde sig beredte til hurtigt at kunne møde paa ny, og et Kompagni af 8. Regiment forblev en Tid staaende bag venstre Fløj, da man syntes, at Fjenden efter „Rolf Krakes" Fjærnelse atter vilde nærme sig Stillingen langs Vemmingbund.

Tabet af Døde og Saarede havde denne Nat omtrent været lige. Fjenden havde tabt 19 Døde og 130 Saarede, og vi 29 Døde og 117 Saarede; derimod havde vi ved Overfaldet mistet 56 usaarede Fanger, men fra Fjenden vundet 27 saadanne.

Der kom paa Grund af Fjendens usædvanlig store Tab Anmodning om Vaabenhvile fra Kl. 11—1, for at man paa begge Sider kunde indbringe de Saarede og Døde. Den bevilgedes af os; men desuagtet vedblev Broagerbatterierne at skyde til Kl. 12½, og to Mand dræbtes i den Tid. Paa Klage i den Anledning undskyldte Preusserne sig med, at Batterierne paa Grund af den lange Vej ikke havde kunnet averteres i Tide.

Natten efter denne Dag gik, uden at der fra Fjendens Side skete noget, ligesaa den følgende Dag, under hvilken Skydningen fra Broager viste sig indskrænket. Natten derpaa bemærkedes det imidlertid, at Fjenden gravede i Terrainet foran venstre Fløj, og om Morgenen den 30. opdagedes fra Skanserne i 1500 Alens Afstand første Parallel paabegyndt, men uden at der var Tropper tilstede, da der kun arbejdedes om Natten. Den 31. Marts om Morgenen saas Parallelen forhøjet, og den følgende Morgen iagttoges der Batterier indskaarne i Bakkekammene bag Parallelen. Der var anlagt 8

Batterier, som, da de preussiske Batterier nummereredes efter Tidspunktet for deres Anlæggelse, saa at de 4 Batterier paa Broager havde faaet Numrene 1—4 og det paa Avnbjærg før omtalte Nummer 5, erholdt Numrene 6—13. Nr. 6 og 9 laa i Linie bag Parallelen, Nr. 10 nord der for noget tilbagetrukket, Nr. 11 og 12 endnu nordligere nær Kongevejen og Nr. 13 mellem Dybbøl og Ragebøl.

En Uregelmæssighed var det, at disse Batterianlæg ikke forstyrredes om Natten ved Granatskydning, men man troede ikke, det var Alvor med en regelmæssig Belejring. Overkommandoen havde Følelsen af, at Preusserne tænkte paa noget overordentligt, skjønt den ikke fæstede synderlig Lid til Rigtigheden af de Efterretninger, som vare komne til den om den projecterede Overgang ved Ballegaard, hvilke Rygter ogsaa Krigsministeriet gjorde sit til at vise Overkommandoen Urimeligheden af.

Det var imidlertid denne Friedrich Carls hemmelige Plan, som var Aarsagen til Preussernes tilsyneladende Usikkerhed. Som vi vide, var Parallelen i Virkeligheden kun en Demonstration; de nye Batterier skulde kun monteres med Feltskyts. Selv Broagerbatterierne berøvedes en Del af deres svære Skyts, for at dette kunde anvendes ved Ballegaard.

Tiden nærmede sig imidlertid, da Planen skulde bringes til Udførelse; men inden det videre herom fortælles, maa et kort Blik kastes paa Forholdene ved Rügen, da ethvert Haab om den preussiske Flaades Medvirkning var blevet tilintetgjort. Siden Kampen den 17. Marts havde den danske Eskadre holdt det gaaende i Farvandet øst for Rügen. Den 21. var „Jylland" gaaet til Weichselmundingerne for at passe paa „Vineta", fra hvilket det hilsedes med et skarpt Skud, og forstyrre

den tyske Sejlads i hine Egne. „Tordenskjold“ krydsede fra den 24. Marts mellem Arkona og Tornebusken for at bevogte Udløbet fra Stralsund. Tilbage øst for Rügen vare „Sjælland“, „Skjold“, „Thor“ og „Hejmdal“, hvilket sidste Skib dog to Gange var i Kjøbenhavn efter den 17., første Gang med de Saarede indtil den 20., anden Gang fra den 22. til den 25. Den 31. Marts stødte „Gejser“ til Eskadren, hvis samlede Styrke paa Pladsen øst for Rügen saaledes var fem Skibe.

Prins Adalbert var den 27. Marts i Stralsund gaaet om Bord i „Grille“ med betydeligt neddæmpede Forhaabninger om at kunne iværksætte, hvad man i Berlin ventede sig af ham. Den 31. Marts gjorde han med „Grille“ en Rekognosceringsfart ud i Stettinbugten. „Hejmdal“ dampede mod Greifswaldø, „Sjælland“, ledsaget af „Thor“, mod Swinemünde for at faa den fjendtlige Damper mellem sig og mulig afskære den Retræten. „Grille“ satte imidlertid ogsaa Kurs mod Swinemünde, hvor hen den, forfulgt af „Hejmdal“ og søgt afskaaren af „Sjælland“, indkom under et Løb, der ikke savnede Spænding, i det „Sjælland“ kun var to Kanonskudsafstande fra den, da den svingede ind i Havnen.

Der var for Prins Adalbert intet at gjøre under disse Forhold, og der skete heller ikke noget. Kun den 2. April saas der ud for Tornebusken en Del Kanonbaade, der ligesom syntes at have noget i Sinde, men de fjærnede sig, da „Tordenskjold“ løb op imod dem.

Dette, som for Fuldstændighedens Skyld er meddelt her, fik dog ingen videre Betydning for Prins Friedrich Carl, der alt længe havde tvivlet om, at Flaaden kunde komme, og havde forberedt alt uden Hensyntagen til Flaadens Medvirkning. Da alt var færdigt, lige til det mindste, samlede han den 31. Marts alle sine Generaler i Graasten, meddelte dem, hvad der var forberedt, og

berammede Udførelsen til Natten mellem den 1. og 2. April. Foretagendet var nu traadt ind i et Stadium, som ikke kunde forlænges meget, da mange nu vare indviede i Planen. Det var derfor med Sorg, at man saa Vejret blive uroligt den 1. April om Morgenen. Det tegnede saa slet, at Udførelsen maatte opsættes i 24 Timer. Derom udgik der fortrolig Underretning fra Graasten, og man ventede med Spænding paa, hvorledes Vejrforholdene vilde stille sig. Da oprandt til Glæde for Prins Friedrich Carl den 2. April med skjønt Vejr, og man skred nu til fra Middag af at lade det storslaaede Foretagende fra Beregningernes og Tilberedelsernes skjulte Veje skride ind paa det taktiske Gebets Omraade.

Om Natten vare 40 Feltkanoner opstillede i de færdige Batterier ved Dybbøl, og Betjeningen ventede Ordre til at begynde Skydningen. Marchen mod Ballegaard skulde jo, som alt meddelt, dækkes ved en Beskydning af Dybbølstillingen og et Bombardement paa Sønderborg. Om Morgenen afbrødes Pontonbroerne ved Egernsund og erstattedes af den gamle Færge. Nogle Timer senere vare Pontonerne paa Vogne og holdt ved Alnor færdige til at forspændes. Ved Blans, nær ved Ballegaard, hvor Göbens Division laa i Kvarter, mødte om Morgenen dels Artillerister for i Hemmelighed at forberede Batteriernes Opkastning, dels Romandskab fra Bataillonerne. Østerrigernes Pontontrain var tilstede ved Varnæs og Felsted. 28 Belejringskanoner, hvoraf en Del fra Broager, holdt ved Nybøl tillige med 300 Böndervogne, belæssede med den Ammunition, disse Kanoner skulde bruge. Uagtet den Vej, disse Kanoner og Vogne skulde benytte, den over Ullerup og Blans, laa en Mil fjærnet fra Skanserne, og Bevægelsen først skulde foretages, naar det var blevet mørkt, frygtede man dog for, at Kolonnen maaske paa

enkelte Punkter vilde kunne ses fra Skanserne i Kikkert. Derfor vare alle Kanonerne dækkede med Halm, for at det skulde tage sig ud som en Fouragetransport.

Det bestemtes af Friedrich Carl, at Aabningen af Ilden mod Skanserne skulde ske Kl. 2 Eftermiddag, og at fra Kl. 5 af et Batteri paa Broager, Nr. 1, skulde bombardere Sønderborg, samt at Bevægelsen mod Ballegaard skulde begynde Kl. 4.

Om Formiddagen paa denne bevægede Dag kom en dansk Parlamentær til de tyske Forposter. Hans Ærende var kun at bede om en kort Vaabenhvile for at begrave nogle Døde, som endnu henlaa paa Marken fra den 28. Marts, men han mødte en paafaldende Behandling. Det var nemlig ikke Preusserne belejligt den Dag at modtage Parlamentærer. Der var adskilligt, som kunde ses af et opmærksomt Øje. Opstillingen mod Dybbøl var bleven en anden end i de foregaaende Dage. Man var desuden i Spænding og derfor mistænksom. Han fik desaarsag ikke Lov til at komme Posterne nær, og det blev meddelt ham, at der vilde blive skudt paa enhver dansk Parlamentær, som ikke kom frem ad Kongevejen. Han var nemlig gaaet lige over til de nærmeste Poster. Efter at Officeren var vist bort, tænkte man imidlertid, at maaske netop den Behandling, der var vederfaret ham, kunde vække Mistanke. Derfor sendte man strax efter Bud til de Danske, at Vaabenhvilen var bevilget fra Kl. 12 til 2. Den kunde ingen Skade gjøre, da Beskydningen først var berammet til Kl. 2, tvært imod maaske bidrage til at gjøre de Danske trygge.

Friedrich Carl havde efter Gardens Ankomst ikke mindre end 164 Kanoner i Sundeved, hvad der ikke forhindrede ham i indtrængende i Berlin at klage over den Langsomhed, hvormed endnu flere, som vare i Anmarche, bevægede sig. Af disse 164 vare 72 bestemte til at

deltage i Ballegaard-Foretagendet, nemlig først de før omtalte 50, der skulde danne Kystbatterierne til Beskyttelse af Overgangen, og hvis Anbringelse bestemtes saaledes, at de 30 6-Pds. opstilledes i Midten ved de tre Indskibningspunkter i 5 Batterier og at der paa hver Side af dem havdes i Fløjbatterier først 6 12-Pds. og yderst 4 24-Pds., og dernæst det 4-Pds. Gardebatteri paa 8 Pièoer, et glat 12-Pds. paa 6 Pièoer og et Haubitsbatteri paa 8 Kanoner, af hvilke sidstnævnte det første skulde deltage i Overgangen med Göbens Brigade, som havde faaet Têten anvist, det andet med Röders, medens det tredje i Forening med 3 6-Pds. Batterier af dem, som opstilledes ved Kysten, skulde følge med Brigaderne Canstein og Raven. Den sidste var nemlig valgt til at gaa med til Als i Steden for Schmids. Naar alt var overført, vilde Prinsen, som selv forbeholdt sig Overanførselen, paa Als have 4 Brigader og 6 Batterier.

Kl. 2 præcise aabnede Kanonerne i de nye Batterier mod Dybbøls Front, 40 i Tallet, og 12 Kanoner paa Broager deres Ild mod Dybbøl med al den Kraft, de formaaede at udfolde, og fra Kl. 5 spillede Batteriet Nr. 1 paa Broager mod Sønderborg, mod hvilken det udslyngede 101 Granater. Paa denne Tid satte Artillerikolonnerne sig i Bevægelse mod Ballegaard, hvor Prins Friedrich Carl og Feltmarechal Wrangel samt en stor Del af den preussiske Hærs overordnede Førere og Stabspersonale med den største Forsigtighed, saa længe Mørket ikke var indtraadt, spejdede ud over Vandet mod den fjærne Kyst paa Als, som det var Anstrængelsernes Maal at naa hurtigt, overvældende og i fuldstændig slagfærdig Stand. Men det smukke Vejr fra om Formiddagen havde forandret sig; det blæste op, og en fugtig Tøsné piskede de ankommende Tropper i Ansigtet og gjennemvædede deres Klæder. Man vilde dog

ikke derfor give tabt. Kanonaden fra Dybbøl lød som en Tirailleurild med Kanoner, thi Skanserne og Batteriet Lunn, som den Dag var i Sundeved, optoge strax og med fuld Kraft den tilkastede Handske og kappedes med Preussernes 52 Kanoner i Hurtigskydning. Det kundgjordes saaledes højt for hele Omegnen, at Maskineriet i det store indviklede Foretagende var sat i Gang. Hemmelighedssløret faldt, og Overgangen maatte udføres nu eller slet ikke. Friedrich Carl stolede paa sin Lykke. Han satte sin Lid til, at Vejret i alt Fald ikke vilde forværres, og saa maatte Foretagendet kunne udføres, om end med større Besværlighed end beregnet. Skippere og Søfolk, som han raadførte sig med, mente, at Blæsten nok vilde lægge sig til Natten. Batterierne gravedes. De gjennemvaade Artillerister havde et overordenlig besværligt Arbejde; thi Regnen, Sneen og Blæsten vedblev og tog til. Jorden var for vaad til at ville løsne sig fra Spaderne. Man maatte næsten med Hænderne flytte Jorden. Det viste sig snart, at Batterierne ikke kunde blive færdige. Men Friedrich Carl var opsat paa ikke at lade slige Hindringer faa Indflydelse paa Udførelsen. Hvis man standsede et større Foretagende, fordi en enkelt Beregning ikke slog til, vilde Verden ikke have mange Bedrifter at opvise. Har man én Gang med al Umage og efter bedste Evne forberedt et Foretagende, og det er kommet til Udførelse, maa slige Fejlslagninger føres paa de indtraadte tilfældige Uhelds Konto, som det bliver de Underordnedes Sag at overvinde ved Snarraadighed. I værste Fald maatte Feltbatterierne kunne virke som Kystforsvar, afprodsede uden Dækning.

Trods den usædvanlig mørke Nat og de Hindringer, Vejret lagde i Vejen, foregik alle Bevægelser med mathematisk Nøjagtighed. Fra Kl. 5 Eftermiddag vare alle

de Veje, som førte til Ballegaard fra de forskjellige Parkpladser, spærrede af Rytteri for den almindelige Færdsel, og for at Vognkjørselen ikke skulde høres langt, var der lagt Halm, Gødning og Sand paa Vejene, hvad der under det Vejr, som herskede, gjorde Kjørslen højst besværlig. Kl. 3 Nat var alt paa den bestemte Plads. Pontoner, Baade, Romandskab og første Hold af de Tropper, som skulde overføres, stode bag Indskibningsstederne, men Folkene gjennemvaade til Skindet og forfrosne, fordi Blæsten gik over til en isnende Storm. Af Enkeltheder ved det sammensatte Foretagende skal det bemærkes, at der ved Blaakrog laa en lille Baad, i hvilken en preussisk Lieutenant, nogle Frivillige og en forhenværende Skibskapitajn fra Slesvig befandt sig; den skulde allerførst gaa over med det Hverv at overskære Telegraftraaden fra Nordlandet og overvælde Bavnevagten for at forhindre Bavnens Antændelse; end videre, at en Felttelegrafafdeling stod ved Kysten med en 1/4 Mil lang Søtraad, som var sendt fra Berlin, og som strax efter første Échelons Overgang skulde føres til Hardeshøj for at etablere Forbindelsen over Fjorden.

Göbens Brigade var, som alt fortalt, indkvarteret i Blans. Hvad der ikke af den var afdelt til første Hold, skulde først efter dettes Affart møde ved Kysten. De øvrige Brigader, Röders, Cansteins og Ravens, havde Anvisning til paa lignende Maade med to Timers Mellemrum at nærme sig Blans og der fra at stille Hold op ved Strandbreden, naar det foregaaende var afsejlet. Paa den Maade toges disse Brigader ikke bort fra Dybbøl, før nødvendigt, og kunde altsaa, hvis et Udfald i det store fandt Sted der, deltage i dettes Tilbagekastning.

Det var en bevæget Nat paa Dybbøl og i den sydlige Del af Als paa Grund af den stærke Skydning og

det uden Varsel iværksatte Bombardement af Sønderborg.

Den egentlige Beskydning fra Fronten foraarsagede os ingen Skade. Vore Kanoner vare afgjort i Overvægt. Derimod var det fjendtlige Batteri Nr. 13, som afsondret fra de andre var anlagt mellem Dybbøl og Ragebøl, i Stand til at naa de Bygninger, der fandtes paa Dybbølterrainet. Stengaarden og mange af de andre Bygninger skødes i Brand tillige med nogle af Barakkerne, og der kunde ikke blive Tale om at slukke Branden, da alle Slukningsmidler maatte anvendes i Sønderborg.

I denne By blev en almindelig Udflytning af Beboerne med saa mange af deres Sager, som de kunde føre med sig, den første Virkning af den almindelige Overraskelse; men Brandprojectilerne kom Slag i Slag med en saadan Sikkerhed, at Godsredning blev en meget vanskelig Sag. Brandvæsenet, der, ligesom i Fredericia, betjentes af kjøbenhavnske Brandfolk under Ingenieurkorpsets Ledelse, udfoldede megen Iver og Dygtighed, men Ildebrande opstod det ene Sted efter det andet, om de end slukkedes hurtigt. Flere Granater sprang efter hverandre i Apothekerens Gaard, hvor Hovedkvarteret var, og den Gaard, i hvilken den kommanderende General boede, blev ogsaa truffen. Krigsfolket lod sig først aldeles ikke forurolige af Bombardementet. Et Musikkorps blæste uden for den kommanderende Generals Bolig, og Tappenstregen gik midt under Ildregnen med Musik gjennem Gaderne, som sædvanligt. Men da Bombardementet vedblev hele Natten, og Ildebrandene tiltoge, lod den kommanderende General Byen rømme. Fodfolket rykkede da foreløbigt ud i en Bivuak uden for Byen, ved hvilken Lejlighed en Granat sprang i et af 16. Regiments Kompagnier og dræbte eller lemlæstede 1 Officersaspirant og 25 Mand. Derefter ind-

førtes følgende Ordning: Den Brigade, som hørte til første Reserve, flyttedes til Brohovederne, hvor en Teltlejr til Dels optog den. Garden flyttedes til Sundsmark undtagen ét Kompagni, som blev Politikorps i Byen. Hovedkvarteret etableredes i Ulkebøl, hvor en Telegrafstation samtidigt oprettedes med Filial i det nordre Brohoved, hvor fra nu af Stabschefen og Souschefen skiftedes til at opholde sig om Natten. I det brændende Sønderborg forblev foruden det ene Kompagni af Garden nu kun Artilleri- og Ingenieurstabene, nogle Artilleri- og Ingenieurkommandoer, Brandkorpset og enkelte andre Avtoriteter.

Overkommandoens Opmærksomhed var ikke et Øjeblik ved, hvad der var sket, bortdragen fra Situationen i dens Helhed. Fra Nordlandet, hvor man med Teleskop og Natkikkert nøjagtigt udspejdede, hvad der foregik ved Ballegaard, holdtes den à jour med, hvad der forefaldt, hvorvel man ikke der tillagde Friedrich Carls æventyrlige Foretagende nogen sand Realitet, og Meldingerne derfor ikke i nogen Maade røbede noget usædvanligt. Paa Dybbøl, hvor den preussiske Garde et Par Gange i Nattens Løb gjorde Forsøg paa under Hurra at storme ind mod vore Forposter, uden at disse Forsøg dog førte til nogen Fægtning, hørte man i Nattens Løb Vognkjørslen til Ballegaard, og Artilleriet i de nordlige Skanser, som i mindre Grad havde haft Lejlighed til at deltage i Kanonaden mod de preussiske Frontbatterier, skød hele Natten ud ad Aabenraavejen, da Stormen førte Lyden af Kjørslen ind til Dybbøl, saa at Vognene antoges nærmere, end de virkelig vare.

Imidlertid tiltog Stormen om Natten i en saadan Grad, at den blæste Friedrich Carls store Foretagende omkuld. Kl. 3 erklærede alle de ved Ballegaard tilstedeværende Søkyndige, at det var umuligt at bringe nogen

Ponton i det oprørte Vand, og end mere umuligt, selv om det skulde lykkes at sætte Færgerne sammen, at raade over, hvad Retning disse vilde tage i Søen. Saa tungt det end var, nødtes Friedrich Carl modstræbende til paa ny at opsætte Overgangen. Det store Apparat bragtes bort fra Strandbredden og skjultes paa Steder nær ved Udskibningspunkterne, hvor man mente, de ikke kunde ses fra Als.

Men med Opsættelsen midt under Udførelsen var Forehavendet i Virkeligheden strandet. I Følge sin Natur maatte det have Overraskelse i sin Tjeneste, og selv om intet andet vilde røbe, hvad man havde til Hensigt — vor Overkommando havde den 3. om Morgenen fuldstændig Underretning om, hvad der om Natten var foregaaet ved Ballegaard —, saa maatte de opkastede Batterier ved Ballegaard gjøre det ved Dagens Frembrud.

Om det har været til Preussernes Held eller Uheld, at Foretagendet strandede, skal der ikke her udtales nogen Mening om. Kun maa det anføres, at Oberst Max Müller netop den 2. April i Anledning af sin Tilstedekomst til sin nye Post havde i en Befaling givet alle til Forsvaret hørende Dele nøjagtige detailerede Forskrifter for, hvad der skulde udføres mod en fjendtlig Landgang, at Kapitajn Wildenrath var aarvaagen og agtpaagivende, og at den Styrke, som kunde samles, og som er nævnet i det foregaaende med Undtagelse af en fra Hellesøgaard øst paa indrettet Kystbevogtning, som stod under Generalmajor B. Marcher, var, selv uden at regne Marinen med, det første preussiske Hold fuldkommen voxen i Tal.

Da Projectet laa aabent for alles Blikke, vakte det i den tyske Hær nogen Kritik. Ikke faa ansaa det for en Lykke, at dets Udførelse var forhindret. Men

Friedrich Carl var utilfreds. Ikke blot var megen Tid nu spildt paa et resultatløst Arbejde, men der var Fare for, at Felttogets Maal ikke vilde kunne naas. Dybbøl kunde vel nok tages inden Conferencen, naar Bismarck sørgede for, at Tiden for dennes Sammentræden blev udsat; men hvad betød det, naar Als forblev i vor Besiddelse? Ingen fornuftig sagkyndig Mand kunde mene, at Erhvervelsen af de faa Kvadratalen Land, hvor paa Dybbøls Feltværker vare byggede, var et ærefuldt Maal for en saa stor Hærstyrke som den, Friedrich Carl nu havde faaet samlet i Sundeved. Overgangsplanen opgaves derfor heller ikke, om den end ikke længere kunde udføres fra Ballegaard, og al Kraft nu fortrinsvis maatte kastes paa Dybbøls Erobring, for at ikke ogsaa den skulde glippe. Foreløbigt gjaldt det om at kaste et Dække over, hvad der var strandet. Bombardementet paa Sønderborg og Skansernes Beskydning kunde nu ikke ophøre uden at man forraadte, at noget var mislykkedes. Begge Dele fortsattes, og man lod, som om der aldrig havde været Tale om andet end om Dybbøls Belejring, hvor underligt det end var, at man under samme havde ført Belejringskanonerne langt bort. Heller ikke kunde Friedrich Carl bekvemme sig til strax at føre disse tilbage, thi ogsaa det vilde bære Vidne om, at noget var gaaet galt. Men den Vanskelighed overvandtes let; thi nødtes man nu til at lægge Vejen til Als over Dybbøl, var det jo af Nytte at drage de Danske til Nordlandet. Derfor, da Kanonerne nu en Gang vare ved Ballegaard, kunde de bruges til at demonstrere med. Saa fik det hele en fornuftig Udlægning: Kanonerne vare flyttede til Ballegaard for at demonstrere og drage de Danskes Opmærksomhed fra Dybbøl.

Saaledes opfattedes Sagen ogsaa i Tyskland, da Kanonerne anden Dag derefter fra Ballegaard aabnede en stor-

artet Kanonade mod vore Skibe i Alsfjord. Men hvad man tillige der fik en Følelse af, var, at Dybbøl maatte være meget stærkt, siden man saaledes maatte arbejde, uagtet hele den preussiske Hær, baade Friedrich Carls egne Tropper, Gardedivisionen og Ravens Brigade, med 164 Kanoner var samlet i Sundeved. Man levede sig ind i Forestillingen om, at den tyske Hær havde fundet et dansk Sebastopol, en sand Styrkeprøve for germanisk Krigskunst, og saa med Beundring hen til Friedrich Carl, som fra Dag til Dag steg i Tysklands Gunst paa Grund af den udholdende Kamp, han formentes at føre om Dybbøl.

Overskue vi Forholdene paa dette Tidspunkt, da se vi, at General Gerlachs Passivitet ikke havde været til Skade. Over for en hidsig Modstander er Tilbageholdenhed, naar den kun ikke er ubetinget, ofte af Virkning. Friedrich Carl havde spildt sin Kraft paa Foretagender, som ikke lode sig udføre, og nu, da Dybbøl alt i en halv Maaned daglig havde været beskudt, og da man i Evropa hver Dag imødesaa dens Fald, stod Dybbøl i Virkeligheden stærkere, end den nogen Sinde før havde været.

Den militære Stilling var i det hele ikke ugunstig paa den Tid. Som Følge af den preussiske Hærs stærke Concentration til Dybbøl, og da alle Belejringsmidler anvendtes dersteds, saa at der ingen blev tilbage for Fredericia, indtraadte der en vis Passivitet hos de fjendtlige Tropper i det nordlige, som gav vore Anledning til at optræde mere aktivt.

Det var dog kun smaa Kommandoer, der vare i Bevægelse.

I Jylland var det Castenskiolds Korps, hvortil der den 23. Marts føjedes et nyt Strejfkorps under Ritmester H. Sehested, bestaaende af 2. Kompagni af 1. Regiment og to Eskadroner af 6. Dragonregiment, hvilket Strejf-

korps fra Mors over Viborg sendtes ned i Jylland for at virke vest for Castenskiold.

I Fredericia bestemte Lunding først Bataillonskommandør i 19. Regiment, Kapitajn J. E. A. Magius, til Fører for Expeditioner, foreløbig til Slesvigs Østkyst, men designerede dernæst otte Kompagnier til Frikorpser paa en temmelig original Maade. Det tillodes nemlig Kompagnicheferne til enhver Tid af Dagen eller Natten, naar de ikke ved anden Tjeneste vare forhindrede deri, at rykke ud af Fæstningen med deres Kompagnier eller Dele deraf og foretage Alarmeringer eller Overfald paa enkelte af Fjenden fremskudte Posteringer. De otte paagjældende Kompagnier havde at sætte sig i Forbindelse med hverandre, dels for at meddele, hvad den enkelte Chef alt havde udført eller erfaret om Fjenden, dels for at kombinere deres Bevægelser saaledes, at de enten kunde virke til Opnaaelse af et fælles Maal eller understøtte hverandre. I det Kommandanten paa denne særegne Maade lagde Initiativet til Krigsgjerninger, som maatte berøre Fæstningen, fordi de forefaldt i dens Nærhed, med Overspringelse af Brigade, Regiment og Bataillon, i de laveste taktiske Enheders Hænder, reserverede han sig blot, at de udrykkende Kompagnier gave Forposterne Underretning om deres Udrykning, Hensigt og Retrætevej, og at de, naar de havde erfaret noget af Vigtighed, meldte Kommandanten det. I øvrigt tillod han dem efter eget Skjøn at sætte sig i Forbindelse med militære Avtoriteter, som kunde være dem behjælpelige i Udførelsen af deres Hverv. Disse Kompagnier have, for saa vidt de holdt sig til den nærmeste Tumleplads uden for Fæstningen, ikke udrettet synderligt; men et af disse, Kapitajn F. H. E. H. Stockfleths, valgte som Virkekreds Kysten nord for Vejle, i hvilken Anledning

Kommandanten overlod det Transportmidler, og det fandt her gunstigere Betingelser for Handling.

Sydligere optraadte Aarøes Strejfkorps fra Als's nordligste Parti. Det virkede især paa Kysten mellem Aabenraa og Haderslev. Øen Barsø ud for Gjenner Bugt og Orø og Bogø ud for Haderslev Fjord dannede gode Udgangspunkter for Strandhug paa Slesvigs Østkyst.

Da den preussiske Gardes Hovedstyrke var afmarcheret til Dybbøl, fandt Generalmajor Münster-Meinhövel, som kommanderede den i Jylland efterladte Del og Flies's Rytterbrigade, det betænkeligt at fastholde den nord for Horsens langt fremskudte Stilling. Han trak Tropperne tilbage den 27. Marts, hvorefter Castenskiolds Fortropper, dels fra Hads Herred, hvor en Del af Korpset netop befandt sig paa en Expedition, dels fra Skanderborg besatte Horsens den 28., hvor Fjendens Magasiner toges og tilbagegaves Indvaanerne. Den Dag befandt Kapitajn Stockfleth sig i Bjerge Herred med en Styrke af 100 Mand af 20. og 100 Mand af 19. Regiment, sidstnævnte under Premierlieutenant P. C. S. Harboe. Dette Kommando var den 27. Aften afsejlet fra Fredericia om Bord paa en Transportbaad, slæbt af Kanonbaaden „Schrødersee". Om Natten Kl. 2½ var det landet i Sandbjærgvig nord for Klakring, og Kapitajnen var der fra med 4 Husarer reden til Nørre Bjerge for at se, om der var Lejlighed til Daad. Her erfór han, at Tyskerne havde forladt Horsensegnen, at danske Tropper holdt Byen besat, og at den tyske Hovedpost, hvor fra Forposter udstilledes til alle Sider, stod ved Hedensted. Han besluttede sig derfor til den følgende Nat at foretage et Overfald paa de fjendtlige Forposters højre Fløj, som formodedes ved Ørum, og lod efter sin

Tilbagekomst til Kysten „Schrødersee“ bringe Melding derom til Fredericia.

Tyskernes Hovedstilling var om Vejle. To Batailloner og ét Batteri vare i Byen selv, og ét Kompagni var fremskudt ad hver af de fire Veje, som sprede sig ud mod Nord og Vest, henholdsvis til Horsens, Viborg, Holstebro og Varde. Af Rytteriet laa Kyrasserregimentet med det ridende Batteri syd for Byen, to Husarregimenter nord for samme saaledes, at Gardehusarerne stode østligt paa Chausséen til Horsens.

Det fjendtlige Husarregiment havde sin Opmærksomhed vendt mod Nord, hvor dets yderste Poster den 28. holdt i Torsted lige over for den danske Styrke i Horsens. Om Natten trak det disse tilbage til Egnen om Hedensted. Øst for Chausséen vare Engom og Assendrup belagte, sidstnævnte med $^1/_2$ Eskadron. Der fra bleve om Dagen Patrouiller fremsendte til Ørum, men om Natten udsendtes disse ikke. Assendrup var det nærmeste af de fjendtlige Cantonnementer, som Stockfleth kunde naa. Den halve Eskadron var indkvarteret i Landsbyens største Gaarde, omtrent 20 Mand og Heste hvert Sted, og havde kun en lille Vagt mod Øst bag en improviseret Barrikade.

Dette fik Stockfleth at vide, da han om Eftermiddagen Kl. $2^1/_2$ var kommen til Hornumkjær med sit Kommando, der var befordret fra Klakring paa Vogne, og han dernæst selv havde redet ud for at indhente Efterretninger. Kl. 11 om Aftenen, indtil hvilken Tid Soldaterne holdtes skjulte hos Byens Folk, afmarcherede Kommandoet i en tæt Kolonne med Førerne foran, hvilke dannede den eneste Forspids. Efter Kolonnen fulgte de 4 Husarer og en bereden Hornblæser, som skulde demonstrere, naar Tiden dertil var kommen. Endelig sluttede fire Vogne med Halm, indrettede paa at

kunne optage Saarede, det lille Tog, som bevægede sig stille frem over Ørum og Davgaard. Natten var mørk, dog ikke mere, end at man nogenlunde kunde orientere sig. Kl. 1½ naaede Kolonnen ubemærket de nærmeste Gaarde i Assendrup, hvor Barrikaden var, og hvor 6 fjendtlige Ryttere, bevæbnede med Karabiner, holdt Vagt til Fods. De raabte an, men da der intet Svar fulgte, gave de Ild, og da der nu altsaa var alarmeret, blæste baade Hornblæserne foran og den beredne Hornblæser længere tilbage „Til Angreb“. De fjendtlige Vagtposter overfaldtes og de to nærmeste Gaarde omringedes. Der toges her baade Husarer og Heste, de første til Dels afklædte, de sidste afsadlede. Dog kom det til lidt Kamp. I en Stald satte saaledes fjendtlige Husarer sig til Modværge. Der dræbtes ved den Lejlighed et Par af Hestene. Endnu en tredje Gaard omringedes, men da saas der fjendtlige Husarer længere borte til Hest, og der blæstes Alarm i den modsatte Ende af Byen. Stockfleth fjærnede sig derfor med sit Bytte, 22 Fanger, hvoraf én saaret, og 23 Heste. Da det første, man efter et Overfald tænker paa, aldrig er at forfølge, marcherede Stockfleth i god Ro til Rosenvold, hvor „Schrødersee“ var stævnet hen med Transportbaaden, og efter med noget Besvær at have faaet Hestene indladede, afgik han til Fredericia.

Fjenden troede først Overfaldet udført fra Horsens, hvor hen han den følgende Dag sendte en større Rekognoscering, som modtoges med Skud af Besætningen der, men som derefter besatte Byen i nogle Timer, indtil Kommandoet, fulgt af danske Dragoner, atter forlod samme.

Næste Dag besattes Horsens fuldstændigt af Castenskiolds Korps saaledes, at Halvdelen af Korpset var som Reserve dels i Skanderborg, dels i Gjedved paa Chaus-

séen og i Herschendsgave ved den gamle Landevej, Halvdelen i Horsens. Den fremskudte Del af Korpset, hvis Afdelinger afløstes skiftevis efter 4 Dages Tjeneste i Horsens, havde Kvarterer anviste i Hansted, Serridslev og Egebjærg, som benyttedes til Hvile, naar saadan kunde tilstedes, medens deres Tjeneste forrettedes i Horsens. Fra Horsens vare Forposter udsatte ved Torsted med Rytterposter ved Ølsted. Regelmæssige Rytterpatrouiller udgik mod Vest over Hatting til Korning og mod Syd over Tyrsted til Nørre Bjerge, og af og til udsendtes ogsaa længere udgaaende, af begge Vaaben sammensatte, Expeditioner, især ned i Bjerge Herred.

Den 31. Marts holdt Styrken i Horsens Stand lige over for et større fjendtligt Kommando, som rykkede frem mod Byen, men kun jog de yderste Forposter tilbage. Denne Dag vare fjendtlige Kommandoer udsendte til forskjellige Sider, og Dagens Hovedbedrift var Afbrændingen af nogle Gaarde i Davgaard til Straf for Overfaldet ved Assendrup.

Vest for Castenskiolds Korps opererede Hannibal Sehested paa den Maade, at han med hele Korpset samlet bevægede sig ned paa en eller anden Expedition og dernæst samlet gik tilbage for at udhvile sig nogle Dage i Egnen om Tem og Salten. Første Gang kom Korpset den 30. Marts ned efter til Nørre Snede, hvor fra en Eskadron og et halvt Kompagni sendtes til Tørring og Korpsets anden Halvdel til Kollemorten. Paa disse Steder skulde der foreløbig gjøres Holdt, indtil Efterretninger om Forholdene der paa Egnen vare indhentede. Det vestligste af disse Kommandoer fik, medens det bivuakerede og Rytteriet fodrede, af dets udstillede Sikkerhedsposter Melding om, at en 4 à 6 fjendtlige Ryttere vare sete i Bevægelse ud ad Vejen, der fra Jellinge gaar til Brande. De vare vel kun sete af en enkelt et

Øjeblik, thi de vare strax forsvundne for Observationen bag Vemmelund Skov, som skjulte et Stykke af denne Vej, men det var dog rimeligt, at det var en fjendtlig Patrouille, da det ansaas for sandsynligt, at der fra Jellinge udskikkedes længere udgaaaende Patrouiller ad Brande til. Øjeblikkeligt sendtes derfor Premierlieutenant J. G. C. Døcker med 45 Heste og fulgt af 20 Infanterister til Vemmelund for at se, hvorledes Sagen forholdt sig. Kl. $3^1/_2$ opdagede Premierlieutenanten ikke 6, men 10 fjendtlige Husarer ved Hjorteballe, og efter at have lagt de 20 Infanterister og en Del af Rytterne i Baghold i Skoven ved Vemmelund, red han med Resten frem mod Kroen. Fjenden kom ham rolig i Møde i Skridt, men da Døcker havde sendt en halv Snes Ryttere ud til Siderne for at omringe Patrouillen, gjorde den i en Fart omkring og ilede til Kroen, hvor fra den skød paa vore. Døcker satte nu ind paa dem, men pludseligt spredte de fjendtlige sig og flygtede i forskjellig Retning over Grøfter og Gærder. Lynsnart satte vore Dragoner, som kunde den Gymnastik nok saa godt som Preusserne, efter dem og indbragte som Bytte 10 Ryttere og 10 Heste.

Saa ubetydelige disse Sammenstød i og for sig vare, følte General Münster sig dog trykket ved Situationen, da han antog, at det var hele 4. Division fra Mors, som var kommen ned, og den kom ogsaa inden en Uge derefter. Den 6. April overskibedes Divisionen fra Mors, og den 10. stod den til Understøttelse bag de to Strejfkorpser, medens General Hegermann-Lindencrone opslog sit Divisionskvarter paa Kalbygaard, hvor fra han sendte sin Souschef, Kapitajn Thomsen, først til Fredericia og senere til Als for at træffe Aftaler om Operationer.

Fra Slutningen af Marts af trak de preussiske Tropper sig hver Nat helt tilbage til Vejle; kun om Dagen

rykkede de frem, men mødte altid vore mellem Vejle og Horsens, hvor der næsten daglig leveredes smaa Rytterskjærmydsler, i hvilke vi havde Overtaget. For at støtte Münster sendte Gablenz, som personligt undersøgte Forholdene i Vejle, den 28. Marts en østerrigsk Bataillon til Byen, men den 30. hele Brigaden Dormus.

Derved formindskedes imidlertid Troppestyrken mod Fredericia, og da Kysten mellem Haderslev og Aabenraa var blottet for Tropper, og alle derværende preussiske Oplag og Depoter maatte flyttes ind i Landet af Frygt for Aarøe's Korps, som viste sig snart hist, snart her ved Kysten, saa Wrangel, der paa Grund af, hvad der var sket i Sundeved, maatte forlange mere svært Skyts, sig ogsaa nødsaget til at forlange flere Tropper fra Tyskland. At lade Garden rykke tilbage til Jylland, vilde jo være en altfor aaben Tilstaaelse af, at den uden Nytte havde gjort Marchen ned til Sundeved. Hvis Als var bleven erobret, kunde den være vendt tilbage, nu ikke. Man maatte derfor fra Berlin sende flere Tropper til Krigsskuepladsen i Danmark, der viste sig i Stand til at sluge saa mange, og dertil valgtes den 21. Brigade i Breslau, som hørte til det 6. schlesiske Armékorps, der var mobiliseret for Sachsens Skyld. Den kommanderedes af Generalmajor Bornstedt og bestod af Regimenterne Nr. 10 og Nr. 50 samt et 6-Pds. Batteri. Der behøvedes dog Tid, inden den kunde optræde i Jylland, og indtil da vare de tyske Tropper, som stode nord for Sundeved, meget tilbageholdne.

Ogsaa tildrog Krigen paa denne Tid sig megen Opmærksomhed i Evropa, og Sympathien før vor Sag var i Tiltagende. Bombardementet paa den aabne By Sønderborg uden foregaaende Varsel blev haardt bedømt i det engelske Parlament og i den evropæiske Presse. Hvis Overgangen til Als var lykkedes, vilde der ikke være

lagt Mærke dertil, thi Slaget paa Als vilde have overskygget slige Smaating, og Bombardementets Pludselighed vilde være motiveret. Nu derimod tildrog det sig megen Misbilligelse som stridende mod Krigsbrug. Der bemærkedes ogsaa Tilløb til Rustninger forskjellige Steder, især i Sverig-Norge.

Det den 15. Marts samlede extraordinære Storting havde givet Kong Carl Bemyndigelse til at benytte Liniehæren og Flaaden til at komme Danmark til Hjælp, for saa vidt Kongen maatte finde det nødvendigt, og bevilget 800000 Specier til Krigsforberedelser med det Forbehold, at Stortinget skulde indkaldes igjen samtidigt med, at der gjordes Brug af de sidste 300000 Specier. Fra den Tid toge Rustningerne, som hidtil, ogsaa af klimatiske Grunde, havde været mere beskedne og i Sverig mest havde været rettede paa at sikre Stockholm mod Angreb fra Søen ved Vaxholm Fæstnings Istandsættelse og nogle mindre i samme Øjemed gjorte Anlæg, et Opsving. I Sverig fordeltes Beholdninger fra Centraldepoter ud til Regimenterne med det Maal for Øje at gjøre det muligt, at én Bataillon af hvert Regiment hurtigst muligt kunde blive marcheberedt som første Opbud i Tilfælde af Mobilisering. I Norge lagdes der i Marts Maaneds Slutning Haand paa at opstille et Korps paa 6000 Mand foruden Ikke-stridende (Nonkombattanter) som Norges Bidrag til en fælles svensk-norsk Hjælpehær. Efter at der alt under 20. Februar til Forberedelse af en Opstilling paa Krigsfod af en større eller mindre Del af Hæren var iværksat en forandret Organisation af denne, indrettedes der nu i Slutningen af Marts Instruktionsskoler, indkjøbtes der Heste og indkaldtes der 5 Aargange af Linien til Møde i 4 Lejre eller Cantonnementer, henholdsvis ved Gardermoen, ved Christianssand, ved Bergen og ved Trondhjem. Endelig udrustedes der i

begge Riger betydelige Sømidler, nemlig i Sverig 2 Linieskibe, 1 Fregat, 3 Korvetter og 2 Kanonbaade, og i Norge 2 Fregatter, 3 Korvetter, 4 Kanonbaade og 1 Dampfartøj, og den større Del af disse Skibe samledes i en Flaade under Prins Oscar, som fik Station ved Göteborg med Arendal og Christianssand som Anløbssteder.

Nogen Optræden før Conferencen, som var berammet til den 12. April, kunde der dog ikke være Tale om, uden i alt Fald for Flaadens Vedkommende, der samledes i Göteborg i April. De norske Soldater indkaldtes først til Maj Maaned. Derimod strømmede paa denne Tid overordentlig mange svenske Frivillige til vor Hær. En stor Mængde Officerer, Læger og unge vaabenføre Mænd i begge Riger havde nemlig ønsket at indtræde i vor Hær, og i begge Riger var der nedsat Komiteer for at yde dem Rejsemidler til Danmark og Ekvipering. Regeringerne i Sverig og Norge holdt dog disse tilbage, saa længe der forudsaas en Optræden af deres egne Hære, og fra Norge, hvor Rustningerne bleve større og større, kom der derfor ingen Frivillige til os. Derimod gav den svenske Regering i Marts og April Maaneder Andragerne Tilladelse til at rejse, og 62 svenske Officerer og et meget stort Antal Frivillige ilede da til os, hvor de ansattes dels i Hærens almindelige Afdelinger, dels i Aarøe's Korps, der udvidedes og fik en svensk Underafdeling under den ved Kongens Generalstab i Stockholm tjenende Lieutenant af Kalmar-Regimentet, Friherre C. F. Hugo Raab.

Preussen saa ilde til dette og gav de Svenske, som det fik i Fangenskab, en særegen stræng Behandling. Det vilde ikke anerkjende dem som danske Stridsmænd, for de Meniges Vedkommende, fordi de ikke havde aflagt Troskabsed til Kongen af Danmark, for Officerernes

Vedkommende, fordi de til den danske Uniform bare svenske og norske Porte-épéer. Kapitajn Aarøe lod af den Grund sine Frivillige sværge Troskabsed til Kongen af Danmark for den Tid, de tjente i Korpset, en for stor Indrømmelse, da Preussen i Følge Folkeretten var forpligtet til at anerkjende enhver, som i dansk Uniform tjente Kongen af Danmark, for regulær Fjende. Grunden til denne Preussens Optræden var imidlertid Frygt for, at der ogsaa fra andre Lande skulde ile Frivillige til Danmark; der var paa denne Tid nemlig Tale om, til Dels endog anmeldt, baade irske og polske, ja selv et italiensk Korps under en af Garibaldis Vaabenbrødre.

Hvorvel Preussen ad diplomatisk Vej søgte at bevæge Sverig til at holde sine Frivillige hjemme, optraadte de, som sagt, her i stor Mængde og gjorde sig bemærkede i det aarøeske Korps. Under de Smaaexpeditioner, dette Korps udførte, gik saaledes Natten mellem den 9. og 10. April 22 svenske og 31 danske Frivillige, delte i forskjellige Hold under Lieutenant Friherre Raab og Sekondlieutenanterne C. F. Bjerager og W. J. R. Baumann, i Land ved Dyborghoved og marcherede til Løjt, hvor de fangede én Officer, én Underofficer, én Trompeter og to Ulaner, og Natten mellem den 13. og 14. gik Kapitajn Aarøe med Raab og Baumann i Land ved Bokholm Kl. $2^1/_4$ om Natten og marcherede til Halk, hvor der toges 5 Ulaner.

III.

Da Ilden den 3. April om Morgenen med største Voldsomhed begyndte igjen fra Batterierne foran Dybbøl og fra Broager, hvor fra der den Dag alene kom 624 Skud, forekom alt vor Overkommando meget naturligt, thi den antog, at Fjenden vilde indlede en Storm med en 6 à 7 Dages Beskydning, og det var den derfor ikke paafaldende, at Beskydningen skete ved Feltskyts. Da de fjendtlige Batterier ved Ballegaard den 4. April aabnede deres Ild, nærede vor Overkommando ingen Tvivl om, at dette kun var en Demonstration, en Mening, hvori den bestyrkedes derved, at Fjenden forsætlig viste os sine Pontoner; men den vidste, at et helt Apparat til en Overgang til Als var sat i Scene, og antog det desaarsag for rimeligt, at Overgangsforsøget ikke vilde blive opgivet. Dette forholdt sig i Virkeligheden saaledes. Prins Friedrich Carl berejste personlig Kyststrækningen ved Alsfjord og Alssund og henvendte sin Opmærksomhed paa det andet tidligere omtalte Overgangssted, det ved Storskoven, hvilket han lod undersøge ved en Kommission. Medens denne Undersøgelse stod paa, lod han, samtidigt med, at Belejringskanonerne ved Ballegaard efterhaanden flyttedes til Batterierne foran

Dybbøl, Pontonerne vise sig for os paa det Sted, hvor han ikke vilde bruge dem.

Skydningen fra Ballegaard den 4. April, der dels var rettet mod Hardeshøj, dels fra et af de nordre Batterier paa 10 Pièccer mod „Hekla“ og Trækanonbaadene, som den Dag vare ude i Fjorden, viste, at disse Fartøjer om Dagen ikke vare til nogen Nytte her under Forhold som de daværende, i det de atter maatte søge ind i Stegsvigen for ikke at blive skudte i Sænk. Muxoll erklærede, at Skibene ved Alsfjord var ude af Stand til at forhindre en Overgang over denne, i hvilken Anledning Kapitajn Wildenrath foreslog Skibskanonerne opplantede paa Land, hvorom der dog ikke kunde blive Tale for Alvor. Overkommandoen, som i det hele følte sig temmelig tryg med Hensyn til et Angreb paa det nordlige Als, forlangte derimod i Kjøbenhavn et pansret Søværn i Alsfjord, og dette havde til Følge, at det ældre Linieskib „Danebrog“, som var omdannet til en Panserkorvet, og paa hvilket Kommandoen var hejset den 30. Marts under Orlogskapitajn F. Paludan, fik Ordre til at begive sig til Alsfjord for at bevogte Fjorden paa samme Tid, det fuldendte sin Organisation. Det ankom dog først den 14. April.

Skydningen mod Dybbøl og Sønderborg, som vedblev hele Dagen den 3., men i Dagene den 4., 5. og 6. April først begyndte om Eftermiddagen, henholdsvis Kl. 2, Kl. 2½ og Kl. 1, besvaredes jævnt af vore Kanoner, og Skanse Nr. II gjorde i Følge gjentagne Ordrer ufortrødent Front mod Broagerbatterierne, mod hvilke den saaledes den 3. affyrede 200 Skud. Den Skade, som foraarsagedes os ved denne fjendtlige Beskydning, var dog ikke ringe.

Først tændtes Sønderborg i Brand. Den 3. April opstod der hurtigt efter hinanden Ildebrande i Hoved-

gaden, og Brandkorpset, som var træt af det strænge Arbejde den foregaaende Dag og hele Natten, maatte — ogsaa af Hensyn til den Skade, de fjendtlige Projectiler tilføjede Sprøjterne og Betjeningsmandskabet, — til sidst trække sig noget i Skjul for kun at virke i Mellemrum, naar Skydningen sagtnedes noget. Ilden fik derfor denne Dag Overhaand i Byens Midte, hvor foruden Raadhuset det Stykke af Storegaden, som gaar fra Raadhuset til Brændtegade, samt det vest for Gaden liggende Parti, Æblegyde og Lillegade, blev et Rov for Luerne. Da Lunding i Fredericia fik Kundskab om Sønderborgs Bombardement, sendte han en Brandofficer og 10 Brandfolk til Hjælp med nogle Redskaber. De ankom den 4.; men Skibet, som førte dem, kunde ikke komme gjennem Alsfjord paa Grund af den preussiske Kanonade der, hvorfor det landsatte dem paa Als's Nordkyst.

Paa Dybbøl lede Jordværkerne en Del. Derhos demonteredes der ofte Kanoner, og saaredes der dagligen en 40 Mand. Men saa snart Dagens blodige Dont var fuldbragt, og Mørket lagde sit Dække over Stillingen, spredte talrige Kommandoer sig ud over Terrainet og sattes i Arbejde af Ingenieurkapitajnerne W. A. Thulstrup og F. C. Good. Tillige kjørtes der nye Kanoner ud for at erstatte de demonterede, og Artilleristerne i Forening med den ved Skanserne tjenstgjørende Infanteristyrke deltoge i Bestræbelserne for at udslette Sporene af den foregaaende Dags Kamp og forberede alt til Modtagelse af den kommende Dags.

En Forandring, som foretoges med Skytsets Anbringelse, maa her berøres. I Begyndelsen havde Kanonerne staaet paa Bænk og skudt over Brystværnets Krone. Ved en saadan Opstillingsmaade var man i Stand til med større Virkning at koncentrere Kanonernes Ild mod

et enkelt Punkt, end naar de enkelte Pièçers Mundinger vare begrænsede af Skydeskaar, som kun pegede i én bestemt Retning, og den havde derfor været rigtigst efter Stillingens oprindelige Idé. Men ved den Forandring, som efterhaanden indtraadte i Befæstningens hele Natur, nødtes man til at sænke Kanonerne og stille dem i Skydeskaar. Til Dels var Forandringen alt sket den 3. April, men den fortsattes hver Nat.

En stor Opgave var det at forebygge nogle af de Virkninger, som den overvættes Krydsild, der gav Dybbølforsvaret sit enestaaende Særpræg, afstedkom. Nys havde man bygget Traverser mod Broager, og Mandskabet havde efterhaanden lært nogenlunde at dække sig mod Ilden der fra, men nu kom Ilden fra Fronten til, som gjorde hine Dækningsmidler utilstrækkelige og i høj Grad besværede Opholdet paa Dybbøl for den store Styrke, som maatte være der, fordi en Storm stadig ventedes.

Det lykkedes i de nævnte Dage at benytte Nætterne godt, skjønt Arbejdet var overvældende. Da Bombardementet paa Sønderborg standsede den 4. — for at begynde igjen den 5. —, toges der strax fat paa store Rydningsarbejder saa vel der som paa Brandtomterne i Sundeved, og derved steg Kravene paa Arbejdskraft. Adskillige Kommandoer toges til Tjeneste i Sønderborg og nærmest Sundet, saa at de ikke naaede de ydre Arbejdssteder.

En Hindring i det natlige Arbejde vare ogsaa Alarmeringer, da alle saa maatte gribe deres Vaaben. Der var næsten hver Nat fra den 3. af smaa Angreb, og naar den Tirailleurild, de fremkaldte, var livlig, troede man bestandig, at det var den længe ventede Storm, som begyndte. I Natten mellem den 5. og 6. April, da General du Plat havde Overbefalingen i Stillingen med 1. Brigade paa højre og 6. paa venstre Fløj, kom det saa-

ledes til en temmelig udstrakt Opmarche af Hæren i Stillingen. Omtrent Kl. 10 styrtede Fjenden sig med Hurraraab ind paa vor venstre Føj, hvor 5. Regiment stod nordligst fra Nr. VI til III og 10. sydligst. Da Fjenden under den Skydefægtning, som derefter opstod og varede en stor Del af Natten, gav sig til at rydde Forhugget paa Kongevejen foran Stillingen, antoge Forholdene en betænkelig Karakter, og Hæren alarmeredes. Af 4. Brigade i Barakkerne besatte 4. Regiment den tilbagetrukne Linie og 6. Regiment dels Dybbøl Mølle, dels Slugten mellem Nr. VI og VIII. Af 5. Brigade i Brohovederne opstilledes 8. Regiment ved Barakkerne og af 15. Regiment den ene Bataillon i Lavningen bag Nr. IX, medens den anden forblev i Brohovederne. Fra Als dirigeredes Garden, 3. Brigade samt 10. og 12. Feltbatteri til Sundeved, og „Rolf Krake“ averteredes. Da Angrebet udeblev, gik omtrent Kl. 3 de to Forpostkompagnier, 1. og 5. af 1. og 10. Regiment, frem for at undersøge Forholdene. De naaede under Kamp frem til deres tidligere Stilling, men indvikledes i en hidsig Fægtning, der kostede begge Kompagniførere Livet. Fjenden havde nemlig skudt sin Forpoststyrke frem til vore Skyttegrave, som han havde indrettet til Brug mod os, og hvor den skulde blive for at beskytte de Belejringsarbejder, der nu skulde begynde.

Hele Dagen den 6. saas Fjenden i Arbejde foran vor venstre Fløj, og Skanserne II, IV, V, VI og VIII bekastede derfor Terrainet med Granater, medens de fjendtlige Batterier, som meldt, først om Eftermiddagen optog Skydningen. Denne Eftermiddag blev Kvarteret bag Raadhuset i Sønderborg stukket i Brand, men Ilden dog slukket ved Brandkorpsets Anstrængelser. Om Aftenen, da Fjendens Ild standsede, vedblev vor og fortsattes hele Natten for at forstyrre de fjendtlige Arbejder,

men ikke desto mindre saas der om Morgenen den 7. to nye fjendtlige Batterier — Nr. 14. og 15. — rejste, og Kanonerne fra Ballegaard vare nu komne paa Plads foran Dybbøl, saa at Ilden den 7. om Morgenen Kl. 9 kunde begynde fra 62 svære Kanoner og uden Afbrydelse fortsættes hele Dagen.

Denne Dag var Ilden meget ødelæggende, men endnu mere den 8., da den begyndte tidligere og var usædvanlig heftig. Alene fra Broager kom der den Dag 1150 Skud, hvilke besvaredes med 90 fra Skanse II, og Skydningen kostede os den Dag 84 Mand dræbte og saarede.

Begge disse Dage demonteredes der meget Skyts, og det begyndte at blive besværligt at faa de Transporter, som vare nødvendige for at erstatte det ituskudte Artillerigods, regelmæssigt udførte, thi Jorden var oprodet og Broerne til Skanserne ødelagte; men man begyndte saa dels med at grave de ubrugelige Kanoner ned i Steden for at føre dem til Sønderborg, dels med at beholde de Kanoner paa deres Pladser, som, om de end ikke længere vare brugelige til Præcisionsskydning, dog kunde nyttes til i Stormøjeblikket at udslynge Kardætsker. Det Spørgsmaal trængte sig overhovedet frem, om man ikke, ved altfor hensynsløst at fortsætte Artillerikampen mod en i Henseende til Kanonernes Talrighed og Skytsets Kaliber og Rækkeevne haandgribelig overlegen Fjende, vilde udsætte sig for et sikkert og for Stormøjeblikket uopretteligt Tab af Personnel og Materiel. Det befaledes af Hensyn hertil, at Feltartilleriet fra nu af ikke længerc maatte deltage i Skydningen, men skulde holdes dækket om Dagen, for at være ved Haanden ved en Storm, og kun om Natten staa skudberedt i Stilling.

Natten til den 8. havde Fjenden bygget sin anden

Parallel og forsynet den med to Batterier, Nr. 16. og 17., hvis Kanoner dog blot vare beregnede paa at virke med Kardætsker mod Udfald fra vor Side og derfor om Dagen vare trukne tilbage i en dækket Opstilling, men kun om Natten holdtes skudfærdige.

Et Udfald paatænktes i Virkeligheden af vor Overkommando den 9., dog blot af ringe Udstrækning, kun for at ødelægge de nærmest vore Skanser udførte Arbejder. Den vilde have det indledet ved en samlet Skydning mod enkelte Maal af alle de Skanser, som kunde bære paa disse, og ønskede dertil Medvirkning af „Rolf Krake“, som fra Vemmingbund kunde enfilere de Slugter, den havde renset den 28. Marts. Overkommandoen afsendte i den Anledning en Skrivelse til Eskadrechefen med Anmodning om, at Panserbatteriet Kl. 6 om Morgenen maatte begynde Skydningen fra Vemmingbund. Det paatænkte Foretagende kom imidlertid ikke til Udførelse. Paa Grund af Forestillinger fra Eskadrechefen og fra „Rolf Krake“s Chef, som mente, at Batteriet, naar det udførte den ønskede Tjeneste under de nærværende Forhold, vilde erholde saadanne Beskadigelser, at det efter al Sandsynlighed vilde blive ukampdygtigt til det afgjørende Stormøjeblik, ansaa Overkommandoen det for rigtigst, at Foretagendet opgaves.

Kun den almindelige Skydning, hvormed Foretagendet skulde indledes, iværksattes den 9. om Morgenen af alle Skanser i Forening med de nærmeste Batterier paa Als. Fjenden viste imidlertid nu sin afgjorte Overlegenhed, og efter en Times Skydning, under hvilken Ragebøl skødes i Brand fra Skanse X og Batterierne paa Als, holdt vi inde med Ilden. Fjendens sagtnede kort efter og ophørte snart ganske paa Grund af en Taage, som lagde sig over Egnen, og som af begge Parter benyttedes

til vidtløftige Arbejder. Fjenden havde nemlig denne Dag víst fire nye Batterier, Nr. 18—21, hvilke vare bestemte til at monteres med Morterer.

Indtil nu havde Overkommandoen med stigende Længsel daglig ventet paa Stormen. Den havde af den stærke Beskydning den 8. ladet sig forlede til at haabe, at den nu endelig var for Haanden. Den havde derfor paalagt alle den største Aarvaagenhed, havde forstærket venstre Fløj med en af højre Fløjbrigades Batailloner og atter til Understøttelse for højre Fløj lagt en Bataillon fra Brohoved-Brigaden til en Barakkelejr ved Aabenraavejen bag Nr. X. Den 9. kunde den imidlertid ikke længere være i Tvivl om, at Fjenden vilde følge den regelmæssige Belejrings Vej, og følte derfor sit Mod betydelig rystet. I det den sendte Krigsministeren en Beretning om de forløbne ti Dages Historie i Dybbølstillingen, troede den, hvorvel Tidspunktet endnu ikke var kommet, da Stillingens Modstandsevne kunde ansés for væsentligt svækket, ikke at burde fortie, at Udsigten til en Sejr aftog, jo længere Fjenden opsatte Stormen, og den udbad sig derfor, da efter dens Formening en politisk Overvejelse maatte være det bestemmende Moment med Hensyn til, hvorvidt den Kamp, som var begyndt i Dybbølstillingen, skulde gjennemføres eller ej, Regeringens Instruktion i saa Henseende. Det vil erindres, at der ikke var udgivet nogen Instruktion for Forsvaret af Dybbøl, som tidligere for Forsvaret af Danevirke.

Imidlertid maatte Overkommandoen berede sig paa at holde ud, maaske endog at holde længe ud, og det var allerede vanskeligt nok paa Grund af de Tab, den fjendtlige Ild daglig foraarsagede, og den Anstrængelse, det var for Tropperne at opholde sig Dag for Dag i denne Ild. Overkommandoen fandt det derfor hensigts-

mæssigt at drage nogle friske Tropper til Stillingen og kunde tage dem i Fredericia, som i den nærmeste Fremtid ikke var udsat for noget alvorligt Angreb. Den 9. April befalede den derfor først General Lunding at afsende 1 Kapitajn, 2 Lieutenanter og saa mange underordnede Befalingsmænd og Konstabler, som der paa nogen Maade kunde undværes i Fredericia. pr. Vogn til Assens, hvor Overkommandoen vilde sende et Dampskib hen til deres Modtagelse. Dernæst befalede Overkommandoen samme Dag Lunding at lade 8. Brigade, Scharffenberg, afgaa til Als saaledes, at, hvad der af den kunde optages paa Transportbaadene ved Fredericia, skulde afgaa direkte til Høruphav og Resten sættes i Marche til Faaborg, hvor den ved Als stationerede Transportflaade vilde afhente den. Det lovedes, at Artilleripersonalet, som skulde udfylde de Huller, Fjendens Beskydning alt havde frembragt i Dybbøls Artilleribesætning, skulde vende tilbage, saa snart en fra Kjøbenhavn lovet Artilleriforstærkning var ankommen, og Brigaden, saa snart Fredericia blev angreben.

Artilleriforstærkningen afsendte Lunding strax; men den vendte tilbage fra Assens paa nogle af Befalingsmændene nær, eftersom Artilleriforstærkningen fra Kjøbenhavn, i alt 300 Konstabler, mod Forventning da alt var kommen. Derimod var Lunding mindre villig til at afstaa Brigaden. Grunden hertil var ikke Mangel paa Vilje til at komme Dybbøl til Hjælp. Han tænkte i denne Tid daglig paa Midler til at gjøre det og indgav den 9. April baade til Krigsministeriet og til Overkommandoen et Tilbud om at sende fire Batailloner og et Feltbatteri ned til Dybbøl for at sætte Overkommandoen i Stand til at kunne føre et Stød, som kunde degagere Stillingen. Han lovede at skaffe dem ned paa én Nat, men fordrede, at de kun skulde komme for en bestemt

Handlings Skyld, og at de efter dens Fuldbyrdelse strax skulde vende tilbage. Til simpel Forøgelse af Dybbøls Forsvarsstyrke vilde han uden udtrykkelig Befaling fra Krigsministeriet ikke afgive en Brigade. Krigsministeriet meddelte dog Lunding, at Overkommandoens Befalling maatte efterkommes, og den fuldbyrdedes saa virkeligt, efter at Gerlach havde paalagt Lunding at lystre sine Ordrer strax. Til de nævnte Afgivelser fra Fredericia til Dybbøl havde Krigsministeriet føjet en: det havde befalet Espingolerne paa førstnævnte Sted flyttede til det sidste.

En Foranstaltning, som var en Følge af de forringede Udsigter til Sejr, var Anlæget af en tredje Bro over Alssund. Overkommandoen paabød det den 9., men da der fra Ingenieurkommandoens Side rejste sig Vanskeligheder derfor, stilledes Sagen foreløbig i Bero, og der anbragtes kun nogle Trækfærger ved Siderne af de to Broer.

Saa snart Taagen lettede den 10. om Morgenen, omtrent Kl. $10^1/_2$, begyndte den fjendtlige Beskydning igjen med større Heftighed, end nogen Sinde før, thi Fjenden havde nu ikke blot faaet sine Mortérbatterier monterede, men desuden flere tidligere byggede, hidtil ikke fuldt monterede, Batterier forsynede med den Skytsbesætning, der var dem tiltænkt. Vore Kanoner optoge strax Kampen, men maatte snart standse Ilden, og efter at den én Gang var standset, var det ikke uden Fare for at faa alle sine Kanoner demonterede i en Hast, at en Skanse paa ny kunde begynde; thi saa snart et Skud faldt fra en Skanse, rettede øjeblikkelig en Mængde fjendtlige Kanoner en koncentreret Ild paa den og holdt ved, lige indtil Skansen var bragt til Tavshed. Det fjendtlige Skyts tav intet Minut denne Dag, og der taltes indtil Kl. 7 10 à 12 Skud i Minuttet. Kun en Del af

de fjendtlige Kanoner passede paa Skanserne for at holde dem tavse, de andre oversaaede hele Dybbølafsnittet indtil Brohovederne med Projectiler. Denne Dag skødes ogsaa Hatten og Vingerne af Dybbøl Mølle, saa at den fra nu af stod som en Ruin i det blødende Landskab. Den havde hidtil været næsten en Slags Stander for Stillingen. Fra dens Top holdtes der Øje med Fjendens Foretagender, og gaves der ved aftalte Tegn, Flag om Dagen og Lygter om Natten, Tropperne paa begge Sider af Sundet og Skibene i Søen vigtige Meddelelser. Den var tidligere ofte bleven truffet fra Broager, men havde dog i det hele trodset den fjendtlige Ild indtil denne Dag, da den blev gjort til Maal for en fjendtlig Kapskydning. Fra nu af opstilledes der langs Kongevejen med bestemte Mellemrum Hornblæsere, gjennem hvilke ved sukcessiv Gjentagelse af den forrestes Signal Meldinger kunde forplantes ind til Brohovederne, og der indrettedes paa forskjellige Steder, saaledes f. Ex. ved Skrænten til Vemmingbund, Stationer, hvor fra der — om Natten ved brogede Lanterner — kunde gives Batterierne paa Als og „Rolf Krake“ Signaler.

En meget urolig Nat fulgte paa den 10. April, thi der var en extraordinær stor Arbejdsstyrke tilstede paa Dybbøl, og for første Gang vedblev den fjendtlige Skydning Natten igjennem. Derhos alarmeredes Hæren atter denne Nat. Tropperne fra Als standsedes vel, inden de vare komne til Sundeved, men Brigaden i Barakkerne maatte gaa i Stilling ligesom den 6., og alle Bevægelser maatte denne Nat ske i Granatild.

Den natlige Beskydning var alt af den Grund ødelæggende, at Skansernes Besætninger ikke om Natten kunde opholde sig uden for Skanserne, som om Dagen. Ogsaa forstyrrede den selvfølgelig Arbejderne noget, men disse fuldførtes dog. Om Morgenen vare alle Skanserne

kampdygtige, og det natlige Arbejde havde endog i flere Retninger forøget Stillingens Styrke. Der var rejst et nyt Værk ved den trigonometriske Station, den tilbagetrukne Linie var nu fuldendt og ført op til Skanse VII, et Ly til Saaredes Forbinding var indrettet bag Skanse IX, Smaapæle som Forhindringer vare anbragte paa forskjellige Steder og Staaltraadshegnet fuldført til Stranden. Kun var der den Ulempe ved Stillingen, at Jordsmonnet i det yderste Bælte, dels paa Grund af de fjendtlige Projectilers Virkninger, dels paa Grund af Soldaternes Indgravninger for at tilvejebringe Dækningssteder, var blevet saa ujævnt, at taktiske Bevægelser vare vanskelige og at noget Overblik ikke var let at faa for de Kommanderende.

Den natlige Alarm var foranlediget ved et fjendtligt Angreb paa Forposterne foran Nr. VIII og IX Kl. 4, som dog hurtigt viste sig at være uden Betydning. En Rekognoscering, som derefter foretoges paa venstre Fløj, stødte paa en ny Parallel, den tredje, opkastet i Nattens Løb ved Hjælp af den flyvende Sape i en Afstand af 600 Alen fra Stillingen.

Medens Skydningen med uformindsket Kraft og uden natlig Afbrydelse fortsattes mod Dybbøl i de følgende Døgn, den 11., da der rettedes hele Salver af Kanonskud mod Skanse IV, og den 12., da Ilden ikke var mindre voldsom, strakte Preusserne nu deres Batteribygning ud nord efter op mod Indløbet til Alssund.

Natten mellem den 10. og 11. paabegyndte Preusserne under en vedvarende Ild fra Surlykkebatteriet paa Als Batterierne Nr. 22 (det tidligere Ragebøl Batteri), 23, 24, 25 og 26, som vare rettede dels mod Dybbølstillingens nordre Front, dels mod Alsbatterierne ved Sundet. Den følgende Nat paabegyndte de Nr. 27 lige over for Arnkilsøre, og Natten mellem den 12. og 13.

føjedes der til disse, foruden Nr. 28 ved Vemmingbund mod „Rolf Krake“, Nr. 29, der anlagdes ved Alssunds nordlige Indløb og monteredes fra Ballegaard.

Det var Overgangen over Alssund til Arnkilsøre-partiet, som skulde beskyttes ved disse Anlæg. Den før omtalte preussiske Kommission med Oberst Blumenthal i Spidsen havde valgt 3 Punkter til at benyttes som Udgangspunkter for en Overskibning til Kjær Halvøs nordlige Del, nemlig det østligste Punkt af Storskoven, Vigen lige nord for denne Skov og et Punkt ved Bækken endnu noget nordligere. Der hen skulde, naar Stormen paa Dybbøl forestod, hele Materiellet fra Ballegaard skjult henflyttes, og Overgangen forsøges samtidigt med Stormen.

Dette Project havde ikke stor Udsigt til at lykkes. Hvert af de to Foretagender, Dybbøls Belejring og Overgangen, behøvede mange tekniske Troppers Hjælp, og da Dybbøls Belejring havde lagt Beslag paa de tilstedeværende i saa høj en Grad, at endog de østerrigske Pontonerer anvendtes ved samme, kom Göben, i hvis Haand Overgangens Udførelse lagdes, til at savne tilstrækkelige Midler. Desuden maatte Overgangen for at kunne lykkes udføres i Mørke, men Friedrich Carl ansaa det for betænkeligt at storme Dybbøl om Natten. Naar Overgangen skulde forsøges om Dagen, blev det ikke en Overrumpling, men en Forcering af Sundet. Imidlertid forberedtes Foretagendet paa lignende Maade, som tidligere Ballegaardsprojectet; der anlagdes Veje ned til Udskibningspunkterne, som kunde anvendes ved Pontonernes Transport, og for saa længe som muligt at vildlede os, demonstreredes der ivrigere og ivrigere ved Ballegaard lige til det Øjeblik, da Materiellet pludseligt og skjult førtes til Sundets Indløb. Der arbejdedes saaledes daglig under Opsang ved Kysten lige over for

Hardeshøj, og den 14. April sattes Pontonerne endog i Vandet ved Ballegaard, hvad der tildrog dem nogle Kanonskud fra Batteriet Bruus paa Nordlandet.

Efter en meget levende Beskydning af Dybbøl Natten mellem den 12. og 13., under hvilken, paa Forslag af Major Kauffmann, 3 à 4 riflede 12-Pds. Kanoner i vexlende Opstillinger langs Sundet paa Als havde skudt over hele Dybbølstillingen paa Fjendens Arbejder foran venstre Fløj, aabnede de 5 nye preussiske Batterier om Morgenen den 13. deres Ild mod Als. Alle større Gaarde nær Kysten fra Arnkilsøre til Sønderborg skødes i Brand, og Batterierne lede meget, da de vare opførte i Frost, og Jordmassen ingen Modstandskraft viste. Fra den 10. var der begyndt Opførelsen af indskaarne Batterier langs Kysten, hvilke vare indrettede paa at skyde langs med denne enten mod Nord eller mod Syd for at kunne tage Fjenden i Flanken under mulige Overgangsforsøg. Disse Arbejder fortsattes nu, men kunde, ligesom ved Dybbøl, fra nu af i det væsentlige kun ske om Natten, thi Fjendens Granater, som endog naaede til Ulkebøl, rettedes mod alle Samlinger af Folk paa Als.

Af de nye Batterier var Nr. 24 farligt for Dybbøl. Det laa ved Batterup paa en Højde, hvor fra man kunde se et Stykke af Alssund umiddelbart nord for nordre Bro. Denne Bro blev den 13. ogsaa truffen af en Granat fra dette nye preussiske Batteri, og Overkommandoen fandt sig i væsentlig Grad derved foranlediget til at befale Oberstlieutenant Dreyer at tilvejebringe den før omtalte tredje Bro fra det søndre Brohoved til Sønderborg. Til denne Befaling var den ogsaa bleven opfordret af Krigsministeriet. Den 11. havde Overkommandoen faaet foreløbigt Svar paa sin Skrivelse af 9. om Instruktion. Krigsministeren havde forelagt sine Medministre Sagen og telegraferede den 11.: „Det er Regeringens An-

skuelse, at Dybbølstillingen skal forsvares til det yderste." Ved samme Lejlighed spurgte han: „Kan ikke en tredje Bro anlægges?" Da Overkommandoen nu forklarede de Vanskeligheder, som havde foranlediget den til at tilbagekalde Anlæget af en saadan, telegraferede Krigsministeren den 12.: „Da tre Broer maa være mere betryggende end to, og da man, om ikke andensteds, saa formentlig i Transportflaaden i Høruphav, maa kunne finde Fartøjer til Broslagning og saaledes ogsaa fuldføre Broen i betydelig kortere Tid, end antaget, henstiller Ministeriet Sagen til fornyet Overvejelse." Den 13. sattes derefter Arbejdet i Værk; 50 Vogne afgaves til strax at hente Langtømmer fra Høruphav, og 100—150 Gardister kommanderedes til Arbejdet, der i øvrigt ikke blev færdigt, da det lille Dampskib „El Ole", som var et privat Dampskib, ikke vilde slæbe Jagter fra Høruphav til Sønderborg i den stærke Ild, og der overhovedet rejste sig mange Vanskeligheder.

Natten efter den 13. var meget spændt. Tre Dage vare forløbne, siden Fjenden havde bygget sin tredje Parallel, og Stormen ansaas derfor for umiddelbart forestaaende. Foran venstre Fløj, hvor et Kompagni, 1., af 5. Regiment var opløst til Forposttjeneste i Skyttegrave, som strakte sig fra Vemmingbund op til Terrainet ud for Nr. III, stod den fjendtlige Forpostkjæde knap 50—70 Skridt fra vor i Skyttegrave, der vare anlagte parallele med vore. De menige Krigsmænd, som her stode lige over for hinanden for at værge den Plet, hvorpaa de stode, og som følte sig enkeltvis magtesløse under den store Kamp, der udfægtedes i Bueskud over deres Hoveder, vare paa begge Sider modtagelige for et Raisonnement, der, udtrykt i Ord, omtrent vilde lyde saaledes: „Hvis Du ikke skyder mig, skyder jeg heller ikke Dig, og saa opfylde vi begge vor Opgave til vore Foresattes

Tilfredshed.“ Uagtet Overkommandoen havde forbudt al Fraternisering med Fjenden, modstod vore Soldater dog ikke altid de fjendtlige Tilnærmelser, og der havde saaledes udviklet sig et vist venskabeligt Forhold mellem de Menige paa begge Sider. Af og til kunde dette venskabelige Forhold dog faa en aldeles pludselig Afslutning, nemlig naar en Kommandostemme lød. Dette var Tilfældet den 13. om Aftenen, da den fjendtlige Kjæde, som fra tredje Parallel var bleven bragt op til en Bataillons Styrke, pludseligt sprang ind mellem vore og tog Halvdelen af Forpostkompagniet samt henved en Snes Mand af 6. Regiments 2. Kompagni, der netop var kommet til Afløsning, til Fange. Øjeblikkeligt besattes Skanserne og Løbegravene af 6. Regiment, som lige havde overtaget Tjenesten paa dette Sted, og Skanserne aabnede deres Ild, men videre end til en Skydefægtning kom det ikke. Hensigten med dette fjendtlige Angreb var nemlig kun at erobre Plads for en ny Parallel, den fjerde, som var bleven Prins Friedrich Carl anbefalet fra Berlin.

Stormen havde oprindeligt været berammet til den 14. April Kl. 10 Formiddag. Derfor var Preussernes Kanonild efterhaanden tiltagen i Styrke og skulde have vedblevet at tiltage, indtil det nævnte Klokkeslæt, da Stormkolonnerne skulde have haft Ordet. Men dette var forandret. Kong Wilhelm, hvem Prins Friedrich Carl meddelte sine Forehavender og Planer, billigede ikke Prinsens Plan. Han fandt for det første den af Prinsen bestemte Størrelse af Stormkolonnerne for lille, dernæst den Strækning, som skulde gjennemløbes fra tredje Parallel for at naa Skanserne, for stor. Kongen bemærkede, at Hertugen af Wellingtons Krigstog havde bevist, at Stormkolonnerne altid burde gjøres saa stærke, som paa nogen Maade muligt. De kongelige Bemærk-

ninger, som overbragtes Prinsen ved en Fløjadjudant Natten til den 13., vare selvfølgelig en Befaling, især da den kongelige Skrivelse, i hvilken Bemærkningerne fandtes, tillige meddelte, at der ikke i politisk Henseende vilde ske nogen Skade ved en kort Opsættelse. Dette havde Prinsen nemlig troet; men Conferencens Aabningsmøde var paa Preussens og Østerrigs Opfordring af Hensyn til det tyske Forbund, som viste sig tilbøjeligt til at deltage, men endnu ikke var færdigt med sine Overvejelser, opsat til den 20. April. Det besluttedes derfor at skride til en ny Parallels Anlæggelse, hvilken skulde gjøres saa dyb og bred, at 13 Batailloner kunde opstilles i samme til Storm nogle Hundrede Alen fra Skanserne. Denne Parallel døbtes af Fjenden den tredje; en af de tidligere havde nemlig erholdt Navn af Halvparallel.

Under den Fægtning, som opstod ved det fjendtlige Angreb om Aftenen den 13., og i hvilken Skansernes Kanoner deltoge, faldt paa Fjendens Side Bataillonskommandøren, én Officer til og en Snes Mand. Henad Morgenstunden den 14. erholdt det Kompagni, som skulde have afløst Forposterne, 2. Kompagni af 6. Regiment, igjennem Kapitajn G. F. Schøller, der havde efterfulgt Ritmester Castenschiold som Forpostkommandør, Befaling til at forsøge paa at tage den tidligere Stilling igjen. Kompagniet gjorde ogsaa Forsøget, delt i to Kolonner, den ene mellem Nr. II og III, den anden ad en Aabning nord for Nr. I; men Fjenden holdt sin Stilling, og navnlig Kompagniets sydlige Kolonne — som egentlig førte Stødet fremad, medens den nordlige Kolonnes Frembrud standsedes ved en heftig Skydefægtning mellem Løbegravsbesætningen og de udenfor liggende fjendtlige Skytter — led store Tab.

Den overordentlig heftige Beskydning med svært

Skyts, som vedblev hele Natten samtidigt med Skyttefægtningen, forøgede ikke blot vort Tab paa denne blodige Dag, der kostede os, foruden 102 Fanger, 118 Døde og Saarede, men gjorde ogsaa det natlige Arbejde meget besværligt. Dog var om Morgenen den 14. Skanse I omtrent i sædvanlig Stand, men maatte udelukkende forsvares ved Haandvaaben, da alle Kanonerne vare demonterede og ikke i den forløbne Nat havde kunnet erstattes. Skanse II var tjenstdygtig med 5 Kanoner brugbare. I Skanse III var der arbejdet saa meget, som gjørligt, uden at Værket dog var kommet i fuld Orden. Det samme var Tilfældet med Nr. IV, hvor dog Krudtmagasinet, som havde lidt meget, var sat i betryggende Stand. I Skanse VI var der kun 3 helt og 2 til Dels brugelige Kanoner imod Fronten, og Broen var saa ødelagt, at intet Skyts kunde føres over den, ligesom Skansens Indre var saa oprodet, at det var umuligt uden store Forberedelser at flytte Skyts fra et Sted i Skansen til et andet. Skanserne VII, VIII, IX og X vare tjenstdygtige.

Fra Morgenen den 14. var Beskydningen lidt mindre stræng, men Fjenden saas at arbejde foran Fronten med den flyvende Sape. Den dybe og brede sidste Parallel anlagdes i 400 Alens Afstand fra Nr. II, III og IV. Ad en bugtet Slugt havde Fjenden fra denne Parallel en skjult Vej til et Punkt 200 Alen ud for Skanse III's Spids, hvilket ledede Kapitajn Good til fra denne Skanse at paabegynde en Minegang ud til det nævnte Punkt.

Situationen var nu højst alvorlig, thi efter fjerde Parallels Anlæg maatte Dybbøl betragtes som Fjendens sikre Bytte. Overkommandoen overvejede, om det var gjørligt at ødelægge denne sidste Parallel ved et stort Udfald, men fandt det uudførligt. Blandt andet manglede der en Aabning, gjennem hvilken Tropperne kunde

falde ud. Der var i den sidste Maaneds Forløb føjet den ene passive Forhindring til den anden. Selv Løbegravene vare ved de selvudtænkte Konstruktioner, som Besætningen havde udført for at skaffe sig Dækning, blevne saa deforme, at Ingenieurerne under deres natlige Færd endog havde Møje nok med blot at skaffe en taalelig Adgang til det, som oprindelig havde været Banket, men nu kun var at betragte som højst uregelmæssige Skydepladser for Skytter. Dybbølbefæstningen var nu ikke stort andet end Grusdynger, i hvilke der paa venstre Fløj kun fandtes trange Udgange, som holdtes passable for Posternes Skyld. Betingelsen for et Udfald maatte være store Rydningsarbejder, Tilvejebringelse af frit Rum mellem Skanserne i Forbindelse med en Forlæggelse af Hovedforsvaret til den tilbagetrukne Linie. Men dette Arbejde var umuligt selv uden Hensyntagen til, at det maatte foretages i 100 fjendtlige Kanoners koncentriske Ild.

Derhos kunde det fjendtlige Angreb paa Als's Kyst, som daglig tiltog i Styrke, endog gjøre det betænkeligt nu at bestemme den samme Styrke, som tidligere, til Dybbøl. Overkommandoen antog — som det viste sig, rigtigt —, at Fjenden med Stormen paa Dybbøl vilde kombinere en Overgang til Als; men den fattede den Tro, at han under de indtraadte Forhold vilde iværksætte den nærmere ved Dybbøl og ved en Broslagning syd for Kjærvig. Der maatte derfor sættes forøget Kraft paa de Arbejder, som vare begyndte for at sikre Als's Kyst; der maatte sørges for, at Tropperne paa Dybbøl i Tilfælde af Uheld fik en sikret Optagelse paa Als, og at et mulig forsøgt Broanlæg fra Fjendens Side kunde imødegaas med Kraft. Af denne Grund ønskede Overkommandoen „Rolf Krake“ forlagt til Alssund, og dette Skibs Rolle ved Vemmingbund overdragen til

„Danebrog", som nu ankom til Alsfjord. „Rolf Krake" maatte efter dens Mening kunne løbe en fjendtlig Bro i Stykker. Denne Ombytning af de to Panserskibe fandt ikke Sted, fordi Muxoll den 15., da den forlangtes af Overkommandoen, ikke troede at have Dispositionsret over „Danebrog" for længere Tid. Derimod lovede han i en Conference, som enten denne Dag eller en af de nærmeste holdtes i Ulkebøl Præstegaard mellem Stabschefen, Souschefen, Eskadrechefen, den Næstkommanderende ved Eskadren og den Hovedkvarteret adjungerede Søofficer, Orlogskapitajn F. Frølich, at Marinen i hver Henseende skulde yde sin Bistand til Sikringen af Als.

Dybbøl havde alt fra nu af en noget forringet Betydning; Kampen gjaldt Als, som var angreben paa hele Strækningen fra Arnkilsøre til syd for Sønderborg. Forsvaret fik en mere storslaaet Form end tidligere, med hvilken Hovedkvarterets Sæde i Ulkebøl stod i god Overensstemmelse. De tidligere Reservers Plads forandredes; Brigademagasinerne flyttedes længere tilbage. Den udvidede Stillings Depotsted var Høruphav. Her hen forlagdes det forenede Politi- og Gendarmeri, Postkontoret fra Sønderborg og forskjellige andre Avtoriteter. Her var Marinekommandoen og Transportflaaden under Raffenberg. Her holdtes end videre 200 beslaglagte Handelsskibe i Forvaring. Der anlagdes derhos en Udskibningshavn ved Østerby paa Kegenæs. Draget, som fører til Kegenæs, befæstedes. Linieskibet „Frederik VI", Orlogskapitajn H. Ipsen, som kom til Als for i Tilfælde af, at Kampen om Als skulde gaa os imod, at anvendes ved Troppernes Evakuering, lagdes tillige med flere Træskibe ved Kegenæs; men der sørgedes for, at ogsaa Mummark og de andre Udskibningssteder paa Als i dette Tilfælde kunde benyttes.

Det Spørgsmaal paatrængte sig under disse Forhold

Overkommandoen, om vi ikke burde undvige Stormen paa Dybbøl ved et frivilligt Tilbagetog eller i alt Fald indskrænke den Styrke, som holdtes tilstede der for at kunne møde en Storm, til et Par Regimenter i det hele, da Tjenesten paa Dybbøl af dem kunde holdes ved lige, som hidtil, lige til Stormøjeblikket, og store Tab derved vilde forebygges, naar Fjenden endelig stormede.

General Gerlach, som var kommen til Skade under et Ridt og derfor maatte holde Sengen i Ulkebøl, fandt, at militære Grunde talte for, nu at sætte saa lidt ind som muligt paa Dybbøls fortsatte Forsvar, hvilket ogsaa tilraadedes ham af General du Plat, der var den ældste Officer efter ham. Imidlertid spurgte Gerlach sig selv, om der ikke var politiske eller nationale Grunde, som forlangte en anden Fremgangsmaade. Han erindrede Conferencen, om hvilken han havde læst i Aviser, thi nogen Meddelelse af politisk Natur havde han ikke faaet. Efter hvad han havde læst, skulde den træde sammen den 12., og nu skrev vi den 14. Han telegraferede til Ministeriet for at faa at vide, naar den skulde træde sammen, og erholdt Svaret: den 20.

Fra Ministeriet var der ikke kommet andet Svar paa Skrivelsen af 9. end den før omtalte Telegrafdepeche af 11. Den 14. udarbejdedes der en ny Forestilling til Ministeriet, i hvilken Situationen drøftedes. Overkommandoen gjorde omhyggelig Rede for Angrebets Gang efter den 9., meddelte, at den havde tænkt paa et kraftigt Udfald for at retablere den modige Stemning og befri sig for Fjendens umiddelbare Nærhed, men at den ikke havde kunnet finde blot nogenlunde antagelige Chancer for et saadant Foretagende, der maatte dreje sig om intet mindre end om Fjendens Tilbagekastelse bag Dybbøl By. Den udtalte derefter som sin Anskuelse, at Dybbølstillingen i dette Øjeblik havde udfoldet al sin

Modstandskraft, at en fortsat Kamp kun kunde føre til en Katastrofe, som intet Udbytte kunde bringe Kongens og Landets Sag, og at en Tilbagegang til Als derfor maatte haves for Øje som en vel begrundet og nær forestaaende Forholdsregel.

Inden denne Forestilling var underskreven, omtrent ved Middagstid, forlangte Krigsministeren en Samtale pr. Telegraf med den kommanderende General. Da denne paa Grund af sin Sygdom ikke kunde møde paa Stationen, indfandt Stabschefen, Stiernholm (der nu var forfremmet til Oberstlieutenant), sig i Steden for ham, og følgende Samtale begyndte:

Ministeren: Vedvarer Skydningen lige stærkt?

Stabschefen: Mindre stærkt mod Stillingen, stærkere mod Batterierne langs Alssund.

Ministeren: Venter man, at Fjenden endnu længe kan fortsætte den?

Stabschefen: Derom kan ingen sikker Mening haves, da Fjendens Ammunitionsbeholdning ikke kjendes. Ialt jugeres 50000 Skud at være gjorte mod os.

Ministeren: Er Tilbagegang begyndt?

Stabschefen: Nej.

Ministeren: Venter man en Storm, og hvorvidt tror De, at den kan modtages? Ere Tropperne udmattede?

Stabschefen: En Storm maa stadig ventes og maa modtages, hvis den snart kommer, da de befalede Forberedelser til Sikring af Als saa vidt muligt maa være videre fremskredne. Tropperne ere egentlig ikke udmattede, men en Del af dem betagen af den stærke Ild.

Ministeren: Hvor lang Tid antager De nødvendig til Forberedelse af Sikringen af Als?

Stabschefen: Nogle Dage.

Derefter fortsattes Samtalen om personlige og andre

Ting, som her skulle forbigaas, indtil Ministeren til sidst spurgte: „Har De noget at tilføje i Anledning af de gjorte Spørgsmaal eller Situationen i det hele?“ Stabschefen udtalte da: „Overkommandoen maa have frie Hænder i det nærværende Øjeblik,“ og Ministeren svarede dertil: „Overkommandoen har frie Hænder. Regeringen stoler paa den saa vel i militær som i politisk Henseende.“

Der var nu ingen Grund til at afsende den udfærdigede Forestilling, og den lagdes derfor til Side. Overkommandoen var enig med sig selv om efter nogle Dages Forløb at ville indskrænke Styrken paa Dybbøl betydeligt.

Sex Timer efter Samtalen ankom der imidlertid et Siffertelegram fra Ministeren, som lød saaledes: „Efter min Samtale med Stabschefen i Formiddags forelagde jeg Regeringen de gjorte Meddelelser; den fastholder sin tidligere udtalte Anskuelse om Vigtigheden af at holde Stillingen, selv om heraf skulde resultere betydelige Tab.“ Om Natten ankom dernæst en fortrolig Skrivelse fra Ministeren til General Gerlach, som var Svar paa Forestillingen af 9. og dateret den 13. I denne udtalte Ministeren først, at Regeringen, efter at Overkommandoens Forestilling havde været den forelagt, var kommen til det Resultat, at det maatte være af overvejende Betydning lige over for den nærmeste Fremtids politiske Forhandlinger at holde Dybbøl til det yderste. Dernæst indlod han sig paa Bedømmelsen af mange Enkeltheder i Dybbøls Forsvar, hvilket han vel ikke kunde andet end i det hele yde sin Beundring, om han end ved Siden af det utvivlsomme Mod og den Beredvillighed til at trodse Krigens Farer og Besværligheder, hvoraf alle de styrende Officerer vare besjælede, i det mindste hos enkelte af dem savnede den tillidsfulde Frej-

dighed, som først giver de andre Egenskaber deres fulde Værd, og som navnlig i Forhold til Massen er af uberegnelig Betydning.

Disse Regeringstilkjendegivelser indeholdt strængt taget ikke en Tilbagetagelse af den givne Handlefrihed. Den sidste Skrivelse, der var i Overensstemmelse med Siffertelegrammet og forklarede dette, var endog udfærdiget, inden Samtalen mellem Krigsministeren og Stabschefen fandt Sted. Det var kun et Tryk, Regeringen lagde paa Krigsstyrelsen, for at bevæge den til nu, da det var kommet til en Kamp, som hele Evropa fulgte med den mest spændte Opmærksomhed, og da Kampen gjaldt et Stykke af Slesvigs Jord, det sidste af Fastlandet, at lægge hele den Kraft og Udholdenhed i samme, som Nationen ventede.

General Gerlach opfattede dog Forholdet noget anderledes. Han følte sig paa Grund af de krigsministerielle Tilkjendegivelser forpligtet til at lade Dybbølforsvaret vedblive i det væsentlige, som det var, men skød Ansvaret fra sig, hvilket efter hans Mening Regeringen maatte bære, naar den fordrede Forsvaret ført længere, end efter militære Grunde alene tilraadeligt.

Efter Modtágelsen af de nævnte Aktstykker tog Overkommandoen derfor den henlagte Forestilling frem igjen og expederede den den 15. til Krigsministeriet; dernæst besvarede General Gerlach den personlige Skrivelse, han havde erholdt fra Ministeren. I denne erklærede han, efter at have imødegaaet Ministerens forskjellige Anker, at han i den sifrerede Depeche af 14. kun kunde se en Befaling til ikke at forlade Stillingen, med mindre Tropperne kastedes ud af den ved et voldsomt Angreb. Han betegnede det som en Selvfølge, at han vilde opfylde Regeringens Vilje, for hvilken den ene bar Ansvaret; men han ansaa det for sin Pligt paa ny at gjøre

opmærksom paa Stillingens Svagheder og Troppernes deprimerede Stemning, fordi de nu vare tvungne til fuldstændig Passivitet. Til sidst skrev han: „Kun naar Regeringen giver mig fuldkommen frie Hænder, og jeg tør stole paa den nødvendige Tillid, vil det være muligt for mig i rette Tid at tage den Beslutning ikke at fortsætte Forsvaret af Stillingen til det yderste, og kun derved vil det være muligt for mig i rette Tid at sikre en hæderlig Tilbagegang til Als."

Denne Skrivelse afsendtes imidlertid først den 17. og pr. Post, saa at den først kom i Ministerens Hænder efter Dybbøls Erobring. Gerlach har derfor næppe endnu den 17. ansét Faren paa Dybbøl for at være saa overhængende, som den var. Heller ikke var Oberstlieutenant Stiernholm, som med sin vante Ihærdighed og Koldblodighed hele den foregaaende Nat havde vandret Stillingen igjennem fra den ene Ende til den anden, endnu ganske haabløs med Hensyn til hele Situationen paa Dybbøl. Derimod var Souschefen, Rosen, den 17. af den Anskuelse, at Hæren burde trækkes tilbage fra Dybbøl paa en Skinbesætning nær, og General du Plat havde den 16., inden han tiltraadte Tjenesten paa Dybbøl, opfordret Gerlach til paa Grund af det ham tilstødte Uheld, der tvang ham til at leve i en Stue borte fra Kamppladsen, at melde sig syg, i det han, du Plat, som ældste Divisionsgeneral da samme Aften vilde have ført Hæren tilbage fra Dybbøl.

Imidlertid maa vi tilbage til Begivenhederne paa Dybbøl i de Dage, som gik forud for Stormen, efter først at have omtalt en Personalforandring, som skete i den højere Kommandosfære. Paa Grund af General Gerlachs Sygdom havde Krigsministeriet bestemt General Steinmann, som nu var friskmeldt efter sit Saar, og som var udsét til at være General Gerlachs Efterfølger

i Kommandoen, til Als. Det havde derfor tænkt paa at lade ham bytte Division med General du Plat, saa at denne fik 3. Division i Jylland. Herimod havde Overkommandoen imidlertid nedlagt Indsigelse, eftersom den ikke vilde berøve 2. Division sin kjendte Chef midt under Dybbølkampen. Sagen havde staaet uafgjort hen indtil den 14., da Stabschefen under Samtalen med Ministeren erholdt Tilladelse for Overkommandoen til at ansætte Steinmann, som den vilde, naar han blot i hvert Tilfælde blev paa Als. Han erholdt saa, da han kom om Aftenen, 1. Division, hvis hidtidige Chef, Vogt, overtog 5. Brigade, der var ledig, fordi dens Chef var syg.

Den 15. April var Skydningen mindre stærk mod Dybbøl, end den i længere Tid havde været. Fra Broager kom der kun 279 Skud, medens det var lyst, og i den paafølgende Nat 40. For det meste taltes der Dagen igjennem kun 2 Skud i Minuttet. Derimod var Skydningen heftigere mod Alskysten, hvor vore Batterier svarede kjækt. Surlykkebatteriet beskød særligt Batteriet Nr. 24 i Batterup og skød nogle Huse i denne By i Brand.

Foran Dybbøl arbejdede Fjenden vedholdende paa sin sidste Parallel. 10. Regiment, som havde venstre Fløj af vor Besætning, og som, da Major Rohweder var falden den 13., kommanderedes af Kapitajn O. Vaupell, tiraillerede hele Dagen med Fjenden og gjorde et Par smaa Udfald. Ellers kæmpedes dog kun lidet fra vor Side. Vore Kanoner vare for største Delen trukne tilbage fra Skydeskaarene, og de riflede Kanoner førtes endog fra nu af efterhaanden bort til Als for at reddes. I Steden for det Feltbatteri, som hidtil var mødt daglig i Stillingen, afgaves der nu 2 Kanoner af hvert af de fire Feltbatterier, 2., 8., 10. og 11., som faste Dele af Forsvaret, — dog skjulte om Dagen, dels paa hver Side af Chaus-

séen, dels mellem de nordlige Skanser, — saaledes at kun deres Betjeningsmandskab daglig ombyttedes.

At vort Artilleris Tavshed virkede nedstemmende paa Besætningen, er en Selvfølge. Den menige Krigsmand kunde ikke forstaa, hvorfor det havde ophørt at svare Fjenden. Overkommandoen frygtede for, at Troppernes Udholdenhed i Ilden skulde svigte, og blev derfor meget foruroliget, da den ved Meldinger fra 3. Brigade erfarede, at dens Mandskab, som var paa Vejen til Dybbøl, viste sig uvilligt til at lade sig føre til Sundeved og om Aftenen gjorde et Forsøg paa at nægte Lydighed. Det var i Virkeligheden dog kun paa Grund af en formentlig Forurettelse, fordi det ikke var Regimenternes Tur, at den omtalte Opsætsighed forefaldt. Ved 8. Brigades Ankomst til Als, hvorved der havdes syv Brigader, indførtes der en ny Tjenesteomgang, hvorefter der hver Aften skulde rykke ét Regiment til Dybbøl i Steden for tidllgere hver tredje Nat to. Der vilde indtræde en Lettelse, i det Afdelingerne nu kun bleve 4 Dage paa Dybbøl i Steden for tidligere 6: men Overgangen til den nye Ordning udførtes paa Bekostning af én Brigade, hvis Hvile paa Als indskrænkedes fra tre Dage til to. Den Brigade, hvem dette Lod traf, var 3. Den havde derhos haft det længst borte værende Cantonnement om Egen, var kommen der til henad Morgenen den 14., og allerede den 15. afgik den paa ny til Sønderborg for at kunne udhvile sig i Byen til om Aftenen, da den atter skulde over paa Dybbøl. Da det var telegraferet til Hovedkvarteret, at Mandskabet viste sig ulydigt, satte Gerlach sig i en Vogn og kjørte med Stabschefen til Tropperne. Da den kommanderende General havde talt til dem og forklaret, hvad der var Grunden til, at de alt nu skulde der over til den svære Tjeneste igjen, faldt de til Føje og rykkede over til Dybbøl, hvor de forbleve

til Stormen. Brigadekommandøren, Oberst Wørishøffer, udtalte for Overkommandoen Regimenternes Anger og Løfte om at ville udslette den Plet, der ved deres Opførsel var kommen til at hvile paa dem, hvad de ogsaa gjorde ved deres hæderlige Forhold under Stormen.

Til at hindre de fjendtlige Arbejder mente Overkommandoen bedst at kunne anvende „Rolf Krake“, skjønt der, som omtalt, var bygget et fjendtligt Batteri alene for „Rolf Krake“s Skyld, hvorom Eskadrechefen var bleven underrettet af Overkommandoen. Den anmodede den 15. Muxoll om at lade „Rolf Krake“, inden denne afgik til Alssund, som der den Gang var Tale om, gjøre et Forsøg paa at fordrive Fjenden fra Skansernes Nærhed. Muxoll lovede det; „Rolf Krake“ erholdt Ordre og sendte en Officer til Hovedkvarteret for at sikre sig en rigtig Forstaaelse af Overkommandoens Ønske; men der rejste sig nu en frisk Mærssejlskuling med tilsvarende Sø og Rulling, som stod lige ind i Vemmingbund. Dette fik til Følge, at Forsøget opsattes og senere ikke kom til Udførelse.

Der skete derfor ikke noget alvorligt for at forstyrre de fjendtlige Arbejder, som fortsattes til den 17. Aften. Der fyredes dog om Natten en Del Kardætskskud og kastedes Haandgranater ud mod de fjendtlige Arbejdere, og Kauffmanns Batteri, der var opstiflet i en Slugt paa Als nær Majmølle, sendte Granater over hele vor Stilling ud mod Fjenden; men der rejste sig hos Fjenden fire nye Batterier, nemlig Nr. 30, der nærmest var bygget for at tjene til Støtte mod et Udfald fra vor Side, og Nr. 31, 32 og 33. Da den fjendtlige Beskydning ikke den 16. og 17. var stærkere end den 15., fik ogsaa vi Lejlighed til Arbejder, hvilke paa Grund af Forholdene dog mindre nu foretoges i den yderste Linie paa venstre Fløj, hvor hen der dog endnu udbragtes en-

kelte Kanoner, end i det bagved værende Terrain. Det før nævnte Værk ved den trigonometriske Station, ogsaa kaldet Lynetten ved Dybbøl Mølle, monteredes i de sidste Nætter før Stormen med to 6-Pds. og to 12-Pds. Kanoner. Der var nu dannet en sammenhængende Forsvarslinie bag den angrebne venstre Fløj. Den gik fra Skanse VIII til VII, dernæst til Lynetten ved Dybbøl Mølle og videre syd paa langs den tilbagetrukne Linie. Paa Als fuldførtes de indskaarne Kystbatterier og forskjellige Batteriplacements nær Sønderborg, hvorhos Kirkebatteriet, Baadsagerbatteriet og Flankebatteriet vare blevne forsynede med Flanker.

Om Aftenen den 16. angrebes et Kompagni af 17. Regiment, som endnu holdt nogle Skyttegrave foran Nr. VI og VIII besatte, pludseligt og mistede disse og 57 Mand. Fra nu af var der ingen Forposter længere paa venstre Fløj. Skanserne vare heller ikke at betragte som lukkede mere, eftersom de fleste vare tilgængelige bag fra, men der var dog en sammenhængende Palissadelinie mellem Værkerne og Løbegravene, som først maatte overskrides, inden man kunde komme til Skansernes Strube. Af Skyts var der kun lidt brugeligt tilbage i Skanserne, og nogle af de Kanoner, som havdes, vare anbragte paa et saa skrøbeligt Underlag, at det var forudseeligt, de vilde styrte sammen ved første Skud, men de ladedes med Kardætsker og bevaredes i denne Stand for Stormøjeblikket.

Den 17., Aften, da 1. Brigade, Lasson, rykkede over i Stillingen og besatte venstre Fløj, medens 3. Brigade, Wørishøffer, overtog højre Fløj, 8. Brigade, Scharffenberg, tog Stilling ved Baraklejren ved Korsvejen, og 2. Brigade, Kauffmann, besatte Brohovederne med én Bataillon, 1. af 3. Regiment, detacheret ved Baraklejren ved Aabenraavejen, blev Stillingen paa Dybbøl, efter at

ogsaa Artilleribesætningen var omskiftet og Kapitajn Sick havde overtaget „du jour“ Tjenesten, følgende:

Af 1. Brigade, der i det hele kun talte lidt over 2200 Mand, stod 22. Regiment, Falkenskjold, sydligst og 2. Regiment, Dreyer, nordligst, og hvert af Regimenterne havde sine to Batailloner staaende jævnsides med tre Kompagnier i forreste Linie og ét i Reserve.

Ved 22. Regiment, der havde 2. Bataillon, Kapitajn C. V. Jensen, sydligst og 1. Bataillon, Kapitajn C. F. W. H. Baland nordligst og 6. og 3. Kompagni staaende i Reserve, henholdsvis bag Skanserne II og III, var Stillingen følgende: I Løbegravene langs Stranden stod 8. Kompagni, hvis Chef, Premierlieutenant Johansen, med det halve Kompagni kommanderede i Skanse I, i hvilken der var én brugelig Kanon, der stod under Artillerilieutenant Storch. I Løbegravene mellem Nr. I og II, hvor der var to Kanoner Salto, stod 7. Kompagni og det halve af 5., medens dets anden Halvdel under Sekondlieutenant F. P. Grünwaldt dannede Fodfolkbesætningen i Skanse II, hvis tre Kanoner, kun anvendelige til nogle Kardætskskud, befaledes af Sekondlieutenant J. A. P. Ancher. I Løbegravene mellem Nr. II og III stod — i Forening med to Kanoner Salto — 1., 2. og 4. Kompagni, af hvilket sidste Aspirant Smidth med 19 Mand dannede Besætning i den aabne Skanse III, der havde tre Kanoner og tre Morterer under Artillerikorporal Hess.

Ved 2. Regiment, hvis Opstilling begyndte her, stod 2. Bataillon under Kapitajn S. U. R. Lundbye sydligst og 1. Bataillon, Kapitajn C. W. Arnholtz, nordligst, og af førstnævnte stod 4. Kompagni i Løbegravene mellem Nr. III og IV, hvor der ogsaa var to Kanoner Salto. I Skanse IV, hvor der var 4 Kanoner under Artillerilieutenant Crone, hvoraf dog kun én anvendelig, og det kun til ét

Skud, kommanderede Premierlieutenant M. R. Gjørup, som havde det halve af 3. Kompagni hos sig, medens den anden Halvdel stod i Løbegravene indtil Chausséen, hvor to Kanoner af 10. Batteri samt en Deling, fremskudt fra 8. Kompagni, der udgjorde Reserve for 2. Bataillon paa Kongevejen, befandt sig. Nord for Kongevejen, hvor to Kanoner af 2. Batteri vare placerede, stod 7. og 1. Kompagni i Løbegravene til Skanse V, hvis Fodfolkbesætning dannedes af en Deling af sidstnævnte Kompagni, medens Artilleriet, der bestod af fire Kanoner, hvoraf to kun anvendelige til et Par Kardætskskud, kommanderedes af Artillerikorporal Hansen. Nord for Skanse V stod 6. Kompagni i Løbegravene til Skanse VI, der havde sex Kanoner og fire Morterer under Lieutenant Jensen, og hvis Fodfolkbesætning skulde bestaa af to Delinger under Sekondlieutenant A. H. V. Thestrup af 2. Kompagni, hvis øvrige Styrke havde Ordre til at besætte dels Løbegravene til højre til Slugten, dels Terrainet bagved, hvor 5. Kompagni stod som Reserve i Løbegravene mellem Nr. VII og VI.

Skanse VII, som dannede Forbindelse mellem den højre Fløj og den forskansede Linie bag venstre Fløj, havde fire Kanoner under Korporal Schulian. Syd for den fandtes der fire Kanoner i Lynetten ved Dybbøl Mølle, to ved et Punkt C sydligere, tre i B og to i A, hvilke stode under Artillerilieutenant H. A. Kofoed. Derimod fandtes der ingen Fodfolkbesætning, da denne Strækning først skulde besættes ved Alarm af Brigaderne ved Baraklejren og i Brohovederne. Nord for Skansen stod derimod 3. Brigade, med 17. Regiment sydligt og 16. Regiment nordligt, og begge endnu med Forposter foran sig i Skyttegrave.

Af 17. Regiment, Oberst A. Bernstorff, stod atter 1. Bataillon, Kapitajn F. V. Lund sydligst med 7. Kom-

pagni mellem Nr. VII og VIII, 5. Kompagni under Sekondlieutenant C. Galster i og ved Skanse VIII, der havde otte Kanoner under Artillerilieutenant A. C. A. Tillge, og 1. Kompagni i Reserve, medens 2. Kompagni dannede Regimentets Forposter op til Skanse IX. 2. Bataillon, Kapitajn H. J. T. C. Schiwe, havde tre Kompagnier staaende i Løbegravene mellem Nr. VIII og IX, hvor der ogsaa var to Kanoner Salto og to Kanoner af 8. Batteri, samt ét i Reserve.

16. Regiment, Major C. Wolle, havde 1. Bataillon, Major J. T. Hein, staaende i Skanserne IX og X med mellemliggende Løbegrav, saaledes at Kapitajn H. F. Andresen var med 6. Kompagni i Skanse IX, hvor Artillerilieutenant J. V. A. Brønnum befalede de fire brugelige Kanoner, som fandtes i Skansen, 5. Kompagni mellem Skanserne og Premierlieutenant G. D. C. A. Vett med 2. Kompagni i Skanse X, hvor Korporal Kruse befalede de fem Kanoner, den indeholdt, medens 1. Kompagni var Reserve. 2. Bataillon under Kapitajn J. T. Ravn afgav 3. Kompagni til Forpost paa den nordlige Front. Af dens andre Kompagnier stode 4. og 8. mellem Aabenraavejen og Alssund, hvor ogsaa to Kanoner af 11. Batteri vare anbragte, og 7. i Reserve.

8. Brigade, hvis Plads var ved Korsvejen, bivuakerede, da Baraklejren ikke kunde benyttes, øst for samme, omtrent midt imellem den og Brohovederne, en 2000 Alen fra den tilbagetrukne Linie, som den skulde besætte under Alarmering. Ligeledes bivuakerede 1. Bataillon af 3. Regiment nordligere i en Slugt ved Alssund.

Paa Als var der, foruden Max Müllers Brigade og det den tildelte Artilleri, tre Brigader og fire Feltbatterier à 6 Piècer. Brigaderne vare 4., der befaledes af Oberst T. C. Faaborg, 5. under General Vogt og 6., under Oberst Bülow.

I Tilfælde af Angreb var det General Gerlachs Hensigt at møde til Vogns i Stillingen og tage Kommandoen, med General Steinmann som Kommandør for højre og General du Plat for venstre Fløj. De fornødne Dispositioner i den Henseende vare trufne; General du Plat kommanderede hele Stillingen indtil den kommanderende Generals Ankomst. Af de paa Als værende Brigader skulde én tillige med Livgarden og de fire Feltbatterier møde i Sundeved strax, de andre tage Stillinger til Understøttelse efter Omstændighederne enten for Sundeveds eller for Alssunds eller for Alsfjords Forsvar. Naar den vedkommende Brigade var kommen til Sundeved, hvor den havde at tage Post med ét Regiment i Brohovederne og ét ved Korsvejen, skulde Brigaden i Brohovederne, som i Tilfælde af Alarmering strax havde at sende to Bataillonor frem, én til Korsvejen, én til Partiet mellem Skanse VII og Lynetten ved Dybbøl Mølle, samle hele sin Styrke undtagen den til højre Fløjs Understøttelse detacherede Bataillon, ved den tilbagetrukne Linie, hvad ogsaa sydligere Reserve-Brigaden fra Baraklejren skulde gjøre. For de fire Feltbatterier var der bestemt Pladser, som de skulde indtage i Sundeved.

Betingelsen for, at denne vanskelige Opmarche kunde foretages, var imidlertid, at Skanserækken Nr. I—VI kunde holde Fjendens Stormkolonner fra Livet saa lang en Tid, som de bagved værende Afdelinger behøvede for at kunne naa frem til deres Pladser; men dette var en Umulighed paa Grund af den Overvægt, det fjendtlige Angreb havde faaet ved fjerde Parallels Anlæg.

I den brede og dybe fjerde Parallel, kun 3—400 Skridt foran Skanserækken, kunde nemlig en 10000 Fjendtlige ligge aldeles skjulte og, da vor Ild var standset, uden at blive beskudte. Her hen skulde Stormko-

lonnerne føres ubemærket om Natten. I Følge Friedrich Carls Disposition skulde Stormen dernæst indledes med en sex Timers Beskydning fra alle Ildsvælg og med stigende Kraft. Kl. 10 skulde pludselig Ilden høre op foran vor venstre Fløj, medens Broager og de nordligere af Fjendens Belejringsbatterier skulde vedblive at skyde, og i samme Nu Stormkolonnerne bryde frem mod Skanserne, Gøbens Brigade gaa over Alssund, Schmids beskæftige Stillingens nordre Front, Cansteins og Ravens danne Stormkolonnernes Reserve, og Gardedivisionen være almindelig Reserve, som kunde anvendes efter Behov paa det ene eller det andet Sted.

Stormkolonnerne vare alt i nogen Tid dannede, øvede og indviede til deres Gjerning. De vare sammensatte af 47 Infanteri- og $4^1/_2$ Pionérkompagnier samt en Del Artillerister og udgjorde 6 i Tal, hvilke hver havde en af Skanserne I—VI til Angrebsmaal. Størst vare Angrebskolonnerne Nr. 2 og Nr. 4, d. e. de Kolonner, som skulde storme Skanserne II og IV, fordi der i dem var indrangeret Kompagnier, hvis Hverv det var at storme Løbegravene paa begge Sider af de nævnte Skanser. De bestode henholdsvis af 11 og 12 Fodfolkkompagnier foruden Pionerer og Artillerister; ved de andre Kolonner var Fodfolkkompagniernes Antal 6. Fodfolkkompagnierne vare afgivne til Kolonne Nr. 1 af Garden, til Nr. 2 af Cansteins Brigade, til Nr. 3 af Ravens, til Nr. 4 af Schmids og Gøbens saaledes, at Schmids Brigade gav Kompagnierne til den egentlige Stormkolonne, Gøbens dem, der skulde angribe Løbegravene paa begge Sider. Til Kolonne Nr. 5 gav Røder Fodfolkkompagnierne og til Nr. 6. atter Garden. Disse Kompagnier vare afgivne efter særligt Valg, og i dem indsattes der Frivillige fra andre Afdelinger, hvorved de udstyredes saa

rigt med Befalingsmænd, at der ikke nogensteds kom til at mangle saadanne.

Fra den 16. om Aftenen vare Stormkolonnerne blevne henlagte til Egnen om Bøffelkobbel, hvor der var tilvejebragt et lille eftergjort Stykke Dybbøl, som det nu var, hvilket de øvedes i at bestige. Den 17. om Middagen gav Prins Friedrich Carl i alle Generalers Nærværelse General Manstein Befalingen over alle Stormkolonnerne med fornøden Instrux. Forrest i hver Kolonne skulde der være et Kompagni, bestemt til at opløses som Skytter og dække den efterfølgende Hovedmasse (ved Kolonne Nr. 2 tre saadanne); dernæst skulde der følge en Pionerafdeling med Spader, Hakker, Øxer, Brækjærn o. s. v. og et Kompagni, bærende Bræder, Stiger og Høbundter, samt nogle Artillerister med brændende Begfakler, saa den egentlige Stormkolonne, og efter den en Reserve. Høbundterne skulde for en Del bruges til at stoppe Indgangene til Blokhusene og Begfaklerne til at stikke Høet i Brand, for paa den Maade at brænde de Danske inde eller ryge dem ud. End videre skulde hver Mand i Kolonnerne føre en Sandsæk, for hurtigt at kunne skaffe sig nogen Dækning under en mulig Standsning i Fremløbet. Reserven skulde følges af 1 Artilleriofficer og en Snes Artillerister, som kunde tage det erobrede Skyts i Besiddelse og derfor førte med sig Fængrør, Aftrækkersnore og, hvad en betænksom Forudseenhed ellers kunde ansé det for ønskeligt at have ved Haanden. Endelig skulde et eget lille Kommando, for største Delen bestaaende af Pionerer, følge Kolonne Nr. 5, belæsset med særegne Redskaber, for at kunne rydde Spærringen paa Kongevejen og gjøre denne farbar.

Disse Stormkolonner førtes om Natten uden Tornistre med Felthuer paa Hovedet og sammenrullet Kappe over

Skulderen, til tredje Paralel, hvor alle de Redskaber vare sammenbragte, som skulde fordeles til dem, og efter at alt var modtaget, som hver skulde bære, og der var fyldt Jord i Sandsækkene, skjultes Kolonnerne i forreste, fjerde Parallel. I sex Timer laa de vel 10000 Mand stærke Kolonner nu stille som Mus foran de danske Skanser, hvis Besætninger ved Dagens Frembrud, som sædvanlig, forlode disse for at søge Opholdsteder i Frastand, noget, som var mere nødvendigt den 18. end nogen Sinde før, eftersom den Ild, der begyndte Kl. 4, ikke vilde have skaanet nogen i Skanserne I—VI.

Ved det nordlige Alssund foregik der lignende Forberedelser. Overgangsmidlerne ved Ballegaard, som — for ikke at blive trønede eller utætte — vare satte i Vand i en lille Sø nær Ballegaard, førtes den 17., efter at det var blevet mørkt, til Alssund. Om Natten samledes 42 preussiske og 8 tidligere danske Pontoner i Storskoven ved det sydligste Indskibningspunkt, 22 Pontoner nord for Skoven ved det mellemste, og endelig hensattes ved det nordligste Punkt, Bækken nord for Skoven, Baadkolonnen, som førtes der hen fra Ballegaard ad de korteste Veje, for saa vidt disse løb noget borte fra Stranden. I det hele havdes der 106 Fartøjer til Raadighed, og Overfarten kunde ske med 1400 Mand i hvert Hold. Hele den Ordning, vi kjende fra Ballegaard, traadte her paa ny i Live, men selvfølgelig paa Grund af de færre Midler i mindre Maalestok. Et Held, som Dagen før havde ledsaget nogle forvovne Preussere, der havde ladet sig ro over til Als, hvor de fornaglede nogle Kanoner, kunde opfattes som et godt Varsel for Gøben; men ved Dagens Frembrud aabnede vore Kanoner, som om Natten havde hørt Støj og Arbejde paa fjendtlig Side, deres Ild, og der viste sig en saadan

Forsvarsberedthed paa vor Side, at der ikke øjnedes Udsigter til Foretagendets Fremme.

At Stormen paa Skanserne ikke let kunde mislykkes, saaledes som den var forberedt, er en Selvfølge, og i Vished om Sejren kunde Preusserne give denne et theatralsk Sving. De forenede Musikkorpser skulde Kl. 10 blæse Stormmarche, og naar de saa de preussiske Faner, som vare givne Førerne for de forskjellige Kolonner i Hænde, vaje paa Skanserne, istemme en Sejershymne. Som Festnummer var et eget Musikstykke komponeret, som for første Gang spilledes her og hed „Düppeler Sturmmarche". Første Plads ved det krigerske Skuespil var forbeholdt Kronprinsen af Preussen, Wrangel og en Del fyrstelige Personligheder, som vare komne tilstede. De samledes med Friedrich Carl henimod Kl 10 paa Højderne ved Dynt syd for Vemmingbund.

Paa vor Side arbejdedes der hele Natten mellem den 17. og 18., trods en temmelig stærk og voxende Beskydning, flittigt, og der tilvejebragtes ved Korsvejen Standplads for nogle Morterer, som næste Nat skulde bringes ud. Agtpaagivenheden var i Nattens Løb saa stor som muligt. 2. Kompagni af 17. Regiment, som om Aftenen med Besvær havde indtaget den sædvanlige Forpoststilling foran højre Fløjs venstre Del, havde bemærket, at Fjenden arbejdede i Løbegrave tæt op til Skanse VI, og fra Skanse III meldtes det, at Fjenden havde nærmet sig denne i en Afstand af 150 Alen. Man stod derfor hele Natten beredt til at modtage Stormen. Forpostkommandøren, Kapitajn Schøller, vandrede om i Stillingen, lyttede navnlig ved Forhugget paa Kongevejen ud mod Fjenden, som dog ikke røbede nogen større Virksomhed, end sædvanlig. Fra Kl. 3 stode de Brigader, som vare Reserve i Sundeved, under Vaaben, fordi man ventede Stormen i Dagbrækningen,

Skulderen, til tredje Paralel, hvor alle de Redskaber vare sammenbragte, som skulde fordeles til dem, og efter at alt var modtaget, som hver skulde bære, og der var fyldt Jord i Sandsækkene, skjultes Kolonnerne i forreste, fjerde Parallel. I sex Timer laa de vel 10000 Mand stærke Kolonner nu stille som Mus foran de danske Skanser, hvis Besætninger ved Dagens Frembrud, som sædvanlig, forlode disse for at søge Opholdsteder i Frastand, noget, som var mere nødvendigt den 18. end nogen Sinde før, eftersom den Ild, der begyndte Kl. 4, ikke vilde have skaanet nogen i Skanserne I—VI.

Ved det nordlige Alssund foregik der lignende Forberedelser. Overgangsmidlerne ved Ballegaard, som — for ikke at blive trønede eller utætte — vare satte i Vand i en lille Sø nær Ballegaard, førtes den 17., efter at det var blevet mørkt, til Alssund. Om Natten samledes 42 preussiske og 8 tidligere danske Pontoner i Storskoven ved det sydligste Indskibningspunkt, 22 Pontoner nord for Skoven ved det mellemste, og endelig hensattes ved det nordligste Punkt, Bækken nord for Skoven, Baadkolonnen, som førtes der hen fra Ballegaard ad de korteste Veje, for saa vidt disse løb noget borte fra Stranden. I det hele havdes der 106 Fartøjer til Raadighed, og Overfarten kunde ske med 1400 Mand i hvert Hold. Hele den Ordning [illegible] gaard, traadte her paa ny i Li[illegible] Grund [illegible] færre Midler i mi[illegible] [illegible]ussere, so[illegible]r havde ledsage[illegible] fornaglede [illegible]adet sig ro[illegible] [illegible]rsel for [illegible]anoner, ku[illegible] vore Ka[illegible]; men v[illegible] [illegible]) og Arbejde p[illegible] som o[illegible] [illegible]iste sig en [illegible] Si[illegible]

Forsvarsberedthed paa vor Side, at [redacted] en i
Udsigter til Foretagendets [redacted] øje-

At Stormen paa [redacted] hvad
kes, saaledes som den var [redacted]
i Vished om Sejren kunde [redacted] r, saa
tralsk Sving. De forenede [redacted] r, op
blæse Stormmarche, og naar [redacted] re om
som vare givne Førerne [redacted] de sex
Hænde, vaje paa [redacted] r vifte-
Som Festnummer var et [redacted] dagedes
som for første Gang spillede [redacted] sig bag
Sturmmarche“. [redacted] mme Nu,
spil var forbeholdt [redacted] l paa for-
og en Del [redacted] ud fra Ar-
stede. De [redacted] dig lød fra
paa Højderne ved [redacted] es Alarmsig-

Paa vor [redacted] levende langs
den 17. og 18. ... yttedele lykkedes
Beskydning, flittigt ... og 5 at naa deres
Standplads for nogle ... Fodfolkbesætninger
bringes ud. A... tet Artilleriet i Skanse
stor som muligt ... fik gjort en halv Snes
om Aftenen ... Delinger under Sekond-
Forpost... ulde forsvare Skansen,
... men næppe var Lieute-
... ikke kunde følge, og som
... e foran dette, kommen ind i
... alle Siders Brystværn strømmede
... n. Den aabne Skanse V var et
... eftersom Artilleristerne endnu vare
... kytset, da Fjenden trængte ind, og
... n, en Deling under en finsk Lieute-
... gt borte til at kunne komme i rette Tid.

Kl. 4 begyndte den voldsomme Beskydning, som overgik alt, hvad der i den Retning tidligere var præsteret af Fjenden. Nogle Timer senere, Kl. 6., hævedes Alarmstillingen, og man ansaa det nu for sandsynligt, at Fjenden heller ikke den Dag vilde komme.

Beskydningen var rettet mod hele Dybbølterrainet, men dog fortrinsvis mod Skanserne I—VI og det dem omgivende Terrain, som Stormkolonnerne skulde betræde. Brystværnene skødes aldeles sammen, Palissaderingerne ødelagdes, og adskillige af de faa endnu brugbare Kanoner demonteredes. Ogsaa tilføjedes der os under den virksomme Beskydning store personnelle Tab. Af venstre Fløjs fire Bataillonschefer ramtes de to, og begge Regimentscheferne erholdt Kontusioner, som dog ikke afholdt dem fra at fortsætte Kommandoen. Under Beskydningen deltoge de Kommanderende i Observationen, der ellers var overdragen til enkelte betroede Poster, som hyppigt afløstes. Kl. 9 opdagede Oberstlieutenant Dreyer, Kommandøren for 2. Regiment, at de før nævnte Løbegrave, som laa 250—300 Alen foran Skanse VI, fyldtes med Mandskab. Hermed forholdt det sig saaledes, at Kommandøren for den fjendtlige Stormkolonne Nr. 6 havde sendt sit forreste Kompagni her hen, da det fra denne Plads, som han ansaa dækket og skjult, kunde komme hurtigt ind paa Skanse VI i samme Øjeblik, den øvrige Stormkolonne brød frem af den dybe Grav, som fjerde Parallel dannede. Kommandøren for Stormkolonnen Nr. 5, som ønskede at overvælde sin Skanse fra samme Side, listede før Stormen nu ogsaa sit Skyttekompagni forsigtigt og Mand for Mand der hen.

Oberstlieutenant Dreyer antog dog, at denne Samling af Folk kun havde Arbejde til Maal. Imidlertid indmeldte han Sagen og fulgte fra Løbegravene ved

Kongevejen, hvor Fodfolkbesætningen havde Bøssen i Haand og Artilleristerne deres Kanoner beredte til øjeblikkeligt at bruges, med største Opmærksomhed, hvad der foregik hos Fjenden.

Fra den fjendtlige Parallel førte der 6 Trapper, saa brede, at en Deling ad Gangen kunde bestige hver, op fra Dybet, og da paa Slaget 10 — alle Ure vare om Natten stillede ens i den preussiske Hær — de sex Stormkolonner stege frem af Jordens Skjød for vifteformigt at sprede sig ud mod de 6 Skanser, opdagedes de øjeblikkeligt. De først opstegne dækkede sig bag Sandsække, som for at vente paa flere. I samme Nu, de første viste sig, løsnedes en Del Riffelskud paa forskjellige Steder, samt affyredes der nogle Skud fra Artilleriplacementerne ved Kongevejen. Samtidig lød fra alle Steder Raabet „til Gevær“, og blæstes Alarmsignalet „lang Tone“. Strax efter var Ilden levende langs hele vor Forsvarslinie.

Paa Grund af de fremlistede Skyttedele lykkedes det de fjendtlige Stormkolonner Nr. 6 og 5 at naa deres Maal, Skanserne VI og V, før disses Fodfolkbesætninger vare komne ind i dem, og det uagtet Artilleriet i Skanse VI var meget hurtigt i Orden og fik gjort en halv Snes Skud mod de Stormende. De to Delinger under Sekondlieutnant Thestrup, som skulde forsvare Skansen, kom ilende i hurtigt Løb, men næppe var Lieutenanten, hvem Mandskabet ikke kunde følge, og som derfor var et godt Stykke foran dette, kommen ind i Skansen, før Fjenden fra alle Siders Brystværn strømmede ned og omringede ham. Den aabne Skanse V var et endnu lettere Bytte, eftersom Artilleristerne endnu vare ved at demaskere Skytset, da Fjenden trængte ind, og Fodfolkbesætningen, en Deling under en finsk Lieutenant, var for langt borte til at kunne komme i rette Tid.

Imidlertid var Skansens Skæbne ikke hermed afgjort, thi Oberstlieutenant Dreyer havde strax, da han saa Angrebet, sendt to Delinger af 7. og 8. Kompagni som laa nærmere ved Skansen end Besætningen, der hen, og i det Øjeblik han ser, at ogsaa disse vilde komme for sent, samler han alt det nærmest ved Haanden værende Mandskab af 1. Kompagni, hvilket under en Oversergents Befaling virkelig tog Skansen tilbage, om det end, som vi snart skulde se, kun var for et Øjeblik.

Sydligere naaede Skanserne og Løbegravene overalt at komme i den Forsvarsstand, som det overhovedet var muligt at bringe dem i, og al den Modstand ydedes, som var tænkelig med de faa Kanoner og de langsomt skydende Geværer.

Den Skanse, som laa i kortest Afstand fra den fjendtlige Parallel, var den aabne Skanse III, der, som sagt, forsvaredes af Aspirant Smidth med en Deling, bestaaende af en Snes Mand. Mod det Hjørne, som denne Skanse dannede, tørnede ikke blot den fjendtlige Stormkolonne Nr. 3, men ogsaa Kolonne Nr. 4, der bestod af 12 Fodfolkkompagnier foruden Pionerer o. s. v. Denne sidste Kolonne fik nemlig en noget fejlagtig Retning og blev maaske ogsaa ved den forholdsvis stærke Ild ved Kongevejen trykket ned mod Skanse III.

Beskydningen havde om Morgenen været særlig heftig med denne Skanse. Dens Kanoner vare blevne demonterede med Undtagelse af én, som affyredes i det Øjeblik, Skansen stormedes. I øvrigt gjorde saa vel Skansekommandøren som Kompagnierne paa begge Sider god Modstand. Da en fjendtlig Fanebærer løb op ad Skansens Skraaning for at plante sin Fane paa Skansen, skød Aspiranten ham ned med sin Revolver. Derefter saaredes han af flere Skud, og samme Skæbne havde

mange af hans Folk, som i øvrigt fortsatte Forsvaret ind i Blokhuset og i Minegangen. Efter Kampen fandtes der 46 Lig om Skanse III.

Omtrent samtidig med Skanse III, men lidt senere, faldt Nr. I. For den Stormkolonne, som skulde tage denne, var Vejen jævnet ved den forudgaaende Beskydning; thi Palissaderækken mellem Skansen og Stranden var skudt sønder og sammen, saa at Værket kunde omfattes fra Syd. Det lykkedes Premierlieutenant Johansen at faa største Delen af Skansens Besætning ind i den, og de halvhundrede Mand, som denne udgjorde, forsvarede dernæst haardnakket deres Plads. De fleste vare bukkede under, da Skansekommandøren med Resten, som til sidst havde værget sig med Kolberne, eftersom vore gamle Rifler ikke tillode nogen Ladning under Forhold, som de daværende, blev omringet og afvæbnet. Den eneste Kanon, Skansen havde, var ikke kommen til Skud og faldt ufornaglet i de Stormendes Hænder, som senere anvendte den i Kampen mod „Rolf Krake“.

Skanse II var denne Dag, som tidligere, Mønsterskansen. Dagen før var der skudt Ild i Blokhuset, som var geraadet i Brand og brændte endnu. Besætningen havde for en Del kunnet benyttet Blokhuset til det sidste, men var nu anbragt i Løbegraven udenfor. Ikke desto mindre kom Besætningen saa hurtig tilstede, at de fjendtlige Stormkolonner ved deres Fremløb fra Parallelen alle fik Ilden fra Skanse II at føle. Selve Stormkolonnen Nr. 2 beskødes i Fronten med Kardætsker og med en saa levende Geværild, som Skansens 50 Forsvarere kunde præstere. Den delte sig ogsaa strax til begge Sider af Skansen, hvad der dog til Dels var en Følge af Bestemmelsen med denne 2000 Mand stærke Kolonne. Paa begge Sider af Skansen vare Saltos Kanoner efter bedste Evne i Virksomhed, men de overvældedes i Følge For-

holdene hurtigt i Forening med Løbegravenes øvrige Besætning. Nord for Skansen trængtes 1. Kompagni tilbage, og hele den i Løbegravene mellem Nr. II og III staaende Styrke blev opreven ved et samtidigt Angreb fra Kolonnen Nr. 2 og Kolonne Nr. 3, som for en Del af 4. Angrebskolonne var bleven presset mod Syd. 2. Kompagni mistede her efter et heltemodigt Forsvar næsten alle sine Befalingsmænd. Syd for Skansen blev 7. Kompagni, efter at først 5. Kompagni var sprængt, paa lignende Maade angrebet fra Kolonnerne Nr. 2 og Nr. 1 og tvunget til at overgive sig. En kort Tid var Skanse II det eneste Punkt, som holdtes paa venstre Fløj. Forsvaret var grupperet om den, medens Angriberne fra begge Sider søgte at klatre op ad dens Sider. Da en Fanebærer pilsnart fór op, sprang en Korporal, Nellemann, ham i Møde, vristede Fanen ud af hans Hænder og knækkede Stangen paa sit Knæ. Et Øjeblik efter segnede han om, truffen af flere fjendtlige Kugler, og Fjenden strømmede op. Lieutenant Ancher, som med uovertruffen Tapperhed og Dygtighed havde ledet Skansens Artilleriforsvar, saa ofte det havde været ham betroet, tilfredsstillede ogsaa denne Dag enhver Fordring. Han havde bønfaldet sine Kammerater om at forlade Skansen i sidste Øjeblik, eftersom han vilde sprænge den i Luften, men ingen vilde forlade ham. Han blev derfor tagen til Fange med en tændt Minepølse i Haanden. Men alle Kanonerne vare fornaglede, da han overgav sig; det havde han udført personlig paa samme Tid, han bad Besætningen om at forlade Skansen.

Sidst faldt Skanse IV, senere end det er noteret af den preussiske Observation paa Smøl, thi den preussiske Kolonne plantede sine Faner udenfor, før Skansen var tagen. Den forsvaredes med megen Kraft af Bataillonskommandøren, Kapitajn Lundby. Da et Forsøg

paa at isolere den ved at sprænge Broen, som førte ind til den, mislykkedes, og da ingen Kanoner kunde bringes til at bære i Retning af Skanse III, hvor fra Fjenden kom, blev den overvældet, og Kapitajn Lundby faldt efter Overgivelsen for en ophidset Tyskers Haand.

Kun meget faa af 22. Regiment, mest af Reserverne, som strax vare ilede frem, men lige saa hurtigt forblødte i den ulige Kamp, kom tilbage fra det blodige Stævne; men Fjenden fulgte dem i Hælene, og da Stormkolonnen Nr. 1 var trængt frem langs Stranden og kunde tage den tilbagetrukne Linie i Flanken, kunde denne ikke yde de tilbagevigende Rester noget Holdepunkt, saa at den paa den sydligere Strækning strax faldt i Preussernes Hænder.

Ikke bedre gik det 2. Regiment nordligere. Skanse V var ved et dristigt Fremløb, som alt fortalt, kommen i vor Magt igjen, efter at den først var tabt, men kort efter var Fægtningens Bølge atter rullet tilbage og havde oversaaet Terrainet øst for Nr. V og VI med Saarede og Døende. Dernæst var der begyndt en hidsig Kamp med den fremstormende Fjende. Fra Kanondelingen ved Kongevejen, fra Skanserne VII og VIII vare Skanserne V og VI blevne virksomt beskudte, fra Skanse VIII ogsaa Kongevejen bestrøgen. Levningerne af 2. Regiments 1. Bataillon, 5. Kompagni og en Del af 1. og 2., holdt samtidig Stand mod de fjendtlige Stormkolonner ved et Gærde, 300 Alen øst for Skanserne V og VI og Løbegravene mellem VI og VII. Af 2. Bataillon forsvaredes endnu Partiet ved Kongevejen. Saa snart Skanse IV var tagen, delte imidlertid den fjendtlige Stormkolonne Nr. 4 sig; en større Del af denne, vel en 1000 Mand, stormede frem fra Syd mod Styrken ved Kongevejen og der fra mod Dybbøl Mølle; 2. Regiment kastedes nu mod Nordost over Slugten mellem

Nr. VI, VIII og VII til Egnen nord for Skanse VII. Denne Skanse, som var aaben, faldt i Fjendens Hænder, efter at Kanonkommandøren, som indtil det sidste havde betjent Kanonerne, var saaret.

Kampen havde her berørt højre Fløjs venstre Opstilling. 7. Kompagni af 17. Regiment optog i Forening med 5. Kompagni og Skanse VIII, samt understøttet af 1., Fægtningen ved Slugten foran VIII og VII. Da Skanse VII var i Fjendens Vold, befalede Regimentskommandøren, Oberst Bernstorff, den tagen tilbage; men under Forsøget herpaa med den eneste Deling, som havdes ved Haanden, faldt Obersten, et Tab, som kun lidet opvejedes ved, at ogsaa Kommandøren for den preussiske Angrebskolonne Nr. 6, Major v. Beeren, som vi kjende fra Fredericia, faldt ved samme Lejlighed. Kapitajn Lund, som derefter overtog Befalingen over 17. Regiment, førte 1. og 7. Kompagni tilbage til et Gærde, der løber fra Vest til Øst i Højde med Skanse VIII. Her samledes ogsaa ved Ruinerne af en afbrændt Gaard Resterne af 2. Regiment for at oppebie Øjeblikket for Reservernes Indgriben.

Et Uheld var det, at 2. Division for sent fik Underretning om, hvad der foregik i Skanserne. Hornsignalerne hørtes ikke, og Geværskydningen i Begyndelsen meget utydeligt. Det vil erindres, at Kanonaden paa Slaget 10 ikkun standsede foran Skanserækken I—VI. Paa den øvrige Strækning og fra Broager vedblev den uforandret, og da i samme Nu, Stormkolonnerne brøde frem, vore Kanoner begyndte at spille, var der bagved ingen Afbrydelse i Kontinuiteten kjendelig, saa meget mindre, som det synes, at de Batterier, som standsede Ilden Kl. 10, for en Del have aabnet den strax efter igjen for over Hovederne paa de Stormende at beskyde det østligere Dybbelterrain i Bueskud.

8. Brigade hvilede paa den før angivne Plads, Mandskabet med Bøssen i Haanden og Øje og Tanke vendt mod Skanserækken. Brigadekommandøren var efter Tilsigelse hos Divisionsgeneralen i Brohovedet. Brigadekommandørerne Lasson og Wörishöffer opholdt sig i nogle for dem rejste Hytter ved den gamle Landevej mellem Brohovederne og Korsvejen. Hovedkvarterets Souschef, Major Rosen, som havde inspireret Stillingen fra Kl. 4—7, havde forladt Brohovedet Kl. $8^1/_2$ med den Ytring til du Plat: „ja i Dag kommer han vist ikke“, og havde begivet sig til Als, hvor fra han efter Angrebets Begyndelse vendte tilbage. Divisionens Stabschef, Major Schau, bevægede sig derimod paa Kongevejen mellem Barakkerne og Dybbøl Mølle. Her hørte han Kl. 10 Geværskydningen og var strax paa det rene med, at det var Angreb. Han sendte derfor øjeblikkelig den ham ledsagende Officer af Divisionsstaben til 8. Brigade for at alarmere denne og begav sig selv hurtigst muligt til General du Plat i Brohovedet; men da baade han og hans Ledsager vare til Fods, tog det nogen Tid, inden de naaede deres Bestemmelsessteder.

Ved 8. Brigade var Geværilden vel hørt. En Saaret, som førtes forbi 20. Bataillon paa Vejen, udbrød: „nu skyder de ogsaa med Geværer derude“; Officererne havde ogsaa lagt Mærke til Skydningen, men ikke opfattet den som betydende noget usædvanligt. Imidlertid vare Regimenterne dog, da Sagen forekom dem mere og mere mistænkelig, traadte under Gevær, da Ordre bragtes dem fra Stabschefen til at besætte den tilbagetrukne Linie. I Brohovederne alarmeredes man Kl. $10^1/_4$, endnu før Divisionsstabschefens Ankomst. Der fra alarmerede man Hovedkvarteret i Ulkebøl, som, da Telegrafen var i Uorden, først fik Meldingen efter Kl. $10^1/_2$. Den Gang vidste man imidlertid alt paa Als, hvad der foregik;

thi Geværilden havde forinden forplantet sig op til Dybbølhøjderne og ned til Stranden, saa at den hørtes paa Als endog helt ind i Landet. General Steinmann brød paa Grund af den strax op fra Vollerup, og Batteriet Fallesen fra Sønderborg Ladegaard. Overkommandoen var ogsaa allerede brudt op fra Hovedkvarteret, da 2. Divisions Melding ankom, og den havde forinden alt paa Grund af Geværskydningen averteret „Rolf Krake" og expederet de Depecher til Telegrafen, som laa færdige for at anvendes i Angrebstilfælde, ikke blot til 6. Brigade, Bülow, og Livgarden, hvilke strax skulde rykke til Sundeved (den første med Undtagelse af 1. Bataillon af 10. Regiment), men ogsaa til Feltbatterierne, som skulde rykke til Sønderborg for at være ved Haanden.

Fjenden var derfor ikke blot Herre over hele den tilbagetrukne Linie, da 8. Brigade satte sig i Bevægelse samtidig med, at en Ordre fra Brigaden bød Regimenterne at besætte Linien hurtigt, men han var endog under Avancering frem mod Brohovederne halvvejs mellem den tilbagetrukne Linie og disse. 9. Regiment, som havde staaet nord for Kongevejen, rykker i Marchekolonne frem ad denne; 20. Regiment, som havde staaet syd for Vejen med 1. Bataillon, Schack, foran 2. og begge med sammentrukne Kompagnikolonner, tager strax Retningen mod den tilbagetrukne Linie, i det det højre Fløjkompagni, 2., af forreste Træfning iler frem mod det Punkt, det skal naa, og de andre af første Træfning tage Afstand under Fremrykningen. 5. til venstre af 2., saa 1., derpaa 6. Først da Reserve-Regimenterne ere komne i Bevægelse, faa de Blik for Situationen. 20. Regiments 2. Kompagni ser Fjenden foran sig, men stormer ind imod ham. 9. Regiment faar Kugler ind i sin Tête og udvikler derfor 1. Bataillon,

Kapitajn Grev Ahlefeldt-Laurvig, til Fægtning i Terrainet syd for Kongevejen, saaledes at 1. og 2. Kompagni ere i forreste Række til højre af 20. Regiments 1. Bataillon, 5. og 6. Kompagni i Reserve. Noget vest for Korsvejen standses den forreste Linie, medens 2. Bataillon af 20. Regiment, Sperling, lader sine Kompagnier rykke ind i Linien til venstre af 1. Bataillon i Ordenen 3., 4., 7., 8. og 2. Bataillon af 9. Regiment, Christiani, rykker ud til højre af 1. med 4., 3., 8. Kompagni foran og 7. som Reserve. Situationen viste sig da meget alvorlig. Foruden de tætte fjendtlige Kjæder, med hvilke man var i Fægtning, saas den tilbagetrukne Linie stærkt besat. Med Spænding ventede enhver, hvilken Kommando der i dette hjærtegribende Øjeblik vilde lyde. Den lod ikke vente længe paa. Det hed „Angreb“, og Ordet blev lystret med en saadan Ildhu, at 8. Brigade ikke vil glemmes i den danske Krigshistorie.

Brigadechefen var netop kommen tilstede og havde angivet venstre Fløj dens Retning ned ad Stranden til. Side om Side, thi Reserve-Kompagnierne ved 9. Regiment vare under Fremløbet rykkede med ind i Linien, stormede de 16 Kompagnier med Sammenhold og Kraft op mod den forskansede Linie, understøttede paa venstre Fløj af „Rolf Krake“, som paa samme Tid løb langs Kysten af Vemmingbund, og paa højre Fløj af 17. Regiments venstre Fløj og 2. Regiments Rester, der benyttede Lejligheden til at søge frem igjen. Fjenden, som er foran den forskansede Linie, kastes tilbage, og vore Soldater naa op indtil 100 à 300 Skridt fra Linien, til hvilken paa denne Tid Cansteins Reserve er ankommen. Paa venstre Fløj erobredes saaledes den afbrændte Gaard, der laa ved Lynetten B. Uagtet den mange Fold overlegne Fjende i den dækkede Opstilling

med sine Bagladevaaben tilføjede vore Rækker overvældende Tab, i det i kort Tid begge Regimentskommandører, de tre Bataillonskommandører til venstre, de fleste Kompagnikommandører og en stor Mængde underordnede Befalingsmænd og Menige saaredes, vaklede Brigadens Tropper endnu ikke, og 9. Regiment gjorde et yderligere Forsøg paa at faa Dybbøl Mølle, som var Nøglen til Stillingen, i sin Magt. 1. og 2. Kompagni af 9. Regiment stormede den med 5. og 6. Kompagni til Understøttelse. Udførelsen lod intet tilbage at ønske. Hvis Møllens grundmurede Bygninger ikke havde frembudt et for godt Holdepunkt for Fjenden, vilde det vigtige Punkt være taget; thi de to Kompagniers Førere naaede i Spidsen for deres Afdelinger lige til Muren, og den ene trængte, efter at den anden var skudt, endog ad et Vindue ind i selve Bygningen, fulgt af saa mange af sine Folk. som kunde komme til, men da han saaredes, og de øvrige indtrængte overvældedes, maatte Angrebet opgives.

General du Plat, som ikke saa snart havde faaet Melding om Stormen, før han havde overtydet sig om det haabløse i Situationen, havde beordret 2. Brigade i Brohovederne til ikke at rykke frem, men at besætte disse, hvad Oberst Kauffmann udførte saaledes, at 18. Regiments 1. Bataillon besatte Forbindelsen mellem Brohovederne, 2. Bataillon det nordre, to Kompagnier af 3. Regiments 2. Bataillon det søndre Brohoved og de to andre Kompagnier af samme Bataillon Løbegraven, som strakte sig fra nordre Brohoved til Stranden. Dernæst var General du Plat, fulgt af sin Stab, til Fods gaaet ud ad Kongevejen paa samme Tid, Lasson og Wörishöffer vare ilede til deres Afdelinger. Generalen var næppe tilfreds med, at 8. Brigade gjorde det beskrevne Angreb. Det synes, som om han havde villet indskrænke det noget. Pludseligt overraskes han imid-

lertid ved Synet af den fortrinligt udførte Vaabendaad. „Men hvad“, udbryder han, „det synes jo at ville gaa“, og med livlige Skridt og Øjet fæstet paa de Stormende iler han ud ad Kongevejen for at komme Angrebet nærmere. Dette var imidlertid nu brudt paa den forklarede Maade. Brigadens Rester maa tilbage, og Tilbagetoget skete paa den første Strækning saa hurtigt, at Generalen omtrent befandt sig i forreste Linie, da de kæmpende Rækker gjøre Holdt i Højde med Vejknudepunktet, ved Kongevejen nogle Hundrede Alen vest for det. Her besluttede han sig til at kalde højre Fløj tilbage og sendte en Adjudant afsted med Ordrer i den Retning. Imidlertid søger han at holde Fægtningen staaende for at give højre Fløj Tid til at naa Als, men Fjenden trænger sig frem langs Vemmingbund, vor Linie nødes til en tilbagegaaende Bevægelse; Generalen ledsaget af Stabschefen og en Adjudant samt Souschefen ved Hovedkvarteret, Major Rosen, som her er kommen til, følger kun langsomt og modstræbende Bevægelsen, og baade Generalen og Schau og Rosen faldt her, alle tre dødeligt saarede. I Forvejen havde Generalen udtalt, at ikke en eneste Afdeling fra Als skulde mere over til Dybbøl, hvilken sidste Udtalelse efter hans Død i Ordreform blev bragt Garden i det Øjeblik, den var ved at passere Broen til Sundeved.

Én Afdeling var den Gang kommen fra Als over paa Dybbøl, nemlig Fallesens Batteri. Paa Grund af dets hurtige Udrykning traf Ordren til Opbrud det ved Sønderborg, og Batteriet begav sig strax til Sundeved og ud mod det for samme bestemte Placement paa venstre Fløj. Her mødte det imidlertid de tilbagegaaende Tropper og erholdt dernæst af Hovedkvarterets Stabschef, Oberstlieutenant Stiernholm, Ordre til at repassere Broen. Stabschefen var nemlig ogsaa gaaet denne Vej

ud, men blev her paa den gamle Landevej Vidne til, at 8. Brigade var slaaet tilbage, og at Dybbølbjærget var i Fjendens Haand. Han afsendte derpaa en skriftlid Ordre til højre Fløj om at trække sig tilbage, hvilken en Ordonnans i fuldt Firspring overbragte Wörishöffer, og begav sig saa til det nordre Brohoved, hvor Hovedkvarteret etableredes, dog uden General Gerlach, som forblev paa en Vogn nord for Sønderborg, hvor han kunde oversé det hele. I samme Øjeblik som Stabschefen ankom ogsaa General Steinmann til Brohovedet. Han modtog Meddelelse om den helt forandrede Situation, samt om, at han efter du Plats Fald var Øverstkommanderende i Sundeved. Han tog som saadan Plads i Brohovedet.

8. Brigades Levninger holdt endnu nogenlunde Linie i Terrainet foran Brohovederne. Kanonerne i det nordre Brohoved havde alt fra Kl. 11 af optaget Kampen med Fjenden, da der den Gang havde vist sig fjendtlige Kolonner ved Dybbøl Mølle. Det gjalt nu blot om at faa Wörishöffers Brigade tilbage.

Som berettet, havde Schmids Brigade det Hverv at holde højre Fløj i Skak. Den førte derfor paa Stormdagen en ved sin Svaghed i øvrigt mistænkelig Fægtning med det Forpostkompagni, vi endnu havde ude imod Nord. Nogen videre energisk Optræden mod vor højre Fløjs Retræte fra den paa venstre Fløj sejrende Fjende stod imidlertid efter 8. Brigades Angreb ikke til at vente. Skanse VIII beskød endnu Kongevejen, hvor Fjenden havde Vanskelighed ved at faa Forhugget ryddet; Manstein kunde derfor kun med Besvær faa noget Feltskyts frem. „Rolf Krake“ spredte ogsaa fra Vemmingbund Projectiler ud over Dybbølterrainet. Desuden havde de tyske Tropper lidt saa meget, at de for en Tid maatte nøjes med at hævde deres Erobringer. Ravens Brigade, der var nærmest

ved Haanden som Reserve for dem, erholdt den Opgave, som den kommanderende fjendtlige General den Gang ansaa for den først fornødne, at tage Skanserne VIII og IX.

Omtrent Kl. 11 indtog 1. Bataillon af 3. Regiment, Arntz, en forud bestemt Opstilling bag højre Fløj. 5. Kompagni tog Stilling sydligst ved den afbrændte Gaard bag Skanse VIII, 2. Kompagni nord der for langs Højderne indtil den afbrændte Gaard nordligere, hvor 1. Kompagnis Opstilling begyndte, som gik til Stengaards Ruiner, mellem hvilke og Stranden 6. Kompagni havde Plads.

Igjennem denne Opstilling gik 3. Brigade tilbage. Først trak 17. Regiment sig tilbage, som dog savnede 5. Kompagni, der endnu var i Skanse VIII, og største Delen af 1. og 7. Kompagni, som havde deltaget i 8. Brigades Angreb, men derefter vare blevne indviklede i vanskelige Fægtningsforhold. Dernæst sendtes 16. Regiments 1. Bataillons 4 Kompagnier enkeltvis, og til Dels opløste i mindre Partier paa Grund af Granatilden, tilbage. Endelig tiltraadte 16. Regiments 2. Bataillon, Ravn, efter at have inddraget Forpostkompagniet, ved Middagstid Retræten, som den udførte med Ro og Orden i to hinanden understøttende Træfninger.

Nord paa var Skanse X bleven rømmet, og Artillerilieutenant Grüner havde forsøgt ved Haandkraft at trække de to Kanoner af 11. Batteri tilbage, hvilket dog ikke lykkedes længere end til Stengaard, hvor de bleve efterladte. Skanse IX var ogsaa ønsket rømmet; men det kunde ikke udføres, eftersom den preussiske Brigade Schmid da alt var gaaet frem til Angreb og havde isoleret den.

Retræten gik ikke blot for 16. Regiment, men ogsaa for 3. Regiments nordre Kompagnier, som fulgte sidst,

langs Alssund. Men her fandtes der omtrent ved Aabenraavejens Barakker en Slugt, som kunde bestryges fra Aabenraavejen af fjendtlige Tropper, der, efter at 17. Regiment var trukket bort og det sydligste Kompagni af 3. Regiment var tvunget tilbage ad Kolonnevejen, vare komne her hen fra Stormkolonnerne. Baade 16. Regiments 2. Bataillon og 3. Regiments 1. Kompagni udførte her nogle mindre, men virkningsfulde Angreb paa Fjenden for at tiltvinge sig en bedre Passage over den vanskelige Slugt, der havde Mosegrund. Til sidst truedes Retræten fra en Opstilling, som den fjendtlige Brigade Schmid tog øst for Stengaard, og hvor fra Kysten langs Alssund kunde bestryges. 6. Kompagni af 3. Regiment, som længe gjorde Modstand mod denne Opstilling, understøttedes af 5. Kompagni af 16. Regiment, der, fulgt af Bataillonskommandøren, Major Hein, holdt sig i den nævnte Slugt, til førstnævnte Kompagni kom tilbage. Retræten var den Gang reddet for de øvrige, men Major Hein maatte med de to Kompagnichefer og omtrent 40 Mand af de to Kompagnier, som ikke havde formaaet enkeltvis at komme bort, give sig i Slugten Kl. $12^1/_2$.

Paa dette Tidspunkt vare de to sidste Skanser faldne i Fjendens Hænder. Skanse VIII overgav sig efter tyske Beretninger Kl. $11^3/_4$ og Skanse IX lidt før Kl. $12^1/_2$. Den sidste stormedes da syd fra af Ravens Brigades Tropper.

Kampen var altsaa nu paa Dybbølterrainet indskrænket til foran Brohovederne, hvis Barrièreporte lukkedes, men førtes i øvrigt langs Als's Kyst.

Saa snart vore Kanoner ved Alssunds nordlige Udløb, som alt meldt, om Morgenen havde aabnet deres Ild paa Fjenden, opstod der en mægtig Kanonade over Sundet, i det det fjendtlige Artilleri, som fra Kl. 7 havde besat de i Nattens Løb tilvejebragte Kystbatterier,

optog Kampen. Det fjendtlige Fodfolk viste sig ved Kysten, og 11. Regiment indtog derfor paa vor Side en Forsvarsstilling med fem Kompagnier i Løbegrave langs Sundet og tre Kompagnier i Reserve, henholdsvis ved Arnkilsøre, Rønhave og Kjærvig. Under Udviklingen blev 11. Regiment ikke blot beskudt af Artilleri, men endog af Geværild over Sundet. Det mistede i det hele om Formiddagen ved Skydningen 2 Døde og 8 Saarede.

Den af Fjenden paa dette Sted tilsigtede Overgang over Sundet kom under disse Forhold imidlertid ikke til Udførelse; men Artillerifægtningen fortsattes over Sundet. Til Understøttelse for 11. Regiment havde 6. Brigade efterladt 1. Bataillon af 10. Regiment. Dernæst stævnedes 4. Brigade, Faaborg, som først havde faaet Ordre til at sende ét Regiment til Ulkebøl og ét til Augustenborg for at være til Understøttelse baade for Alssund og for Alsfjord, i sin Helhed til første Sted, hvor ogsaa 5. Brigade, som, da General Vogt beordredes til at overtage 2. Division efter du Plat, kommanderedes af Oberst Hein, befaledes hen. 6. Brigade, som standsedes ved Sønderborg, eftersom Dybbøls Skæbne da var afgjort, erholdt Befaling til at besætte Kysten fra Flankebatteriet til nogle Hundrede Alen syd for Kjærvig. Garden fik Stilling langs Sundet ved Sønderborg fra Slottet til Kirkebatteriet. 3. Brigade, som kaldtes tilbage fra Dybbøls højre Fløj, besatte Kysten fra Kirkebatteriet til Flankebatteriet. Feltbatterierne anbragtes i Placementerne ved Sønderborg.

Lidt efter Middag fik Preusserne et enkelt Batteri op paa Dybbøl, som opkjørte mellem Skanse VII og Dybbøl Mølle, hvor fra det beskød det nordre Brohoved, medens det preussiske Belejringsbatteri Nr. 24 beskød den nordre Bro og Broagerbatterierne hele Terrainet

om Sønderborg. Noget senere rykkede et fjendtligt Halvbatteri frem til ca. 1500 Alen fra Brohovedet, og fjendtlige Tirailleursværme nærmede sig syd fra det søndre Brohoved, medens der fra Stengaard langs Alssund gjordes et Anfald mod Løbegraven mellem nordre Brohoved og Stranden, hvilket afvistes af de Kompagnier af 3. Regiment, som vare her, nemlig af de to oprindelige og de af 3. Regiments 1. Bataillon her til indkomne.

Der var ikke nogen afgjort Nødvendighed for at forlade Brohovederne; men Oberstlieutenant Dreyer mente, at de havde opfyldt deres Bestemmelse og derfor helst burde forlades nu, det kunde gjøres uden synderlige Tab. Imidlertid skete Rømningen langsomt og i Orden, efter at General Steinmann var bleven beordret til at tage Befalingen over Stillingen ved Alssund paa den modsatte Side, og denne var kommen i Orden.

Kun nordre Bro, som var under Batterupbatteriets stærke Ild, afbrødes efter Ordre fra Stabschefen noget efter Middag. Afbrydningen skete i faa Minutter under en heftig Ild ved Udsvingning af omtr. 120 Alen af Broens hele Længde, hvornæst Broens vestre Ende ødelagdes dels ved Ild og dels ved Ophugning. Tilbage var Frederik den Syvendes Bro og fem Færger, som alle laa paa Sundevedsiden for at være Fjendens Øjne unddragne. Men desuden laa der — ogsaa paa Sundevedsiden — 12 Jagter, som skulde have været benyttede til den tredje Bro, og 4 Reservefartøjer. Disse sidste 16 Fartøjer begyndte man at føre til Sønderborg. Kommandørerne for Færgerne, der vare militære Befalingsmænd, mest Underofficerer, havde Ordre til, naar fornødent, at føre Færgerne over til Alssiden og at kappe Færgetovene.

Kl. 12$^3/_4$ modtog 2. Brigade Ordre til at indskrænke Styrken i Brohovederne til det halve. Oberst Kauffmann udførte denne Befaling ved at lade 3. Regiment,

med Undtagelse af de to Kompagnier i søndre Brohoved og de to i Reserve i det nordre Brohoved staaende Kompagnier af 18. Regiment, gaa til Als over Frederik VIIs Bro.

Først nogen Tid efter, at denne Befaling var udført, forlod først Hovedkvarterets Personale, dernæst General Steinmann og derefter Oberst Kauffmann Brohovedet. Inden Hovedkvarterets Bortgang udfærdigede Stabschefen et Telegram til Ministeriet, der endte med de Ord: „Endnu holdes Brohovederne“. Men dette blev først expederet, da Brohovederne vare forladte. Som Stabschefen med det i Haanden vilde træde ind ad Døren til Stationen i Brohovedets Strube, slog en Granat gjennem Døren og sprang indenfor, hvor den slog alt itu. Depechen maatte derfor sendes til Besørgelse til Reservestationen i Sønderborg.

Efter at de to Kompagnier i det søndre Brohoved under Bataillonskommandøren, Kapitajn Krabbe, vare førte til Sønderborg paa nogle Pontoner, sendte Major Lundbye efter Kommandantens Ordre 18. Regiments Styrke lidt efter lidt tilbage, og da Lundbye var gaaet med de sidste, afbrød Oberstlieutenant Dreyer den søndre Bro paa lignende Maade som den nordre, i det at 150 Alen af Broens Længde svingedes ud. Paa denne Brodel befandt Oberstlieutenant Dreyer samt nordre Brohoveds Ingenieur- og Artilleribesætning sig. Den nærmest Sundevedsiden værende Brodel blev stukken i Brand, ligesom de endnu ved samme Bred liggende Fartøjer samt alt, hvad der var brændbart i Brohovederne, Blokhuse o. s. v.; Opbrændingen lykkedes imidlertid ikke ganske. Af de løse Fartøjer vare 10 førte til Als, 4 opbrændte, men 2 bleve liggende ubrændte paa Sundevedsiden. Af Færgerne bleve to brændende liggende ved nogle Bomme midt i Sundet.

Artilleriet paa Alssiden gav sig strax i Færd med at nedskyde, hvad der var ubrændt paa Sundevedsiden, medens fjendtlige Skarer nærmede sig Brohovederne, men, saa længe det var lyst, ikke vovede sig der ind.

Syd for Møllebatteriet havde Fallesens Batteri faaet Plads, og det havde allerede tidlig Lejlighed til at deltage i Kampen ved at beskyde først det fjendtlige Feltbatteri paa Dybbølbjærg, senere de fjendtlige Fodfolkafdelinger foran Brohovederne. Da Møllen ved Søndermølle-Batteriet kom i Brand, og dette Batteri blev forladt paa Grund af Heden og paa Grund af, at Krudtmagasinet kom i Fare, afgav Fallesen Frivillige, hvilke hjalp til at bringe Batteriet i Orden igjen og betjente det, til Salto overtog det med 13. Batteris tilbagekomne Mandskab. Ved Slottet opstilledes fire Kanoner Messerschmidt. De to andre til dette Batteri hørende anbragtes lige over for det nordre Brohoved i Forening med to Kanoner Lunn, medens de fire andre til Batteriet Lunn hørende Piècer toge Plads ved Kirken, hvor ogsaa 10. Batteri, nu kommanderet af Kapitajn Mønster fra Fredericia, prodsede af. 24 Feltpiècer føjede saaledes deres Ild til de herværende faste Piècers. Brohovederne holdtes under en stadig Ild; alt, hvad der kunde brænde i samme, og ikke allerede var antændt, ødelagdes; en Ammunitionsvogn, som fandtes der, sprængtes i Luften. Selvfølgelig rettedes Ilden, saa snart fjendtlige Sværme lode sig til Syne, ogsaa mod disse.

Bag denne Kystbesætning samlede Resterne af de Brigader, som havde lidt mest paa Dybbøl, sig mellem Sundsmark Barakker og Sønderborg.

Kl. 4 omtrent sagtnedes den fjendtlige Ild; men vor, som havde sine egne Maal at forfølge, kunde derfor ikke tie. Først hen ad Natten ophørte helt Dønningerne efter den haarde Kamp.

Sejrsrusen i den preussiske Hær og i hele Tyskland over denne Vaabendaad overskred alle maadeholdne Grænser. Dybbølstillingens faste Kanoner, hvoraf rigtignok kun faa vare brugelige, og 3400 Fanger vare faldne i Preussernes Hænder. De erobrede Kanoner og de fundne Kompagniflag holdt Paradeindtog i Preussens Hovedstad under Befolkningens Jubelraab. Bismarck udbrød glad, da han var Vidne til dette, at man ved Dybbøl havde overvundet Deputeretkamret, hvad der dog ikke saa snart skulde bekræfte sig.

Til visse fortjener Stormen, ikke blot dens Forberedelse, men ogsaa dens Udførelse al Anerkjendelse. Den kostede Preusserne 1188 Døde og Saarede, hvoraf 70 Officerer. Vi vilde ikke have haft et saa stort Tab af Døde og Saarede at opvise, dersom ikke ogsaa vi havde haft en Storm at udføre, nemlig 8. Brigades, og en Storm, som mislykkedes paa Grund af de preussiske Bagladevaaben, eftersom en forskanset Linie, tæt besat af Bagladerifler, maa ansés for uindtagelig ved en simpel Storm. Vort Tab af Døde og Saarede var derfor 1442, hvoraf 67 Officerer.

Man har bebrejdet Overkommandoen, at den skjænkede Preussen denne Sejr, at den ikke opgav eller indskrænkede Dybbølforsvaret den Gang, da Kanonerne vare bragte til Tavshed, da Værkerne vare sammenskudte, og Als's Kyst, ogsaa i det sydlige, var kommen i taalelig Forsvarsstand. Men der hvilede — som tilstrækkelig fremhævet i det foregaaende — et Tryk paa Overkommandoen. Regeringen vilde have det konstateret for Evropa og for det danske Folk, at vi, fordi Kampen som Følge af Vintertiden og uheldige Forhold var bleven forlagt fra Danevirke til en anden Valplads, derfor ikke vilde kæmpe mindre energisk for vor Ret. Den opfordrede derfor Overkommandoen til at

føre Forsvaret saa udholdende som muligt, og Overkommandoen bøjede sig for denne Opfordring.

Det preussiske Angreb lykkedes saa fuldstændigt, fordi den danske Hær, saaledes som Situationen var, ikke kunde naa at komme i Slagstilling. Desuagtet blev alt det ydet den 18. April, som man under de Forhold, der udviklede sig, kunde forlange. Der blev gjort Modstand paa hver en Plet, paa mange Steder en heroisk Modstand, og Forsvaret fortsattes Fod for Fod tilbage.

Og et trøsterigt Minde gjemmer Dybbølkampen i det hele; thi Forholdene paa Dybbøl afgav en god Styrkeprøve for en Hær. Der er ingen Lod saa tung for en Hær som det, at være dømt til Passivitet i en evindelig stærk Ild. Alle Landes og Tiders Krigshistorie viser, at selv den længste og strængeste Uddannelses Frugter kunne tabes, og den højeste Disciplin under saadanne Forhold bukke under for Individernes Selvopholdelsesdrift. Det var intet Under, at vor Overkommando kunde frygte for, at den danske Hær ikke vilde kunne gjennemgaa den Prøve, som Kampen om Dybbøl stillede den paa. Men langt fra at svækkes, steg Hærens Sammenhold og Kraft under de fortvivlede Forhold paa Dybbøl, og den sidste Kampdags Begivenheder i det hele, som især det mindeværdige Angreb af 8. Brigade, ville stedse være højt talende Vidnesbyrd om den danske Hærs krigerske Dygtighed.

SJETTE BOG.

I.

Prins Friedrich Carl var for saa vidt ikke fornøjet, som han ikke havde faaet Als. Han ønskede, at der den paafølgende Nat eller i alt Fald snart efter skulde gjøres et Forsøg paa at komme over til Øen. Uden Tvivl maatte Fjenden med Magt kunne tiltvinge sig en Overgang ved en Koncentrering af alle Kanonerne paa det smalleste Sted af Sundet ved Sønderborg Slot, og denne Fremgangsmaade frygtede fra nu af den Kommanderende paa Als. Preusserne vilde imidlertid have Overrumpling med som Faktor i deres Overgang. Friedrich Carl var opsat paa at iværksætte Overgangen ved det Apparat, som nu tre Gange var blevet opstillet, ved Slien, ved Ballegaard og ved Storskoven, men ingen af Stederne i Virkeligheden var kommet til Anvendelse.

Imidlertid bleve de ønskede Operationer mod Als, som det synes, standsede fra Berlin. Den Henrykkelsesrus, som Dybbøls Erobring frembragte i Tyskland, har uden Tvivl bidraget dertil. Der var ingen i Tyskland, som savnede noget, og det var derfor ikke klogt at minde Tyskland om, at det kun var et Forværk til Als, som var vundet, og at det vigtigste endnu stod tilbage at tage. Det blev da hurtigt afgjort, at Krigen i det sydlige foreløbig skulde ende med, hvad der var

opnaaet, at Hæren skulde sættes i Bevægelse mod Nord til de andre Dele af Krigsskuepladsen for at bringe Forholdene paa Fode igjen i Jylland, at Operationerne skulde udstrækkes til Limfjorden, og Fredericia erobres.

Der behøvedes nogle Dage, inden Opbruddet kunde begynde; dels trængte Tropperne til Hvile, dels maatte Sejren fordøjes og Sindene komme i Ligevægt igjen, dels endelig maatte det først fornødne Arbejde, Valpladsens Ryddeliggjørelse, paabegyndes. For at begrave de Døde afsluttede Preusserne en Vaabenhvile med os den 19. fra Kl. 12 Middag til Kl. 6 Aften. Der samledes om Skanse II 300 danske Soldaterlig, som begravedes sammen med de preussiske i en stor Grav. Men danske Lig begravedes ogsaa paa andre Steder i Terrainet, og 20 Officerslig førtes ved Parlamentær over til Sønderborg, deriblandt General du Plats, hvis Pande Prins Friedrich Carl havde omvundet med en Lavrbærkrans. De preussiske Batterier maatte nu sløjfes tillige med de danske Værker, men den oprodede Valplads, Mindet om to Maaneders bitre Kamp, ønskede den preussiske Konge først at se. Han kom til Dybbøl, ledsaget af Krigsministeren, saa de friske Spor af den førte Kamp, holdt Skue over Stormkolonnerne i deres Stormdragt, hørte Stormmarchen spille og indstiftede Dybbøl-Stormkorset, som enhver, der var med i Kolonnerne, skulde bære til Erindring.

Som tidligere fortalt, var den 21. Brigade fra Slesvig sat i Marche mod Jylland. Den indtraf i Vejle den 18., 19. og 20. April. Forstærket med den, fik General Grev Münster Befaling til at rykke frem til Horsens, hvor Castenskiolds Korps, som den 10. April havde haft en lille Fægtning med Preusserne og senere nogle mindre Sammenstød, endnu laa, og til derefter at jage de Danske bag Limfjorden. Den 20. begyndte

Marcherne fra Dybbøl nord paa. Først afgik de ni Gardebatailloner og fire Batterier, som vare diddragne fra Jylland og nu kunde vende tilbage; dernæst den 10. Infanteribrigade, som efter Ravens Død — han faldt under Stormen — blev given til Oberst v. Kamiensky, men som kom til at bestaa af Regimenterne Nr. 18 og Nr. 52, det sidste hentet fra Holsten for at indtage Livgrenaderregimentets Plads, samt 7. Jægerbataillon. Endelig fulgte saa Belejringsartilleriet for at anvendes mod Fredericia. Til hver Kanon medførtes 800 Skud. For at sikre dets Marche anlagdes der en Etapestation ved Aabenraa, beskyttet mod Havet af 8 svære Pièçer.

Vor Overkommando havde hurtig fattet sin Beslutniog. Ikke var den blodige Dag til Ende, før den var kommen til den Erkjendelse, at hvad enten Als angrebes eller ej, maatte Tyngdepunktet af Operationerne nu flyttes hen mod Fredericia, og navnlig de Tropper strax sendes tilbage, som vare laante der fra. 8. Brigade var ved sit Angreb den 18. imidlertid indsmeltet til en lille Hob. Det var Overkommandoens Mening, at Resterne af 1. Brigade, som vare endnu mindre, skulde indlemmes i den svage 8. Brigade, da Chefen for 1. Brigade, Oberst Lasson, var falden. Hvert af de 4 Regimenter, som derved kom til at staa under Brigaden, kunde indskrænkes til en Bataillon, og Brigaden saaledes være retableret i sin tidligere Størrelse.

Disse nævnte Tropper afgik alt Natten efter Slaget til Fyn, og Garden samt 3. Brigade fulgte efter den næste Dag. De afgaaede Tropper underlagdes 2. Division, der nu kommanderedes af General Vogt, og til hvilken Overkommandoen bestemte 8. Batteri og 1. Halvregiment Gardehusarer.

Tilbage paa Als bleve 2., 4., 5. og 6. Brigade, hvilke indgik i 1. Division, Steinmann, og 7. Brigade, som

havde sit særlige Hverv ved Alssund og Alsfjord; end videre 2., 10. og 11. Batteri, hvert paa 6 Pièçer (de to Pièçer af disse og af 8. vare efterladte paa Dybbøl), og 1., 4., 9. og 12., hvert paa 8, foruden Rytteri, Ingenieurer og Fæstningsartilleri. Hele denne Styrke vilde Overkommandoen, der selv vilde forlægge sit Kvarter nærmere til Fredericia, stille under General Steinmanns Befaling, og det maatte saa afhænge af Omstændighederne og af Fjendens Foretagender, i hvilket Maal denne Styrke senere kunde forringes. Dog paabegyndtes strax Evakuation af Depoter og Parker, som hørte til Hæren i dens Helhed, og hvoraf kun Underafdelinger bleve tilbage.

Nogle Stabsforsættelser bleve en Følge af Tabet paa Dybbøl. Kapitajn Tvermoes valgtes til Stabschef i den faldne Major Schaus Sted ved 2. Division, hvis Stabskvarter foreløbig blev Brahesholm ved Assens, og Ritmester J. Z. Schroll fik Rosens Plads ved Overkommandoen.

For at forberede Kommandoens Overgang til Generalmajor Steinmann overlod Overkommandoen alt den 18. om Aftenen Generalen Ulkebøl Præstegaard til Divisionskvarter, og inden den fra Høruphav afgik til Assens, der foreløbig var bestemt til Hovedkvarter, søgte den at ordne Als's Forsvar.

Kanonerne tav ikke ganske. Natten mellem den 21. og 22. kastede Fjenden en Del Granater over til Als, og Batteriarbejder iagttoges langs den fjendtlige Side af Sundet. Men paa vor Side optoges nu ogsaa med Kraft Kystforskansningsarbejderne. 7. Brigade blev helt forlagt til Nordlandet, hvor 11. Regiment, efter at være afløst paa Kjærhalvøen af 1. Division, henlagdes om Svendstrup, fra hvis Præstegaard Oberst Müller førte Kommandoen. 3. Kavaleribrigade under Generalmajor

B. Marcher, nu indskrænket til 4. Dragonregiments ene Halvregiment, bevogtede som før den øvrige Kyst fra Hellesøgaard og rundt nord efter. 1. Division havde fra den 18. af alt Befalingen over hele Kyststrækningen fra syd for Sønderborg til Arnkilsøre. Den 22. overdroges Befalingen over hele Øen Divisionen, i det 7. Brigade, Kavaleriet og Eskadren da stilledes i samme Forhold til General Steinmann som hidtil til Overkommandoen. Samme Dag gav Overkommandoen Generalen hans Instrux. I Følge denne skulde der lægges den største Vægt paa Besiddelsen af Als, saa længe det blot var nogenlunde muligt. Bestræbelser burde rettes paa at forhindre eller forsinke de Arbejder, som Fjenden maatte foretage for at forberede eller dække en Overgang, ligesom ethvert Forsøg paa at udføre en saadan skulde mødes med den kraftigste Modstand. Ja, selv om Fjenden skulde opnaa Fodfæste paa Øen, maatte Forsvaret ikke opgives, saafremt der for samme viste sig nogen Mulighed. Med Hensyn til Marinens Hjælp skulde Steinmann i alle Anliggender, som angik Øens Bevogtning, kunne henvende sig umiddelbart til Eskadrechefen. Naar Forsvaret opgaves, maatte Retræten søges til Kegenæs, men da den ikke var anvendelig for den nordlige Del, maatte andre Udskibningspunkter indrettes, og en Stilling fra Augustenborg over Lambjærg til Hørup til Dækning for Retræten forberedes.

I Anledning af den Andel, som Marinen efter Overkommandoens Formening skulde tage i Als's Forsar, i det den regnede paa, at „Rolf Krake“ i Tilfælde af en fjendtlig Broslagning kunde løbe en Pontonbro i Stykker, søgte Steinmann strax Forstaaelse med Muxoll. Men i en Conference, som den 23. April holdtes i Ulkebøl, erklærede denne strax til Steinmann. at intet Krigsskib vilde kunne løbe ind i den snævre Del af

Alssund, og at den Hjælp, der kunde ventes af Marinen, maatte indskrænkes til, at Skibene saa vidt muligt ved Beskydning fra Augustenborg Fjord vilde søge at genere Fjendens Foretagender i den nordlige Del af Sundet ved Arnkilsøre.

Overkommandoen, som den Gang var ankommen til Assens, henvendte sig derefter i Skrivelse af 25. til Muxoll og ytrede, at den, baade i Henhold til en Udtalelse af Marineministeriet af 21. Februar og i Henhold til en tidligere af Muxoll i en Conference i Ulkebøl Præstegaard afgiven Erklæring, fastholdt den Formening, at Marinen, om end med Risiko af et Skib, kunde hindre en Overgang ved Broslagning eller i Baade over Alssund; men Muxoll svarede den 28. derpaa, at hans tidligere Udtalelser havde haft Hensyn til andre Forhold end de nærværende: Den Gang antog man, at Fjenden kun vilde stille Feltartilleri i Marken, og vi havde Kystbatterier paa Alssiden. Nu vare Fjendens Batterier blevne til faste Værker, og vore Værker vare til Dels forsvundne. Intet Skib af en saadan Størrelse, at det kunde manøvrere under Damp i et saa yderst snævert Farvand som Alssund, vilde kunne modstaa den Kanonild, som det lige fra Snogbæk Hages Batteri ved Indløbet til Sundet og helt ned vilde blive udsat for. Det vilde ufejlbarligt blive skudt i Sænk, inden det naaede Virkestedet, og var det saa usandsynlig heldigt at naa der hen flydende, vilde det være saa svækket, at der intet andet opnaaedes ved Skibets Tab end at Fjenden en kort Tid vilde blive standset i et Foretagende, som han dernæst uhindret kunde fortsætte med forøget Kraft, thi vende tilbage og forny Angrebet vilde Skibet ganske vist ikke kunne. Han præciserede derfor paa ny, „at den Hjælp, som kunde forventes af Marinen, vilde indskrænke sig til, at „Rolf Krake“ efter bedste Evne

generede Fjendens Foretagender i Sundet, saa langt dets Skyts kunde række fra Arnkilsøre."

Med denne Skrivelse ansaa Overkommandoen foreløbig Sagen for afsluttet, eftersom Orlogskapitajnen i Slutningen af sin Skrivelse berettede, at hans Plan for Skibenes Stationering og Anvendelse var bifaldt af Marineministeriet. Den paalagde Steinmann i det væsentlige at støtte sig til de Forsvarsmidler, han selv havde Haand over, men indberettede i øvrigt Sagen til Krigsministeriet. Steinmann søgte en ny Conference med Muxoll, hvis Resultat der senere vil blive Anledning til at omtale.

Af de til Fyn overførte Tropper lagdes 8. Brigade, hvis Sammensætning paa den af Overkommandoen ønskede Maade billigedes af Krigsministeriet, foreløbigt i Cantonnement om Assens. 3. Brigade, hvis to Regimenter, 16. og 17. organiseredes, hvert paa 6 Kompagnier, dirigeredes op mod det nordvestlige Fyn. Garden kom til Fredericia. Fæstningens Fodfolkstyrke var i Forvejen: 7., 13., 14., 19. og 21. Regiment samt Arbejdsbataillonen. Disse stode alle under Neergaard. Ved at dele dem i Brigader, saaledes at Neergaard beholdt sine oprindelige Regimenter, 19. og 21., og at lade 13. forblive i sit tidligere Forhold som Garnisonsbataillon, kunde 1. Brigade, ophørt ved Dybbøl, gjenopstaa i Fredericia, bestaaende af 7. og 14. Regiment. Dette skete snart efter; men inden det hermed i Forbindelse staaende fortælles, maa Opmærksomheden fæstes paa Jylland, hvor det andet Tilbagetog forberedtes.

Efter at Tropperne fra Mors i Begyndelsen af April vare komne ned i det sydlige Jylland, til Dels ved Hjælp af Jærnbanen, som var gjort i Stand for at transportere dem og i indskrænket Maal derefter var overladt til Offentlighedens Afbenyttelse, indtoge Hegermann-Lindencrones Tropper følgende Stillinger.

1. Kavaleribrigade, Honnens, bestaaende af 5. og 6. Dragonregiment og Batteriet Lønborg samt to Kompagnier, 3. og 4., af 1. Infanteriregiment, var lagt i Cantonnement i og om Silkeborg, bevogtende Terrainafsnittet bag Alling Aa, Ry Mølle Aa, Guden Sø, Salten Lang Sø og Nørre Aa.

Østligere ved Silkeborg-Aarhus Landevej stod 2. Kavaleribrigade, Scharffenberg, Brigadekvarter Høver Kro, med Batteriet Johansen.

Af 1. Regiment, Beck, hvoraf 8. Kompagni var efterladt ved Overgangsstederne over Limfjorden, medens 3. og 4. vare ved 1. Kavaleribrigade og 7. ved Castenskiolds Korps, vare de tilbageværende Kompagnier, 1., 2., 5. og 6., anbragte trinvis i Cantonnementer langs Vejen fra Laasby til Skanderborg saaledes, at 5. Kompagni laa i Laasby, 6. ved Javngyde, 1. i Nørre Vissing og Venge og 2. længst fremskudt mod Syd i Vrold og Justenborg, hvor fra Fuldbro og Nybro holdtes besatte.

Sydligst stod øst paa Castenskiolds Korps i den før beskrevne Stilling. I Steden for Hannibal Sehesteds Strejfkorps, som var trukket ind den 12., var der fra 1. Kavaleribrigade udsendt et Korps under Major C. A. J. Fibiger, som kantonnerede om Nørre Snede og Brande. Vestligere endnu befandt sig fra den 20. April af atter Ritmester Moe, som opererede mellem Skjern, Varde og Sønder Omme.

Hegermann-Lindencrones Korps stod saaledes, opløst i forskjellige mindre Dele, i en Bue nord om Castenskiolds. Det frembød intet bestemt Objekt for et fjendtligt Angreb, men Opstillingen var i sig selv offensiv, da Styrken hurtigt kunde koncentreres frem mod et hvilket som helst Punkt af den fjendtlige Opstilling. Da Souschefen kom tilbage fra General Lunding, medbragte han den Besked, at der ikke fra Fredericia kunde ydes

Hjælp af nogen synderlig Udstrækning, og Hegermann-Lindencrone sendte da misfornøjet sin Souschef til General Gerlach paa Als for at faa at vide, om han havde nogen Plan, i hvilken Divisionen i Jylland kunde deltage. Men, imedens han var borte — han kom netop til Als, da Dybbøl faldt den 18. —, var det, at den schlesiske Brigade nærmede sig, og at alle Udsigter til at beholde den nærværende Overvægt i det sydlige Jylland svandt hen.

Nogle Forandringer vare i den nævnte Tid foretagne i Troppesammensætningen. Et nyt Dragonregiment var føjet til Styrken, i det 2. Dragonregiment efter fuldbragt Reorganisation var overført fra Baaringvig til Aarhus og indlemmet i 2. Kavaleribrigade. Castenskiold havde afgivet sin halve Husareskadron til Husarregimentet og i Steden for erholdt en ny Eskadron af 6. Dragonregiment, saa at han havde dettes ene Halvregigiment og et Kompagni. De fire Kompagnier mellem Laasby og Skanderborg formerede en Divisionsreserve under Oberstlieutenant Beck sammen med en Husareskadron og fire Kanoner Johansen. De andre fire Kanoner af Batteriet Johansen, hvilke først ligeledes vare tildelte Divisionsreserven, forbleve ved 2. Kavaleribrigade.

Den 16. April lagde General Hegermann-Lindencrone sit Kvarter tilbage til Kejlstrupgaard bag Silkeborg, og Kalbygaard tildeltes 2. Brigade som Brigadekvarter, samtidigt med, at den taktiske Overledelse af Castenskiolds Korps kom i denne Brigades Hænder. Den fornyede Retræte, som Forholdene kunde nødvendiggjøre, havdes da alt for Øje; men denne Gang var Overfarten over Limfjorden lettere, thi Aarstiden var mildere, og der var sørget for Overførselsmidler paa forskjellige Steder, ved Ottesund, ved Sallingsund, ved Glyngøre, ved Aggersund og ved Aalborg. Ved alle

Steder var der Dampkraft. 3 Jærntransportbaade vare indrettede til Trækfærger. Paa flere Steder maatte Rytteriet desuden kunne svømme over, hvilket var taget i Betragtning, i det de Baade, som behøvedes til Hjælp ved denne Operation, holdtes rede.

Den 20. April, den Dag, de sidste Afdelinger af Bornstedts Brigade, sex Batailloner og et riflet Batteri, vare komne til Vejle, samlede 1. og 2. Kavaleribrigade og Batteriet Lønborg samt det halve Batteri Johansen sig i en Bivuakstilling, der strakte sig fra Vejknudepunktet Paarup til hen imod Silkeborg. I det sydlige lodes nu Castenskiold alene med Divisionsreserven. der stod under Beck, i den før beskrevne Opstilling; men fra Paarup havdes der Følehorn ude paa alle Veje i det vestlige og sydlige. Den 21. trak Styrken sig nærmere sammen hen imod Silkeborg øst for Funder By, og der indtoges saa et Cantonnement der i Omegnen til den følgende Dag, da der atter bivuakeredes paa forskjellige Steder nord for Silkeborg, hovedsagelig ved Sejling. Her blev det bestemt, at General Honnens med 1. Kavaleribrigade, Batteriet Lønborg og 3. og 4. Kompagni af 1. Regiment skulde trække sig mod Mors, de vestlige Detachementer over Ottesund, Hovedstyrken over Skive til Sallingsund eller efter Omstændighederne til Glyngøre, medens General Hegermann-Lindencrone med 2. Kavaleribrigade og et halvt Batteri Johansen vilde begive sig til Hobro, altsaa paa Vejen til Aalborg og Vendsyssel, den samme Retræte, som ogsaa var anvist Beck og Castenskiold. General Honnens blev den 24. gjort selvstændig. Han blev fri Herre over sine Bevægelser; kun paalagdes det ham, saa sent som muligt at vige for Fjenden, naar denne var kommen til Midtjylland. Moe marcherede denne Dag til Brejningegaard og Dagen efter til Holstebro og Struer, hvorfra han senere over-

førtes til Landet nord for Limfjorden. Paa den anførte Maade var Forsvaret delt i fire Hovedgrupper, Castenskiold, Beck, Honnens med 1. og Hegermann-Lindencrone med 2. Kavaleribrigade, hvilken sidste var at betragte som Reserve for de tre andre Grupper.

Den 22. April var den Dag, den tyske Overkommando havde berammet for Opbruddet fra Vejle mod Nord. Oberst Flies med tre Gardebatailloner, de westphalske Husarer og et ridende Batteri var Avantgarde. General Bornstedt fulgte efter med sin Brigade, Gardehusarerne, det brandenburgske Kyrassérregiment og to Batterier.

Ogsaa ved Horsens var der paa Grund af de forandrede Forhold i den sidste Tid foretaget adskillige Forandringer i Opstillingen. Fodfolket var for største Delen draget bort fra forreste Linie og erstattet ved Rytteri. Ved Horsens var der derfor kun to Eskadroner og en Deling Fodfolk, som stod i Afsnittet bag Hansted Aa med fremskudte Ryttertroppe. Ganske uden Fægtning opgaves Stillingen ikke. En lille Rytterblænkring fandt Sted foran Horsens, hvorved en dansk Ryttertrop blev omringet, men slog sig kæmpende igjennem. En større Kamp forhindredes ved, at Fjenden omgik Stillingen ved Lund, hvorved de to Eskadroner nødtes til at søge bort ad den gamle Aarhus-Landevej. Fjenden besatte Hansted og Serridslev og rykkede næste Dag til Skanderborg, medens Becks og Castenskiolds Korpser denne Dag indtoge skjulte Bivuakker, den første med Divisionsreserven og tre Eskadroner, som vare sendte ham til Understøttelse fra Hegermann-Lindencrone, altsaa i alt 4 Kompagnier, 3 Eskadroner og 4 Kanoner, ved Kalbygaard og Laasby med fremskudte Poster mellem Knud Sø og Ravn Sø, den sidste ved

Framlev med Spejdertroppe i Jexen og hen imod Skanderborg samt et lille Detachement i Aarhus.

Hvis det fjendtlige Korps nu havde spredt sig for at besætte de forskjellige Byer i det østlige Jylland, saa vilde de henved to Tusend Mand, som Becks og Castenskiolds Korpser tilsammen udgjorde, maaske have kunnet tilføje det et lille Standsningsstød. Herpaa var alt ordnet, og Aanden og Tonen i Korpserne borgede for, at de ikke vilde have lagt Fingrene imellem, hvis der havde vist sig Lejlighed til Daad; men den fjendtlige Kommandør, Grev Münster, ledede Indfaldet i Jylland paa en Maade, som, hvor meget den end var os imod, fra et militært Standpunkt ikke kan andet end anerkjendes. Regnende paa, at de fra Dybbøl tilbagevendende Gardebatailloner, som vilde komme nogle Dagsmarcher senere, kunde besætte Landet en detail, gik han med sine 9 à 10000 Mand samlede i én Kolonne midt igjennem Landet over Skanderborg, Silkeborg til Viborg. Ikke en Mand efterlodes i de Byer, han forlod; selv de Syge medførtes. Paa begge Sider af den preussiske Kolonne vare de danske Korpser sydligere end den. Den 24., da General Münster kom over Linaa til Silkeborg, en halv Dag efter, at Hegermann-Lindencrone og Kronprinsen havde forladt Byen, trak Oberstlieutenant Beck sig til en Stilling ved Frijsenborg og Hammel med et Kompagni detacheret til Kongensbro, og Major Castenskiold lagde sin Bivuak til Haldum. Først her beordrede Castenskiold Telegrafstationen i Aarhus hævet og foreløbig henlagt til Spørring.

Den 25. gik Münster til Viborg. En højre Sidekolonne, som gik over Resenbro, afskar, uden dog selv at vide det, det ved Kongensbro af Beck posterede Kompagni, som undkom vest om Gudenaa. Beck og Castenskiold gik denne Dag til Randers, hvor fra de strax efter

kaldtes til Hobro, hvor Hegermann-Lindencrone opholdt sig, og hvor Korpserne forenede sig i en Stilling, i hvilken der kunde være Tale om at gjøre alvorlig Modstand.

Dette forekom dog ikke Hegermann-Lindencrone hensigtsmæssigt. 2. Kavaleribrigade dirigeredes tilbage over Limfjorden. Castenskiolds Korps ophævedes, og dets Rytteri gik tilbage over Limfjorden. Infanterireserven hævedes ogsaa som saadan, og et Kompagni af samme, 5., sendtes til Aggersund. Derimod dannedes der af dennes øvrige Tropper og Castenskiolds Korpses Fodfolk en Arrièregarde under Oberstlieutenant Beck, bestaaende af fire Kompagnier af 1. Regiment, 1., 2., 6. og 7., tre Eskadroner af 2. Dragonregiment og fire Kanoner Johansen, som skulde holde Terrainet foran Aalborg saa længe som muligt. Oberstlieutenant Beck lagde denne Arrièregardes Gros tilbage til Aalborg og efterlod i Rold Skov og Hobro kun en svag fremskudt Styrke, bestaaende af en Del af 7. Kompagni og nogle Ryttere. Fra denne sidste foretoges der samme Nat, Arrièregarden dannedes, en Rekognoscering mod Viborg, som havde den derværnde tyske Styrkes Alarmering til Følge.

Hegermann-Lindencrone var tvivlraadig med Hensyn til, hvad der skulde gjøres. Han skrev den 26. til Ministeriet, at det var af største Vigtighed for ham at kjende Ministeriets Bestemmelse, om det nemlig var Hensigten betydeligt at forøge Divisionens Styrke for at sætte den i Stand til atter at rykke frem, eller om det under de nuværende Omstændigheder var Hensigten at undgaa en altfor ulige Kamp. Han gjorde Ministeriet opmærksomt paa, at der hurtigst muligt maatte gjøres noget, hvad enten Foranstaltningerne kom til at gaa i den ene eller den anden Retning, enten maatte der da sendes en Division til Frederikshavn — altsaa, for at

han kunde sættes i Stand til at rykke frem igjen —, eller der maatte sendes Transportmidler til i fornødent Fald at føre Tropperne bort fra Jylland, thi Aggersund tilbød Fjenden en ikke synderlig vanskelig Adgang til Vendsyssel, og heller ikke kunde Adgangen over Aalborg med den Styrke, som havdes, gjøres ham stridig ret længe.

Medens dette foregaar i det nordlige Jylland, nærmer det fjendtlige Belejringsapparat sig Fredericia, og Østerrigerne, som nu ere befriede for ethvert Hensyn til det øvrige Jylland, ere allerede i fuld Gang med at gjøre alt i Stand til dets Benyttelse. Feltmarechal Wrangel forlægger den 26. sit Hovedkvarter til Vejle for at være Brændpunktet for de nye Begivenheder nær og for at udføre en Trusel, han alt tidligere havde udslynget, men hidtil paa Grund af Forholdene ikke havde kunnet sætte i Værk, en Brandskatning af Jylland. Ved et aabent Brev fra Feltmarechallen, dateret Hovedkvarteret Vejle den 28. April, udskrev han for den Skade paa Formue, der var tilføjet saa vel preussiske som andre tyske Undersaatter derved, at Skibe og Ladninger vare opbragte af Danske og kondemnerede, en Kontribution paa foreløbig 650000 preussiske Dalere. Beløbet fordeltes paa Byerne i Jylland og skulde inddrives med Magt af Reqvisitionskommandoer, hvilket dog ikke skal omtales nærmere her, da Fredericia først og fremmest har Krav paa vor Opmærksomhed.

General Lunding vidste, hvad der forestod ham, men blev kun Fyr og Flamme derved. Paa Efterretningen om Dybbøls Fald havde han strax kaldt et større Kommando, som han havde udsendt under Kapitajn Magius til Kysten nord for Fredericia, tilbage, og den 22. om Aftenen fik han fra paalidelige Kilder fuldstændig sikker Bekræftelse paa, at det, han havde sluttet sig til, virkelig maatte være Fjendens Hensigt. Garden var da kommen

til Fredericia, og 16. og 17. Regiment til det nordlige Fyn. Garnisonen i Fredericia var altsaa 11 Batailloner stærk, og 2 smaa Regimenter havde han til Reserve paa Fyn. Han maatte have 1 à 2 Batailloner til, for at Styrken i det hele kunde blive de 16 Batailloner, han ansaa nødvendige til Fæstningens Forsvar. Men saa ønskede han endnu 4 Batailloner paa Fyn; han mente, at det under de nærværende Forhold maatte kunne indrømmes ham at binde i det hele 20 Batailloner af de 37, som stode til Raadighed.

I den Retning gjorde han nu Indstilling til Krigsministeriet, i det han tillige, medens det endnu var Tid, krævede, hvad han tidligere gjentagne Gange havde forlangt som nødvendigt for med nogenlunde Tryghed at kunne se Kampen i Møde. Han ønskede Styrken i Fæstningen sig ene underlagt, ikke engang nogen Brigadeinddeling, men Kommandører for de forskjellige Frontforsvar og en Reserve samt en Kommandant i den befæstede Lejr. Til den sidste Post ønskede han Oberst Scharffenberg tilbage. Dernæst maatte han have forøget Artilleri og en forøget Ingenieurstyrke, saa at der ogsaa for disse Vaabens Vedkommende kunde finde Ombytning Sted mellem Fredericia og Fyn, derhos en Souschef, flere Adjudanter, en større Søstyrke, navnlig til Afløsningens Ordning 7 Jærntransportbaade, en Forøgelse af Lægepersonalet og en hel Eskadron i Steden for den halve, som havdes i Fæstningen. Endelig ønskede han 13. Regiment anbragt paa Fyn, fordi der endnu var mange Troløse i det og særlig i den af det dannede Arbejdsbataillon, der burde organiseres af fuldt paalideligt Mandskab.

Disse Fordringer vare alle højst billige og vilde være blevne opfyldte i rigere Maal, end Lunding maaske selv anede, thi Overkommandoen var jo paa Vejen hen

mod det nordlige Fyn og bragte alle Hærens Ressourcer med sig. Gerlach havde større Tillid til Fredericia end til Dybbøl, og der var Udsigt til Held, thi der var liden Rimelighed for, at Fjenden skulde komme til Ende med Indtagelsen før Vaabenhvilen. Efterhaanden som Evakuationen af Als skred frem, og Tropper og Materiel kunde indskrænkes der, vilde altsaa Artilleri, Ingenieurer og Fodfolk staa til Fredericias Raadighed. I samme Grad som Angrebsmassen, der havde virket mod Dybbøl, flyttedes til Fredericia, vilde ogsaa paa dansk Side Forsvarsmassen flyttes der hen. I den Henseende var Gerlach ikke tvivlraadig. Han havde víst alle Operationer fra sig, som gik ud over det defensive Forsvar af Dybbøl og Fredericia, men paa det udholdende Forsvar af disse to Punkter havde han samlet hele sin Kraft.

Det var derfór som et Lynslag i hele hans militære Betragtning, da han efter Ankomsten til Assens modtog følgende af Lundbye den 23. April egenhændig skrevne Brev:

„Hr. General! Jeg er urolig fór Fredericia. Uroen skriver sig derfra, at jeg ikke øjner nogen egentlig Grund, hverken militær eller politisk, til at søge at holde denne Fæstning. Man maatte sikkert helst ganske forlade den, et Foretagende, som jeg er villig til at gaa ind paa, hvis min Mening er overensstemmende med Deres Excellences i saa Henseende. Udførelsen af en saadan Evakuation maatte jo vistnok strax begyndes for Troppernes Vedkommende; men jeg ansér det dog meget nyttigt, at de første Transporter endnu ikke tydeligt viste Hensigten, men kunde gives Udseende af en anden Bestemmelse, som f. Ex. Fare for Fænø og Fyn."

„Med Hensyn til Materiellet i Fæstningen, da bør dettes Tab ikke afholde fra at tage en rigtig Beslutning. Tabet deraf betyder just ikke stort. Kunde

Krudtet og det riflede Skyts reddes, saa jeg det gjærne. Chefen for Ingenieurkorpset er enig med mig i denne Beslutning, som jeg altsaa, hvis Deres Excellence ganske tiltræder denne Mening, beder Dem at udføre. Jeg forventer mig i saa Fald en skriftlig Meddelelse herom. Maatte Deres Excellence derimod have grundede Betænkeligheder herved, bedes jeg pr. Telegram meddelt Underretning herom."

„Kommandanten i Fredericia vil være at give fornøden Ordre fra Armeens Overkommando med Hensyn til Fæstningens Rømning."

Hvad var dette for et underligt Brev? Var det en hemmelig Ordre, given uden for Kommandovejen i et privat Brev, eller en Tilkjendegivelse af, at det vilde være Krigsministeren behageligt, om Overkommandoen vilde lægge Ryg til Fæstningens Opgivelse? Hvad det end var, vilde Gerlach ikke i saa Henseende gaa Ministeriets Ærender. Han telegraferede øjeblikkelig den 24. April i Sifferskrift til Ministeriet:

„Efter Dybbølstillingens Fald er Fredericia det eneste offensive Punkt og formenes derfor ikke at burde rømmes. I alt Fald bør Fjenden først vise, at han alvorligt vil angribe Fæstningen. Nærmere Udtalelse skriftligt."

Denne nærmere Udtalelse afgik samme Dag og talte saa indtrængende som muligt for Forsvarets Fortsættelse i den begyndte Stil. „Fredericia", skrev Overkommandoen, „er, naar den befæstede Lejr undtages, ulige heldigere stillet end Dybbølstillingen, i det dens kontinuerlige Vold med fortløbende til Dels betydelig passiv Hindring vil tvinge Fjenden til et Angreb, der efter den Erfaring, der er gjort ved Dybbøl, vil udstrække sig over et længere Tidsrum, saaledes at der, hvis Begivenhedernes Gang maatte gjøre det tilraadeligt, altid vil blive Tid til successivt at evakuere den saaledes, at man til sidst med en

mindre Styrke markerer dens Besættelse, hvilket er den Fremgangsmaade, Overkommandoen havde tænkt at anvende i Dybbølstillingen, saafremt ikke de af Regeringen modtagne Instruktioner havde gjort det nødvendigt til det sidste at holde en saadan Styrke i Stillingen, at en Storm kunde modtages. Saa længe Fredericia holdes besat, binder den, hvad enten den angribes eller ej, en større Del af Fjendens Styrke, og han vil derved forhindres fra at udstrække sin Besættelse af Jylland saa langt mod Nord, som ellers vilde kunne finde Sted. I saa Henseende spiller Fredericia i dette Øjeblik en langt vigtigere Rolle end Als, der ved Tabet af Dybbølstillingen har mistet sin offensive Karakter; men selv Als bør efter min Mening, afsét fra enhver politisk Betragtning, alene af den angivne Grund ej heller opgives uden tvingende Nødvendighed. Deres Excellence vil af den til Krigsministeriet indsendte Gjenpart af Overkommandoens Skrivelse af 22. d. M. til General Steinmann se, at denne min Anskuelse om Rigtigheden af ikke, uden at Nødvendigheden absolut byder det, at opgive nogen Del af Landet, som der er Mulighed for at forsvare, ogsaa deri har fundet sit Udtryk“.

Meningen med Krigsministerens Skrivelse viste sig imidlertid snart. Den 25. April Kl. 6 Eftermiddag udfærdigedes følgende telegrafiske Ordre til Overkommandoen: „Min i Skrivelse af 23. ds. udtalte Mening skal sættes i Værk. Nærmere tjenstlig Skrivelse herom kan snart imødesés. Hold Sagen saa hemmelig, som muligt, under de første Foranstaltninger.“

Nu maatte Overkommandoen skride til at kundgjøre Lunding, for hvem Budskabet var lamslaaende, „at Hs. Excellence Krigsministeren havde befalet Fæstningen Fredericias Rømning“. Hvad Udførelsen angik, angav den i al Almindelighed, at der maatte begyndes med Trop-

perne, saa maatte Ammunitionen og Skytset, først det riflede og dernæst, saa vidt muligt, det hele øvrige Materiel søges reddet, i det der, saa længe denne Evakuation fandt Sted, burde holdes en mindre Styrke i Fæstningen, som kunde markere dens Besættelse, og hvis Retræte i paakommende Tilfælde burde sikres ved Tilstedeværelsen af de nødvendige Transportmidler.

Den nærmere tjenstlige Skrivelse lod ikke længe vente paa sig. Den afgik fra Kjøbenhavn den 26. April og omsluttede indlagt nogle Grundtræk af den fremtidige Krigsførelse, om hvilke Ministeriets Medlemmer vare blevne enige, og som det vil være nødvendigt her først at gjengive i deres Helhed. Dokumentet lyder saaledes:

„Efter at have overvejet Følgerne af de sidste Dages Begivenheder ved Armeen og deres Indflydelse paa det fortsatte Forsvar af Landet, er det Ministeriet klart, at de to Flankestillinger paa Halvøen for største Delen have tabt deres Betydning. Hverken fra Als eller Fredericia vil det være muligt for den danske Hær at debouchere for at angribe Fjenden, da denne er saa stærk, at han med Sikkerhed kan holde Als lukket ved Hjælp af Stillingen paa Dybbølbjærg; ligesom Fredericia er indesluttet ved Stillingen bag Elbodalen, og da vort Tab af Befalingspersonale er saa stort, at det vil være altfor voveligt i den nærmeste Fremtid at bringe Armeen i aaben Mark lige over for en stor Overmagt.“

„Øen Als har til visse sin politiske Betydning, men dog ikke større, end at Ministeriet ansér de derværende Troppers Konservation og rolige Overgang til Fyn for at være mere vigtig for Landet end Bevarelsen af Stillingen.“

„Hvad derimod Fredericia angaar, da har denne ikke nogen politisk Betydning, da det Land, hvori den ligger, uomtvistelig er dansk. I militær Henseende har

den efter det ovenfor bemærkede ikke nogen Vigtighed, og Ministeriet maa derfor ansé det lige saa urigtigt at binde en stor Styrke til denne Plet, medens det er usikkert, om Fjenden overhovedet vil angribe Fæstningen, som at kræve et anstrængende og kostbart Forsvar, der muligt vilde medtage største Delen af Armeens Kræfter. Det maa her erindres, at Fæstningen mangler de nødvendige Dækningsmidler for Besætningen, men navnlig, at Fjenden ved sit langt rækkende Skyts efter den Erfaring, vi have vundet ved Dybbøl, vil være i Stand til fuldstændigt at afskære Adgangen til Fæstningen og gjøre det umuligt at bringe Besætningen i Sikkerhed, naar Fæstningen ikke længere kan holdes."

„Med disse Betragtninger for Øje maa Ministeriet ansé det for rettest, at Forsvaret af Als udføres med det mindst mulige Antal Tropper, medens de øvrige Tropper og alt nødvendigt Forsvarsmateriel evakueres til Fyn, samt at Fredericias Fæstning snarest forlades. Det maa herved ikke komme i Betragtning, at det muligen bliver nødvendigt at lade en Del af Materiellet gaa tabt. Det har ydet sin Tjeneste, medens Dybbøl belejredes, og lige over for Vigtigheden af, at Tropperne og især Befalingspersonalet konserveres, har Tabet af en Del Materiel mindre Betydning. Naturligvis medtages i øvrigt saa meget af Materiellet, som det er muligt".

„Der staar nu tilbage at undersøge, hvorledes man paa samme Tid, som man søger at konservere Hæren for senere Begivenheder, kan udfinde Veje, ad hvilke man dog kunde forurolige Fjenden og, om muligt, dække Jylland noget. Hertil kræves Operationer, som maatte gaa ud fra det nordligste af Jylland, i hvilken Hensigt den 4. Division maatte betydeligt forstærkes. Tillige maatte vi, for at kunne forurolige Fjenden, sættes i Stand til

at udføre større eller mindre Landgange hvor som helst paa Kysterne."

„I øvrigt sammendrages paa Fyn den Del af Armeen, der bortdrages fra Flankestillingerne, og Ministeriet er af den Mening, at Statens Interesser ville være vel varetagne, naar Danmark, foruden den i den nordlige Del af Jylland opererende Styrke, kan paa Fyn have en godt udrustet Feltarmé paa 35000 Mand."

Det Indtryk, Overkommandoen fik af dette Aktstykke, var, at det var Regeringens Hensigt, at Flankestillingerne skulde forlades, Als dog kun halvt, og at Hæren skulde drages ud af den Kamp, hvor i den var indviklet. Og saaledes var det.

Paa samme Tid, som Nationen i sin Helhed med den mest levende Deltagelse og Bekymring fulgte den lange og haarde Kamp paa Dybbøl, havde enkelte fædrelandssindede Mænd, som kunde oversé den politiske Situation, stillet det Spørgsmaal frem, om det ikke var rigtigst, under saa aldeles exceptionelle Forhold, hvor to Stormagtshære med alle deres Midler og Ressourcer kappedes om at gjøre sig til Herre over vort Fastland, at undvige en Kamp, i hvilken vor Hær maatte forbløde uden andet Udbytte, end at skjænke Stormagterne Sejre, der vilde blive dem til Nytte og forøge deres Fordringer. Der arbejdede sig derfor i Kredse af Befolkningen en Stemning op for, at Hæren burde drages ud af den ulige Kamp og føres til Øerne, hvor den kunde bevares, til det øjeblikkelige politiske Uvejr havde udraset eller forandret Karakter.

Saa længe Dybbølkampen varede, havde denne Stemning dog ikke kunnet gjøre sig gjældende; thi Conseilpræsidenten lagde sit Tryk paa Ministeriet og Krigsbestyrelsen for at fremtvinge en alvorlig, hensynsløs og udholdende Kamp om den sidste Plet af Slesvigs Fastland. Saa snart

Dybbøl var faldet efter en fortvivlet, men heltemodig Kamp, der havde draget sine uudslettelige Spor i den sønderjyske Jordbund, fandt Conseilpræsidenten sig ikke længere foranlediget til paa nogen særlig Maade at blande sig i Krigsførelsen.

Krigsministeren havde, som vi have set, været i fuld Overensstemmelse med Conseilpræsidenten med Hensyn til Forsvaret af Dybbøl, men det synes, som om Kampen den 18. April og de store Ofre, den krævede, have gjort et dybt Indtryk paa ham og bragt ham til at nærme sig ovennævnte Stemning. Han befandt sig den Gang i en rystet Sindstilstand, dels som Følge af Overanstrængelse, dels paa Grund af sin Stillings Vanskelighed. Han stod nemlig i et lidet misundelsesværdigt Forhold til alle, som han havde noget at gjøre med, til Kongen, til sine Medministre og til Generalerne, og var derhos et stedse omkredset Offer for Pressens og fremragende Mænds eller Partiers forskjelligartede Raad og Indvirkninger. I én Henseende kunde han i nogen Grad samstemme med den omtalte Stemning. Han havde nemlig stedse ønsket offensive Bevægelser og særlig Landgange, snart hist og snart her. Men han havde aldrig kunnet fremtvinge saadanne, fordi Hæren, indestængt i trange Stillinger af overlegne Masser, fandt alle sine Kræfter baandlagte af de Hensyn, Hævdelsen af disse Stillinger under vanskelige Forhold paalagde den. Han fik da pludselig den Tanke, at man ved at drage Hæren til Øerne kunde opnaa, hvad han ønskede. Paa Fyn vilde den efter hans Mening — der dog ikke var rigtig, fordi Øen ikke var tilstrækkelig isoleret, — kunne staa frit. Den vilde, som han antog, der være Herre over sine Foretagender og ved Hjælp af Flaaden og de særdeles rigelige Førselsmidler, som alt vare samlede, og som kunde forøges, kunne true Fjender paa alle Punkter af den lange Kyst-

strækning fra Rügen til Jylland og saaledes forvandle en bunden, haabløs Situation til en fri og i visse Henseender overlegen.

I Statsraadet gjorde hans Udkast, da det oplæstes, vel et nedslaaende Indtryk; men man lagde ikke synderligt Mærke til den ringe Vægt, han tillagde Als's Forsvar ved de skæbnesvangre Ord, at de paa Als værende Troppers Konservation og rolige Overgang til Fyn var vigtigere end Øens Bevarelse, end mindre til, at Als's Rømning alt var anteciperet i Aktstykkets Slutning, thi 35000 Mand paa Fyn og en Styrke af en Divisions Størrelse i det nordlige Jylland udgjorde hele vor Hær. Fredericias Rømning var paa en fremtrædende Maade Aktstykkets væsentlige Indhold, og den fandt man sig i, da den antoges anbefalet af militære Grunde og ikke værende i Strid med Hærens eller Overkommandoens Ønsker. Saaledes blev han i Stand til at sende Overkommandoen den nye Krigsplan, der frembragte en fuldstændig Bestyrtelse. I den Skrivelse til Overkommandoen, som omsluttede Planen, slog han paa storartede Organisationer med Hensyn til Landgang, endog paa Dannelse af to Landgangsbrigader, hver paa 5000 Mand.

Overkommandoen var i ingen Retning i Stand til at samstemme med Ministerens Udviklinger. Fredericia havde ikke gjort Nytte under Dybbølkampen; den havde været en Hindring, thi Overkommandoen havde bestandig taget Hensyn til, at den havde to Stillinger at forsvare, og at Dybbøl kun var den ene. I hvert Fald var Fredericias Opgivelse nu, umiddelbart før Conferencen, efter dens Mening aldeles unødvendig, og den Pludselighed, hvormed Ministeren uden Raadførsel tog en saa afgjørende Beslutning, foruroligede den. Den ventede paa en Forandring, thi Direk-

tøren for Kommandoen, som den 25. var kommen til Fyn i administrativt Ærende i Anledning af Hærens Organisation efter Dybbøltabet og der havde erfaret Krigsministerens nye Svingning, var samme Aften rejst til Kjøbenhavn for at virke for at faa Ordren til Fredericias Rømning contremanderet, hvorom han strax havde telegraferet til Ministeren. Han kom til Kjøbenhavn den 26. om Eftermiddagen Kl. 1, men imidlertid var følgende sket.

Da Lunding i Fredericia havde modtaget Overkommandoens foreløbige Befaling, skred han, i det han forudsatte, at der laa politiske Forhold til Grund for Befalingen, til at sætte 13. Regiment og Arbejdsafdelingen over til Fyn. Men da det helt uforklarlige pinte ham, udbad han sig en Samtale pr. Telegraf med Ministeren, og den blev ham bevilget den 26. April Kl. 1 Middag, til hvilken Tid Lundbye i Kjøbenhavn og Lunding i Fredericia mødtes ved Telegraftraadens Ender.

„Er Evakuationen uigjenkaldelig bestemt?“ spurgte saa Lunding. „Den vil forvolde et meget stort Tab af Materiel, og muligvis vil det ikke lykkes at faa de sidste Afdlinger over, da man kun har 3 Jærntransportbaade.

„Ja,“ svarede Ministeren, „den skal udføres. Transportmidler maa rekvireres, om fornødent, til Afdelingerne.“

„Hvorlang Tid omtrent bestemmer Ministeren, at Evakuationen maa vare?“ var dernæst det følgende Spørgsmaal. „Skal den være hurtigt endt, eller kan man give sig Tid f. Ex. til i Overmorgen tidlig? Længere vil Transportvæsenet næppe kunne udholde uafbrudt Arbejde?“

Da Ministeren havde svaret: „Den maa omtrent vare en Uge, dog saaledes, at vore værdifulde riflede Kanoner og Krudtforraad først bringes bort under Paaskud f. Ex. at montere ved lille Bælt“, fandt Lunding sig foranlediget til at fremsætte følgende:

„Da Bevæggrunden til den modtagne Ordre om Evakuationen er mig ubekjendt, forespørger jeg, om jeg skal forsvare mig, hvis Fjenden angriber, medens her endnu er saa megen Styrke, at der kan være Spørgsmaal om Forsvar, eller om jeg skal kapitulere. Lykkes Evakuationen, maa efter min Mening den Styrke, som til allersidst markerer Besætningen, omtrent en Bataillon og noget Fæstningsartilleri, formelig overlevere Fæstningen til Fjenden for at sikre Byens Indvaanere. Er Ministeren enig heri?

Svaret lød: „Ja. Men de mobile Felttropper maa sikkert føres over til Fyn for ikke at tabe dem. Derefter kan kapituleres.“ —

Da dette kun til Dels var en Besvarelse, spidsede Lunding følgende Spørgsmaal til:

„Hvis Fjenden angriber, medens jeg endnu har en antagelig Styrke af Felttropper, skal jeg da slaas eller kapitulere?

Hertil svarede Ministeren:

„Kapitulér; men skaf Tropperne bort i saa stor Mængde, som muligt.“

Herefter var der ikke Anledning til at gjøre flere Spørgsmaal. Efter at have meddelt, at man havde begyndt Evakuationen, ønskede Lunding blot Underretning, om Ministeren havde mere at befale, og da Svaret lød „nej“, var Samtalen til Ende.

Man maatte kjende meget lidt til Lundings Personlighed, naar man kunde forudsætte, at han skulde tage dette med Ro. Han paaskyndede strax Rømningen for ikke at komme i det Tilfælde at blive angreben uden at maatte forsvare sig. Endnu den 26. afgik, foruden de alt nævnte Afdelinger, Batteriet Klein, Rytteriet i Fæstningen og i Løbet af Natten derpaa Batteriet v. d. Recke. Overfartsmidlerne vare kun smaa. For-

uden Kanonbaaden „Schrödersee“ havdes der kun tre Dampskibe, nemlig „Kronprinsesse Louise“, „Fulton“ og „Gleaner“, og 3 Jærntransportbaade; men Transportchefen, Orlogskapitajn Schultz, forøgede dem noget. Han rekvirerede pr. Telegraf Fartøjer fra Bogense og Middelfart, og der samledes i alt foruden 5 Postfærger, hvoraf én dog gammel og skrøbelig, 12 Baade samt en Del Jagter og Dæksfartøjer. Den 27. overførtes der om Formiddagen til Baaringvig det lidet, som der ved Hjælp af disse Midler ved Siden af Afdelingernes eget Materiel kunde bortskaffes af riflet Skyts, Projectiler og Krudt. Om Eftermiddagen begyndte dernæst den egentlige Troppeoverførsel, som fortsattes til den 28. Kl. 5½ Morgen, da de sidste af de til Afgang bestemte Tropper gik om Bord. General Lunding gik da, efter den 27. at have overdraget Befalingen over Fæstningen til Chefen for 21. Regiment, Oberstlieutenant G. J. V. Nielsen, om Bord paa „Schrödersee“ og begav sig til Christianslund pr. Bogense, uden at nogen vidste, hvor han var, hvorfor et Spørgsmaal fra Overkommandoen om Grunden til, at han havde nedlagt Kommandoen, havde Vanskelighed ved at finde sin Adresse.

Overkommandoen vidste nemlig intet om den telegrafiske Samtale mellem Ministeren og Lunding og den deraf fremgaaede hovedkulds Rømning. Den havde haabet paa det Udbytte af Direktøren for Kommandoens Rejse, at den efter hans Afrejse modtagne nye Krigsplan i det mindste kunde udføres med Ro, hvad Fredericias Rømning angik. Den havde endnu ikke lagt nogen Plan for denne; men da den alt den 26. havde erholdt Ordre til at forstærke Tropperne i det nordlige Jylland, havde den designeret 9. Brigade i Fredericia til at afgaa til Vendsyssel og stævnet fire Dampskibe med 2 à 3 Jagter paa Slæb til Fredericia for at hente den.

Dernæst havde den beordret andre Fartøjer fra Hørup-hav foreløbig til Nyborg, og fra Armeens Intendantur var der ogsaa tilsagt den Transportmidler, særlig til at anvende ved Fredericias Evakuation, naar den skulde sættes i Værk. Overkommandoen blev derfor meget overrasket ved at erfare den skete Rømning. Ingen var tilfreds med den Maade, hvorpaa den var udført, uden Ministeren, som sendte Lunding en officiel Anerkjendelses- og Taksigelsesskrivelse derfor, hvilken imidlertid, lige saa lidt som Overkommandoens fornævnte Skrivelse, strax kunde finde den Mand, til hvem den var stilet.

De Begivenheder, som efter Lundings Bortrejse tildrog sig i og om Fredericia, vare kun faa.

Den Styrke, som blev tilbage under Oberstlieutenant Nielsen, udgjorde ikkun $3^1/_4$ Kompagnier, 14 Ryttere, $^1/_2$ Deling Ingenieurtropper og et Par Hundrede Fæstningsartillerister. De $3^1/_4$ Kompagnier Fodfolk bestode af én Deling af 14. Regiment, der holdt den yderste Feltvagt nordvest for Kirstineberg besat, samt ét Kompagni af 21., ét af 7. og ét af 19. Regiment, hvilke holdt den sædvanlige yderste Forpostlinie besat henholdsvis ud for den befæstede Lejr, den nordre og den vestre Front. De faa Ryttere anvendtes til Ordonnanstjeneste, og Ingenieur- og Artilleritropperne hovedsageligen til under Artilleri-Oberstlieutenant Holm, som blev tilbage med nogle underordnede Befalingsmænd, at besørge Indskibning af Artillerimateriel, Forplejningsgjenstande, Heste o. s. v. Det var dog kun faa Befordingsmidler, som havdes til Raadighed for Oberstlieutenant Holm, thi Lunding havde paabudt, at der først og fremmest skulde ligge Skibe beredte til at kunne tage den efterladte Styrke om Bord, naar det behøvedes.

Inden sin Afrejse havde Lunding anmodet 3. Division paa Fyn om, at et Kommando af samme Størrelse

som det i Fredericia efterladte Rideau og bestaaende af Tropper af de samme Afdelinger, der havde ydet deres Bidrag til dette, maatte blive henlagt mellem Baaringvig og Strib under Major Magius, for at en Afløsning af Kompagnierne i Fredericia kunde ske, for saa vidt det skulde lykkes i flere Dage at mystificere Fjenden, hvad han dog ikke troede.

Ligeledes havde han givet Oberstlieutenant Nielsen en Instrux og efterladt ham et paa Fransk affattet Udkast til et Andragende, rettet til den fjendtlige General om en Kapitulation, samt et Udkast til Kapitulationsbetingelser.

Den første var meget kortfattet. Den knyttede sig til en Passus i Overkommandoens Skrivelse om Evakuationen, hvilken meddeltes Nielsen, og lød i øvrigt saaledes: „Herefter og i Forbindelse med en fra Hs. Excellence Krigsministeren direkte fremkommen Udtalelse er det utvivlsomt, at, hvad der ønskes, er, at Rideauet skal blive staaende, saa længe Fjenden tillader det, for bag ved det at fortsætte Evakuationen; men selvfølgelig vil der ved en Opgave af en saa passiv Natur være mange Omstændigheder at tage i Betragtning, som alene den, der er paa Stedet, kan opfatte, og som udelukke alle Specialinstruktioner, overladende Spørgsmaalet om rette Tid og rette Maade at vige paa til den Kommanderendes Konduite.“

Med Hensyn til Kapitulationen, var der vist nogen Uklarhed tilstede. Naar nogle den Gang for Fredericias Vedkommende ønskede en Kapitulation inden Belejringens Begyndelse, maa der vistnok være tænkt paa et Arrangement med Fjenden, hvorved Fæstningen paa en eller anden Maade overlodes Fjenden som Depositum til Krigens Slutning, mod at Tropperne droge bort; thi da Fæstningen var usvækket, Tropperne frit kunde drage bort, og Ma-

teriellet ogsaa føres bort, synes den at have været i en hel anden Stilling end ellers belejrede Fæstninger, der søge om Kapitulation. Imidlertid var der ikke fra Krigsministerens Side Tale om Kapitulationsbetingelserne. Han forlangte kun en slet og ret Overgivelse. Et Telegram, som den 28. April sendtes Overkommandoen og ved sit Indhold næsten virkede oprørende i Hovedkvarteret, lød saaledes: „Tropperne maa helst forlade Fredericia, og denne paa Opfordring helst overgive sig. Befalingsmænd maa i Særdeleshed reddes fra Fæstningen.“ Lundings Udkast gik i hvert Fald ud paa, at Fæstningens Besætning skulde have fri Afmarche paa Æresord om, ikke i et Aar at ville tjene mod de allierede Tropper, at hele Fæstningens Armering og, hvad der ellers havde tilhørt den danske Regering, uden videre skulde overtages af de Allierede efter Kapitulationens Ratifikation, men at der ikke maatte lægges Brandskat paa Staden, og at de nationale Mindesmærker skulde skaanes. Den Brandskat, som Fjenden vilde kunne paalægge den ødelagte lille By, vilde ingen Betydning have i Forhold til den, han paalagde Jylland i det hele, og der fandtes desuden i Fæstningen saa rige militære Beholdninger, at de kunde tilfredstille selv en graadig Fjende. Oberstlieutenant Nielsen betragtede det ham leverede Udkast som et Aktstykke, anvendeligt i Nødsfald, men som han i Henhold til den ham givne Instrux og Lundings mundtlige Udtalelser helst vilde undgaa at komme til at benytte.

Da Oberstlieutenant Nielsen den 27. havde overtaget sin Kommando, befalede han, at alle Patrouiller, som tidligere om Natten vare udsendte til Trelde, Igeskov, Vejlby, Stovstrup og Fuglesang Skov, skulde udgaa som sædvanligt. Dette skete, og Kl. 6 Morgen den 28. fik han Melding om, at Fjendens Stilling var ufor-

andret. Om Formiddagen den 28. nærmede en stærk fjendtlig Patrouille af Rytteri og Fodfolk sig Fæstningens nordre Front, og Vedetterne trak sig tilbage for den. Oberstlieutenant Nielsen havde nemlig paabudt dette, for at ingen Kamp skulde udspinde sig. Det viste sig at være den fjendtlige Forpostkommandør, kjendelig paa sin hvide Hest, der hver Dag inspicerede vor Fæstning. Han red atter tilbage ad Vejen til Bredstrup med sin Patrouille, og vore Vedetter indtoge atter deres Skinstilling; men om Aftenen Kl $8^1/_2$ samlede Fjenden en større Styrke i Fuglesang Skov og rykkede frem mod den vestre Front. Vore Poster, som ikke besvarede Fjendens Skydning, trak sig tilbage til Oversvømmelsen foran Koldingværket og Fuglesang-Dæmningen, og Fjenden lejrede sig en 50—100 Alen foran dem. Da Oberstlieutenant Nielsen nu samtidigt af Omegnens Beboere erfór, at Fjenden den foregaaende Nat havde patrouilleret meget, og at Patrouillerne mod Sædvane havde været førte af Officerer, samt at et almindeligt Angreb paatænktes næste Dag, og en Del mere, opgav han „Mystifikationen“ og beordrede Rideauet til i Nattens Løb, den nordlige Del Kl. 11., den vestlige Kl. 12, at forlade dets Poster for at indskibes. Lidt efter Midnat var der ingen Soldater mere i Fredericia; Kl. 2 ankom Rideauets Personale til Baaringvig.

At kun meget lidt af Materiellet, kun de riflede Kanoner og noget Skyts af mindre Kaliber, blev reddet i den korte Tid, der var levnet til Evakuationen, er en Selvfølge. Men med et Par Dampskibe og nogle Baade, som udgjorde hele den Styrke, der kunde stilles til Oberstlieutenant Holms Raadighed, vilde der overhovedet ikke kunne føres noget synderlig bort af en Artilleribestykning paa over 200 Kanoner, af Materiel, Ammunition og Forplejningsgjenstande til en saa stor Fæst-

ning. De 206 Kanoner, som efterlodes, bleve fornaglede, og, hvad der havdes af Naturalforplejning, Brændsel og slige Sager, blev givet den konstituerede Borgmester til Uddeling blandt Byens Fattige.

At de østerrigske Patrouiller den foregaaende Nat vare førte af Officerer, stod ikke, som man i Fæstningen antog, i Forbindelse med, hvad der var sket i samme, men med den forestaaende Belejring; thi denne forberedtes nu fra Fjendens Side. Den 29. havde Wrangel Feltmarechallieutenant Gablenz og den østerrigske Hærs Artilleri- og Ingenieurchefer hos sig i Vejle, for at udkaste Belejringsplanen. Angrebet skulde rettes mod de nordre Skanser i den befæstede Lejr, første Parallel anlægges i 1800 Skridts Afstand, og de første Belejringsbatterier bag samme i 3500 Skridts Afstand. Samtidig skulde der oprettes Strandbatterier baade nord og syd for Fæstningen, hvis Opgave skulde bestaa i at forulempe Forbindelsen med Fyn. Det Skytsantal, som man regnede med, var til en Begyndelse 88 Stykker, nemlig 16 24-Pds., 40 12-Pds. Kanoner og 16 25-Pds. Morterer, alle preussiske, og de 16 østerrigske 8-Pds. riflede Kanoner. Efter alt at dømme, vilde Belejringen ikke være vidt fremskreden ved Vaabenhvilens Indtrædelse. Det tør endog antages, at Wrangel ikke kunde ønske, at Østerrigerne fik Fredericia efter en kortere Belejring end den, Preusserne havde anvendt mod Dybbøl.

Nu slog Efterretningen om Fæstningens Rømning ned som et Lyn i den allierede Hær. Indvaanere fra Fredericia havde meddelt det til de østerrigske Morgenpatrouiller den 29. En 40 Mand stærk Patrouille af Nostitz's Brigade rykkede først ind i Fæstningen ad Prinsens Port, Kl. $12^1/_2$ om Middagen. Lidt senere kom Nostitz's Gros med en Avantgarde foran sig til

den befæstede Lejr, som den tog i Besiddelse, hvornæst Indrykningen i Fæstningen nord fra begyndte. Kort efter Kl. 1 vare baade Gablenz og Neipperg, som blev Kommandant i Fæstningen, i samme.

Østerrigerne gave sig strax i Færd med at demolere den befæstede Lejr, hvortil ogsaa jyske Arbejdere udskreves. Blokhusene i Skanserne sprængtes ved Hjælp af det fundne Krudt. Ogsaa Fæstningens Hovedvold ødelagdes, saa vidt gjørligt, paa Landfronten. Poternerne sprængtes, og Brystværnene gav man sig til at sløjfe til i Højde med Bankettet. Derimod bevaredes og befæstedes yderligere Fronten mod Søen. Tre Batterier paa tilsammen 12 Piècer indrettedes i Kastellet mod Søen, og 6 Kanoner opplantedes paa hver Side af denne Opstilling, nemlig 6 paa Oldenborgs og 6 paa Danmarks Bastion.

Til at afgaa til Hegermann-Lindencrones Korps i Jylland var, som sagt, 9. Brigade under Oberst Neergaard bestemt. Da Oberstlieutenant Nielsen hørte til denne, ligesom der ogsaa var to Kompagnier af den i Fredericia, havde Overkommandoen, saa snart den havde erfaret, hvad der var foretaget af Lunding, befalet Oberstlieutenanten og de to Kompagnier afløste. Til Oberstlieutenantens Afløser valgtes der ingen, eftersom Lunding, hvem Valget overlodes, ikke kunde findes. Til at erstatte de to Kompagnier af 19. og 20. Regiment havde 3. Division udvalgt to Kompagnier af 7. Regiment. Dette var en medvirkende Grund til, at Nielsen forlod Fredericia den 29., thi det var imod Aftalen. Der var lovet ham paa hver Front og ved den befæstede Lejr et Kompagni af det Regiment, som før havde gjort Tjeneste der. At fordre en Skintjeneste, som den var forlangt, af nye Tropper, der ikke havde kjendt den tidligere Forposttjeneste, fandt han ikke let gjørligt.

Saa snart Oberstlieutenant Nielsen den 29. havde forladt Fredericia med de sidste Tropper, kunde 9. Brigade strax afgaa til det nordlige Jylland, og den indskibedes endnu samme Dag fra det nordlige Fyn. Derhos bestemtes der, at den ene Bataillon af 19. Regiment under Magius under Opsejlingen burde alarmere Østkysten ved at forsøge en Landgang i Sandbjærg Vig. Denne Bataillon afgik med Dampskibet „Blekingen", der havde to Kompagnier om Bord, og en Transportbaad, der førte de to andre, samt Kanonbaaden „Schrødersee." Dampskibet og Transportbaaden gik til Endelave, medens Magius paa „Schrødersee" løb ind til Klakring for at indhente Oplysninger. Da der intet fjendtligt viste sig i Omegnen, gik „Schrødersee" atter ud for at hente Transportbaaden, men saa rejste der sig pludseligt en saa forrygende Snestorm af Nordvest, at det ikke var muligt at komme i Forbindelse med Baaden, i hvilken de 400 sammenstuvede Soldater maatte tilbringe Natten. Da Stormen vedblev næste Dag, maatte Bataillonen gaa tilbage til Baaringvig, hvor Mandskabet udskibedes i en meget forkommen Tilstand. For den øvrige Brigades Vedkommende hindrede Stormen en Dels Udskibning; en anden Del, som var kommen om Bord og afsejlet, maatte gaa til Ankers i Læ af Thunø. Først næste Dag afgik alt, hvad der enten ikke den foregaaende Dag var blevet indskibet eller var kommet tilbage, denne Gang lige mod Hals. Men undervejs saa Magius Lejlighed til at foretage en saadan Alarmering, som var bleven forhindret første Gang, han vilde iværksætte den. En Krydsjagt, som kom nord fra, meddelte ham nemlig i Nærheden af Æbelø, at Fjenden var i Æbeltoft. Han gik derfor med sin Bataillon, der denne Gang var om Bord paa „Blekingen" og „Skandinavien", ind under Jærnhatten og sendte en Officer i Land for at spejde.

Han tænkte nemlig paa maaske at kunne afskære det fjendtlige Kommando. Det viste sig imidlertid, at Fjenden ikke var i Æbeltoft, men kun havde været der en kort Tid i en Styrke af 300 Mand. Der blev altsaa nu ingen Landgang foretaget.

Brigaden. som vel beholden ankom til Hals, gav Hegermann-Lindencrone en betydelig Troppeforøgelse; men det var kun en Brigade, og han havde bedt om en Division. At Krigsministeren i Virkeligheden tiltænkte ham en saadan, og at de opsendte Tropper kun vare de første af dem, der skulde komme, fik han ingen Underretning om, hvilket var en Følge af den overordentlige Forvirring, som Lundbyes sidste Bestyrelsesperiode fremkaldte overalt. Krigsministeriet betragtede Hegermann-Lindencrone som staaende under Overkommandoen. Denne maatte med Grund antage, at Krigsministeren stod i direkte Forbindelse med Hegermann-Lindencrone, for hvem han afnødte den Troppeafgivelser, især da han i den Grad havde blandet sig ind i Ledelsen, at han uden Overkommandoens Vidende havde bevirket Fredericias Rømning.

Paa den Tid, denne Troppeforøgelse kom til Hegermann-Lindencrone, nærmede Fjenden sig Limfjorden. General Münster, som havde Ordre til at besætte hele Jylland indtil Limfjorden, sendte den 28. April fra Viborg, hvor til vi have set ham komme, og hvor han forundte sine Tropper Rast, Rekognosceringer ud til alle Sider for at forberede den videre Fremmarche. Af disse traf en paa vor 2. Kavaleribrigades Bagtropper mod Vest og forfulgte dem over Fiskbæk til Jordbro, hvornæst Ryttere gik videre til Tastum Sø og Dommerby, hvor de standsede foran Skive, der var besat af vore Tropper. Først den 29. April marcherede en større Del af Styrken i Viborg til Hobro. General Bornstedt forblev i Viborg med et Infanteriregiment, et Kavalerigiment og

et Batteri. Til Hobro marcherede de tre Fusilierbatailloner af de tre forskjellige Garderegimenter, som ere nævnte tidligere, samt Regimentet Nr. 50, to Kavaleriregimenter og to Batterier. Den lille danske Besætning i Hobro forsvandt mod Øst ved de fjendtlige Troppers Nærmelse. Preussiske Ryttere ilede dernæst frem ad Aalborgvejen, men standsede foran Rold Skov, som var besat med Patrouiller fra vor Side. Derpaa vendte de tilbage til Hobro, og Dagen efter gik hele Styrken her under General Münster pludselig til Randers, kun med Efterladelse af to Gardebatailloner og én Eskadron i Hobro.

Grunden til denne tilbagegaaende Bevægelse var de danske Troppetransporter og Landingsforsøg efter Fredericias Rømning, hvilke sattes i Forbindelse med en formodet Landgang ved Helgenæs. I Virkeligheden havde den danske Overkommando haft Planer med Hensyn til Helgenæs, men de vare bortfaldne ved de seneste Begivenheder. Imidlertid kunne hemmelige Efterretninger derom maaske være naaede til den fjendtlige Overkommando. Af v. Mülbes fra Dybbøl komne Tropper vare de forreste, et Gardegrenaderregiment med Rytteri og Artilleri, dirigerede til Helgenæs, medens Resten endnu kun var naaet til Aarhus, Skanderborg, Horsens og Vejle.

Det viste sig dog snart, at der ikke var nogen Landgang at vente, og Bevægelsen mod Limfjorden optoges igjen; men imidlertid vare Forholdene blevne noget forandrede. De preussiske Tropper i Jylland havde faaet en ny Chef, og med ham kom der nye Anordninger.

Som Belønnning for Dybbøls Indtagelse vilde den preussiske Konge hædre Prins Friedrich Carl med de forenede Hæres Overkommando i Wrangels Sted. Som en Forberedelse til denne Kommandovexel, der først

traadte i Kraft under Vaabenhvilen, gjordes Generallieutenant Moltke til Stabschef ved de forenede Hæres Overkommando, og den tidligere Stabschef, Generallieutenant Vogel v. Falkenstein, erholdt Befaling til af de i Jylland nu forsamlede preussiske Tropper at danne et nyt Armékorps, Korps III, hvilket skulde okkupere Jylland, foreløbig til Limfjorden, og gjøre det paa en saadan Maade, at Okkupationen kunde øve et Tryk paa Danmark.

Den nye General begyndte med at inddele sit Korps saaledes, at det kom til at omfatte to Divisioner, nemlig: den kombinerede Garde-Division v. Mülbe i den tidligere kjendte Sammensætning og Divisionen Grev Münster, bestaaende af Brigaden Bornstedt (Regimenterne Nr. 10 og 50, Jægerbataillon Nr. 7 og 2 Batterier), Kavaleribrigaden Flies (2 Regimenter og 1 Rytterbatteri) og Reservebrigaden Kamiensky. Da den førstnævnte Division var skilt ad, saa at nogle af de forreste Tropper i Jylland skulde føjes til de bageste, maatte Besiddelsestagelsen af det Stykke, som endnu holdtes besat af danske Tropper syd for Limfjorden, ske, før den nye Inddeling traadte fuldt i Live. Flies i Hobro efterlod én af de Batailloner, han for Øjeblikket havde under sig, sammesteds og gik med den anden, forstærket med Tropper fra Randers, den 4. Maj som Avantgarde frem mod Aalborg. Münster fulgte saa efter med Bornstedts Brigade, dels fra Viborg, dels fra Randers; det var alt, hvad der sattes i Bevægelse mod Aalborg, højst vel en 6000 Mand.

Resten, som ikke kom nordligere end til Randers, naar den enkelte Bataillon i Hobro undtages, spredte sig i Stæderne i Jylland for at okkupere Landet. Under den hidtidige Okkupation af den sydlige Del af Jylland havde Preusserne udskrevet Kontributioner, men ikke kunnet faa Ydelserne bragte i noget regelret Spor, da

de danske Embedsmænd ikke vilde hjælpe dem. Først efter at Embedsmændene for en stor Del paa Grund heraf vare fængslede og førte bort, var Forholdet begyndt at ordnes efter Fjendens Ønske ved Hjælp af de Borgere, som overtoge de bortførte Embedsmænds Bestillinger midlertidigt. Der sammentraadte nemlig for det meste Centralkomiteer, som, under Medvirkning af særlige Komiteer for Indkvartering, Providering, Fourage og Lasaretvæsen, dannede Mellemled mellem Byen og den krigsbesatte Egn paa den ene Side og Fjenden paa den anden. Preusserne stode sig vel ved denne Ordning og forlangte den gjennemført overalt, efterhaanden som de rykkede nord paa. Samtidig fordrede Vogel v. Falkenstein Inddrivelsen af den af Wrangel Jylland paalagte Kontribution til Erstatning for den Preusserne ved Skibsopbringelser foraarsagede Skade. Den var lignet paa Byerne med temmelig store Summer, paa Randers f. Ex. med 100000 preussiske Dalere, paa Hobro med 18000, paa Mariager med 4000 o. s. v. Da en Skrivelse fra Finansministeriet til Borgmester C. E. Hertz i Aarhus, hvis Indhold af ham var meddelt alle Amtmænd og Amtsforvaltere i Jylland, havde opfordret samtlige Oppebørselsembedsmænd til at bringe alle kongelige Kassers Beholdninger i Sikkerhed ved at sende dem nord paa, og da ikke alene dette var sket, men ogsaa alle private Kasser og Værdigjenstande vare evakuerede, fandtes der i Virkeligheden ingen Midler til at betale med, selv om man havde villet. Vogel v. Falkenstein søgte ikke desto mindre først at fremtvinge Udredelsen af de paalignede Summer ved at tage Gisler af Handelsstanden, som førtes bort. Nogle Steder gjorde man ogsaa Forsøg paa at skaffe Pengene til Veje ved at skrive til Huset „Pontoppidan“ i Hamburg; men Husets Chef, som derom havde forhørt sig hos Regeringen i

Kjøbenhavn, svarede, at Regeringen ikke vilde erstatte ham de Summer, han laante Byerne i Jylland, hvorfor han ikke kunde være til Tjeneste. Preusserne opgave derfor at faa Summerne kontant udredede, men gjorde Exekution i de Varer, som fandtes, saaledes i Manufakturvarer, der i store Masser førtes til Flensborg.

Saaledes ordnede Forholdene sig. I de fleste Byer sammentraadte der Centralkomiteer, i hvilke nu Øvrighedspersoner indtraadte. De konstituerede sig sædvanlig, saa snart den fjendtlige Okkupation truede, med en Øvrighedsperson som Formand. Naar fjendtlige Tropper ankom, fandt de alt forberedt til Magasinforplejning, hyppigst endog Kvarterer for Tropperne forud bragte i Orden. Derefter paabegyndte de fjendtlige Myndigheder Exekutionsforretningen og stævnede tillige Heste sammen, hvilke toges i Masse, ligesom ogsaa Skotøj, Læder og andre saadanne Ting, som Hæren havde Brug for.

Det var en Fejl ved disse Centralkomiteer, som i øvrigt vare dannede efter et Forbillede fra 1848, at Ydelserne skete under den Forudsætning, at de vilde blive betalte af den danske Regering til den Taxt, Yderne selv satte for dem, eller til den Værdi, for hvilken de noteredes af Komiteerne. Fjendens Ønsker opfyldtes derfor strax og hurtigt. Komiteerne havde altid Tilbud om Leverancer i Overflødighed. Imidlertid tjente Ordningen til at tilvejebringe Sammenhold og Fasthed hos Beboerne, som med stor Ro saa paa, hvad Fjenden tog sig for. Adskillige Arrestationer, som Preusserne foretoge i Jylland paa denne Tid, havde ingen anden Grund, end at de Paagjældende havde taget Forholdet til de fjendtlige Myndigheder alt for forretningsmæssigt. Preusserne fordrede Underdanighed og Skræk hos en okkuperet Befolkning; men det lykkedes dem ingenlunde at imponere de rolige og ligefremme Jyder.

Af det nye tyske Armékorps havde kun de 6000 Mand, som rykkede mod Aalborg, en krigersk Opgave, men denne var let nok; thi den danske Styrke syd for Limfjorden var den 1. Maj bleven kaldt over til Nørresundby paa Grund af en befrygtet Storm, der kunde gjøre en senere Overfart meget vanskelig. Den 3. Maj blev dog en lille Styrke paa et Kompagni og en halv Deling Ryttere sendt over Limforden igjen, og den fjendtlige Avantgarde standsedes derved den 4. ved Ellitshøj, hvor den blev om Natten. Tidlig den 5. gik vor lille Styrke tilbage over Fjorden med Færgen, og nogle Timer efter rykkede Fjendens Avantgarde ind i Aalborg, hvor dens Kanoner fra Skovbakken Kl. 5 om Morgenen meldte deres Ankomst ved at rette 5 Skud mod de Højder paa den nordlige Bred, bag hvilke der formodedes danske Batterier. Da Skuddene ikke besvaredes, fordi man paa vor Side ikke vilde udsætte Aalborg for en Kanonade, der desuden maatte føres paa 6000 Alens Afstand, paa hvilken de danske Kanoner ikke vare indskudte, ophørte Ilden. Den 7. Maj rykkede Bornstedts Brigade og Resten af Flies's Tropper ind i Byen, og den 8. kom Vogel v. Falkenstein selv. Af Styrken i Aalborg detacherede han en Del til Nibe og en Del øst paa. I øvrigt udsattes der langs Fjorden en lige saa stærk og regelmæssig Forpostkjæde, som der vilde have behøvedes, om der ingen Fjord havde været.

Paa vor Side blev imidlertid efter Fredericias Rømning Hovedstillingen paa Fyn. Fra den 10. April af, da 2. Dragonregiment var afgaaet til Aarhus, havde Chefen for 4. Dragonregiment, Oberstlieutenant F. W. Baron Rosenkrantz, overtaget Ledelsen af Fyns Kystbevogtning. Styrken bestod da af 1. Halvregiment af 4. Dragonregiment og — i Steden for de tidligere til Kystbevogtningen afgivne to Kompagnier af 13. Regiment —

et Detachement paa 400 Mand, afgivne af 7., 9., 13. og 20. Regiment, under Kommando af Premierlieutenant J. C. M. Ahrentzen; dertil 4. Kanoner af 6. Batteri, der kommanderedes af Kapitajn E. E. S. Thestrup, tidlige Chef for Danevirkestillingens Park, og to Kanonchalouper (Nr. 16 og 20).

Denne Kystbevogtning vedblev efter Fredericias Rømning at bestaa som et udsondret Korps i det nordvestlige Fyn. Bag det var 3. Brigade fra Dybbøl alt den 27. April bleven indkvarteret med Brigadekvarter paa Erholm, 16. Regiment nord for Middelfart-Odense-Chausséen om Asperup og Roerslev og 17. syd for samme om Nørre Aaby. Sydligere stod 8. Brigade, og fra Als rekvirerede Overkommandoen den 28. April en Brigade, et Halvregiment Ryttere og 10. Batteri særlig med den Hensigt at oprette en Landgangsbrigade efter Ministeriets Bud.

Da Tropperne fra Fredericia kom til Fyn, anbragtes de, for saa vidt de ikke strax sendtes til det nordlige Jylland, øst og syd for 3. Brigade, men afgik snart efter med Undtagelse af 13. Regiment, som forblev i Fjeldsted og Ejby, og 12. Batteri, som fik Kvarter i Roerslev Sogn, til Odense og Nyborg for at indskibes til Jylland i Anledning af nye Bestemmelser fra Krigsministeriet.

Krigsministeriet befalede nemlig nu ogsaa Garden, 7. og 14. Regiment samt Batteriet Klein opsendte til Vendsyssel. Det bestemte, at Hegermann-Lindencrones Division skulde voxe til et Armékorps, og designerede som Stabschef ved dette nye Korps Oberstlieutenant Reich, der var bleven disponibel ved Fredericias Rømning. Ogsaa befalede det, at Ingenieur- og Artilleriofficerer i rigt Maal samt 4. Ingenieurkompagni skulde sendes der op, ligesom det endelig tænkte paa intet mindre end at bygge en befæstet Plads for det nye

Korps. „Med Hensyn til offensive Bevægelser af det nørrejyske Korps, som det omhandlede Armékorps vil være at benævne," skrev det saaledes den 2. Maj, „har Ministeriet haft Opmærksomheden henvendt paa Muligheden af syd for Limfjorden at finde et Afsnit, der kunde benyttes som Brohoved og Retrætepunkt." Det antog et saadant Punkt tilstede i det Terrain, som begrænsedes mod Syd af lille Vildmose, mod Vest af Storvorde Aa og mod Nord af Limfjorden. Det havde den 29. April, Fredericias Rømningsdag, forlangt Ingenieurkorpsets Betænkning over dette nye Fæstningsanlæg, at bygge i Steden for den Fæstning, som forlodes, og derefter beordret Overkommandoen til at lade det rekognoscere.

Paa Grund af disse forskjellige i Hærens Forhold dybt indgribende Forandringer, sendte Overkommandoen i de første Dage af Maj Stabschefen til Kjøbenhavn. Det var hans Hverv at gjøre Forestilling mod disse Omvæltninger, navnlig mod Opsendelsen af de mange Tropper til Vendsyssel, da Overkommandoen ikke antog, at Korpset kunde faa en saadan Styrke, at det kunde optræde offensivt mod Fjenden, i alt Fald ikke, uden at Hærens andre Foretagender og særlig Landgangsforetagenderne derved kom til at lide. Krigsministeren var imidlertid ubøjelig, skjønt han indrømmede, at den store Troppeafgivelse til Vendsyssel egentlig var ham selv lige saa meget imod, som Overkommandoen, men var en Indrømmelse til General Hegermann-Lindencrone, der, som han ytrede, havde overhængt ham med Telegrafdepecher paa hele Ark. Resultatet af Sendelsen var, at adskillige Enkeltheder i den nye Plan bleve slaaede fast, at denne nu for Alvor sattes i Værk, at Evakuationen af Als fortsattes, at Tropper i stort Tal sendtes til Vendsyssel, at foreløbigt i det mindste

én Landgangsbrigade oprettedes, og at en ny Inddeling af Hæren som Følge af den hele Ordning iværksattes.

Kun paa Als ledsagedes den Troppebevægelse, som nu forefaldt i Begyndelsen af Maj, og som vi detaileret skulle fremstille, af Fjendtligheder. Preusserne erholdt den 1. Maj gjennem deres Gesandt i Hamburg et Telegram om, at de Danske i Overensstemmelse med en Efterretning fra Kjøbenhavn tilsigtede i de nærmeste Dage ved et Overfald paa ny at sætte sig i Besiddelse af Dybbøl Skanser, hvad der ikke ansaas for ugjørligt, da Belejringsbatterierne alt vare desarmerede, og Brohovederne endnu ikke vare besatte af Preusserne, men kun daglig besøgtes af deres Patrouiller. Paa dansk Side tilgik der Overkommandoen den 5. baade gjennem Krigs- og gjennem Udenrigsministeren den hemmelige Underretning, der skrev sig fra England, at Preusserne muligvis i de nærmeste Dage paatænkte en Overrumpling af Als. Paa begge Sider var man altsaa fattet paa et Angreb.

Tyskernes Linie gik langs vor tilbagetrukne Linie og Skanserækken til Skanse X og der fra langs Sundet nord paa. Af deres Belejringsbatterier vare kun Nr. 27, 28, 31 og 34 armerede med tilsammen 12 svære Pièecer; et nyt Værk, Nr. 35, var bygget syd for Dybbøl Mølle. I øvrigt var den tilbagetrukne Linie og Skanse X monterede. Tyskerne havde fire Brigader i Sundeved. De holdt den nævnte Linie stærkt besat med Poster, Replier i Teltlejre og Reserver i tæt Cantonnement. Hver Nat rykkede en Styrke paa fire Batailloner med Kanoner som overordentligt Piket frem til Skanserækken.

Steinmann havde i Begyndelsen fem Brigader, 2., 4., 5., 6. og 7., af hvilke tre besatte Kystlinien, én sydligt, som venstre Fløjbrigade fra Sønderborg Slot til Flankebatteriet, én, Centrumsbrigaden, der fra til Kjærvig, og én, 7. Brigade, Kysten nord for Kjærvig som fast højre Fløjbrigade.

Da han fik Ordre til at afgive én Brigade tillige med et halvt Rytterregiment og 10. Batteri, ønskede han at afgive 7., eftersom der i samme var et slesvigsk Regiment, der ikke havde vist sig paalideligt. Af Hensyn til Kommandøren, Oberst M. Müller, som han ikke vilde afsé, afgav han imidlertid 5. Brigade, som derfor den 4. Maj ankom til Faaborg tillige med 2. Halvregiment af 4. Dragonregiment og det forlangte Batteri. Det var ham derfor en meget ubehagelig Overraskelse, da Oberst M. Müller kaldtes fra Als for at stilles i Spidsen for 5. Brigade i Faaborg; men Ministeriet havde udtrykkeligt af Overkommandoen forlangt, at Oberst Müller skulde være Chef for Landgangsbrigaden. Han erstattedes derfor i Kommandoen over 7. Brigade af Oberst Hein.

Fra den 2. Maj løsnedes der næsten daglig Kanonskud paa begge Sider af Alssund. Den nævnte Dag opstod der en Fægtning derved, at der pludselig paa den fjendtlige Side af Sundet viste sig et halvt Hundred Vogne med Pontontrain, som bevægede sig langs Kysten. Skovbatteriet og Rønhave nordre Batteri beskøde strax disse, og et af Fjendens Batterier optog Kampen. Anledningen til hin Vognbevægelse var en Ordre til Friedrich Carl om at sende hele det preussiske Pontontrain til Vonsild ved Kolding, da der havdes Tanker om en mulig Overgang til Fyn efter Fredericias Rømning. Ordren lød paa øjeblikkeligt Opbrud, og man kunde derfor ikke vente til Natten, uagtet Pontonerne fandtes fra den 18. April staaende paa Steder af Kysten, som de ikke kunde komme bort fra, uden at vise sig for os. De følgende Dage havde Kanonskjærmydslerne, i hvilke der af og til blandedes Riffelskud over Sundet, ikke nogen egentlig Grund, men de bleve navnlig levende de sidste Dage før Vaabenstilstanden. Imens arbejdedes der imidlertid ivrigt paa begge Sider. Paa Fjendens Side

var Arbejdsvirksomheden af dobbelt Natur, baade nedbrydende og opbyggende. Demoleringen af vore Skanser fortsattes nemlig med stor Arbejdsstyrke, og Brohovederne søgtes sprængte Stykke for Stykke, men samtidig byggedes der nye Skanser langs Sundet. Paa vor Side fuldendtes Kystbefæstningen, og var man i Færd med at nedlægge Søminer langs Kysten, i hvilken Anledning en Oberst Shaffner, som var kommen fra Amerika, var sat i Virksomhed.

Indskibningen paa Fyn af den Styrke, som var bestemt for Hegermann-Lindencrone, skulde ske i Nyborg. Den 3. Maj ankom Garden til denne Stad, Batteriet Klein til Ullerslev, den nyoprettede 1. Brigade fra Fredericia til Odense, 4. Ingenieurkompagni til Marslev. Da den ministerielle Ordre ikke havde meldt, hvor Landsætningen skulde ske i det nordlige Jylland, og der først Kl. 9 om Aftenen kom Besked fra Krigsministeriet derom, i det der meddeltes, at Landsætningen burde ske ved Hals eller efter Omstændighederne nord der for, kunde Indskibningen først begynde den næste Dag. Ovennævnte Tropper samledes den 4. i Nyborg og Omegn tillige med 2. Divisions Stab, som ogsaa havde faaet Ordre til at indskibe sig. Batteriet, Ingenieurkompagniet og Sundhedstropperne indskibedes paa „Valdemar“ og „Nordstjærnen“, som afgik, den sidste med en Transportbaad, fyldt med Batteriets Heste, paa Slæb, henholdsvis Kl. 10½ og Kl. 2 Nat. Den 5. Klokken 9 Formiddag afgik „Blekingen“, Kl. 5. Eftermiddag „Bergen“ og „Skandinavien“, hver med en Baad paa Slæb, den 6. Kl. 7½ Formiddag „Dania“ med en Transportbaad og Kl. 3½ Eftermiddag igjen „Nordstjærnen“ ligeledes med en Transportbaad. Paa disse Fartøjer førtes 7. og 14. Regiment over med Train og Heste. Den 7. afgik Kl. 5. Formiddag „Valdemar“ med

Divisionsstaben, Train og Heste, Kl. 7 Eftermiddag „Blekingen“ med et tilbageblevet Kompagni af 14. Regiment samt Train og Heste. I de to følgende Dage indskibedes saa det øvrige Train. I alt var der da fra Nyborg overført 4800 Mand, 550 Heste og 150 Vogne.

Tilbage blev derefter paa Fyn, foruden 5. Brigade under M. Müller om Faaborg, hvilken skulde organiseres og forberedes til særlige Hverv, 3. og 8. Brigade samt 13. Regiment og noget Rytteri og Artilleri.

I Henhold til den nye Inddeling af Hæren, som kundgjordes af Overkommandoen den 3., skulde 2. Division ophæves paa Fyn og gjenopstaa i Vendsyssel, kommanderet af General Wilster, som nu var bleven friskmeldt efter sit Saar, og 3. og 8. Brigade paa Fyn underlægges 3. Division. Den nye 2. Division skulde omfatte 1. Brigade, bestaaende af 7., 14. og 1. Regiment, og 9. Brigade, i hvilken 13. Regiment skulde indsættes. Det sidste skete dog ikke. 13. Regiment kom ikke bort fra Fyn og underlagdes tillige med Arbejdsbataillonen 3. Division.

Paa Fyn deltes ved 3. Division Bevogtningstjenesten mellem 3. og 8. Brigade saaledes, at Brende Aa blev Grænselinien mellem deres Omraader. Det Kystbevogtningen tildelte Fodfolkdetachement opløstes, da de Afdelinger, som havde givet Tropper til det, gik bort; men Oberstlieutenant Rosenkrantz vedblev at have Kommandoen over en Del af Kystbevogtningen som en Slags Forpostkommandør for et Stykke af Strækningen med Premierlieutenant Ahrentzen til Næstkommanderende. For de to Distrikter blev Dislokationen og Tjenesten følgende.

3. Brigades Distrikt deltes i to Stykker. 16. Regiment overtog Bevogtningen af det nordlige Stykke med Cantonnement i Vejlby og Kavslunde Sogne samt paa

Hindsgavl og Fænø, 17. Regiment det sydlige indtil Brende Aa og fik Cantonnement i Føns, Husby og Omegn.

8. Brigade, som syd her for og indtil Agernæs havde Bevogtningen af Kyststrækningen, havde Stabskvarter paa Skovgaard ved Assens med 9. Regiment i Cantonnement fra Brende Aa til Assens indbefattet og 20 Regiment syd for, medens 2. og 22. Regiment reorganiseredes i et Cantonnement om Ørsted, Kjerte, Skydebjærg og Turup Sogne.

Vigtigst var selvfølgelig paa Fyn det nordvestlige Omraade ved lille Bælts Udløb. Her var Hindsgavlspartiet med Fænø udsat for et fjendtligt Angreb fra det Partiet omgivende jyske og slesvigske Land, der kun var skilt fra Fyn ved et 1500—2000 Ålen bredt Vand. Her begyndtes der ogsaa betydelige Kystbefæstningsarbejder under den højstbefalende Ingenieurofficer ved 3. Division, Kapitajn W. O. W. Lehmann. 13. Regiment vedblev til Understøttelse for Stillingen i det nordvestlige Fyn at ligge om Fjeldsted og Ejby. Af Fredericias Arbejdsbataillon, som afvæbnedes, da det ikke skjønnedes nødvendigt, at den førte Vaaben, henlagdes êt Kompagni til Middelfart til Arbejdstjeneste, Resten til Roerslev og Voldby. 2. Ingenieurkompagni under Kapitajn P. F. H. Bruun indkvarteredes i Middelfart og stilledes til Kapitajn Lehmanns Raadighed. Af Fæstningsartilleriet besatte 1. Kompagni, Kapitajn Moltke, de faste Kystbatterier, der i deres Helhed underlagdes Kapitajn J. J. Bahnson i artilleristisk Henseende, medens Oberstlieutenant Holm fra Fredericia blev højstbefalende Artilleriofficer ved 3. Division.

Af Rytteriet bevogtede 1½ Eskadron Strækningen fra Baaringvig øst paa, Resten deltog i Bevogtningen syd paa til Brende Aa. Af mobile Batterier laa to i

3. Brigades Distrikt, nemlig Batteriet Thestrup med det halve i Middelfart, det halve i Stavreby, Batteriet v. d. Recke i Udby Sogn. I 8. Brigades Distrikt laa to Batterier, komne fra Als, 4., Kauffmann, og 13., Salto, men de trængte begge til en Omorganisation, før de kunde regnes med.

Som vi have set, var der for det nørrejyske Korps, som nu pludselig, og uden at Fjenden havde nogen Anelse derom, fremstod i Vendsyssel, 12000 Mand stærkt, noget at gjøre; thi den tyske Styrke paa 6000 Mand, som var kommen til Aalborg, var isoleret, en halv Snes Mil fra dens nærmeste Rygstød, og det nørrejyske Korps havde en let brugelig Base for et Angreb i Aggersund, der var i dets Magt, og hvor der i Løbet af 24 Timer med Lethed kunde dannes en Bro. Men Stabschefen, Oberstlieutenant Reich, kom ikke, fordi han havde faaet en anden Bestemmelse, og, nogen forudgaaende Meddelelse om, hvad der med Hensyn til Korpsets Dannelse var besluttet, kom, som sagt, heller ikke, hvorfor Hegermann-Lindencrone endnu efter 9. Brigades Ankomst havde tænkt paa en Retræte til Fyn, dækket af denne Brigade ved Limfjorden. Omsider kom Direktøren for Kommandoen i Krigsminieriet til Vendsyssel med fornøden Underretning og for at være Generalen behjælpelig med Korpsets Organisation. Først den 9. Maj proklamerede Generalen i en Dagsbefaling fra Vang Korpsets Oprettelse.

I den Form, hvori Korpset foreløbigt — thi Ministeriets Approbation indtraf først den 14. — optraadte, var Kapitajn Thomsen Chef for dets Stab, og det bestod af to Divisioner, saaledes sammensatte:

2. Division, under Generalmajor Wilster med Stabschef Kapitajn Tvermoes, var dannet af 1. Infanteri-Brigade, Oberstlieutenant Nielsen, bestaaende af 1., 7.

og 14. Infanteriregiment og Garden til Fods, 2. Kavaleribrigade, Oberst H. L. Scharffenberg, bestaaende af 2. og 6. Dragonregiment, samt 7. Batteri, Johansen, og 4. Ingenieurkompagni, Nielsen.

4. Division, under Generalmajor Honnens med Stabschef Major Heramb, bestod af 9. Infanteribrigade, Oberst Neergaard, 19. og 21. Regiment, 1. Kavaleribrigade, kommanderet af Divisionsgeneralen selv, 3. og 5. Dragonregiment samt 1. Halvregiment Husarer, 3. Batteri, Klein, 5. Batteri, Lønborg, og 3. Ingenieurkompagni, Dalgas.

2. Division, blev anbragt langs den østlige Del af Limfjorden fra Rye Aa til Kattegattet. Af dens Tropper manglede fire Kompagnier af 1. Infanteriregiment og to Kanoner Johansen, hvilke endnu fra Tilbagetogets Tid vare under General Honnens, hvis Kommando gik fra Rye Aa vest paa.

Af 1. Regiment holdt fire Kompagnier ved Nørresundby denne By og Strækningen paa begge Sider til forbi Lindholm og Utterup besat under Oberstlieutenant Beck, der til Forsvarets Understøttelse havde sex Kanoner. 8. og 5. Kompagni laa tillige med et halvt Ingenieurkompagni ved Aggersund under Kapitajn Dalgas, som var Kommandant der og havde anlagt forholdsvis temmelig store Befæstninger, som vare besatte med to Kanoner Johansen, senere yderligere med fire Kanoner Lønborg. 3. og 4. Kompagni vare paa Mors og Thyholm tillige med fire Kanoner Lønborg.

Bag denne Linie laa paa højre Fløj 4. og paa venstre 2. Division.

4. Division havde Divisionskvarter i Kjetterup, og 9. Brigade med Brigadekvarter paa Skeelslund var saaledes forlagt, at 21. Regiment stod ved Aggersund og 19. om Birkelse. Ogsaa Halvregimentet Husarer stod ved Ag-

gersund og nord for det 3. Dragonregiment, Batteriet Klein ved Bjergsted og 5. Dragonregiment paa Mors og Thyholm.

7. og 14. Regiment lagdes øst her for langs Limfjorden, det første paa venstre Fløj af det sidste, hvis Cantonnement strakte sig bag 1. Regiments ved Nørresundby. 1. Inf. Brigades Kvarter blev Agedrup; umiddelbart bag Fodfolket laa det ene Kavaleriregiment og længere tilbage det andet om 2. Kavaleribrigades Kvarter Klavsholm.

2. Divisions Kvarter blev Vang, thi Hovedkvarteret flyttedes til Birkelse.

Den 11. Maj besatte 21. Regiments 7. Kompagni Løgstør. Her havdes der en næsten lige saa let Forbindelse mellem Landet nord og syd for Limfjorden som ved Aggersund Færge, i det en lang Grund, som strækker sig til Borreø, kun har lidet Vand over sig ved almindelig Vandstand og ved Lavvande er tør. Vest paa observeredes fra Mors og Thyholm Egnen syd for, hvilken desuden holdtes under en flyvende Bevogtning.

Der forberedtes efter den 9. Maj for Alvor en offensiv Bevægelse frem over Limfjorden; men Vaabenhvilen standsede Forberedelserne, netop som de første Troppevægelser skulde til at iværksættes i Anledning af Overgangen.

II.

Naar der bortsés fra den for ringe Betydning, som var tillagt Hævdelsen af Als, var den Tilstand, der var tilvejebragt ved den nye Krigsføringsplan, ikke uden nogle øjeblikkelige Fordele. Den danske Hær var kommen til at staa i Stillinger, som Modstanderne, trods deres store Overmagt, næppe kunde tænke paa at angribe uden betydelige Forberedelser, og den trængte i ringere Grad end før til Understøttelse fra Marinen, som derfor blev i Stand til at forøge den søgaaende Flaade.

Den Fordring, som vore Modstandere havde stillet, at der under Conferencen i London vedblivende skulde føres Krig, den kunde Danmark nu gjøre til sin; thi Hæren antoges i sine Stillinger bag brede Vandløb at kunne holde Krigen længe ud, naar den passede paa, og Krigen vilde blive til Skade for Tysklands Søfart og Handel ved den Udvidelse, vi kunde give Blokaden og den øvrige Virksomhed til Søs. Den Vægt, der nu lagdes paa Søværnet, var ogsaa af den Grund hensigtsmæssig, som den østerrigske Flaade nu for Alvor syntes at ville nærme sig vore Farvande.

Til Conferencen i London var Udenrigsministeren afrejst tillige med den tidligere Minister A. F. Krieger.

Ved Ministeriet Monrads Dannelse var der blevet tilbudt den sidstnævnte Plads i samme. Han havde nægtet at deltage i Regeringen uden Hall, men var saa nøje kjendt med Slesvigs og med de internationale Stridigheders Historie, at hans Tilstedeværelse paa Conferencen vilde være af største Betydning, for saa vidt Medlemmerne for Alvor vilde undergive Retsspørgsmaalet en Drøftelse. Til tredje Medlem i Danmarks Repræsentation var Gesandten i London, Kammerherre Bille, udsét. De deltagende Magter, som havde Gesandter i London, lode sig nemlig repræsentere ved disse, ligesom England ved sin Udenrigsminister, Lord Russell; men England og de krigsførende Magter forøgede deres Repræsentation med ét à to Medlemmer til.

Conferencens Sammentræden var, som tidligere berettet, opsat til den 20. April; men den blev ikke i Stand til at konstituere sig fuldstændigt denne Dag, fordi de tyske Magter ikke gave Møde, og Aarsagen hertil var den, at Dybbøl først faldt den 18., og at v. Bismarck, som havde paataget sig at udsætte Conferencens Sammentræden til Dybbøls Fald, alt havde truffet de diplomatiske Dispositioner, der bevirkede, at Aabningsmødet blev ufuldstændigt.

Grunden, som paaberaabtes, var den, at det tyske Forbunds Repræsentant endnu ikke havde givet Møde ved Conferencen. Som bekjendt, havde England paa Kejser Napoleons Tilskyndelse indbudt Forbundet til at deltage i samme. Det var noget, som var imod Forbundets Natur, at afsende Gesandter; Forbundsforsamlingen i Frankfurt var ingen suveræn Myndighed, kun en Kreds af Gesandter, en permanent Kongres. Der viste sig ogsaa store Vanskeligheder ved at faa en saadan Fællesrepræsentant udnævnt, thi Dønningerne af den revolutionære Storm, som havde raset i Tyskland, mærkedes endnu, og det

Spørgsmaal, som skulde afgjøres i London, vilde de mindre Magter i Tyskland have afgjort paa en anden Maade end Preussen og Østerrig. De forskjellige tidligere Særanskuelser i Tyskland om Hertugdømmernes Forhold, som vare bragte til Tavshed af Preussen og Østerrig, stode frem igjen. Man vilde have Betingelser fastslaaede for en tysk Gesandts Møde, ønskede Prinsen af Augustenborg anerkjendt af Forbundet forinden, eller i alt Fald Beslutningen om, at Londontraktaten ingen forbindende Kraft havde for Forbundet, vedtagen forinden. Men det lykkedes dog omsider at bevæge Forbundsmedlemmerne til paa Forbundsdagens Møde den 14. April med 14 Stemmer mod 2 pure og simpelt at modtage Indbydelsen og at udnævne Friherre Beust, som saa vel kjendte Tyskernes Ønsker, til dets Befuldmægtigede uden anden Instrux end den almindelige, at gjøre det tyske Forbunds Standpunkt, som forelaa i forskjellige Resolutioner, gjældende i London til Fordel for Hertugdømmerne Holsten, Lauenburg og Slesvig. Da Beust først maatte frigjøre sig for sine Embeder i Sachsen for Londonconferencens Tid, kunde han ikke møde i London til den 20., og dette var den Grund, som de preussiske og østerrigske Gesandter gave for deres Udeblivelse ved det første Møde, i det de erklærede det aldeles umuligt for dem at deltage i et Møde, i hvilket den tyske Gesandt manglede.

Dette kunde nu synes paafaldende, da Preussen og Østerrig tidligere havde vist sig meget kølige lige over for Napoleons Tanke om en tysk Gesandts Tilkaldelse. Men der var sket et stort Omslag. Den preussiske Udenrigsminister havde i den seneste Tid vist sig allerivrigst i at forlange en Repræsentant for det tyske Forbund med, og Grunden dertil var ikke blot den, at han derved kunde udsætte Conferencens Sammentræden, men

tillige, at han politisk kunde bruge den tyske Forbundsbefuldmægtigedes Nærværelse til de preussiske Interessers Fremme. Preussen og Østerrig vare jo nemlig bundne ved deres højtidelige Erklæringer om at ville respektere Danmarks Integritet, og Østerrig holdt for Alvor fast ved dem. Hvorledes skulde Preussen komme fra dem? Der maatte nogen til at rage Kastanierne ud af Ilden for det, og hvem kunde bedre bruges dertil end v. Beust, som alt forud mod sin Vilje havde været Bismarck en uvurderlig Hjælper under dennes Forsøg paa at komme til Aktion? En Gesandt fra det tyske Forbund, hvilket i Frankfurt forhandlede under den Forudsætning, at Hertugdømmerne ikke længere hørte til Danmark, vilde udtale det, som Preussens Befuldmægtigede ikke kunde sige, i det mindste ikke strax. Kunsten blev det saa blot, naar Tidspunktet syntes gunstigt, at underordne sig Forbundets Gesandt som Talsmand for det hele Tyskland, af hvilket Preussen og Østerrig kun udgjorde en Del. Østerrig maatte følge med, naar Preussen sluttede sig til Tyskland. Saa senere, naar Conferencen var forbi og Frugten var falden til Jorden, at skyde Forbundet til Side, var noget, som den preussiske Minister af Erfaring vidste vilde være ham en let Sag.

Imedens Conferencen, som Følge af den preussiske og den østerrigske Gesandts Skrivelser til Lord Russell, oppebiede Friherre Beusts Ankomst og derfor først havde berammet sit næste Møde til den 25. April, nærmede den østerrigske Flaade sig Kanalen, og man fulgte i England med megen Opmærksomhed dennes Bevægelser. Grunden hertil var ikke mest Sympathi for vor Sag, skjønt denne var levende i alle Samfundsklasser i England lige op til de Kredse, der stode Tronen allernærmest, men derimod Følelsen af, at England spillede en ydmygende Rolle, at Lord Russell i hele Evropas Øjne

var et Offer for den preussiske Udenrigsministers overlegne List og Forslagenhed. England havde i Kanalen en Eskadre, bestaaende af ét Skruelinieskib, fem Panserfregatter, en anden Fregat og en Kanonbaad under Kommando af Contreadmiral Sidney Dacres. Den var kaldt hjem fra Farvandet ud for Portugal, hvor den havde afholdt Øvelser, den Dag, da Efterretningen om Koldings Besættelse kom til London. Den havde da taget Station ved Falmouth, var senere gaaet til Plymouth og var endelig, da de tyske Magter gjorde Udflugter med Hensyn til Conferencens Sammentræden, sejlet hen til Kanalens østre Ende, som om den stod paa Springet til at begive sig til Krigsskuepladsen. Den østerrigske Fregat „Schwarzenberg“ var, fulgt af Kanonbaaden „Seehund“, den 17. Marts kommen til Lissabon, hvor den var forbleven en Tid, og man troede ikke i England, at den østerrigske Flaade vilde gjøre Alvor af sin Trusel og begive sig videre; man maatte nemlig opfatte det som en Ydmygelse for den engelske Politik, om den uden videre kunde løbe Englands Eskadre forbi for at spille en krigersk Rolle i de engelsk-nordiske Farvande. Imidlertid ankom Fregatten „Radetsky“ den 4. April til Lissabon, og Dagen efter begav Linieskibskapitajn Tegethoff sig med de tre Skibe, som nu vare samlede, mod Nord, medens de nærmest efterfølgende Skibe af den øvrige Flaade, Linieskibet „Kaiser“, Panserfregatten „Don Juan d'Austria“ og Fregatten „Friedrich“, den samme Dag forlode Polas Havn. Tegethoffs Bevægelse mod Nord var langsom. Først den 14. April ankom han til Brest, og i Følge telegrafisk Ordre hjemme fra forblev han her i nogen Tid. De preussiske Skibe „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“, som havde ligget der, vare den Gang avancerede til Helder ved Indløbet til Zuydersøen, syd for Øen Texel, hvor de laa ved Nieuwendiep. Den 23.

April fik Tegethoff telegrafisk Ordre til at gaa der hen; han forlod den 24. Brest, stod ind i Kanalen, og gik foreløbig til Deal og Ramsgate, nord for Dover, nær Indløbet til Themsen, hvor han vilde fylde Kul. Her kom ved Indløbet til Ramsgate Kanonbaaden „Seehund“ saa alvorligt til Skade, at den maatte efterlades som utjenstdygtig, men de to Fregatter gik den 1. Maj til Helder, hvor de forenede sig med de tre preussiske Skibe.

England befandt sig den Gang i en national Rus, fordi Garibaldis' bekjendte Besøg fandt Sted paa hin Tid, og der ydedes den italienske Frihedshelt begejstrede Ovationer fra alle Samfundslag. Samtidigt var den danske Krig paa alles Læber, thi Oppositionen havde udkaaret sig Regeringens Optræden i det polske og i det danske Spørgsmaal til den Sag, hvorpaa den vilde styrte Regeringen. Der førtes i Parlamentet, hver Gang de tyske Tropper under Krigen her hjemme begik nye Overgreb, sidst f. Ex. ved deres Tvangskontributioner i Jylland, heftige Angreb mod Regeringen, saaledes i Overhuset den 11. April, i Underhuset den 19. Til nogen afgjørende Diskussion og Afstemning kom det dog ikke, fordi Forhandlingerne stedse vare svævende, og Oppositionen først maatte afvente Conferencens Slutning, inden Sagen var moden til at støtte en afgjørende Anklage mod Ministeriet.

Ministeriets Holdning i denne vanskelige Tid var usikker. Det havde styrket sig ved at optage Lord Clarendon, som havde været Storbritanniens Udenrigsminister under Krimkrigen og betragtedes som Repræsentant for en kraftig national Politik i Pagt med Frankrig. Lorden var den 13. April rejst til Paris og havde talt med Kejser Napoleon, hos hvem han var en velsét Gjæst fra Pariserkongressens Tid, om det danske Anlig-

gende. De Forhaabninger, Kejser Napoleon havde knyttet til det tredje Tyskland, vare den Gang bristede, og der forhandledes om en samlet aktiv Optræden af Vestmagterne i den danske Sag, som der baade før havde været forhandlet derom, og senere paa ny blev det. Det kom dog ikke til noget Resultat. Det eneste, som blev afgjort under Lord Clarendons Ophold i Paris, var, at Vestmagterne paa Londonconferencen vilde stille sig paa Londontraktatens Grund til en Begyndelse; men de havde begge en anden Løsning, som de vilde anbefale, hvis Londontraktaten ikke kunde opretholdes, England Lord Palmerstons Project af 1848 om Slesvigs Deling, Frankrig en national Folkeafstemning ved Ejderen.

Da den østerrigske Flaade var kommen til Downs og stod i Begreb med at forene sig med de preussiske Skibe ved Helder, var Bevægelsen i England betydelig. Man fordrede, at den britiske Flaade skulde følge den, omsværme den og forhindre den fra at udrette noget. Regeringen vilde dog ikke optræde saaledes. Lord Palmerston sendte den 1. Maj Bud efter den østerrigske Gesandt, Grev Apponyi, og forlangte Oplysning om Flaadens Hensigt, og da han hørte, at den ikke vilde til Østersøen, men kun til den nærmeste nordtyske Kyst, vilde han ikke foretage sig noget i den Anledning; men Kanalflaaden indkaldte dog ved Telegraf alle, som havde Orlov fra den, og en Fregat, „Aurora“, fulgt af en Kanonbaad, detacheredes til Helgoland for at holde Øje med den østerrigske Eskadre og iagttage, hvad der forefaldt i Nærheden af denne engelske Besiddelse.

Saadanne vare Forholdene, da den skildrede nye Krigsføringsplan traadte i Virksomhed. Da vi saa den østerrigske Flaade løbe den engelske forbi i Kanalen, maatte vi være forberedte paa, at den maaske ogsaa kunde passere Kattegat uden at lade sig afskrække

af den svenske-norske Flaade, som nu var samlet ved Gøteborg med Krydsere i Skagerak. Krigen kunde altsaa flytte sig til Kattegattet og Bælterne. Det var derfor ganske naturligt, at man traf nogle Foranstaltninger med denne Mulighed for Øje. Paa Kronborg blev der truffet Forvarsforberedelser, og General Lunding overtog Kommandantskabet over den lille Kystfæstning. En ikke ringe Del af det Fæstningsartilleri, som blev til Raadighed ved Dybbøls Fald og Fredericias Opgivelse, flyttedes til Kjøbenhavn og Kronborg. Søforterne ved Kjøbenhavn, som hidtil havde været betroede Borgervæbningen, modtog nu en fast Besætning af Hæren.

Mest traadte dog fra nu af Flaaden i Forgrunden. Fra den 29. Marts var der dannet en ny Eskadre, benævnt Nordsøeskadren, saa at der nu bestod tre Eskadrer, den i Østersøens vestlige Del, den i Østersøens østlige Del og Nordsøeskadren, hvortil endelig kom Flotillen ved Vesterhavsøerne. Enhver af disse maa her et Øjeblik betragtes for sig.

Ved *Eskadren i Østersøens vestlige Del* vare Forholdene efter den 18. April faldne i en lignende Ro, som ved Hæren. „Rolk Krake“ var den 19. dampet uden om Als til Augustenborg Fjord, hvor den lagde sig for Anker ud for den paa Kjærhalvøen kommanderende Brigadechefs Bolig for at være i Forbindelse med Kommandoen i Land. Denne Plads beholdt den, beredt paa at kunne møde enten i Alsfjord eller ved Arnkilsøre, naar dens Hjælp fordredes. „Esbern Snare“, det mindre Panserskib, tog Station ved Alsfjord, og Chefen for Kanonchaloupe-Divisionen, Orlogskapitajn Pedersen, hejsede sin Stander paa dette Skib. Paa Sønderborg Red laa „Buhl“, i Høruphav „Falken“, Muxolls Kommandofartøj. Ved Kegenæs laa — for at tjene som Tilflugtssted for Trop-

perne i Nød — Linieskibet „Frederik VI“ og Fregatten „Thetis“, begge Sejlskibe, og ved det nordlige Als i Stegsvig Kanonbaaden „Willemoes“.

Med de Skibe, som Eskadren for Resten beholdt af sine tidligere, og nogle nye, nemlig Kutteren „Neptun“ (Reservelieutenant P. C. Christensen) og Sluppen „Larsens Plads“ (Reservelieutenant J. C. Petersen), holdtes i øvrigt Blokaden syd og nord for Als og Bevogtningen af Farvandet ved lille Bælts Udløb ved lige paa følgende Maade: Ved Neustadt laa „Najaden“, assisteret af Kanonbaaden „Marstrand“, som havde Station ved Femern tillige med „Krieger“, men maatte dele sin Virksomhed mellem begge Steder for efter Omstændighederne at staa baade „Najaden“ og „Krieger“ bi. De to Kanonbaade fyldte Kul i Nakskov, hvor de skiftedes til at gaa hen. Ud for Sliens Munding laa Kutteren „Neptun“, ud for Aabenraa „Larsens Plads“. I Farvandet syd for Fredericia laa Dampskibet „Hauch“ ved Fænø, med nogle Kanonjoller, og paa Strækningen mellem Fredericia og Bogense „Schrödersee“, hvilket sidste dog, som vi have set, ligesom „Thura“, der ogsaa en Tid var paa denne Plads, deltog i Troppetransporterne, som ellers Transportflaaden besørgede alene.

Ved *Eskadren i Østersøens østlige Del* havde Forholdene siden den Tid, da vi sidst omtalte dem, været livlige, og der var forefaldet adskillige Skjærmydsler med de tyske Skibe.

Ud for Danzig, hvor „Jylland“ krydsede, opstod der den 7. April en saa haard Kuling, at Fregattens Chef antog det for en vanskelig Sag at holde sig der i Farvandet. Fregatten stod derfor nord efter uden om Hela og holdt det i nogle Dage krydsende der, og i den Tid gik „Vineta“ ud, løb en 8 à 16 Mil hen imod Pillau, hvor fra den dog senere, som vi skulle se, trak sig tilbage.

I Stettinbugten jagedes der næsten daglig Skibe, som nærmede sig Havnene i mistænkeligt Øjemed, og den 14. April havdes der en lille Fægtning. Denne Dags Eftermiddag opdagedes der nemlig en Dampbaad, som viste preussisk Flag. Det var „Grille“, der foretog en Rekognoscering med Prins Adalbert om Bord, sekonderet af „Arkona“, „Nymphe“ og fire Kanonbaade, hvilke noget efter ligeledes saas at staa ud af Swinemünde Havn. „Sjælland“ gjorde strax klart Skib og gik, fulgt af „Skjold“, „Grille“ i Møde. Det fjendtlige Skib aabnede Ilden, da det var „Sjælland“ paa 5000 Alen nær; men vendte dernæst om, og en løbende Fægtning begyndte derpaa mellem det og de danske Skibe indtil Mørkets Frembrud, de de fjendtlige søgte ind i Swinemünde Havn.

Ved Tornebusken, hvor „Tordenskjold“ havde Station, vare Forholdene livligst, og her overhaledes ogsaa de fleste private Skibe. Den 12. April Kl. 10 Formiddag viste der sig saaledes fire fjendtlige Dampkanonbaade og en Hjuldamper i det østlige Løb ved Tornebusken, hvorfor „Tordenskjold“ gjorde klart Skib og holdt det gaaende udenfor, afventende deres Nærmelse; Kl. 2 stode de imidlertid atter ind. Den 14. April Kl. 10 Formiddag kom fem fjendtlige Skibe paa ny til Syne uden for Løbet, og Dampskibet „Gejser“, som paa den Tid var tilstede ved Stationen, manøvrerede imod dem. Kl. 1 avancerede de imidlertid frem imod „Tordenskjold“ og affyrede fire Skud, de tre fra riflede Kanoner. „Tordenskjold“ gjorde klart Skib og affyrede ogsaa fire Skud imod dem. Dernæst stode de Kl. 4 atter ind i Løbet. Den 21. Kl. 2 Eftermiddag saa „Tordenskjold“ en Damper under Tornebusken og skød først et løst, dernæst efterhaanden fem skarpe Skud efter den. Da Damperen stod øst over, fulgte Fregatten den for at jage den op, men den undslap. Den 23. April viste tre preussiske Kanonbaade sig i Løbet, og

den 24. kom „Grille“ i egen Person, atter med Prins Adalbert om Bord, og forsøgte en Fægtning med Fregatten, under hvilken den bestræbte sig for at holde sig uden for dennes Rækkeevne, men saaledes at den kunde bruge sine riflede Kanoner. Fregatten stod imidlertid ind paa den, affyrende 96 skarpe Skud, og „Grille“ gik saa Kl. $2^1/_2$ ind i Løbet. Den 26. viste ti Kanonbaade, som dannede to Divisioner af den preussiske Dampkanonbaadsflotille, sig uden for Løbet, og „Tordenskjold“ gjorde klart Skib, men de forsvandt igjen, uden at have foretaget sig noget.

Saaledes vare Forholdene ved van Dockums Eskadre indtil Dybbøls Fald. Efter den Tid udvidedes Blokaden, i det den efter Bekjendtgjørelse fra Marineministeriet af 13. April fra den 19. skulde udstrækkes til Danzig og Pillau, og nogle nye Skibe ankom til Eskadren, hvor de for en Del afløste andre. Den 19. April ankom „Holger Danske“ (Kapitajnlieutenant W. H. Købke), paa hvilket Skib Kommandoen var hejst den 16., til Eskadren, og den 24. Panserkorvetten „Danebrog“ fra den vestlige Eskadre. „Fylla“, (Kapitajnlieutenant E. Krieger), som nord om Skotland var kommen hjem fra Vestindien den 21. April, mødte dernæst ved Eskadren den 25., og „Diana“ (Kapitajnlieutenant J. C. Tuxen), paa hvilken Kommandoen hejstes den 29., endelig den 2. Maj.

„Holger Danske“ meldte sig den 19. April til „Jylland“, som krydsede uden for Weichselmundingen og ved Parlamentær nu kundgjorde Blokadens Indtræden den 19. i Pillau, den 20. i Danzig.

„Danebrog“ indtog ved sin Ankomst „Skjolds“ Plads under Flaget i Stettinbugten; „Skjold“ sendtes derpaa til Danzig for at afløse „Jylland“, der retournerede til Flaget, ved hvilket ogsaa de ovenfor nævnte andre Skibe

ved deres Ankomst fik Plads. I Slutningen af Maaneden overtog „Jylland“ for nogle Dage Stationen ud for Tornebusken, medens „Tordenskjold“ her fra stod ned til Farvandet mellem Dars, Gjedser og Warnemünde (Oldenburghuk). Den 2. Maj, da „Tordenskjold“ atter havde overtaget sin Station, afgik „Jylland“ til Kjøbenhavn for at forstærke Nordsøeskadren, fra hvilken „Dagmar“ samtidigt kom og fik Station mellem Warnemünde og Gjedser, en Station, som henhørte under Eskadren i Østersøens vestlige Del.

I Begyndelsen af Maj vare van Dockums Skibe anbragte saaledes: Ud for Tornebusken var „Tordenskjold“, i Stettinbugten „Sjælland“, „Danebrog“, „Thor“, „Absalon“, „Fylla“, „Freja“ og nogle mindre Skibe, foran Danzig og Pillau „Skjold“ med „Holger Danske“ og „Gejser“.

Skibene beherskede nu fuldstændigt Situationen ved den tyske Kyst, og der anholdtes og beslaglagdes hyppigt Skibe. Af og til ledsagedes Virksomheden endnu af Skjærmydsler. Ved Weichselen løb saaledes „Vineta“ undertiden lidt ud for at lokke de danske Skibe ind under Landbatterierne. Dette var f. E. Tilfældet den 30. April, da „Holger Danske“ laa og fyldte Kul under Hela. „Vineta“ stod da ud af Neufahrwasser og dampede op mod Hela som for at afskære „Holger Danske“. „Skjold“ fulgte „Vinetas“ Bevægelser, men med det Maal at faa det fjendtlige Skib ud til sig, medens dette vilde have „Skjold“ ind til sig. Til sidst gik „Vineta“, efter at have skudt et Par Skud paa en halv Mils Afstand, atter ind over sin Barre og lagde sig taalmodig for Anker paa sin tidligere Plads.

Nordsøeskadren dannedes i Kjøbenhavn under Orlogskapitajn E. Suenson. Vi have set „Niels Juel“ fra sit Togt i Kanalen komme til Stationen mellem Bor-

kum og Helgoland. Kort efter var den under svær Sø og vedvarende Storme gaaet til Christiansand i Norge, hvor den var indkommen den 16. Marts. Der fra var den paa Grund af, at den viste sig utæt og i det hele trængte til Eftersyn, befalet til Kjøbenhavn, hvor den gik i Dok den 23. Marts. Dette har givet Anledning til den fejlagtige Mening, som de tyske Historieskrivere til Dato ikke have villet fravige, at et af de danske Skibe, som havde deltaget i Kampen under Rügen den 17. Marts, maatte gaa i Dok. „Niels Juel“ gik nemlig i Dok kort efter, at „Hejmdal“ var kommen til Kjøbenhavn med Saarede efter Kampen, og paa Grund deraf har man gjort fejle Slutninger.

Efter at „Niels Juel“ havde været i Dok fra den 23. til den 29. April, hejsede Suenson den 30. sin Stander paa den som Chef for Norsøeskadren.

Som andet Skib i Eskadren bestemtes Korvetten „Dagmar“, der var i Nordsøen. Det var beordret derhen paa samme Tid, „Niels Juel“ beordredes hjem. Det havde forladt Kjøbenhavn den 10. Marts, havde den 17. Marts Kl. 4. Eftermiddag faaet Helgoland i Sigte og var dernæst gaaet til Kanalen, hvornæst det den 27. var søgt ind i Harwich Havn for at fylde Kul. Korvetten, som paa sit Togt havde jaget mange Skibe og taget nogle, forlod den 31. Marts atter Harwich, gik saa til Højden af Texel for af Lodserne der at faa Oplysning om de preussiske Skibe, som ventedes, stod derpaa over til Helgoland, hvor den holdt det gaaende til den 6. April, da den gik til Helder for at fylde Kul, hvornæst den atter den 7. gik til Helgoland.

Som tredje Skib tildeltes der Eskadren Korvetten „Hejmdal“, hvilken den 1. April Kl. 9 Formiddag paa Kjøbenhavns Red underlagde sig Suenson, som altsaa havde to Skibe samlede under Standeren. Med disse gik han den

4. April til Christiansand, hvor han ankom den 9. og hilste Fæstningen med ni Skud og norsk Flag paa Fortoppen. Strax efter stod han ud i Nordsøen, hvor han den 12. traf „Dagmar“ paa Højden af Helgoland.

Eskadren var her i et af Handelsskibe stærkt benyttet Farvand ud for Hamburg og havde meget at gjøre. Tyske Skibe sejlede imidlertid til Dels under russisk Flag, idet der af Rederierne var foretaget en pro forma Overlevering til russiske Undersaatter. I den Anledning havde imidlertid Ministeriet bestemt, at Salg af Skibe til Russere kun maatte ansés for gyldigt, naar det var sket før 1. Februar for preussiske og østerrigske Skibes og før 1. Marts for andre tyske Skibes Vedkommende, hvilken Forskjel Ministeriet havde gjort af Hensyn til, at Krigen med Tyskland maatte betragtes begyndt noget senere end med de førstnævnte Magter. Overdragelse eller Salg paa Tid var derhos i hvert Tilfælde erklæret ugyldigt. De prajede Skibes Papirer undersøgtes derfor meget nøje.

Den 19. April blev „Dagmar“ sendt til Helder for at fylde Kul, men strax efter, at den var gaaet bort fra Eskadren, fik Suenson Efterretning om den østerrigske Flaades Ankomst til Kanalen. „Niels Juel“ og „Hejmdal“ satte nu Kl. 5 samme Eftermiddag med fuld Kraft afsted for at indhente „Dagmar“ og naaede næste Formiddag Texel paa samme Tid, „Dagmar“ styrede ind mod Helder. „Hejmdal“ sendtes nu ind for at hente „Dagmar“, og begge disse Skibe, i hvilke den hollandske Kommandant havde været om Bord, stode om Eftermiddagen Farvandet ud, „Dagmar“ uden at have faaet Kul, hvorefter Eskadren atter løb til Helgoland. Her modtog Suenson adskillige Efterretninger, hvilke bevægede ham til at gaa til Christiansand i Norge, navnlig en fra England, at østerrigske Skibe alt vare i den nordlige Del af Nordsøen.

Naar den østerrigske Flaade agtede sig til Østersøen, da var det Farvandet mellem Norge og Jylland, som den maatte antages at operere hen imod, og her var derfor Nordsøeskadrens naturlige Plads. Efter at Eskadrens Skibe havde fyldt Kul i Christiansand, hvor den norske Fregat „Kong Sverre", som hørte til Prins Oscars Flaade ved Gøteborg, den Gang laa, holdt Suenson det derfor gaaende i Skagerak.

Dette var i Overensstemmelse med en telegrafisk Befaling fra Marineministeriet af 25. April om at forblive krydsende mellem Christiansand og Hanstholm i Jylland. Den Gang var der nemlig ogsaa til Kjøbenhavn kommet en fejlagtig Efterretning om den østerrigske Flaade, i det der var meldt, at nogle af de til dens anden Del hørende Orlogskibe vare forenede med Tegethoffs Eskadre. Nogle Dage senere vidste man, hvorledes Forholdene vare, at kun 3 østerrigske og 3 preussiske Skibe kunde ventes i Nordsøen for det første. Den Gang var imidlertid „Dagmar" gaaet til Kjøbenhavn og videre til van Dockums Eskadre, hvor vi have set den ankomme. Ministeriet havde bestemt, at den skulde ombyttes med „Jylland", men denne Fregat kom først den 2. Maj til Kjøbenhavn og kunde først den 4. Maj Kl. $10^1/_2$ Formiddag lette for at begive sig til Suensons Eskadre.

Hvis den østerrigske Flaade ikke gik ad Østersøen til, men langs Nordtysklands Kyst til Elben, da vilde *Flotillen ved Vesterhavsøerne*, som ved Jyllands Okkupation var bleven afskaaren fra Forbindelse over Fanø med denne Provins, efter al Rimelighed blive det nærmeste Objekt for den østerrigske Flaades Operationer. Men Vesterhavsøerne vare da af Kapitajnlieutenant Hammer blevne indrettede til en lille Krigsskueplads for sig, som besad Midler til under en energisk Ledelse at holde sig selvstændigt i nogen Tid. Øerne

Fanø, Manø, Romø, Sild, Før og Amrom vare afsondrede fra Fastlandet ved de saakaldte Vatter, Strækninger, som i Flodtiden vare oversvømmede af Havvandet, men i Ebbetiden dannede et ufarbart Morads. Vandet stod dog, naar Floden kom, saa lavt over Vatterne, at de kun kunde befares paa enkelte Steder, hvor der fandtes Hulinger eller Løb i Bunden, og kun med fladbundede Baade. Men saadanne Løb fandtes der for kjendte Søfolk ind til Okholm, Dagebøl, Sydvesthjørne, Højer, Ballum og Ribe. End videre var der en Mængde Sideløb og Render og Dybder, som kunde benyttes enten af Kanonjoller eller af Toldfartøjerne, der vare byggede med disse Farvande for Øje, og af Egnens Baade. I disse Vatter kunde Hammer med sine Sømidler forhindre Overskibning af fjendtlige Tropper fra Fastlandet til Øerne, endog, naar Omstændighederne vare nogenlunde gunstige, blokere de nævnte Smaahavne paa Fastlandet. Mod Havet vare Naturforholdene ham ikke ugunstige. Kun to Indgange fandtes der for større Skibe, nemlig gjennem Smaldybet til Før, hvilken Ø var Farvandets Midtpunkt, og gjennem det nordligere Listerdyb. Men det var ikke let at komme gjennem disse Dyb uden Sømærker, og Hammer manøvrerede med disse saaledes, at de ikke fandtes for Fjenden, men vel for vore egne. Da Dampskibet „Limfjorden“ ankom den 24. Marts, og det Hammer tildelte Fodfolkdetachement udskibedes paa Øerne en Uges Tid efter, kom der Hold i hans Kommando. Han søgte da endog at strække sit Herredømme ud over de sydligere Øer, Pelvorm og Nordstrand, indtil Husums Havn, hvilket dog ikke ganske lykkedes. Derimod provianterede han sin lille Krigsskueplads, anlagde Kuldepoter paa samme og improviserede en Slags Reduit eller sidste Nødstilling, som han i Ulykkestilfælde vilde indtage, et Sted midt i Vatterne, hvor han

kunde holde sig, saa længe den Proviant, Ammunition og Kulbeholdning, han samlede der, holdt ud.

Imidlertid er det nu nødvendigt at vende tilbage til Conferencen i London. Den 25. April vare endelig alle de Befuldmægtigede samlede, og de mødte denne Dag Kl. 1 i Udenrigsministeriet, 13 i Tal. Nævnede i den Rækkefølge, som brugtes ved Underskrifterne, nemlig efter de Landes Begyndelsesbogstaver paa Fransk, som de repræsenterede, vare de følgende: For Østerrig mødte Grev Apponyi og Gehejmeraad Biegeleben; for Danmark Udenrigsministeren, Quaade, Gesandten i London, T. Bille, og Etatsraad Krieger; for Frankrig Fyrst la Tour d'Auvergne, for det tyske Forbund Kgl. sachsisk Statsminister Friherre Beust, for Storbritannien Lorderne Russell og Clarendon, for Preussen Grev Bernstorff og den tidligere Gesandt i Kjøbenhavn, Gehejmeraad Balan, for Rusland Baron Brunnow, for Sverig og Norge Grev Wachtmeister.

Lord Russell, som valgtes til Formand, bragte strax efter, at Fuldmagterne vare prøvede og de øvrige Formaliteter iagttagne, Forslag frem om Ophør af Fjendtlighederne, da han, som han udtalte, var vis paa, at alle de Befuldmægtigede i lige høj Grad ønskede Fredens Gjenoprettelse, men det vilde være vanskeligt at naa dette Maal uden en foreløbig Standsning af Fjendtlighederne. Frankrigs og Ruslands Gesandter sluttede sig strax hertil, men det viste sig saa, at Østerrigs og Preussens Gesandter ikke vare i Besiddelse af Instruktioner, som tillode dem at gaa ind herpaa uden forudgaaet Indberetning til deres Hoffer. Baade Brunnow, la Tour d'Auvergne og Clarendon mente, at der her ikke var Tale om nogen Vaabentilstand eller sligt, men kun om en foreløbig Standsning af Blodudgydelsen, som kunde bevirkes ved en simpel Befaling. Men Hr. v. Biegeleben,

det andet østerrigske Ombud, indvendte herimod, at Sagen ikke var saa let, som den fremstilledes, da der var en Blokade med i Spillet, og, sluttende sig til denne Udtalelse, udbad den første preussiske Befuldmægtigede sig Oplysning om, hvorvidt den danske Regering var villig til at hæve Fjendtligheder af enhver Art til Søs, navnlig Blokaden. I den Anledning tog den danske Udenrigsminister Ordet og erklærede, at Danmark maaske nok vilde samtykke i at standse de egentlige Fjendtligheder til Søs, naar den preussisk-østerrigske Hær vilde opgive sit Forsæt om at inddrive Krigskontributioner i Jylland, men at den allerede etablerede Blokade maatte opretholdes. Der udspandt sig nu en længere Diskussion herom, under hvilken Lord Clarendon gjorde opmærksom paa, at man under Kongressen i 1856, da man besluttede Standsning af Fjendtlighederne, ikke havde hævet Blokaden, saa at denne maatte betragtes som en Ting for sig; men her kom nu v. Beust med sit tyske Standpunkt for første Gang de preussiske og østerrigske Sendebud til Hjælp. Han gjorde opmærksom paa, at Blokaden og i det hele Krigen til Søs angik Tyskland langt mere end den øvrige Krig, der nærmest vedkom Østerrig og Preussen, at han i ganske særlig Grad maatte forlange Krigen mod Tysklands Handel standset, og at det endog vilde blive det tyske Forbund umuligt at holde sig uden for Krigen, dersom Fjendtlighederne til Søs ikke strax ophørte.

Under den derpaa følgende Diskussion, i hvilken alle de Befuldmægtigede deltog, drejede Samtalen sig om, hvorvidt man burde søge at tilvejebringe en formelig Vaabenstilstand, altsaa med Indbegreb af Blokadens Ophør, eller kun en simpel Vaabenhvile. De danske Ombud erklærede, at de ikke vilde kunne deltage i Forhandlinger om en formelig Vaabenstilstand, før de kjendte

Fredspræliminærerne, som maatte ligge til Grund for samme. De kunde kun gaa ind paa en simpel Standsning af Fjendtlighederne, og som Følge deraf enedes til sidst de nevtrale Magters Repræsentanter om at opfordre de krigsførende Magters til at foreslaa deres Regeringer en Vaabenhvile til Lands og til Vands paa en Maaned, men uden at Blokaden indbefattedes deri, om hvilken der først vilde være at tage Bestemmelse, naar Afsluttelse af en formelig Vaabenstilstand stod for Døren.

Det næste Møde, som holdtes den 4. Maj, aabnedes med Oplæsningen af den Erklæring, som Grev Bernstorff i Anledning af ovenstaaende Forslag havde modtaget fra sin Regering, og som angiver Østerrigs og Preussens Standpunkt.

Erklæringen bestod af to Punkter og var saalydende:

1. Hvis Danmark nægter at hæve Blokaden, bliver enhver Forhandling om Vaabenhvile til Lands og til Vands umulig og frugtesløs; thi de tyske Kabinetter ere fast bestemte paa aldeles ikke at samtykke i denne Vaabenhvile, uden at Blokaden samtidig hæves.

2. Hvis Danmark gaar ind paa, at Blokaden samtidig hæves, forpligte til Gjengjæld de tyske Kabinetter sig til ikke at lægge Handelen, Samkvemmet og Administrationens regelmæssige Gang i den Del af Jylland, som de holde besat, nogen Hindring i Vejen, samt til ikke at udskrive Tvangskontributioner i Jylland, men at yde Betaling for alt, hvad der leveres de tyske Tropper, der skulle indskrænke sig til at holde de nuværende strategiske Stillinger besatte.

Quaade bemærkede hertil, at hans Regering ikke kunde betragte Løftet om ikke at udskrive Tvangskontributioner som et tilstrækkeligt Vederlag for Blokadens Ophør. Blokaden, som den danske Regering overhove-

det ikke var tilbøjelig til at hæve, maatte betragtes som et Ækvivalent for Jyllands Okkupation, en Betragtning, som ogsaa den svenske Gesandt delte.

Grev Bernstorff rettede nu — i Anledning af, at den danske Regering saa strængt stod paa Blokadens Opretholdelse, — et Angreb paa dennes Udførelse, i det han dog endnu kun ankede over, at den ikke var effektiv og derfor i og for sig ulovlig og uoverensstemmende med Pariserconferencens Grundregler af 1856. Denne Paastand var imidlertid uholdbar. Enhver Ting behøver en Tid for at komme i regelmæssig Gang. Paa Grund af slet Vejr og af Mangel paa mindre Skibe varede det noget, inden Afspærringen var fuldbyrdet, og i den Tid vare i alt 13 Skibe slupne igjennem; men efter at Blokaden først var kommen i Orden, var næppe mere end et eneste Skib sluppet gjennem den danske Linie.

Da Forslaget fra forrige Møde maatte betragtes som afvist, drejede Diskussionen sig, navnlig ved Brunnows og Wachtmeisters Initiativ, hen mod en Vaabenhvile eller Vaabenstilstand, tilvejebragt paa Grundlag af lige Ofre fra begge Sider, altsaa ved, hvad man almindelig kalder Kompensation, Afvejelse af Ofrenes Ligelighed paa begge Sider. I den Anledning afgav Grev Bernstorff en ny Erklæring, der indeholdt følgende:

Dersom Danmark eller de nevtrale Magter forlange en delvis Opgivelse af de Stillinger, som de allierede Hære holde besatte i Jylland, saa ville de tyske Magter ogsaa være villige til at gaa ind paa et Kompensationssystem, men kun paa to Betingelser: 1) at alle Dele af Slesvig, som endnu ere besatte af de Danske, indbefattet navnlig Øerne øst og vest for Hertugdømmerne, rømmes af de danske og besættes af de allierede Tropper; 2) at alle preussiske og østerrigske Skibe tilbagegives tillige med deres Ladninger.

Grev Apponyi sluttede sig til dette Forslag og mente, at man for Als nok vilde give et lige saa stort Stykke af Jylland. Men der var ingen af de nevtrale Magters Befuldmægtigede, som fandt, at dette var en billig Kompensation. Fyrst la Tour d'Auvergne mente, at Opgivelsen af Blokaden og af Als maatte svare til en Rømning af hele Jylland, og Brunnow var enig heri, i det han navnlig ansaa Blokadens Ophævelse for et saa stort Offer fra Danmarks Side, at der derfor maatte fordres et stort Vederlag. Diskussionen vilde maaske være bleven fortsat længere, hvis ikke v. Beust havde taget Ordet og var kommen frem med en højst ejendommelig Syllogisme, der, som det synes, frembragte en øjeblikkelig Tavshed hos alle de Tilstedeværende. Han udledede nemlig af den Omstændighed, at Als ikke var erobret, et Bevis for, at Preusserne ønskede at standse Blodsudgydelsen, og mente, at det maatte regnes de Allierede til gode, at de paa en saa ædelmodig Maade alt faktisk havde standset Fjendtlighederne.

Lord Russell benyttede den indtraadte Pavse til at samle alle, angaaende Ophævelse af Fjendtlighederne paa Grundlag af en billig Kompensation, fremsatte Anskuelser og med Samstemning af de nevtrale Magters Repræsentanter at foreslaa følgende, som billige Vilkaar for en Vaabenstilstand:

1. Blokadens Ophævelse;
2. Rømning af alle Dele, som hørte til Slesvig paa den ene Side;
3. Rømning af Jylland paa den anden Side.

Herpaa formaaede de danske Befuldmægtigede ikke at gaa ind. Krieger gjorde opmærksom paa, hvad det var for et Offer, der forlangtes af Danmark, naar man fordrede ikke blot Als's, men Vesterhavsøernes og Ærøs Overladelse til de tyske Tropper. Men de østerrigske

og preussiske Gesandter mente paa deres Side, at hele Jyllands Opgivelse gik ud over Grænserne for en Kompensation, og at der var visse strategiske Punkter, hvorved sigtedes til Fredericia og Vejle, som det var de allierede Tropper umuligt at forlade. Diskussionen fortsattes længe, men Lord Clarendon endte den med at fremhæve Retfærdigheden og Billigheden i Russells Forslag. Til sidst maatte de krigsførende Magters Ombud love at forelægge deres Regeringer dette; men de danske forbeholdt sig dog udtrykkeligt Tilladelse til ogsaa at indhente deres Regerings Anskuelse om de af Preussen og Østerrig i Begyndelsen af Mødet fremsatte Betingelser.

De danske Befuldmægtigede gik ud fra, at Regeringen hellere vilde taale Jyllands Okkupation end rømme Als, og det viste sig rigtigt, hvorvel den indre Modsigelse, i hvilken Regeringen befandt sig med Hensyn til den Betydning, den tillagdes Øens Bevarelse paa den ene Side lige over for Udlandet og paa den anden lige over for Overkommandoen, derved kun blev mere paafaldende. Regeringen var ikke i Tvivl om, at den af de stillede Forslag ubetinget maatte foretrække Preussens og Østerrigs fra Mødet den 4., som til Erstatning for Blokadens Ophævelse lovede, at de tyske Tropper ikke vilde leve paa Jyllands Bekostning, ikke hindre Administrationens regelmæssige Gang og ikkun holde de strategiske Stillinger besatte. Spørgsmaalet var blot, om man overhovedet burde samtykke i Blokadens Ophør, hvilket imidlertid baade det ene og det andet Forslag fordrede som Betingelse for en Standsning af Fjendtlighederne. Der rejste sig i saa Henseende stærke Tvivl i den danske Regerings Midte. Nu havde man indrettet sig paa at kunne trække Krigen i Langdrag og navnlig at lade Blokaden virke. At hæve den nu paa

den bedste Aarstid, uden at der var tilvejebragt en Forhandlingsbasis, som kunde love et Udbytte af Conferencen, forekom en Del af Ministeriets Medlemmer ubesindigt. Navnlig to af dem satte sig saa afgjort herimod, at de i Tilfælde af, at Forslaget vedtoges, forlangte deres Afsked, og den ene af dem, Indenrigsminister Nutzhorn, fastholdt dette Forlangende, da Sagen afgjordes mod hans Anskuelse. Han afgik den 10. Maj og afløstes i Ministeriet af Hofjægermester H. R. Carlsen til Gammelkjøgegaard,

Naar Blokaden hævedes, var der imidlertid en Fordring, som Regeringen troede sig berettiget til at stille. Blokaden havde ikke været en almindelig Handelsspærring af en uforsvaret Kyst. Der havde været Krig langs hele den nordtyske Kyst, og naar den standsedes, var det i sin Orden, at Stillingen, saa længe Vaabenhvilen varede, ikke forandredes, at „Vineta" forblev i Danzig, kort sagt, at status quo opretholdtes, som Reglen er for Krigsmidlerne under en Vaabenhvile.

Regeringen besluttede da at gaa ind paa det første i Mødet den 4. Maj fra Preussen og Østerrig stillede Tilbud om en Vaabenhvile paa en Maaned, naar følgende Betingelser antoges:

1) at de preussiske Krigsskibe, som for Øjeblikket befandt sig i Østersøens Havne, forbleve der under hele Vaabenhvilen;

2) at de ikke-militære Statsborgere, der i Jylland vare arresterede som Gisler eller af anden Grund, sattes paa fri Fod.

Det var i den Mellemtid, som forløb mellem disse Forslags Vedtagelse her hjemme og deres Skæbne i London, at Hegermann-Lindencrones Korps i Vendsyssel sattes i Stand til at udføre en Vaabendaad lige over for den intet anende Fjende i Aalborg. Men medens

den ikke kom til Udførelse, fordi Generalen ikke forud for Troppernes Ankomst havde faaet den nødvendige Oplysning om deres Komme og senere ikke vidste, at en Vaabenhvile stod i Udsigt og opfordrede til Skyndsomhed, tilkæmpede Nordsøeskadren sig et Vaabenheld, som pludseligt satte Liv i Nationen og ogsaa kom i den Grad i rette Tid og paa rette Sted, at Efterretningen derom endog i det engelske Parlament hilsedes med lydeligt Bifald.

Kort efter Samtalen mellem Lord Palmerston og den østerrigske Gesandt Apponyi løb Tegethoff — til ikke liden Forundring for mange i England — med „Schwarzenberg“ og „Radetsky“ samt de tre preussiske Skibe „Blitz“, Basilisk“ og “Adler“ til Cuxhaven, hvor den forenede Eskadre kastede Anker den 4. Maj. Fra den 2. Maj var den engelske Fregat „Aurora“, kommanderet af den fra sine Polarfarter saa bekjendte Mac Clintock, kommen til Helgoland tillige med Kanonbaaden „Black Eagle“. Den 6. Maj sendtes sidstnævnte til Cuxhaven for at besørge Depecher til den engelske Regering.

Orlogskapitajn Suenson havde erholdt Ministeriets Befaling til paa ny at gaa syd paa og havde derefter kun ventet paa „Jyllands“ Ankomst til Nordsøeskadren. Den 5. Maj ankom den til Eskadren ud for Christiansand og medbragte de nyeste Efterretninger, nemlig at fem østerrigske og preussiske Skibe var gaaede fra Texel til Cuxhaven. Den 6. Maj Kl. 11 Formiddag afgik derfor Suenson med Eskadren mod Syd, efter at have vexlet Depecher med Marineministeren og af denne at være bleven ønsket Held paa Rejsen.

Samme Dag, den 6., om Aftenen, gik den tyske Eskadre, efter at have fyldt Kul, til Søs, styrende nord paa, og tyske Beretninger fortælle, at „Black Eagle“

signaliserede dette med 5 Skud, der skulde betyde, at fem Skibe stode mod Nord. De fortælle ogsaa, at det var til de Danske, at „Black Eagle“ signaliserede dette, men der var ingen danske Skibe tilstede, og Signalskuddene maa altsaa være givne Kommandanten paa Helgoland.

Da Tegethoffs Eskadre den 7. om Morgenen naaede Farvandet om Helgoland, saa den „Aurora“ under Sejl, og i den Formening, at det var et ensomt dansk Orlogsskib, som Tegethoff nok havde Lyst til at overhale, satte han baade Sejl og fuld Damp til for at komme op paa Siden af det. „Aurora“ fortsatte sin Sejlads, og saaledes foregik der i flere Timer, inden „Schwarzenberg“ og „Radetsky“ naaede at komme op paa Siden af det engelske Orlogsskib, en Jagt, som Østerrigerne aldrig tilgave M'Clintock, da de mente, at han havde haft dem lidt til bedste ved først i sidste Øjeblik at tone engelsk Flag. Saa snart Tegethoff havde bemærket sin Fejltagelse, gjorde de to østerrigske Skibe strax Sejl fast, og den forenede østerrigsk-preussiske Eskadre stod saa over til Vesterhavsøerne, uden for hvilke de fjendtlige Skibe sejlede frem og tilbage indtil den 8., da Eskadren løb tilbage til Elbmundingen for at fylde Kul og næste Dag begynde sine Exkursioner igjen.

Det engelske Skib turede om ved Helgoland og gjorde nogle Slag mod Nord som for at se, om der ingen danske Skibe var at øjne. Den 8. kom virkelig den danske Eskadre, „Niels Juel“ i Spidsen med Eskadrechefen Suenson om Bord, „Jylland“ efter og det lille „Hejmdal“ agterst. Et Uheld havde den 7. nær gjort dens Ankomst umulig. Under Farten var der fra „Hejmdal“ hejst Signal: „Den ene Kjedel beskadiget“. Den havde faaet en alvorlig Læk. Korvetten maatte i ikke mindre end 12 Timer holde det gaaende under Sejl,

men saa tonedes til almindelig Glæde Signalet: „Kjedlerne i Orden“, og videre fort gik det.

Op ad Dagen, som Eskadren var kommen omtrent ud for Listerdyb, fik man Engelskmanden i Sigte, og „Aurora“ kastede bak, som kunde den have Lyst til at sige noget til de Danske. „Jylland“ blev sendt hen imod den, en engelsk Officer gik om Bord, og Fregatten kom tilbage med den Oplysning, at „Seehund“ var efterladt i Kanalen, men at der var fem fjendtlige Skibe i Farvandet, som i de sidste Dage havde vist sig nord for Helgoland og derpaa vare gaaede øster paa, som Englænderne troede, mod Vesterhavsøerne.

Tyskerne finde maaske, at denne Underretning røbede Partiskhed, vilde maaske fordre, at „Aurora“ ogsaa skulde have sendt Bud til den tyske Flaade for at give den Efterretning om de Danske, eller i Upartiskhedens og Nevtralitetens Interesse have unddraget de Danske enhver Oplysning i den Retning, men en Kjendsgjerning var det, at der var nogen Sympathi for os hos Englænderne, og den kunne Tyskerne jo nok unde os, naar den ikke førte til andet, end den gjorde i 1864. Den danske Eskadre var ikke Tyskernes overlegen; uagtet „Seehund“ var gaaet bort. I Kanontal vare de danske Skibe vel overlegne. De havde tilsammen 102 Kanoner mod 89, men denne Overvægt spillede ikke nogen stor Rolle, da Kanonerne i Laget paa begge Sider omtrent vare lige mange, og Skibstallet var størst paa Fjendens Side, hvis Dampkraft ogsaa var 50 Hestes Kraft større end vor. Derimod er det jo muligt, at Engelskmanden kan have haft den Tillid til den danske Orlogsmagt, at den med lige Styrke maatte kunne tage det op med Østerrigerne. Og derom nærede da heller ikke selv den ringeste Skibsdreng om Bord paa de danske Skibe nogen Tvivl.

Suenson satte nu Kurs mod Vesterhavsøerne, hvor man forgjæves spejdede efter det aftalte Signal om, at Øerne endnu vare i vor Magt. Hammer havde jo nemlig maattet indtage en Stilling mod den Fjende, som havde vist sig ud for Øerne. Alle Sømærker vare i en Fart tagne ind. Det lille Detachement af 11. Regiment var blevet opstillet paa Amroms Sydspids, Hammers Skibsstyrke anbragt paa passende Steder, og den forberedte Reduit i Vatterne forsynet med Depotskibe, indeholdende Proviant, Kul, Vand, Ammunition o. s. v.

Efter i nogen Tid i pinlig Uvished at have søgt Oplysninger, gik Suenson mod Syd til Smaldybet, ud for hvilket Eskadren stoppede den 9. ved Daggry. Fyrskib, Flag og alt, som kunde bære Vidnesbyrd om Situationen, vare borte, men til stor Glæde saa man ikke længe efter den lille Damper „Limfjorden“ med Kapitajn Hammers Stander at løbe sikkert og støt gjennem det uafmærkede Farvand ud til Eskadren. Kapitajn Hammer kunde bekræfte, hvad man vidste om Fjenden, og efter at der var truffet Aftaler om, at Eskadren eller enkelte Skibe af samme, hvis de skulde blive haardt medtagne, kunde søge Ly i Smaldybet, sejlede Eskadren mod Helgoland for der at komme Fjenden paa Spor.

Næppe vare Skibene komne fri af Kysten, før de i det klare, rolige Vejr langt i Syd fik Øje paa en Del Dampere, der stode Elben ud langs den holstenske Kyst. „Niels Juel“ drejede ned efter dem, og de andre Skibe fulgte i Kjølvandslinie efter, først „Jylland“ og saa „Hejmdal“. Med fuld Kraft styrede man syd paa, og inden en Time var forløben, havde man Vished om, at det var den østerrigsk-preussiske Eskadre, som dampede mod Nord, Kanonbaadene „Blitz“ og „Basilisk“ forrest, dernæst „preussischer Adler“ og til sidst „Radetsky“ og „Schwarzenberg“. Suenson kaldte nu de

agterste Skibe op paa Siden af „Niels Juel“ og med en mægtig Røst, som tydeligt kunde høres paa alle Skibene, opfordrede han Mandskabet til at kæmpe som de tapre Kammerater ved Dybbøl, i det han pegede hen mod de østerrigske Skibe for at paavise den Fjende, han nu gik til Møde. Et fyrigt Hurra var Svaret, i en Ruf var alt gjort klart til Slag, efter at der atter var formeret Kjølvandslinie. Med fuld Kraft satte nu „Niels Juel“ afsted, og de andre Skibe sluttede paa saa tæt op til deres Formænd, som det var muligt. Afstanden fra Fjenden var endnu over en Mil. De fjendtlige Skibe stode ud fra Kysten, ved at hvert Skib for sig drejede Bagbord over, senere satte de sig i Kjølvandet paa „Schwarzenberg“, som dampede mod Nord „Niels Juel“ i Møde, fulgt nærmest af „Radetsky“ og dernæst af de preussiske Skibe, som imidlertid stode noget ud mod Vest, saa at de mere og mere fjærnede sig fra „Schwarzenberg“s Kjølvand, i det de dog fulgte dets Bevægelser noget tilbage og til venstre. „Niels Juel“ styrede stedse lidt mod Øst, saa at det og dets Følgesvende kunde komme mellem Kysten og Østerrigerne og derved afskære dem fra Elben. „Schwarzenberg“ holdt lidt til Vest, maaske for at afskære vore fra Nord. De to Eskadrer, begge i Kjølvandslinie, maatte saaledes komme til at passere hinanden i omtrent en Fjerdingvejs Afstand. Eskadrerne vare komne hinanden omtrent 6000 Alen nær, da et Par Skud fra det forreste østerrigske Skib slog ned mellem vore Skibe. De affyredes fra nogle riflede Drejekanoner, som det havde; men vi besvarede ikke denne Hilsen, før de to Kommandoskibe vare komne tværs af hinanden paa omtrent 3000 Alens Afstand. Saa fulgte Lag paa Lag, først mellem de forreste Skibe paa hver Side, saa mellem alle, efter som Linierne kom op for hinanden. De tre danske Skibe

holdt sig saa fast sammen, som om de vare lænkede, de to østerrigske Skibe holdt ogsaa godt sammen, men de preussiske noget mindre godt, og deres Afstand forstørredes stedse mere og mere, i det Østerrigerne søgte at formindske Afstanden mellem deres Skibe og de danske, et Forsøg som de dog maatte opgive for at kunne vende deres Bredsider til. Som Følge af de to kæmpende Liniers Bevægelser maatte de komme forbi hinanden, de Danske gaaende mod Syd, de Fjendtlige mod Nord; men Tegethoff drejede, saa snart han havde passeret den danske Linie, pludseligt til Styrbord, tog Kurs mod de Danske, som om han vilde gjennembryde deres Linie. Dertil var denne for sluttet, og dens Kraft for aabenbar, thi i Skytsets Betjening og i Manøvredygtighed og Skudsikkerhed havde vor Eskadre alt fra Kampens Begyndelse haft en synlig Overlegenhed. Et Par velrettede Lag langskibs ind i de to fjendtlige Skibe bragte dem ogsaa hurtigt til at fortsætte Drejningen Styrbord over, saa at de nu løb i samme Retning som vore, et Tusend Alen nærmere end før, hvorved Afstanden i alt vel blev en 1500 Alen. I det „Schwarzenberg“ saaledes drejede ind paa os, sprang en af vore Granater i Fregattens Foremærssejl og antændte Fokkemasten. Kort efter sloge Luerne højt i Vejret, hvilket ledsagedes af Hurraer fra vore oprømte Matroser. De preussiske Skibe havde i den større Afstand foretaget en lignende Kontramarche som Østerrigerne, og medens de danske Skibe østligst og de østerrigske vestligst løb mod Syd, stadig vexlende Lag, og de danske stedse drejede Styrbord hen for at komme Østerrigerne, hvis Ild alt kjendeligt sagtnedes, nærmere og samtidig drive dem bort fra deres Route mod Elben, fulgte Preusserne i en temmelig uordentlig Klynge i dobbelt saa stor en Afstand fra Østerrigerne, som disses fra de Danske, den samme Bue mod Vest, som Øster-

rigerne nødtes til at tage, men saa hurtigt, at de, medens de efter Kontramarchen vare tilbage for Østerrigerne, snart kom forud for dem. Jubelen paa de danske Skibe var ubeskrivelig. Skud affyredes paa Skud mod det brændende fjendtlige Kommandoskib, man havde saa nær ved sig, og som man fulgte i en Bue mod Vest. Da pludseligt, som man var kommen sydsydost for Helgoland, hvor „Aurora“ laa og saa til, drejede „Schwarzenberg“ op imod det søndre Indløb ved Helgoland og styrede ind mod Land. De tre preussiske Skibe lystrede hurtigt „Schwarzenberg“s Signal til at gjøre det samme, men „Radetzky“ blev liggende i nogen Tid og samlede al sin Kraft sammen for at dække det brændende Skibs Tilbagetog. Et Uheld, som i dette Øjeblik traf „Jylland“, i det dets Styretaljer (Ratline) overskødes tillige med Reservetaljer (Grundtalje) af en Granat, der sprang i Chefens Kahyt, kom „Radetzky“ til Hjælp. Men snart efter maatte dette tapre Skib følge med ind til Helgoland. De danske Skibe forfulgte den i Hurtighed overlegne Fjende, indtil han var uden for deres Kanoners Rækkeevne og tillige beskjærmet af den Nevtralitetslinie, inden for hvilken han søgte Ly. Her standsede Forfølgelsen, og den danske Eskadre iagttog, hvorledes „Schwarzenbergs“ brændende Forrejsning styrtede ned, efter at den fjendtlige Eskadre var ankret op tæt inde under Øen. De østerrigske Skibe havde, selv uden Hensyn til Branden, lidt overordentligt, og deres Tab af Mandskab var flere Gange større end vort. Østerrigerne havde 49 Døde og 72 haardt Saarede, medens vi kun havde 12 Døde og 17 haardt Saarede. Antallet af de Letsaarede hos Fjenden kjendes ikke; hos os var det 39.

Der har været dem, som have bebrejdet Suenson, at han respekterede Nevtralitetslinien, og som have

ment, han skulde have forfulgt sin Sejr ind paa nevtral Grund. Men Suenson havde i saa Henseende en nøjagtig Opfattelse af sin Pligt. Ogsaa var der i Instruxen for „Niels Juel“ af 3. Februar ved Krigens Begyndelse givet Fregatten en bestemt Ordre til at respektere nevtral Grund. Der stod, at nevtral Grund, paa hvilken ingen Opbringelser maatte ske, var 1 Mil fra Land.

En Time efter Kampens Afslutning løb den danske Eskadre til Smaldyb for at landsætte sine Saarede; men Kapitajn Hammer havde ingen Læge, og Eskadren kunde ikke afgive nogen saadan, da den maatte være beredt paa ny Kamp. Ikke desto mindre blev det vedtaget, at de Saarede skulde til Vyk, men da det blæste op, saa at deres Landsætning blev vanskelig, og ingen Anstalter til et Lasaret vare trufne paa Øerne, opsattes den til næste Dags Morgen. Medens Hammer forvandlede et Hotel til Lasaret, laa den danske Eskadre om Natten ud for Smaldybet, men der fik Suenson Depecher fra Helgoland, som bevægede ham til næste Morgen at gaa tilbage til Christiansand i Norge, hvor hen han saa medtog sine Saarede og de 12 Døde, Fægtningen havde kostet. I den norske By fik Eskadren en varm og broderlig Modtagelse; thi Norge var jo ikke uberørt af Krigen, og det var den gamle for Norge og Danmark fælles Søhæder, som havde sat et nyt Skud. Unge og Gamle i Christiansand kappedes om at lægge Deltagelse for Dagen, og hele Byen fulgte i løftet Stemning de Faldne til Graven, som der fandt deres sidste hædrede Hvilested.

Hvad bragte den Depeche, Suenson modtog fra Helgoland? Efter Sigende, at en Vaabenhvile var forestaaende, og at man ikke ønskede noget Sammenstød med Fjenden.

I Virkeligheden var Vaabenhvilen aftalt samme Dag, Helgolandsfægtningen forefaldt, den 9. Maj.

I Conferencemødet denne Dag meddelte Grev Apponyi, at de tyske Magter modtoge Lord Russells Forslag af 4. Maj; men Quaade erklærede derpaa, at den danske Regering, som kun ønskede et simpelt Ophør af Fjendtlighederne for en Maaned, foretrak det af de allierede Magter i Begyndelsen af samme Møde gjorte Tilbud, hvilket den var villig til at modtage paa de Betingelser, vi kjende. Grev Bernstorff beklagede sig da over, at Danmark havde føjet nye Betingelser til, hvilke han ikke kunde modtage uden ny Henvendelse til sin Regering, samt over, at den første af de fremsatte nye Betingelser, den, der forlangte, at de preussiske Krigsskibe, som nu befandt sig i Østersøens Havne, skulde forblive der under Vaabenhvilen, ikke havde nogen tilsvarende Indrømmelse paa den anden Side i sit Følge. Imidlertid var Uenigheden nu saa ringe, at de Befuldmægtigede bestræbte sig for at finde et Udtryk for det, hvorom Enighed var tilstede. Den første af Danmarks Betingelser kunde fyldestgjøres ved en lille Redaktionsændring, og den anden om Gislers og fangne Embedsmænds Løsladelse kunde afgjøres ved en Opfordring af Conferencen til de tyske Magters Gesandter om at henstille Sagen til deres Regeringer.

Følgende Beslutning blev da vedtagen:

„Der skal være Vaabenhvile til Lands og til Vands i en Maaned fra den 12. Maj.

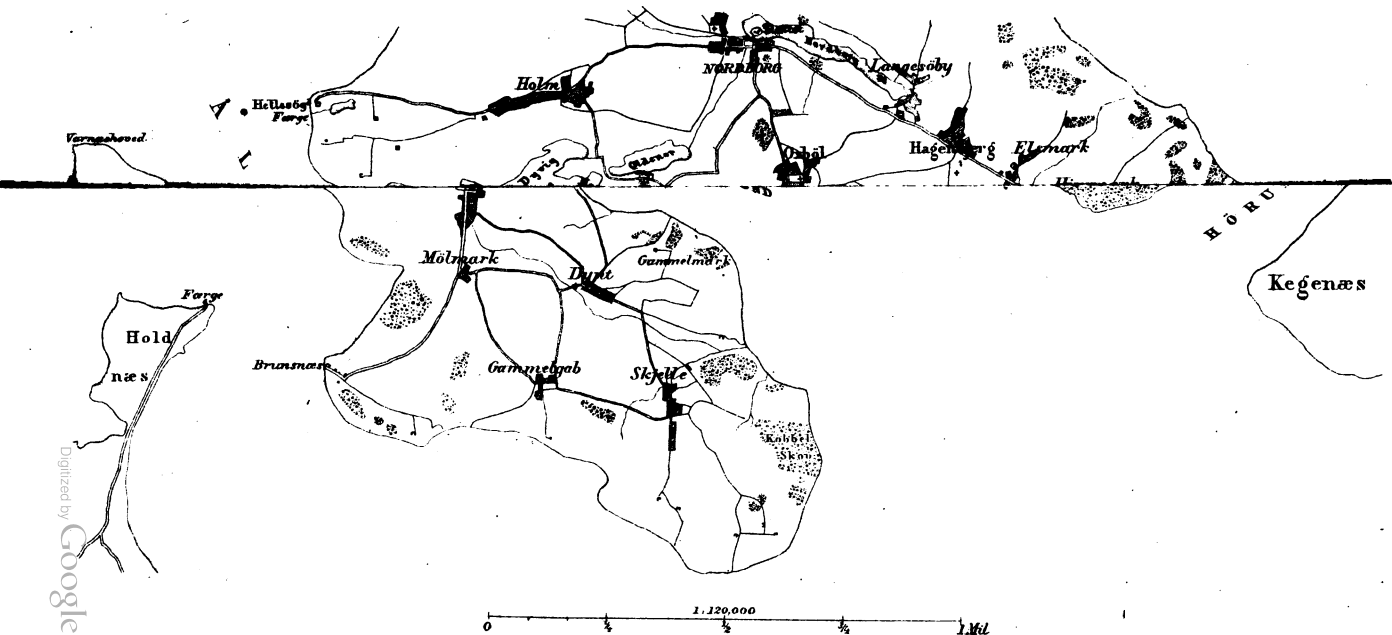
„Samme Dag hæver Danmark Blokaden“.

„Preussen og Østerrig forpligte sig til under Vaabenhvilen ikke i de Dele af Jylland, som deres Hære holde besatte, at forulempe hverken Handel, Samkvem eller Administrationens regelmæssige Gang, til ikke at udskrive Krigskontributioner, men at betale alt, hvad der maatte blive ydet de tyske Tropper, som ville indskrænke sig til ene at beholde de nuværende strategiske Stillinger.“

„De krigsførende Magter ere enige om at bevare deres militære Stillinger til Lands og til Vands og forpligte sig til ikke at forstærke dem, saa længe der er Vaabenhvile.“

En Udskrift af denne Conferencebeslutning sendtes fra de krigsførende Magters Gesandter til deres Regeringer, som dernæst meddelte den til de Kommanderende til Lands og til Vands tillige med de Ordrer og Forholdsregler, som i næste Bog ville blive nærmere forklarede.

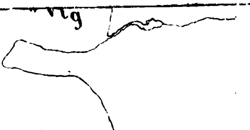
Sundeved og Als's Vestkyst.

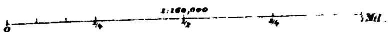

Jacobsens lith. Etab., Kjöbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag

grav. af Oberst Klingsey

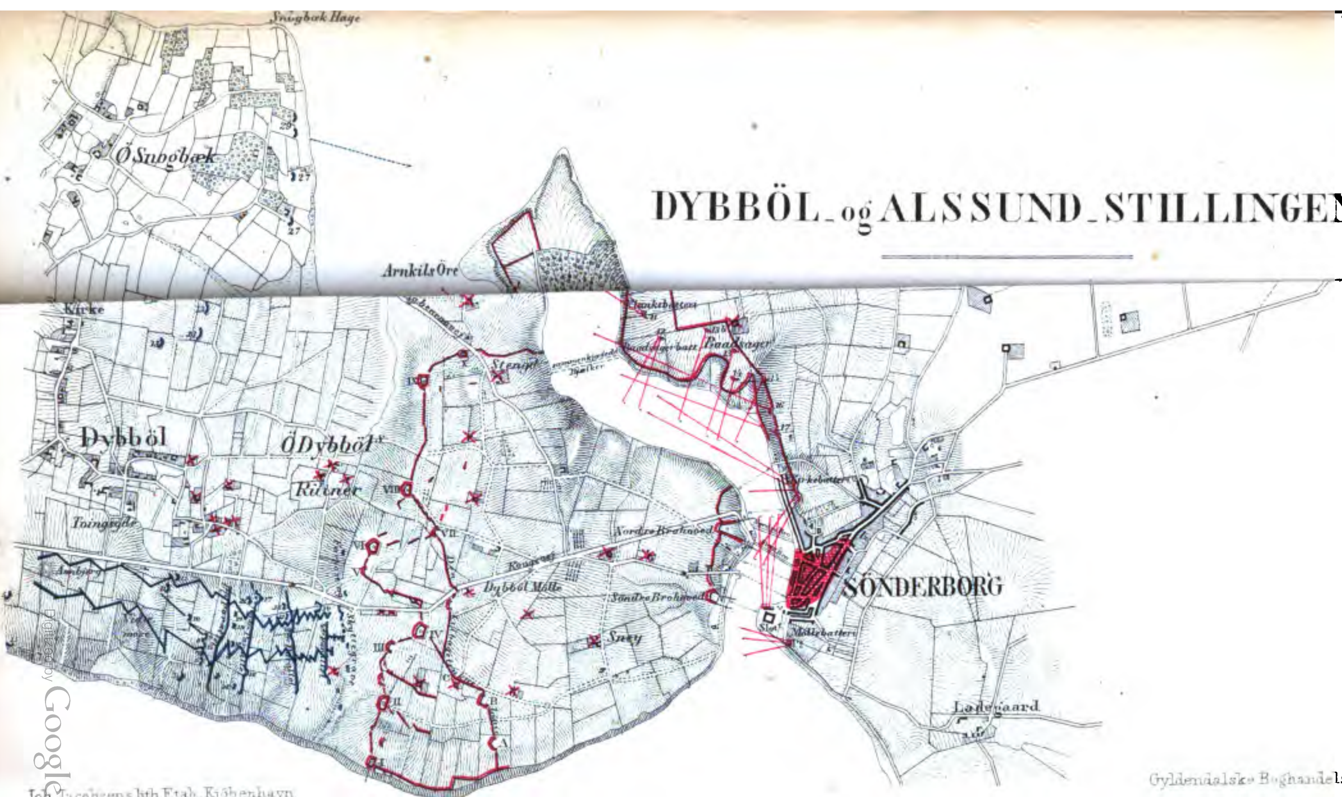

Joh. Jacobsens lith. Etab., Kjøbenhavn

Gyldendalske Boghandels Forlag

grav. af Oberst E. Klingsey

DYBBÖL og ALSSUND STILLINGEN
Snogbæk Hage
Ö Snogbæk
Arnkils Öre
Kirke
Dybböl
Ö Dybböl
Rüiner
Toingsgade
Stenagt
Nordre Brohoved
Söndre Brohoved
Dybböl Mölle
Sney
SÖNDERBORG
Slot
Ladegaard
Joh. Jacobsens lith. Etab., Kjöbenhavn
Gyldendalske Boghandels Forlag.